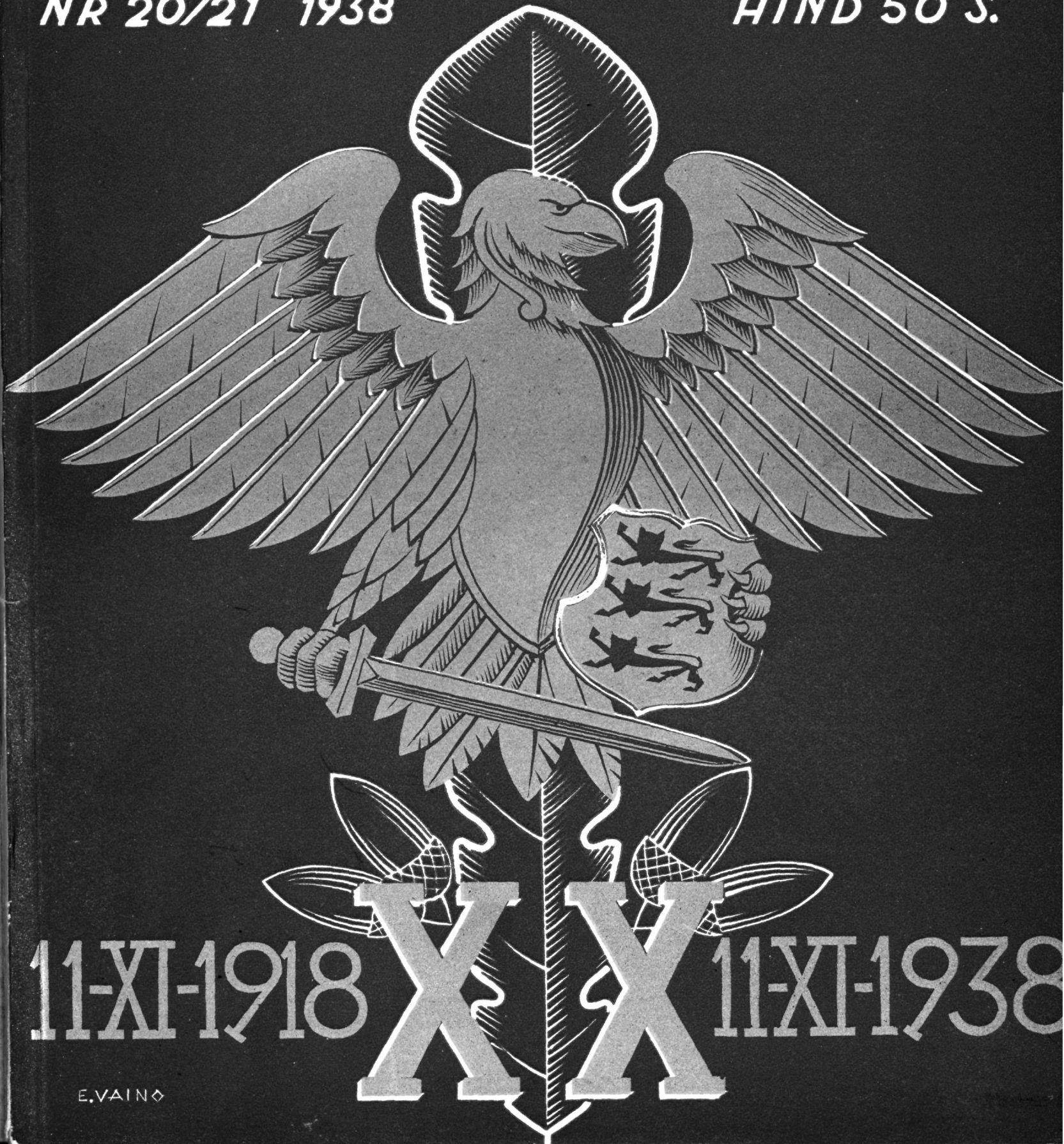


# Haitse Hõdu!

NR 20/21 1938

HIND 50 S.



11-XI-1918

XX

11-XI-1938

# LASKESPORDI HARRASTAJAD!

Jõuluks valmivad Sõjaväe Arsenalil väikekaliibrilised  
(kal. 0,22) VABAPÜSSID



Püssi hind on endiselt Kr. 180.—

Tellimisi võtab vastu Arsenali tehnikajaoskond, S. Karja-  
maa tn. 1. Tel.  $\frac{416-86}{63}$

LAEVAÄRI

# E. BERGMANN & Ko.

VABADUSE VÄLJAK 7-5, TALLINN

TELEF. 467-31

# PERENAISED!

Töö majapidamises on mänguasi, kui on käepärast

**Lodix** kingakreem

**Sidol** metalli- ja aknapuhastaja

**Sigella** poonimisvaha

**Sirax** küürimispulber

**Soliid** jõulu- ja majapidamisküünlad

**Sopol** plekkide eemaldaja

## A-S. SIDOL COMPANY

TALLINN SOO 29, TELEFON 441-00

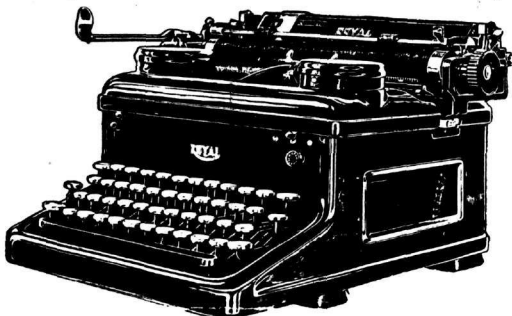
**Saadaval  
igas saapa-  
kaupluses**

Ainuesindaja Eestis

### EMIL KUMENIUS

Tallinn, Lai t. 9. Kõnetr. 437-46





## Büroomasinad:

Kirjutusemasinad ROYAL

Arvutusemasinad FACIT

Liitmisemasinad DALTON

MONARCH

ADDO

Paljundajad ELLAMS

ja nende tarbed

V<sub>d</sub>

# Loun & Schitikov

Tallinn, Niguliste 18

Telefon 434-37

# VÕHMA MAJANDUS- ÜHISUS

Juhatus ja peakontor:

Võhma

Postkast 27

Telefonid:

Juhatus, ärijuht 25

Arveosakond } 14  
Peakassa }

Panga arved:

Võhma Ühispank — Võhma  
Eesti Pank — Tallinn  
Eesti Rahvapank — Tallinn  
Eesti Pank, Viljandi osakond  
Posti jooksev arve nr. 2004

Harukauplused:

Imaveres, tel. Imavere ag. 20  
Kabalas, tel. Võhma 11-1  
Suure-Jaanis,  
tel. Suure-Jaani 21  
Olustveres,  
tel. Suure-Jaani 37-a  
Pilistveres, tel. Pilistvere 5

Leivatööstused:

1. Võhmas
2. Suure-Jaanis

# VIRU PANK

Asutatud 1911. a.

Rakveres, Pikk tän. nr. 2,  
omas majas

Telefonid:

Juhatus nr. 22

Üldine nr. 109

---

---

Toimetab  
kõiki panga-  
operatsioone

---

---

Panga juures

Kindlustus A/S.

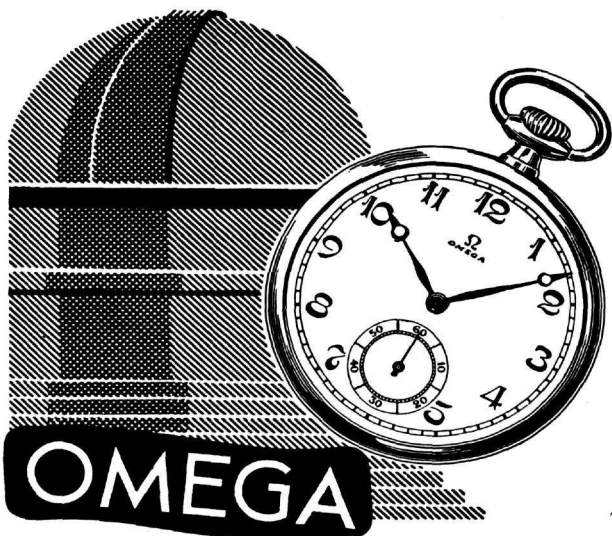
„OMA“

Rakvere  
peaesindus

*Pärast väsitavat  
päevatööd on  
mõnusaks meele-  
lahutuseks*

## **„Nädal Pildis“**

Alates 1933. aastast  
seisab



Teddingtoni tähetorni rahvusvahe-  
listel kellade täpsusvõistlustel  
esikohal,

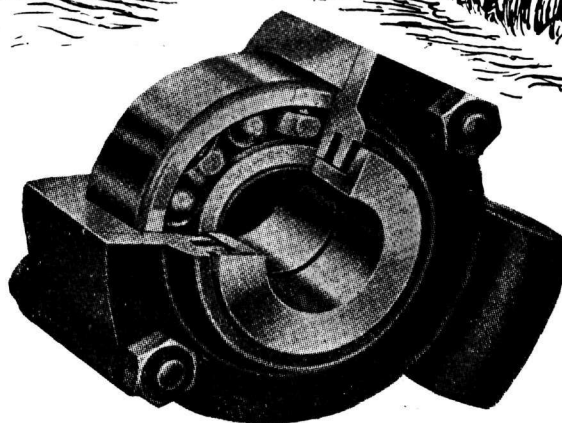
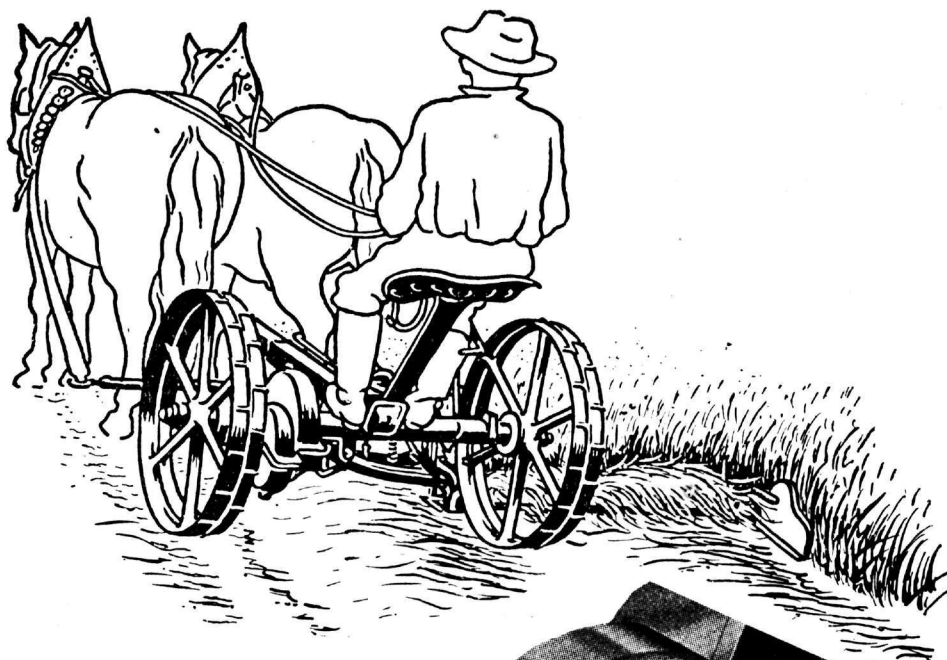
Suurima valiku auhindadeks

hõbe- ja alpaka-  
pokaalide,  
hõbe- ja kristall-  
esemete alal

leiate

°/ü. **J. RUBIN'ii**

Tallinn, Viru 7



**Rootsi kvaliteet kuullaagrid**

**SKF**

igal pool saadaval:

Peaesindus ja ladu:

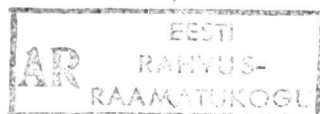
**LINKE & MARTINSON**

Tallinn, Vene t. 11, tel. 432-86, 432-58

# KAITSE KODU!

KAITSELIIDU  
20. AASTAPÄEVA  
ERINUMBER

Ar 938 P  
Kaitse





Nr. 20/21 — 1938

SISUKORD:

- Vabariigi President Konstantin Päts.
- Kindralmajor J. Orasmaa*: Jatkugu meil jõudu!
- Sõjavägede Ülemjuhataja kindral Johan Laidoner.]
- A. Truuvere*: 20 aastat vabatahtlikku kodukaitse tööd.
- Ed. Laaman*: 11 november 1918 rahvusvahelises poliitikas.
- L. S.*: Kui üles astus Eesti Kaitse Liit
- Eduard Alver*: Eesti Kaitse Liit Vabadussõja päevil.
- J. Vende*: Mälestusi Kaitse Liidu tööst.
- Yri Naelapea*: Kuperjanovi käskjalg.
- R. Tammemägi*: Kaitse Liit Eesti riigi rajamisel.
- V. Neggo*: Esimesi vagusid Kaitse Liidu seltskondliku töö radadelt ja Noorte  
Kotkaste organiseerimise algpäevilt.
- Chr. Kask*: Kaitse Liidu majanduslik areng ja päevaküsimusi.
- E. Männik*: Naised Kaitse Liidu töös.
- J. Tedersoo*: Isamaa auks — alati valmis!
- S. Pruuden*: Kodutütred Naiskodukaitse eriorganisatsioonina.
- A. Liit*: Meie poliitsei arengust iseseisvuse päevil.
- Latvia vabariik 20-aastane.
- 20 aastat Valgekotka riigi taassünnist.
- EPa*: Versailles't Münchenini.
- G. V. Viru Maleva* tegevusest 20 aasta jooksul.
- H. A. Viru Malev* 1918—1938.
- Joh. Kaup*: 20 aastat Järva Malevat.
- O. Puusepp*: Valga Malev 20-aastane.
- A. K.*: 20 aastat kodukaitse tööd saartel.
- Kaitse Liidu tarvete ladu.
- LEHO*: Kaitse Liidu Peastaap sõnas ja žaržis.
- Les.*: Veteraanid jutustavad.

Vastutav toimetaja: kolonel J. Maide.

Tegevtoimetaja: kapten A. Truuvere.

Väljaandja: Kaitse Liidu Peastaap.

Toimetus ja talitus: Tallinn, Kaarli 8  
Telef. 451-89.





### **Vabariigi President Konstantin Päts**

*Vabariigi President Konstantin Päts seisab meie riigi eesotsas selle sünnimisest saadik. Raudse tahtega ja sügava armastusega oma kodumaa vastu on ta juhtinud meie riiki ja rahvast läbi mitmete raskuste ja katsumiste sellesse rahulikku ja tasakaalustatud ajajärku, milles me praegu Vabariigi 20. juubeliaastal, elame.*

*Vabariigi President Konstantin Päts on meie vabatahtlikule kodukaitse mõttele ja tööle kõigis selle arenemise ajajärgudes väsimatult kaasa aidanud ja kaasa elanud. Ta on sütitavate sõnadega ja teoga istutanud kodukaitse mõttest õigesti arusaamist meie kodanike hingesse, seistes Kaitseliidu Vanematekogu ja Keskjuhatuse liikmena nende organisatsioonide ellukutsumisest saadik meie pere esireas.*

*Vabariigi Presidendile Konstantin Pätsile kui meie riigikaitse kõrgeimale juhile toob kogu Kaitseliidu pere meie vabatahtliku kodukaitse 20. aastapäeval oma sügavaima lugupidamise ja austuseavalduse.*

# JATKUGU MEIL JÕUDU!

**A**lates «Omakaitse» päevilt kuni tänapäevani on meie rahvas vabatahtlikult kive kannud kaitsemüüridesse, mis kindlustab meie iseolemist — omariiklust.

Seda tööd on hinnanud kõik meie riigi ja rahva juhid ja kogu meie rahvas ise.

Täna, kus möödub kakskümmend aastat sellest päevast, mil võim okupatsiooni käest üle võeti ja kus Kaitseliit kui niisugune tegevusse astus, on meie kõikide kohuseks sügavas tänutundes seisatada nende meie riigimeeste ees, kes siis suurt Eesti võitlust algatasid.

Tänutundes seisatagem ka kõikide nende kodanike ees, kes vabatahtlikult kaitseliitlastena appi ruttasid meie riigimeestele.

Veteraanid — riigimehed, reamehed — olgu tervitatud ja tänatud!

Tervitatud ja tänatud olgu tänase tähtpäeva puhul ka kõik Kaitseliidu mehed, naised ja noored, kes pikkade aastate jooksul armastusest oma maa ja rahva vastu on teinud rasket kaitseliidu tööd!

Meele tuletades neid saatuslikke sündmusi, mis aset leidsid kahekümne aasta eest, ülistagem harduses eestvõitlejatejuhtide julgust ja mehisust, kelle tollekordsetest otsustest sai tänapäeva Eesti.

Uhtlasi võtkem õpetust, kuidas võidelda rasketel, saatustmääravatel aegadel oma rahva tuleviku eest.

Täna sel päeval kinnitagem aga kõigepealt oma vankumatut usku Eesti rahva tulevikku.

Uuendagem kõik, kes teie meie armsasse Kaitseliidu perre kuulute, oma teotust — armastada ja teenida oma rahvast ja riiki, kaitsta meie kõikide kodu ja võidelda ta eest, kuni on antud elu.

Uuteks aastakümneteks tuleviku tööks ja võitlusteks jatkugu meil jõudu!

Tallinnas,  
11. novembril 1938. a.

J. Orasmaa  
kindralmajor,  
Kaitseliidu ülem.



### **Sõjavägede Ülemjuhataja kindral Johan Laidoner**

*Sõjavägede Ülemjuhataja kindral Johan Laidoneri nimega on heledalt tähistatud meie kangelasliku Vabadussõja lõpuleviimine. Tema isikuga on tihedalt seotud ka meie riigi poliitiline ajalugu ja meie relvastatud jõudude ülesehitamine.*

*Praegusele Kaitseliidule on kindral Johan Laidoner selle organisatsiooni algpäevist saadik olnud innukaim mõtte pooldaja ja kandja ning tulihingelisemaid vabatahtliku kodukaitse sihtide toetajaid. Kaitseliidu Vanematekogu esimehena selle algpäevist peale on kindral Johan Laidoner pühendanud palju jõudu ja tööd Kaitseliidu ja tema eriorganisatsioonide väljakujundamiseks.*

*Sõjavägede Ülemjuhataja kindral Johan Laidonerile kui meie relvastatud jõudude, kuhu kuulub ka Kaitseliit, otsesele juhile kuulub meie vabatahtliku kodukaitse 20. aastapäeval kogu Kaitseliidu pere sügavaim austus ja lugupidamine.*



# 20 AASTAT VABATAHTLIKKU KODUKAITSE TÖÖD

Käesoleva aasta 11. novembril mälestame päeva, mil 20 aasta eest Vaba Eesti kodu ja rippumatu isamaa nimel üles astus Eesti Kaitseliit. Segased ajad ja võõras võim olid meie ärksamate kodanike enesekaitse mõtte teostaja Omakaitse sundinud minema pöranda alla, kus see meie rahvale omase visadusega edasi elas ja ootas vaid parajat momenti uuesti esileastumiseks. Sel 1918. a. novembrikuu ajaloolisel päeval, mil meie Ajutine Valitsus olukordade muutudes võis jälle legaalselt asuda võimu juure, oli tal kohe ainukese reaalse jõuna käsutada Kaitseliit. Viimasele sai osaks ülesanne olla esimesi korravalve ja kaitseorgaane noores riigis. Elavalt kergivad täna toleaegeisel tegelasil silmade ette mälestused ühistest võitluspäevadest. Uhkustundega tuletab toleaege Omakaitse järglane, praegune Kaitseliit, meelega oma eelkäijate sangarlikke tegusid. Neist tegudest ammutame eeskujuga ja jõudu praegustele ja tuleviku päevadele. Me kõik tunneme, et Eesti rahval on taht ja visadust olla vaba, ja peab, meie rahvas tahab ja oskab end ka kaitsta äärmiselt rasketes olukordades.

Et kõik kaaskodanikud oskaksid õigesti hinnata selle heroilise ajajärgu tähtsust meie praegusele isele, lubatagu siinkohal lühidalt peatuda toleaegete sündmuste juures.

## I. Omakaitse.

Kodaniku enesekaitse tekib nagu instinktiivselt siis, kui teda valdab tunne, et peale ta enda pole olemas ühtki võimu, mis teda kaitseks varitseva hädaohu eest. Meie kodanike enesekaitse eod ulatuvad maailmasõja ajajärku, mil venelaste esimene vaimustus-hoog oli möödunud ja järjest kasvav ebaõnn rindel sumbutas usu sõja peatsesse õnnelikku lõppu. Peinkinud vene tsaristliku riigikorra alustoeid löid kõikumaa. Korravalve aparatuur nõrgenes. Moraali langus tõi endaga kaasa ulakuse ja kuritegevuse levimise ja valmistas pinda neile kirgedele, mis puhkesid Vene revolutsiooni ja sellele järgnevatel aegadel.

1917. a. veebruarikuu revolutsioon pühkis senised võimud ja traditsioonid. Uued revolutsiooni kõrged ideaalid andsid massile suure vabaduse, millega polnud harjutud ja millest igäuks võis omamoodi aru saada ja saigi. Vene Ajutise Valitsuse juhid olid liig üle-

hinnanud rahva küpsust laialdaseks vabaduseks. Mass haaras aplalt võimu enda kätte. Valitsuse võim nõrgenes. Võimutsema hakkasid igasugused revolutsioonilised komiteed. Kõige pahem oli aga see, et revolutsioonikeeris hävitas korrakaitse orgaanid ja kuritegevust pidurdavad kohtud. Sellele lisaks seltsisid varsti võimuahtsemistung ja lahkkelid olevate ja järjest juuretekkivate revolutsiooniliste poliitiliste parteide vahel.

Eriliselt raskes olukorras olid Baltimaad. Sõja olukordadest tingitult oli meie maale laiali paigutatud õige suurel arvul vene sõjaväge ja mitmesuguseid ehitustööliste salku, kelle moraal ja vastutustunne polnud kuigi kõrge. Eraomandus ja isikupuutumatus ei olnud enam püha. Üldist kaost suurendasid Riia langemine ja meie saarte okupeerimine sakslaste poolt 1917. a. sügisel.\*) Maa täitus sõjaväe desertööridega ja sõjapõgenikega.

Suurt tuge ja kaitset kodanikele pakkusid Eesti rahvuslikud väeosad, kuid et neid oli vähe ja nad valitsevate võimude poolt olid asetatud provintsis, nad ei suutnud abi anda tähtsaimas keskpunktis — Tallinnas, kuhu kogunes ja asus kõige kurja juur.

1917. a. märtsi algul oli küll kaotatud politsei asemele asutatud miilits, kuid selle võim oli nõrk ja selle iga lühike.

Need celloetletud põhjused olidki tõukeks, et meie pealinna ärksaimad kodanikud oma ja kaaskodanike isiku ja vara kaitseks liitusid organisatsiooni, mis sai nimeks Omakaitse.

1917. a. augustikuu viimaseil päevil moodustati „Tallinna elanike omakaitse asutav komitee“. Ettevõtte kujundati organisatsioonidevaheliseks, et revolutsiooniline komitee, kes oli asja vastu, seda algatust ei saaks tembeldada kitsa ringi huvide kaitsjaks, vaid pidi selle tunnistama üldsusele tarviliseks. Töötati välja ajutine põhikiri ja organisatsiooni põhikava, mis võeti vastu suurel Omakaitse asutamise koosolekul 18. sept. Samal koosolekul valiti ka Omakaitse juhtiv orgaan, täidesaatev komitee, kuhu pääsis 4 eestlast, 2 sakslast, 2 venelast ja 1 juut. Asja hingeks oli Joh. Pitka. Vanadega sammusid kaasa ka noored — õppiv noor-

\*) Kuni 1. veebruarini 1918. a. on kuupäevad toodud vana kalendri järgi.



*Kindralmajor J. ORASMAA,  
Kaitseliidu ülem*

sugu — kelledest moodustati erilised õppurite salgad. Samal ajal ja samadel põhjustel olid Omakaitse või mõne teise nimega, kuid samu sihte taotlevad, organisatsioonid ellu kutsutud kohapealsete ärksamate kodanike eestvõttel ka meie mitmes maakonnas ja linnas.

Omakaitse kasvas ja oma energilise tegevusega ta suutis oktoobri lõpuks muuta meeleolu ja ka korra kaunis rahulikuks.

Selle kõige kõrval kestis omavaheline võitlus võimu juures olevate poliitiliste voolude vahel edasi. Juuretakkunud äärmine punane vool — enamlased — haarasid 25. okt. võimu enda kätte. Omakaitse oli enamlastele juba ammu pinnaks silmas, seepärast võis oodata, et nende esimeseks sammuks on selle likvideerimine. Nii oligi. 11. nov. ööl 1917. a. tungisid punased madrused Tallinnas Brookusmäel asuvasse Omakaitse staapi, vallutasid selle ja saatsid Omakaitse valvetoimkonnad väevõimuga laiali. Omakaitse avalik tegutsemine oli seega likvideeritud ja asjal näis olevat lõpp.

Kuid asjakäik kujunes ümberpöörduvalt. Kui seni organiseerimise siht oli korra ja varanduste valvamine

ja julgeoleku kindlustamine, siis Omakaitse edaspidine töö võttis uue suuna — siirduti põranda alla ja kogu tegevus juhiti selle võimu vastu, kes sundis Omakaitse minema põranda alla. Seda võib õigupoolest lugeda momendiks, mil meie poliitilised tegelased, rahvusväeosade ja rahva vabatahtliku enesekaitse juhid algasid ühist suurt tööd Eesti rippumatuse ja iseseisvuse eest. Oli vaja organiseerida kogu maa. Siitpeale viidi põrandaalune organiseerimine paralleelselt pealinnaga provintsi ja algas saladuse katte all rakukeste — löök-salkade — formeerimine ja nende salajane relvastamine.

Kuuldused sakslaste kavatsusest okupeerida Eestimaa nihutasid maa organiseerimise aga varsti taga-plaanile. Kerkisid päevakorraale uued mõtted, milledest tähtsaimaks oli Eesti iseseisvaks kuulutamine. Iseseisvuse väljakuulutamine võis aga sündida ainult seal, kus me ise oleksime olnud seisukorra peremehed. Nõnda tekkis tarvidus Tallinnas või mõnes muus linnas võim enamlastilt üle võtta.

Selles suunas algaski uus ettevalmistus põranda all. Ettevalmistusi väljaastumiseks Tallinnas tehti suure



*Erukontradmiral JOH. PITKA,  
Omakaitse ja Kaitse Liidu looja*

hoolega ja otsiti ning oodati momenti, mil võiks avalikult välja astuda. See moment saabuski varsti. Saksa okupatsiooniväed lähenesid pealinnale.

Ööl vastu 24. veebr. 1918. a. lasksid enamlased Tallinna kindlustused õhku. Neil oli kavatsus linna rüüstata, laod õhku lasta, linn põlema panna ja siis lahkuda. Antud märguandele olid aga omakaitseelased jälle koos. Punapatrullidelt võeti relvad ja viimne enamlaste tugi — madrused — löödi lahinguga sadamasse, kus see laevadele põgenes. Linn võeti üle ja kord seati jalule.

24. veebr. kuulutas Maapäev Eesti iseseisvaks ja Ajutine Valitsus võttis juhtimise enda kätte, kuid mitte kauaks.

25. veebr. okupeerisid sakslased Tallinna ja nii sattusime jälle uue ülemvõimu alla.

Esialgu okupatsioonivõimud ei teinud takistusi Omakaitse tegevusele, kuid varsti hakati tegema tõkkeit. Nõuti uue saksakeelse põhikirja esitamist. Algul lubatud organiseerimistöõ üle kogu maa keeldi ja lubati edasi tegutseda vaid Tallinnas, nüüd aga juba Bürgerwehri nime all. Tekkinud olukorras sattus organisatsioon täieliselt olenevusse saksa linnapealikust ja okupatsioonivõimude tujust. Bürgerwehri esimeheks ja tehniliseks juhiks määrati saksa rahvusest isikud, kuna senine Omakaitse juht J. Pitka jäi esimehe abiks. Olukord ei rahuldanud eestlasi ja paljud astusid Bürgerwehrist välja. Endise omakaitse mõtte viidi põranda alla, kus see arenes edasi ja valmis jõuks tulevastele sündmustele. Osa eestlasi jäi aga siiski edasi Bürgerwehri, et kaugelenägelikult jääda kokku legaalselt organiseeritud koondisena ja hoida enda käes relvad

ning arvuline ülekaal domineerima kippuva saksluse ees.

Kuid sõjaõnn ja sündmused muutsid aegamööda kõik. Läänerinde ebaõnn ennustas sakslaste sõjatähe kustumist. Saadi üldiselt aru, et ees seisab okupatsiooni langemine. Meie juhtkond tegi kõik, et ette valmistada uuesti võimu juure tulekut. Sakslased muutusid Bürgerwehri passiivseks. Seda kasutades, eestlased haarasid juhtimise enda kätte. Saksa rahvusest juhtide tagasiastumisel jäi organisatsiooni etteotsa Joh. Pitka, kuna senise tehnilise juhi asemele tuli kadunud kindral E. Pödder. Nad võtsid enda kätte Bürgerwehri ümberkorraldamise, nüüd juba teatava eesmärgiga.

Paralleelselt Bürgerwehri tegevusega arenes samade juhtide juhatusel ka põrandaalune Omakaitse. Põrandaalune Omakaitse arenes kahes suunas: üks, juhitud teatud keskkohast antud juhtnööride järgi, teine aga kohtadel ürgjõuliselt, ilma mingisuguste juhtnöörideta. Erielse pöörde võttis põrandaalune Omakaitse tegevus momendist, mil sakslaste poolt laialisaadatud Eesti rahvusväeosade ohvitserid ja tublimad sõdurid ühinesid Omakaitsega. Endiste juhtide ja juuretunute energilisel juhtimisel tekkisid legaalse Omakaitse varjus ja iseseisvalt salajased grupid Tallinnas, Läänemaal, Rakveres, Narva ümbruses, Paides, Tartus, Võrus ja mujal. Need relvastatud grupid olidki meie esimeseks tegelikuks jõuks seisukorra kaitsel ja võitlemisel okupatsioonivõimude maa tühjendamise ja enamlaste sissetungi vastu.

Novembrikuu esimestel päevadel oli käegakatsutav, et sakslaste siinolek oli veel vaid aja küsimus. Eesti



*Kindralmajor E. PÖDDER,  
Kaitseliidu ülem novembrist 1918 kuni aprillini 1919*

tegelased tegutsesid juba julgemini ja sageli lausa avalikult. 11. nov. hommikul astus kokku Eesti Ajutine Valitsus, ehkki osalises koosseisus (valitsuse juht K. Päts viibis Saksa kontsentratsioonilaagris vangina ja Jüri Vilmsi kohta, kes oli läinud segastel aegadel Soome, puudusid teated). Kaaluti käesolevat olukorda, sest Narva jõe tagant ähvardasid uued pilved. Koosolekul viibisid Omakaitse esindajaina kindral E. Põdder, Joh. Pitka ja kolonel A. Seimann, kes andsid selgitusi kõige rohkem muret tekitavate riigikaitse loomise võimaluste üle. Kuna segased ajad olid täieliselt likvideerinud regulaarsed korra- ja kaitseorganid, olid valitsusel reaalse jõuna käsutada ainult põrandaalused Omakaitse salgad ja Bürgerwehri aegade jooksul tulevastele sündmustele ettevalmistatud Bürgerwehri eestlastest koosnevad rühmad. Kindral Põdderile tehti ülesandeks need ümber kujundada reaalseks jõuks ja talle anti sellekohased piiramatud volitused tegutsemiseks.

## II. Eesti Kaitse Liit.

11. nov. õhtul kutsuti Raekojaplatsil Tallinna Teataja ruumes kokku Bürgerwehri juhatuse koosolek. Siin deklareeriti, et Ajutise Valitsuse teadmisel ja korraldusel on käesolevaga Bürgerwehr likvideeritud ja asemele astub uus organisatsioon Eesti Kaitse Liit. Sakslased lahkusid. Kuna linnas valitses veel võõras võim, viidi koosoleku jätk Merepuiesteele Laevanduse ühise ruumesse, kus ühinesid ka põrandaaluse Omakaitse organisatsiooni juhid. Tehti teatavaks Eesti Kaitse Liidu ülesastumise deklaratsioon:

„Saksa võimude ajal asutatud omakaitse on Aju-



*Kindralmajor J. UNT,  
Kaitseliidu ülem novembrist 1919*

tise Valitsuse käsul likvideeritud. Politsei asjaajamise võtavad oma kätte kohalikud omavalitsused. Maa julgeoleku kaitsmise võtab EESTI KAITSE LIIT oma peale nii linnas kui maal.

Saksa imperialistlike sõjavõimu raudse käpa rõhumi- se all kannatades ja nähes, et meid hoolimatult naljasur- male vastu viiakse, kuna maa kehvad saadused üle piiri voolavad, asutati kõige suurema saladuse all „Eesti Kaitse Liit“. Liidus seisavad arusaajad ja ükssteist usaldavad isikud, erakondade vahel vahet tegemata, selleks et Eesti rahva peret kogu tema mitmekesisidu- ses ühiselt ja vahettegemata toore vägivalla, naljasur- ma ja rahvuslike vägistamise vastu kaitseda.

Eesti Kaitse Liit nõuab, et Eestis rahvavõimu alu- sel valitsema saaks Eesti seaduslik valitsus. Selleks nõuab ta, et Eesti Maapäeva ja tööliste esita- jate läbi täiendatud Eesti Ajutise Valitsuse kaudu otsekohe, salajase, ühetasase ja proportsionaalse va- limise viisi järele kokku saaks kutsutud Eesti Asu- tava Kogu, kes Eesti enese saatuse peab määrama. Praegusi valitsusasutusi eeltähendatud kujul toetab Eesti Kaitse Liit sõjariistadega kuni Eesti Asutava Kogu kokkutulekuni, mis kõige lähemal ajal peab sündima.

Ei tohi olla vägivaldaga ega mõistmatuid korratusi, mis halvaks rahva tahteavaldust vabal parlamentaar- sel viisil. Ei tohi huligaansusel lasta tarvitada praegust silmapilku segaduste loomiseks.

Et seda läbi viia, on vaja kõikide eestlaste abi erakondade vahel vahet tegemata. Kõik kel kallid meie kodumaa tulevik, astugu Eesti Kaitse Liidu liikmeks, et vabatahtlike distsipliini läbi raudset jõudu luua



*E. ALVER,  
Kaitseliidu ülem aprillist kuni novembrini 1919*

väliste sissetungijate vastu ja rahva vaba tahtmise avalduse kaitseks. Ajutise valitsusega on liit ühenduses endise 1. Eesti polgu ülema Põdderi läbi.

Maakondade korralduste ülemateks on nimetatud endised Eesti sõjaväe ohvitserid:

Harjumaakonna ja Tallinna ülem on Kann.  
Virumaakonna ja Rakvere ülem on Reek.  
Tartumaakonna ja Tartu ülem on Kurvits.  
Järvamaakonna ja Paide ülem on Puskar.  
Viljandimaakonna ja Viljandi ülem on Kubu.  
Läänemaakonna ja Haapsalu ülem on Rõuk.  
Pärnumaakonna ja Pärnu ülem on Tannebaum.  
Võrumaakonna ja Võru ülem on Vreemann.  
Valga linna ülem on Irv.

Saare-, Hiiu- ja Muhumaa ülem on Poopuu.  
Tallinna jaoskondade ülemad on: 1. Abrams, 2. Dreverk, 3. Schmidt, 4. Kuusik, 5. Lepp, 6. Vokk.

Sadama komendant: kaugesõidukapten Treilmann, abi: Eduard Friedenstein.

Balti vaksali komendant: Vunk.

Viljandi vaksali ajutine komendant: Friedenstein, noorem.

Liidu peastaap asub Brokusmäel nr. 8.

#### EESTI KAITSE LIIT<sup>\*)</sup>

Samas tegi Ajutise Valitsuse poolt esimeseks Kaitseliidu ülemaks määratud kindral E. Põdder teatavaks enda määramise ja esialgsed korraldamise kavad ja KL ülesanded. Samal õhtul saadeti usaldusmeeste kaudu deklaratsioon ja esimene Kaitseliidu ülema käskkiri ühes juhtnõõridega provintsi. Sellega oli pandud alus reaalsele jõule ja töö oli tehtud ülemaalseks.

Kaitseliidu esimesiks ülesandeiks olid: mõjutada Saksa okupatsioonivõime loobuma maa valitsemisest, võidelda Saksa võimude omavoli vastu nende lahkimisel, kindlustada avalikku korda ja julgeolekut, val-

vata riigi piiri ja esialgselt sulgeda see pealetikkuvate enamlaste vastu, abistada mobilisatsiooni läbiviimist ja sõjaväe uuestiloomist, valvata riigi varandusi, võidelda kuritegevuse vastu seni kui ametisse kutsutakse politsei. Need olid rasked ülesanded, kuid neid suudeti täita.

Kui novembri lõpul idast tungis peale uus vaenlane — punavägi —, võttis Kaitseliit oma salkadega vastu esimesed löögid seni kui korraldati regulaarväeosi ja need saadeti vastu sissetungivale vaenlasele. Ka andis Kaitseliit aluse paljudele nimekatele vabadussõjaaegsetele polkudele. Ülemjuhataja käskkirjaga 29. dets. 1918. a. korraldati Kaitseliidu salgad igas maakonnas kahe nädala jooksul maakondlikeks kaitsepataljonideks ja saadeti rindele. Paljudes lahingutes nähti kaitseliitlasi, nii vanu kui ka noori, täitmas kohustusi oma isamaa vastu. Elati läbi kibe taganemise ajajärk. Seda suurema hooga löödi kaasa edule, kui 7. jaanuaril 1919. a. algas üldine pealetung ja vaenlane löödi välja riigi piiridest. Siitpeale pöördusid vanad tagasi koju oma töö juure ja seljatagust korraldama, kuna noored läksid sõjaväega vastu uutele lõplikku võitu toovale lahinguile.

Ei saa siinkohal jätta märkimata seda suurt teenet ja indu, mida neil saatuslikel aegadel näitas meie õppiv noorsugu. Omakaitstes, Kaitseliidus ja meie noores sõjaväes Vabadussõja päevil — igal pool näeme kooliõpilasi esimestena teenistusvalmis ja esimestena tulle minemas. Sama valmisolek tõestub ka tänapäev nende osavõtus praeguse Kaitseliidu tööst. See kõik näitab, et meil on tulevikku. Meil — vanadel — on, kellele pärandada ja edasi anda see töö, mida me teeme oma rahva ja kodu tuleviku nimel.

Vabadussõda lõppes. Kaitseliit oli oma ülesande Vabadussõjas täitnud ja selle võidukal lõpul näis, nagu kaotaks ta pikkamööda oma tähtsuse. Ta oli hädaohu silmapilkude loomulik sünnitus ja pidi viimaste möödudes nagu jälle uuesti vaibuma.

\*) Tolleaegne kirjaviis muutmata.



#### Kaitseliidu Peastaabi juht- ja ametkond 1925. a.

Istuvad vasakult paremale:  
Õppepealik kapten H. Treiberg (Raidna); Peastaabi ülema kt. kol. ltn. J. Vende;  
Kaitseliidu ülem kolonel J. Roska (Orasmaa); Peastaabi ülem major J. Maide; Propaganda pealik V. Neggo;  
Majandusosakonna pealik T. Pullissaar

Seisavad vasakult paremale:  
Van. raamatupidaja J. Aperia; Peastaabi sekretär R. Raudsepp; II j. kirjutaja M. Stein; registraator R. Kivimägi; raamatupidaja K. Kuuskmann; I j. kirjutaja A. Kattenberg (Härm); asjaajaja V. Uulp (Tammets); „Kaitse Kodu!“ tegevtoimetaja J. Jaik; I j. kirjutaja K. Nigulas





*Kolonel J. MAIDE,  
Kaitseliidu Peastaabi ülem jaanuarist kuni maini 1925  
ja jaanuarist 1927 kuni tänini*

Pärast Vabadussõda 1920. a. algul Kaitseliit hakaski likvideeruma. Jäid ainult vähese koosseisuga n.-n. KL kütirühmad, kelle ülesanded ja tegevus kaugeltki ei küündinud enam endise Kaitseliidu ülesannete ja tegevuse piirideni.

Vabadussõda likvideeris küll enamlaste avaliku relvastatud pealetungi Eestile, kuid salajane õnnestustöö meie riigikorra kukutamiseks kestis intensiivselt edasi. Enamlaste agentide poolt ellukutsutud rakused ilmesid siin ja seal. Politseil oli palju tegemist nende paljastamisega. Tekkis rida kommunistide protsesse. Tundus jälle tarvidus Kaitseliidu järele. 1924. a. sügisel asutigi Kaitseliidu tolleaegsete kütirühmade reorganiseerimise mõtte teostamisele. Kommunistid aga ennetasid meid ja nii toimus 1924. a. 1. detsembri ööl Tallinnas kommunistliku riigipöörde katse, mis aga ebaõnnestus, sest sisekaitseorganid olid küllalt energilised mässu mahasurumisel ja pealegi ei ühinenud mässulistega varem arvatud kaasatulijad.

1. detsember andis tugeva tõuke rahva omakaitse korraldamisele vabatahtlikul alusel üleriiklikus ulatuses. Kaitseliit reorganiseeriti.

### III. Kaitseliit.

1924. a. reorganiseeritud kujul tegutseb Kaitseliit nüüd juba neljateistkümnendat aastat. Ta ülesanded on:

— seaduslike võimude abistamine Eestis maksva põhi-seadusliku riigikorra ja kodanike julgeoleku kaitsmisel;

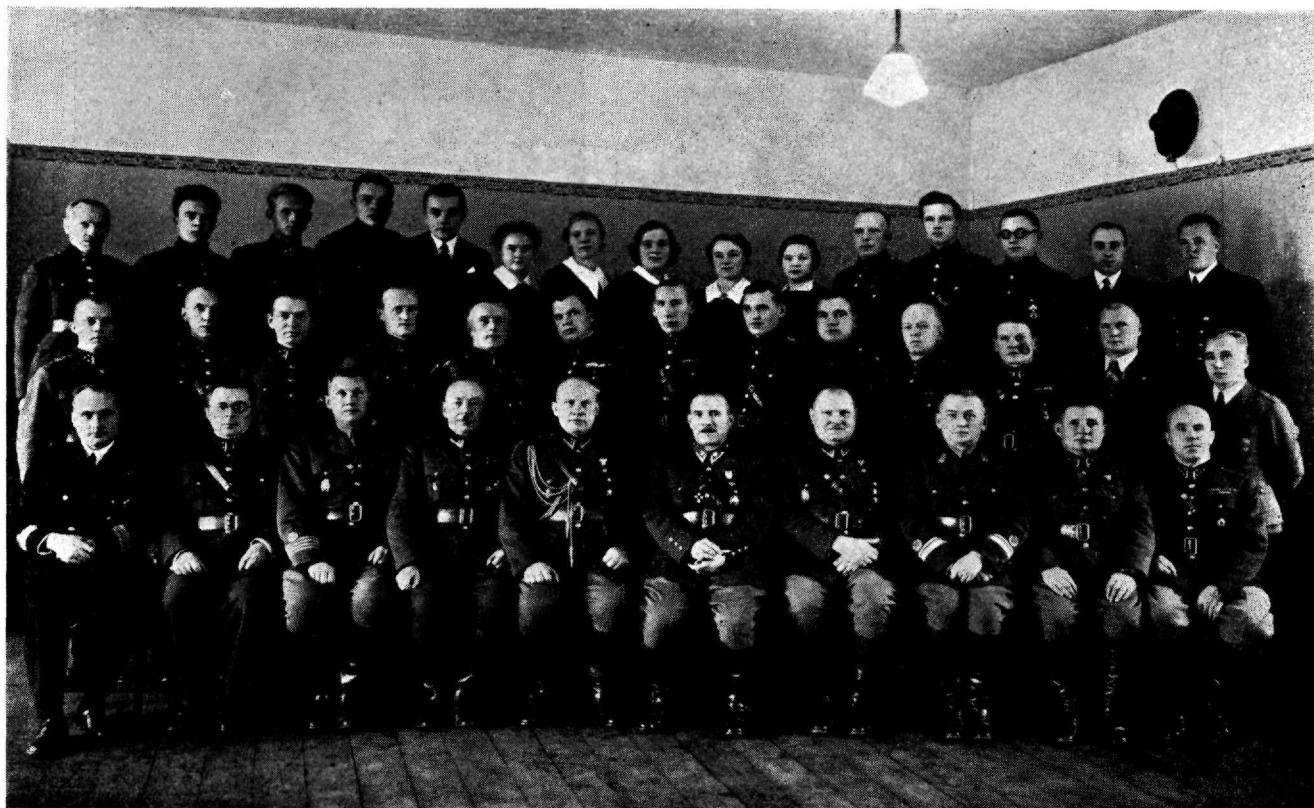


*Kolonel J. VENDE,  
Kaitseliidu Peastaabi ülem maist 1925 kuni  
jaanuarini 1927*

- ühiskondlike õnnetuste puhul abi andmine;
- oma liikmeile sõjalise õppuse ja kasvatuse andmine;
- kodanikes isamaaliste ja rahvuslike tunnete süvendamine;
- rahva kehalise kasvatuse arendamine;
- teiste ülesannete täitmine, mis temale pannakse seaduslikus korras.

Nende vastutusrohket ülesannete teostamisel on praegune Kaitseliidu organisatsioon läbi teinud mitu arenemisjärku. Algul, n.-n. organiseerimise ajajärgul, alati tööd vaid meeste koondisena. Järgneval, stabiliseerimise, ajastul liitusid meestega samade sihtide taotlemisel mitmesuguse abiteenistuse ja eriülesannete jaoks ka naised — Naiskodukaitse. Hiljem, kui Kaitseliidu töö, elu ja ülesanded olid juba kõigiti välja kujunenud, kutsuti ellu ka Kaitseliidu noorte eriorganisatsioonid — Noored Kotkad ja Kodutütred. Nii on Kaitseliit tänapäeval nagu suur ühine perekond, kus tööd jätkub nii mehele kui ka naisele, nii vanale kui ka noorele. Praegu on Kaitseliidu liikmeid koguarvult ligi 100.000 riigituud Vabariigi kodanikku, kes kõik vabatahtlikult, hoolimata vanusest, haridusest ja kutsealast, on rakendunud ühise kodukaitse ülesannete teemisele aastatega suuriks ja avaraiks kujunenud Kaitseliidu töö ja tegevuse aladel.

Missugune on tänapäeva Kaitseliidu töö sisu ja tulemused, seda näeme iga päev. Võime liialduseta ütelda, et Kaitseliit on suurima innu ja vastutustundega seni töötanud oma kodu ja rahva rahuliku tänapäeva ja parema tuleviku nimel ning rea aastate püsiva ja eduka tööga teeninud meie riigi juhtide ja kodanike



### *Kaitseliidu Peastaabi juht- ja ametkond 1938. a.*

*Istuvad vasakult: mereüksuste jsk. plk. van.-ltn. A. VARES, revident A. LUSIKAS, mob.-oper. jsk. plk. kapten O. KALLIKORM, Majand. osak. plk. CHR. KASK, Peastaabi ülem kolonel J. MAIDE, Kaitseliidu ülem kindral-major J. ORASMAA, Õppe-spordi osak. plk. kolonel A. BALDER, laskejsk. plk. major H. VIRIT, õppejsk. plk. major P. LILLELEHT, spordijsk. plk. ja Kl. tarvetelao juhataja kapten E. LEPP*

*Teises reas vasakult: raha-arvep. jsk. pealik J. APERSON, püssimeister J. REEKNA, kraami-varustuse jsk. plk. sv.-am. T. PULLISAAR, Noorte osak. plk. J. TEDERSON, Peastaabi sekretär ltn. R. RAUDSEPP, kultuur-inform. jsk. plk. ja „Kaitse Kodu!“ tegevtoimetaja kapten A. TRUUVERE, raamatupidaja K. KUUSKMANN, ehitustehnik A. SALUOKS, varahoidja K. NIGULAS, noorem raamatupidaja V. KRUPP, van. relvurohvitser N. MIRT, Kl. ülemaalse rev.-kom. esimees erumajor E. SAULEP, noorte osak. van.-instr. K. LIPING*

*Kolmandas reas vasakult: asjaajaja-arhivaar M. SAKS, NK. Peastaabi instr. A. ALLIK, I j. kirjutaja A. JOASOO, raadiooperaator O. SAAREP, „Kaitse Kodu!“ ärijuht R. JUKK, praktikant H. SAULEP, NKK. asjaajaja S. SÖERDE, NK. kantselei töötajad L. OTSMA, registraator A. HÄRM, II j. kirjutaja M. LOORITS, autogaraazi ülem O. AAS, asjaajaja E. KASK, I j. joonestaja G. KELEMIT, registraator E. VAINOMÄE, II j. kirjutaja A. JALGMA*

üldise tunnustuse ja usalduse. Ta on kasvanud tugevaks ja ühtlaseks kodukaitse perekaks ning mõjuvaks riigikaitse teguriks teiste kaitse- ja korda kindlustavate organisatsioonide keskel. Teda arvestavad tõsiselt nii sõbrad kui ka vaenlased.

11. novembril kui kuupäeval on meie Kaitseliidu kohta eriline tähendus. 11. novembril 1917. a. surusid enamlased meie rahva enesekaitse põranda alla. 11. novembril 1918. a. tuli ta sealt välja ja tegi, mis oli tema kohus.

Ja tänapäev? Nüüd oleme vabad. Oleme ise enese määravad. Me ei ole enam vahelduvast võõrast vaimust ja võimust. Kuid vabaolek kohustab meid oma tööd ja elu korraldama nii, et me ka vabaks võime jääda. Selles annavad meile hoiatusi ja õpiseid need sündmused 20 aastat tagasi, mida me täna meele tuleme.

Ajad näitavad, et meil on olnud ja valitsenud mitmed võõrad vaimud ja võimud. Oleme nagu maja

maantee ääres. Kõik on vaid tahtnud võtta ja on võtnud, ilma et nad midagi oleksid annud. See teadmine kohustab!

Peame meeles pidama, et väikeriikide kaitse on kogu rahva asi ja hool. Et meie rahval on ürgjõulist enesekaitse instinkti, seda näitasid sündmused 20 aasta eest, seda kordas veel 1. dets. 1924. a. ja seda kinnitab tänapäeva Kaitseliit oma olemisega, tööga ja tegevusega.

Selles mõttes tuleme täna üle kogu maa meele sündmusi 20 aasta eest. Soovime tänutundes õnne tolleaegsele tegelasile, langetame pea manalasse varisenute mälestuse ees, ja me — praegune Kaitseliidu pere, vanad ja noored, mehed ja naised — kinnitame kord jälle oma vannet — edasi rühkida oma eelkäijate õilsail tähiseil: KÕIK ISAMAALE ILUKS JA VABALE EESTILE EDUKS!

A. Truuvere.

# 11. november 1918

## rahvusvahelises poliitikas

Maailmasõja lõpu 20-ndat aastapäeva mäletame praegu, hetkel, kus juba kõneldakse maailmasõja tulemuste tühistumisest, „võitjate muutumisest võidetuiks“.

Jätan siin kõrvale küsimuse, kuipalju selles on tõtt, ja katsun ainult selgitada, kuivõrd hilisem arenemiskäik peitus juba maailmasõja lõpus endas.

Maailmasõda oli koalitsioonide sõda, mida peeti ükssteise väljakurnamiseks. See tingis ta iseloomu ja suurelt jaolt ka ta tulemused.

\*

Saksa sõjaplaan oli — v ä l k k i i r e s õ d a. Hiigljõududega pidi kohe Prantsusmaale sisse tungitama, Pariis vallutatama, inglased merre paisatama, prantslased põlvili sunnitama ja siis itta pöördudes Venemaaga sedasama korratama. Lõpuks oleks siis jäänud Napoleoni heitluse kordamine Inglismaaga — maailma valitsemise pärast.

Et hoopki kiirendada, ei kohkunud Saksamaa tagasi Belgia erapooletuse rikkumisega Inglismaa sõtta kaasakiskumisest. Sõja Prantsusmaal lootis ta viia enne võidule kui Inglismaa õieti jõuab sekka lüüa.

„Ime Marne'il“ tõmbas sellele plaanile risti peale. Kui hoop Pariisile nurjus, muutus v ä l k k i i r e m a n ö ö v r i s õ d a pikaldasele väljakurnamisele sihitud positsiooni-sõjaks. See oli just sõjapidamise viis, mida Inglismaa oma sõjajõudude mobiliseerimiseks ja määratute aineliste jõudude makspanekuks kõige enam vajab. Siit inglaste kõnekäänd, et rasked olevat ainult sõja kuus esimest aastat.

Aineliste jõudude puuduse ja nimelt mahajäänud tööstuse tõttu oli üks Inglise liitlane esimene, kes seda väljakurnamissõda välja ei kannatanud: Venemaa. Siin kordus nähtus, mis viimaste aastakümnete suurtes sõdades juba oli saanud reegliks: võidetu laostab lõplikult sisemine revolutsioon.

Kui Prantsusmaa 1870. a. kaotas sõja Saksamaa vastu, siis ta nägi seda alles kergemal kujul: ta keisririik asendus vabariigiga, mille väed vaenlase silma all pidid maha suruma Pariisi kommuuni mässu. Venemaal, mis kaotas Jaapani sõja, plahvatas 1905. a. revolutsiooniline liikumine. Kaotades nüüd maailmasõja sattus Venemaa 1917. a. juba põhjaliku revolutsiooni keerisesse, mis pühkis ära mitte ainult ta monarhhia, vaid ka ta ühiskondliku korra.

Vanaaja sõdades niisugust asja ei tuntud. Neis oli sõdjate arv võrdlemisi väike — enamasti relvasutatud aadel ühes kutseliste sõduritega. Rahvahulkade

osa sõjas oli enam passiivne. Nii ei saanud ka nende reageerimine sõja kaotusele olla kuigi tugev.

Teisiti on nüüdse aja sõdades, mis oma hiigla vägede üldmobiliseerimistega ja kõigi rahvajõudude rakendamisega sõja otstarbeiks on muutunud r a h v a s t e s õ d a d e k s. Rahvas, keda kaotus tabab, reageerib otsekohe oma valitsuse vastu. Rahva meeleheide võib siis sõjale revolutsioonilisel teel teha lõpu veel enne kui ta puht-sõjaliselt on kaotatud. Nii oli see Venemaal: hetkeks, kui plahvatas 1917. a. revolutsioon, oli Venemaa sõjaline varustus rikkalikum kui kunagi varem.

Saksamaa oli 1918. a. novembris küll kõigist oma liitlasist maha jäetud, oli täiesti lootusetus seisukorras ning ta väed veersid hirmsate hoopide all kiiresti tagasi. Kuid ta oleks veel mõnd aega suutnud vastupanu jätkata, kui revolutsiooni plahvatus selle tegi võimatuks.

Endise aja sõdades on meeleheide avaldunud enamasti teistel aladel. Mõne väljapaistva väejuhi kaotus võis ta väe viia meeleheitesse ja seega otsustada lahingu saatuse. Nii tõi 1812. aastal Vene teise armee ülemjuhataja Bagrationi langemine enda järele ta meeleheitnud väe hävingu ja mõjutas seega suuresti Borodino lahingu käiku.

Nüüdse aja rahvaste sõdades võib sama meeleheite tuua kogu rahva peale sõjasihhi kaotus. Venelane oli sõdinud üle 2½ aasta selleks, et vaenlane oma piiridest välja tõrjuda. Kui ta nägi, et valitsuski sellest sõjasihhist loobudes otsib eraldi rahu, ta tegi revolutsiooni.

Sakslast oli neli aastat sõdima õhutatud võidulootusega. Kui ta viimaks 1918. a. sügisel nägi, et ta väejuhikidki võidulootusist loobuvad, tegi temagi revolutsiooni.

Revolutsioon halvab üsna täieliselt rahva sõjalise jõu, kuid ainult seniks, kui ta ise kestab. Kui sisemine pööre saab läbi ja laostumine asendub uue korraga, siis võib rahva jõud uuesti saada vastupanuvõimeliseks. Nii oli Prantsuse revolutsiooniga: esialgu tahtsid naabrid liitsa karistusekspeditsiooniga Prantsusmaa enda alla heita, varsti aga heitis Napoleon pool Euroopat enda alla. Bresti rahuläbirääkimisel hoia- tas Trotski sakslasi liig palju Venemaalt ära ahmist, sest et revolutsiooni halvatus möödub ja siis rahutingimused tulevad revideerimisele.

See lugu on nüüd juhtunud Saksamaa endaga. 1918. a. lõpul ta oli revolutsiooni krampides oimetult maas ega võinud mõtelda mingile vastupanule. Nüüd

on aga 1918. a. novembrerevolutsioon asendunud kontr-revolutsiooniga — ja Saksamaa on purustamas oma „Versailles'i kette“.

\*

Maailmasõda oli koalitsioonide sõda. See tegi keerulisemaks sõja pidamise ja püsimatuseks sõja tulemused.

Sõjapidamisviisid vaheldusid kaks taktikat: eeskätt püüti murda kõige tugevamat vastast, kui see aga ei õnnestunud, siis otsiti mujal „nõrgema vastupanu liini“ või „odavamaid loorberid“. Saksamaal vaheldus see koguni aastate kaupa: 1914. a. tormas ta Pariisi peale ja kui ta seal edasi ei pääsnud, siis 1915. a. ta tungis Venemaale ja võttis sellelt ära Poolamaa ning poole Baltimaad. 1916. a. ründas ta jälle Prantsusmaal Verduni, 1917. a. paiskas Venemaa põrandale ning 1918. a. katsus sama teha Prantsusmaaga.

Ent nendel polnud nii kerge rindeid valida. Siiski vahelduvad sealgi frontaalrännakud peardeil ja kaugemad haarangud kõrvalrindel. Viimaste pärast satuvad tsiviiljuhid ägedaisse heitlusisse sõjajuhtidega, kes ei raatsi peardeilt jõude ära anda. Ometi algab lõplik kokkuvarisemine just kõrvalisilt rindeilt: 1918. a. septembris annab alla Bulgaaria ja oktoobris — Türgimaa ja Austria-Ungari. Koalitsioonide sõda lõpeb seega, et keskriikide koalitsioon purustatakse: 1918. a. novembri alguks ei jää Saksamaale enam ainustki liitlast.

Sõja kestes tuli koalitsioonidele liikmeid juure ja langes ka ära. Ententele oli kõige tundavam Venemaa äralangemine, kuid sõja otsustas P.-Ameerika juureastumine. Selle suurriigi väljaprovotseerimine „piiramatu veealuse sõjaga“ osutus Saksa saatuseks eksituseks. Sakslased ei uskunud, et see ookeani tagant saaks sõjas mõjuvalt sekka lüüa. „Nad ei saa ujuda, nad ei saa lennata, nad ei tule.“ ennustas Preisi rahaminister Hergt. Kuid 1918. aasta jooksul tuli värskeid Ameerika vägesid lääneringele iga nädal 50.000 meest juure, kuni neid oktoobris oli 2 miljonit.

Kuna Ameerika otsustas sõja, siis oli tema mõju vaherahule ka kõige suurem: see sõlmiti president Wilsoni 14 punkti alusel. Ennenägematu juhtum ajaloos: Ameerika riigipea ise sõitis üle ookeani Euroopasse rahu tegema kui maailma kohtumõistja, kelle poole võitjad hõiskasid ja kaotajad armu ja õigust paludes käsi sirutasid.

Kuid jõudude vahekorid muutusid kohe, kui Saksamaa oli maha paisatud ning entente oli Reini sillad okupeerinud. Siis võis juba, nagu hiljem, 1923. a. Ruhri okupeerimisel ilmnes, ka Prantsusmaa üksi Saksaga valmis saada. Ameerikat ei tarvitsenud siis enam nii palju arvestada. Nii ulatus Versailles' rahuleping juba märksa kaugemale Wilsoni 14 punktist. Wilson ähvardas rahukonverentsilt kord lahkuda, hoiti aga tagasi kompromissiga, et ta rahvasteliidu põhikiri rahulepingusse võeti. Ameerikat ennast see enam ei rahuldanud: ta jättis Versailles' rahulepingu ratifitseerimata ja sõlmis Saksaga erilepingu.

Võitjas koalitsioonis olid juba ilmnunud teisedki praod, mis hiljem edasi arenesid. Jaapan oli kerge vaevaga ära pühkinud Saksa asundused Hiina rannalt

ja tahtis siis head võimalust ära kasutada, et Hiina enda alla heita, hoiti aga sellest tagasi Ameerika pealekäramisega. Ümber mõeldes ta tahtis siis rinnet vahetada ja Saksamaaga liitu astuda, kuid jäi hiljaks: Saksamaa oli juba kokku varisemas.

Ka Itaalia ümberorienteerumine algas sõjast peale. End sõtta segades oli ta Venemaa, Prantsusmaa ja Inglismaaga sõlminud salalepingu, mille järgi Dalmaatsia rand Aadria mere kirdekaldal pidi Austrialt saama temale. Ameerika aga end sõtta segades ei tunnustanud seda salalepingut. Ja kuna vaherahu oli sõlmitud Ameerika tingimustel, siis ei tunnustatud Itaalia nõudmisi ka rahukonverentsil, vaid Dalmaatsia ranna suurem osa anti rahvaste enesemääramise põhimõttel Jugoslaaviale. Itaalia delegatsioon lahkus vihatades rahukonverentsilt, kuid pidi sinna tagasi pöörduma, kui ta üldse tahtis midagi saada.

Nii ei ole Jaapani ja Itaalia viimase aja koostöö Saksamaaga mingiks ootamatuks üllatuseks. Selle eod peitusid juba maailmasõjas ja selle likvideerimises.

Koalitsioonisõdade tulemused on ajaloos ikka olnud püsimatud, sest võidu saavutamise laguneb tavaliselt ka koalitsioon. Kui seekord 1918. a. võidul siiski on kaugemaidki tulemusi, siis on selleks eripõhjusi: maailmasõda oli rahvaste sõda, mille üheks tähtsaimaks hüüdsõnaks kujunes — rahvaste enesemääramise õigus.

\*

Kui keskriigid oleksid võitnud, siis oleks rahvaste enesemääramise õigusest vaevalt midagi enam välja tulnud kui see sündis Bresti rahulepingus ja Saksa-Vene Berliini täienduslepingus.

Palju teisem poleks lugu olnud ka siis, kui entente üksi, ilma Ameerikata, oleks peatse täielise võidu saanud. Venemaa pretendeeris algul mitte ainult Konstantinoopolile, Poolamaale ja praegusele Tšehhoslovakkiale, vaid ka kogu Ida-Preisimaale ja suurele jaole tööstuslikust Sileesiast. Prantsusmaa tahtis Napoleoni eeskujul ära võtta kogu Reini õhtukalda.

Rahvaste vabastamist kuulutasid küll mõlemad sõdijad pooled, kuid ainult maade jaoks, mis olid vaenlase käes või olid vaenlase kätte sattunud. Teisiti ei mõelnud seda, tõtt öeldes, ka Venemaa revolutsioonilised valitsused.

Mida pikemaks aga sõda venis, seda tõsisemalt tuli võtta ta hüüdsõnu, sest iga abi oli siis kallim. Vene revolutsioon laskis rahvaste enesemääramise põhimõtte Brestis maha langeda, kuid Ameerika president Wilson tõstis selle jälle üles ja viis selle vaherahu tingimuseks.

Rahvaste enesemääramise põhimõtte taoti siis inimestele pealuusse. See oli revolutsiooniliseks lipukirjaks, mille nimel toimus endise Vene ja Austria-Ungari monarhhia tükeldamine.

Peab tunnustama, et ka siin hakkas Wilson varsti oma mõju kaotama. Veel enamgi: ta taganes ise oma põhimõttest — Venemaa piirrahvaste suhtes. Kui Austria või see, mis Austriast üle jäi, oma enesemääramist teostades tahtis Saksamaaga ühineda, keelsid Prantsusmaa ja Itaalia selle sõjalis-poliitilisel põhjusil,

et Saksamaad mitte lasta suureneeda. Austriat kohustati rahulepingus oma iseseisvusest mitte loobuma.

Uutest riikidest, mis rahulepingutega loodi, läks Tšehhoslovakkia kõige kaugemale kõrvale rahvaste enesemääramise põhimõttest. Ajaloolis-strateegilisil põhjusil liideti temaga üle 3 miljoni sudeedi-sakslase ja umbes 700.000 ungarlast.

On huvitav, et just need kaks peapatustust rahvaste enesemääramise põhimõtte vastu nüüd läksidki esimestena revideerimisele. Võib mitmesuguses arvamis olla meetodite kohta, millega seda tehti, kuid põhimõttest ei saa kahtlust olla, nagu seda ka Hitler hiljuti president Rooseveldile vastas: Saksamaa teostas omal kombel Wilsoni 14 punkti.

\*

Et maailmasõda muutus rahvaste sõjaks, sel oli otsene mõju ka vahelepingu teostamisele. Meeleheitnud kaotaja sattus revolutsiooni, ta sõjaväed voolasid loodusejõuliselt koju okupeeritud Vene piirimaadelt, hoolimata sellest, et niihästi nende endi ülemused kui ka entente võitjad neid selles püüdsid takistada.

Siin on 11. novembri 1918. a. vahelepingu meie kohta suurim tähendus: ilma selle vahelepingu revolutsioonilise teostamiseta poleks Eesti riigi korraldumine toimunud nii nagu see läks.

Ära nähes, et sõda läänes enam võita ei saa, oli Saksamaa viimne nõu seal Prantsus- ja Inglismaale järele anda, et idas end Venemaa kulul revanšeerida. Saksas valmistuti uuesti sõjakäiguks Peterburi ja Moskva peale, mis juba 1918. a. augustis

pidi ette võetama, kuid läänerindel palavate võitluste tõttu edasi lükkati.

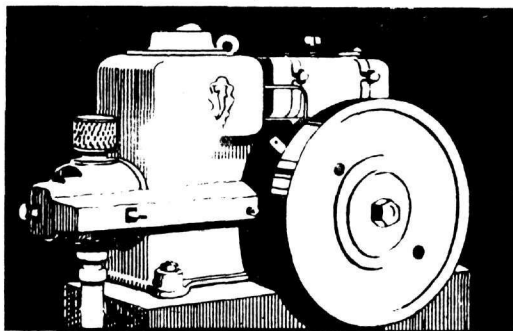
Sellest ideest ei loobunud ka Saksa parlamentlik Baadeni prints Maxi valitsus lääneriikidega vahelepingu läbirääkimisi alustades. Ta deklareeris küll, et senised vahelepingud idas ei saa olla takistuseks lepinguile läänes, see tähendab, et Bresti vaheleping võiks tulla revideerimisele. Kuna aga piirimaade rahvastel enesetel, nagu ka vene valgetel, polnud küllaldast kaitset Vene enamlaste vastu, siis lootis Saksamaa, et need ise paluvad tema vägede sinnajätmist.

Sellekohaselt olid ka lääneriigid kohe nõus oma vahelepingu tingimusi muutama. Esialgu olid nad nõudnud, et Saksamaa viivitamata tagasi tõmbab kõik oma väed endise Vene riigi piiridest. Saksa ettepanekul muudeti seda aga nii, et tagasitõmbamine peab sündima vast siis, kui liitriigid kohaliku rahva julgeoleku huvides seks leiavad tulnud olevat paraja aja. Selle vahelepingu muudetud punkti põhjal toimuski n.-n. landesveeri väe peatumine ja koondumine Lõuna-Lätis. See oleks vististi palju suuremas ulatuses toimunud mujalgi, poleks Saksa revolutsioon ja sõjavägede loodusejõuline demobiliseerumine ning kojuvoolamine sellele risti peale tõmmanud.

Ida-Euroopas võis maailmasõja kohta tõesti ütelda, et keisrid alustasid, rahvad lõpetasid. Nii sai vahelepingu hetkest peale ka Eesti tegelikult oma iseseisvat riiki üles ehitama hakata, hoolimata kõigist suurriikide juhtide teisitiarvamisist.

Ed. Laaman.

# 7AEHNE



parim

põllumajanduslik

diisel-mootor

Saadaval suurused alates 7 HP. Ehitusviisilt tugev ja vastupidav, käsitamiselt lihtne, tarvitamiselt odav — need on Jaehne mootorile omased omadused

PEAESINDAJA:

Tallinna Eesti Majandusühisus,

Estonia puiestee 21

# KUI ÜLES ASTUS EESTI KAITSE LIIT

Omaaegse „Omakaitse“ ja Kaitse Liidu juhi erukontr-  
admiral JOH. PITKA jutuaamine „Kaitse Kodu!“le“

Neli kilomeetrit Kiltsi jaamast Väike-Maarja poole asub ajalooliselt kuulus Ebavere mäekink, mis on seotud eesti rahvaluule muistendiga maa alla kadunud toredast linnast. Selle mäekingi lähedal, samanimelises külas, paistab eemalt maanteelt silma harilikust taluhoonest erinev stiilne punase katusega maja, milles elab Vabadussõja-aegne merejõudude juhataja, omaaegne „Omakaitse“ ja Kaitse Liidu organiseerija ja looja erukontradmiraal Joh. Pitka.

Ühel oktoobrikuu udusel ja sombusel hommikul läheneb nende ridade kirjutaja, saadetuna vihase peni ägedast klähvimisest, sellele majale ajakirjaniku kutsetöös tavalisele usutlusretkele. Kuna on tulnud selleks katta üle 100-kilomeetriline maa ega olda kindel usutletava kodusviibimises — telefoni puudumisel koha peal ei olnud võimalik sõidust ette teatada — on majale lähenedes südames ja meeolus mingi imelik ootuseärevus, seda enam, et peremehe kodus olles tuleb astuda nüüd peale usutletava ka oma varajasemast ajakirjaniku kutsetööst meeldivate mälestustega seotud endise leiva-isa ette.

Koputamise peale avab majaperenaine, kelle näole ilmub kohe lahke naeratus, kui ta on kuulnud tulija soovi ja siiasõidu põhjust. Juhatanud külalise muga-vasti sisustatud elutuppa, mille seinu ehivad rohked mälestused Vabadussõjast fotode ja maalide näol, läheb lahke perenaine külalise saabumisest Joh. Pitkale, kes muide olevat täna pisut haiglane, kohe teatama. Avaldan admiraali haiguse üle kahetsust ja kardan juba endamisi, kas kavatsatud usutlus selle tõttu üldse ära ei jää, kuid seal ilmub omaaegse „Omakaitse“ juhi ja Vabadussõja-aegse merejõudude juhataja imposantne kuju uksekünnisele ja ta viipab lahkelt käega. Joh. Pitka, üks sangarlikemaid kususid meie Vabadussõja ajaloos, on jäänud ikka endiseks — mehiseks ja enesekindlaks. Aastad on puistanud küll hõbedat ta juustesse, kuid ta rüht on ikka veel mehine ja ta pilk täis otsustamisjõudu.

Vahetame admiraaliga tugeva käepigistuse ja mõne sõna vanadest mälestustest, siis on usutletav kohe valmis jagama nende ridade kirjutajaga oma mälestusi „Omakaitse“ ja Kaitse Liidu organiseerimisest meie Vabariigi algpäevil. On kohe näha, et jutlemine sellel teemal valmistab vanale sõjamehele teatavat naudingut, hoolimata halvast enesetundest, mis tuli kirjutada uduse ja sombuse ilmastiku arvele ja mis iga teiseteevalise usutluse juures oleks muutnud vana sõjamehe ajakirjanikule kindlasti kättesaamatuks.

„Missugustel asjaoludel ja missuguses olukorras tekkis „Omakaitse“ asutamise mõte?“ esitan Joh. Pitkale küsimuse.

Usutletav tõstab oma pilgu lakke, sulleb siis koraks silmad — nähtavasti tuleb tal mõtteid kontsentreerida, sest on ju tegemist ajajärguga ja mälestustega, mis ulatuvad enam kui kakskümmend aastat tagasi — ja siis hakkab ta rahulikult ning sujuvalt kõnelema:

Tallinn sõjahirmus — kas evakueeruda  
või jääda?

„Tja... „Omakaitse“ asutamise eeltööd kuuluvad rahututesse ja erakorralistesse aegadesse. See oli maailmasõja päevil, kus sõjariinne hakkas sakslaste pealetungi tõttu ikka enam ja enam nihkuma meieni. See pani kohalikke elanikke mõtlema, mis saab siis, kui rinne jõuab välja Tallinnani, mida vägagi kardeti. Küsimus, nagu ma mäletan, oli arutusel isegi Tallinna linnavolikogus, kuid mingit siduvat otsust seal teha ei suudetud. Küsimus seisis peamiselt selles, kuidas päästa kodanike vara ja hoida rahulikke elanikke sõjale jalgu jäämast. Küsimust arutati mitmekülgselt, kuid kuna sobiva lahenduse leidmine oli väga raske, siis ei osatud algul asuda mingile kindlale seisukohale. Mäletan, et üks lahenduse versioon kõneles elanike ja nende vara evakueerimisest kas Soome või Kirde-Venesse Permi kubermangu, kus asus teisigi soomesugu rahvaid ja missugune maakond oma jõukuse tõttu oleks olnud eestlasile üheks sobivaimaks evakueerimise-asukohaks. Pinna sondeerimiseks saadeti algul vastav saatkond Soome, kes pidi selgitama eestlaste evakueerimise küsimust üle lahe asuvate suguvendade juure. Soomes oldi meie kavatsuste suhtes siiski kaunis tagasihoidlik. Lubati küll eestlaste evakueerimiseks sinna soodustusi luua, kuid need võimalused oleksid avanenud ainult jõukamaile eestlasile, kuna elamisvõimalusi pakuti ainult kallimates suvituskohtades. Venemaale evakueerimise küsimus jäi aga ainult kavatsuseks, kaugemale siin ei jõutud.

Kuna selgus, et pole kusagile minna, hakkas evakueerimise meeolu varsti vaibuma. Ja kui hiljem venelased siinseid tehaseid evakueerima hakkasid ja ka pankade ülekolimisest juttu tehti, olid kohalikud eestlased koguni selle vastu. Kui siin pidevalt meie poole nihkunud sõjaliin hiljem Riia taha peatuma jäi, rahunes meeolu peaaegu täieliselt.

Umbes samal ajal tekkis Tartus kavatsus Eesti pataljoni asutamiseks, milledest loodeti elanikele ja nende varandusele sõjaohu ja sellega ühenduses olevate rahutuste puhul kaitset. See kavatsus ei leidnud aga Tallinna ringkonnas poolehoidu ja seda osalt väga arusaadavalt põhjusil. Nimelt oli karta, et venelased saadavad eestlaste väeosad sobival või tarvilisel juhtumil rindele. Sellega võidi kaotada võitlusvõimeline osa eesti sõjameestest, kuna teiste väeosade suhtes, mis laiali olid paisatud, see hädadoht nii suur ei olnud. See argument lõi lõpuks läbi, kuigi võitlus peremehe-õigusele käis Tallinna ja Tartu vahel endiselt edasi.

Kui varsti selle järele Riia langes, tõusis ärevus rahva seas uuesti ja nüüd juba haripunktile. Inimesed lihtsalt ei teadnud, mis teha või kuhu minna. Kuigi olukord ähvardas kujuneda õige ärevaks, ei osatud siiski midagi kindlat ette võtta.

Nüüd hakkasid aga ka juba Tallinnas elutsevad eesti sõjaväelased mõtteid mõlgutama, kas ei oleks

## „Omakaitse“ asutamine

ikkagi õige oma väeosi luua, kes siis siin korda hoiaksid, kui front siia jõuab. Mõtet hakati arendama varem asutatud Läti pataljoni de formeerimise eeskujul. Sellekohane koosolek peeti Tallinnas „Grand Marina“ ruumes, millest ka mina osa võtsin. Kõnedega esinesid Jüri Vilms ja Ed. Laaman. Kohalviibivad sõjaväelased soovitasid kohe mõtte teostamisele asuda. Koosolekul valitigi vastav komitee, kes pidi vastavad eeltööd ära tegema. Koosolekul viibis ka enamlasti Anveldiga eesotsas, kes küsimusele ägedalt vastu vaidlesid, nimetades kavatsust rumaluseks jne. Komitee pidas veel ühe koosoleku priisimajas, kui Eesti polgu asutamine oli juba otsustatud. Asutatud oli varemalt juba Eesti Liit, kuhu kuulusin ka mina „Laevanduse“ seltsi esindajana.

Ühele Eesti Liidu koosolekule, mis peeti „Estonia“ ruumes, tulid sama Eesti Sõjaväelaste Komitee saadikud ja tegid ettepaneku, et Eesti Liit saadaks nimeatud komiteesse oma esindajad varemalgatatud küsimuste edasiarendamiseks. Eesti Liidus nõustuti ettepanekuga ja esindajaiks valiti A. Uibopuu, K. Lellep ja Joh. Pitka. Kuna esimene valituist loobus kohe, K. Lellep aga ainult mõned üksikud koosolekud, ehkki elavalt ja suure huviga, kaasa tegi, langesid kõik ülesanded hiljem täiesti minule. Tegin, mis suutsin, korjasin raha ja aitasin mitmet viisi, et eesti sõjaväelaste organiseerimisest asja saaks ja kindel alus loodaks rahva ja korra kaitseks. Imelikul kombel suhtus aga Tallinna seltskond asjale kaunis loiult. Ainult suuri vaevu suutsime saada Jüri Vilmsi vastava komisjoni eesotsas Vene Ajutise Valitsuse juure Peterburi.

Töötasin selles komitees innuga edasi. 18. juunil 1917. a. kutsuti Tallinnas kokku ülevenemaaline eesti sõjaväelaste kongress. Kongressil valiti ülemkomitee, kellele anti kogu võim eesti sõjaväepolkude edasiarendamiseks. Komitee esimeheks valiti Viljam Tomingas.

Töötasime edasi sügiseni, kui oli juba antud käsklus 1. Eesti Polgu saatmiseks Rakverest väerindele. Kui polk oli juba teele asunud, muudeti korraldus ja anti uus käsk, millega polk saadeti sakslaste vastu Saaremaale, mis oli siis juba sakslaste poolt okupeeritud.

Sellel teekonnal langes hulk 1. Eesti polgu mehi sakslaste kätte vangid, kuna polk ise lõpuks pidi jääma Haapsalusse peatuma.

Kui 1. Eesti polk oli käsu saanud sakslaste vastu minna, langesime meie olukorda, mida algul kardeti. Polgu rindele saatmisega oli meie kaitse õige tugevasti nõrgestatud. Hakkasin endamisi olukorda analüüsima ja kalkuleerisin, mis siis nüüd õieti teha. Oli selge, et midagi peab ette võtma. Riia langemisega sakslaste kätte hakkas olukord muutuma eriti kriitiliseks. Rinde nihkumisega Tallinna poole tuli hakata kartma rüüstamisi ja rahunisi kahe võimu — ühe taganemise, teise pealetungi — vahel. Kõnelesin selle üle ühele ning teisele, kuid kaugemale see asja ei viinud. Komitee oli jäänud vahepeal täiesti varjusurma. Komitee esimees V. Tomingas suhtus asjasse samuti ükskõikselt. Inimesed kaotasid nagu usu asjasse, keegi enam ei hoolinud palju küsimusest.

Nähes, et seniste inimestega enam palju midagi ära teha ei ole, hakkasin küsimust arutama äri-ringkondades, kus asja vastu pidi olema suurem ja loomulikum huvi, kuna neil oli oma vara kaitsta. Need said asjast ka rohkem aru. Kui Riia langemise järele jõudsid sealt kohale teated rüüstamistest ja röövimistest, mis olid sündinud kahe võimu vahetusel, haarati Tallinna äri-ringkondades minu mõtetest kohe suure innuga kinni. Pean ütleva, et erilist huvi küsimuse vastu näitasid üles kohalikud saksa äri-ringkonnad. Kasutasin selle huvi ära ja varsti pidasimegi oma esimese koosoleku Rütli tänaval adv. Keerdi korteris. Koos oli seal nii sakslasi kui ka eestlasi, esimesi vist rohkem. Eestlastest mäletan kaupmees Saareperat, sakslastest Saksa krediitühisuse direktorit v. Lillienthali jne. Sealsamas tehti otsus kokku kutsuda Tallinna kaitseorganisatsiooni asutamise koosolek.

Minul oli plaan alguses kohe valmis ja ma tegin ettepaneku asutada rahva „Omakaitse“, kuhu oleksid koondatud kõikide rahvuste esindajad. Asutamise koosolek astuski kokku S. Brookusmäel end. Girari kontoris. Koosolekule kutsuti kõikide rahvuste ja voolude esindajad, ka enamlased. Enamlased saatsid oma esindajana kohale ideelise kommunisti, kes näis kõigiti sümpaatse inimesena. Ta pooldas kõiki neid mõtteid, mis koosolekul ette kanti, kuid nähtavasti oma isikliku arusaamise ja südametunnistuse seisukohast, sest varsti teda enam koosolekul ei nähtud — partei oli nähtavasti näinud tema heatahtlikkus suhtumises meie ettevõtetesse kontrrevolutsioonilist tegevust ja olenevalt sellest tema volitused tühistati. Huvitav on aga siinkohal märkida, et nagu kõigi teiste kutseorganisatsioonide, nii viibisid „Omakaitse“ asutamise koosolekul ka linna kojaemete esindajad, kes aga juba esimesel koosolekult demonstratiivselt lahkusid, rõhutades, et nemad kodanlike ettevõtetega kaasa ei lähe.

Sellel koosolekul pandigi alus „Omakaitsele“. Tunusmärgiks määrati varrukalandid, millel oli kujutatud kaks kätt koos — sümboolne ühtekuuluvuse tunnemärk. Asusime oma staabiga S. Brookusmäele Bornholdi kontori ruumesse. Valiti ka „Omakaitse“ juhatus, kuhu pääsids Saarepera — esimehena, mina — tema abina, adv. Keerd — sekretärina, ja Lillienthal — laekahoidjana. Tegelik töö ja asja edasiarendamine lasus ikkagi minu õlgadel.

Majavanemaks saime maailmasõja invaliidi Maximilian Diido, kes oli igati vahva mees. Tema hooleks oli sõjaväerustuse hooldamine. Ostsime sõjariistu — püsse ja revolvreid, kust aga saime.

Ühinedes omakaitse-organisatsiooniks oli meie eesmärgiks kõigiti kaasa aidata korra ja rahu säilitamiseks linnas. Kõigepealt jagasime linna rajoonidesse ja seadime sisse esimese häiresignaali põhimõtte, milleks ühinesime linna tuletõrje-organisatsiooniga. Igal jaoskonnal ja rajoonil oli oma juhatus. Seati sisse kindlad vahikorrad ja patrullid. Võin nüüd tagantjärele ütelda, et inimesed täitsid oma ülesandeid tol ajal otse eeskujulikult. Kontrollides mitmel korral patrullide tegevust, leidsin alati kõik eeskujulikult korras olevat. Mingisugust kuritegevust tol ajal linnas ei olnud. Meil oli isegi oma kriminaalpolitsei ametnik, kelle ülesandeks oli kanul olla varastel ja takistada nende tegevust.

Mäletan, olime annud korralduse, et iga kodanik, kes pärast teatud kellaega öösel linnas liigub, peab „Omakaitse“ patrulli hüüde peale isiku kindlakstelemiseks peatuma. Kui hüütav hoiatust tähele ei pane, on patrullil õigus tulistada — esimese paugu hoiatuseks õhku, teise juba pihta. Ühel ööl leidis aset juhtum, kus linnas kihutav auto ei peatunud patrulli kahekordsele hoiatusele, millele järgnes auto tulistamine. Kui nüüd auto peatus, siis selgus, et selles sõitis keegi purjus vene madrus koos avaliku naisega, kes oli saanud tulistamisel rinnust haavata. Järgmisel päeval tõstisime kohe üles küsimuse, et kuna säärasel juhtumid võivad korduda ka edaspidi, siis on tarviline sanitaarauto soetamine, mis oleks ööseti alati kättesaadav. Auto oli meil juba välja vaadatud ja raha selle ostmiseks olemas, kuid oli tarvis veel linnavalitsuse vormilist luba. Linnavalitsus oli siis aga juba enamlaste käes. Läksime siis linnahärradega, õigemini „seltsimeestega“ kauplema. Meid võtsid vastu enamlasted Anvelt ja Janson ning sotsialist M. Martna. Seletasime neile oma kavatsuse ilusasti ära. Meile esitati küsimus, kust meie selleks raha saame. Seletasime, et meil on raha juba olemas. Selle peale vastati aga, et see on kodanlik ettevõtte ja selleks ei saa luba anda. Ega antudki. Polnud midagi parata, tuli leppida sõiduautoga, mis meil oli varutud sanitaarteenistuse tarvis. Teine juhtum: „Omakaitse“ patrull oli öösel linnas kinni pidanud Tööliste ja Sõjaväelaste Täidesaatva Komitee esimehe, kes isiku kindlakstelemise küsimusele vastas meie patrullile äärmiselt

kõrgilt ja kes viidi selle tagajärjel jaoskonda. Seal tehti mehe isik kindlaks ja ta saadeti kahe „Omakaitse“ mehe saatel koju. Selle tagajärg oli, et mind ja Saareperat kutsuti varsti S. Karja tän. asetsevasse „Kiire“ majja revolutsioonilisse komiteesse aru andma. Meid hoiti seal hulk aega vahi all, ilma et meid oleks üle kuulatud. Juhuslikult jättis üks selle enamlaste staabi nais-tegelane vahepealse ukse lahti ja siis me võisime päris selgesti kuulda, kuidas seda sündmust arutati. Mäletan, et otsustati miilitsaülem Hellat kohale kutsuda. Ta ilmuski ja tema käest küsiti, mis organisatsioon see „Omakaitse“ õieti on. Kuulsin, kuidas Hellat vastas, et „Omakaitse“ on korrakaitse-organisatsioon ja ilma selleta ei jõua tema, Hellat, linnas korda pidada. Selle peale ilmus revolutsioonilise komitee esimees meie juure ja ütles, et meie oleme vabad, võime minna. Muidugi ei lasknud meie seda endale kaks korda ütelda.

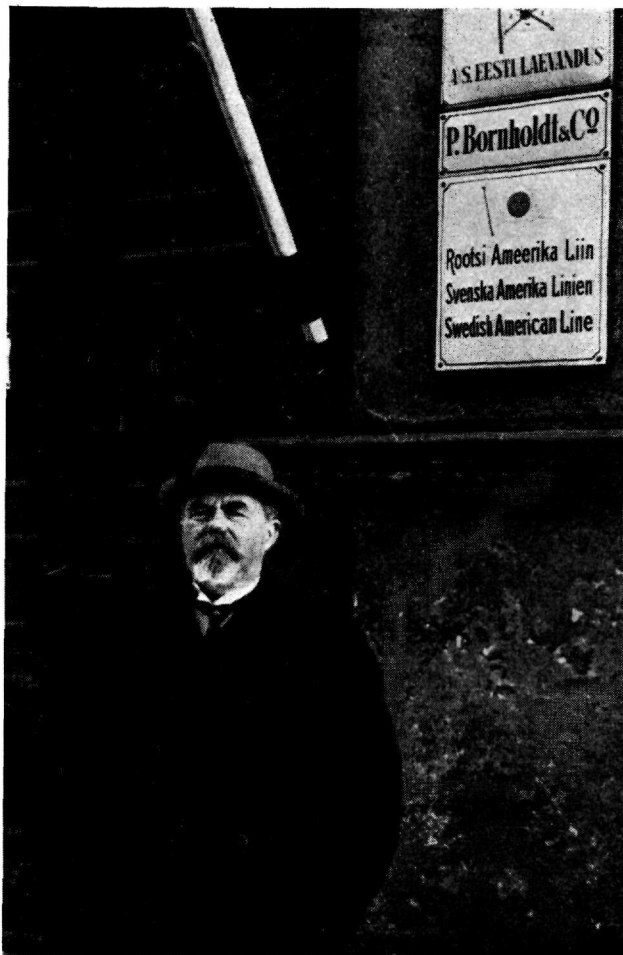
## Enamlased haaravad võimu

Samal õhtul olin mina „Tallinna Teataja“ ruumides koosolekul. Korraga helistas minule adv. Keerd S. Brookusmäelt „Omakaitse“ staabist. Ta kõneles õige äreva häälega ja palus mind tingimata kohe sinna tulla. Läksingi staapi, kuid vaevalt sain eeskotta astuda, kui mind võeti sinna tulnud punaste madruste poolt kinni ja hakati läbi otsima. Läbiotsijaks oli keegi läti sõdur. Läbiotsimisel võeti minult ära raha ja brauning, vastu anti kviitung. Keerd oli juba enne mind vahi all. Saareperat ei saadud aga millegipärast kätte. Kui ma ei eksi, siis oli see 1917. a. 11. novembril. Millegipärast ei jäetud meid siiski vahi alla ja me saime sealt tulema. Nagu pärast kuulsime, oli paar tundi pärast meie äratulekut sinna tulnud salkkond madruseid, kogu staabi läbi puistanud ja raha ning varustuse rekvireerinud. Hakatud siis ka meid otsima, kuid muidugi olime meie ammu läinud. Siis asutud majahoidja Diido pinnimisele. Mehelt nõutud „Omakaitse“ juhatuse ja liikmete nimekirja, kuid viimane oli jõudnud need õigeaegselt ära peita. Siis viidud mees õue seina ääre ja ähvardatud ta maha lasta. Diidot, kes oli maailmasõja läbi teinud, seal haavata saanud ja nüüd oli täieline invaliid, säärane ähvardamine aga ei heidutanud, ta ütelnud avalikult, et „vaadake, ma olen sajal korral surmale silma vaadanud, miks peaksin ma nüüd teidki kartma“, ja polnudki kartnud. Ja mees pääsnudki niimoodi mahlaskmisest.

Teade „Omakaitse“ staabi vallutamisest enamlaste poolt valgus linnas kulutulena laiali. Selle tõttu suudeti ka patrulle hoiatada ja suurem osa mehi suutis relvad ära peita. Meie organisatsioon oli ühes sellega aga enamlaste poolt üle võetud ja kui ma mõni aeg hiljem ühel õhtul sellest majast mööda läksin, leidis seal parajasti aset enamlaste pidu.

Meie organisatsioon oli nüüd muidugi laiali ja tuli hakata otsima uusi võimalusi, kuidas kaotatud võimu uuesti kätte saada. Nagu ma mäletan, pidasime isegi läbirääkimisi väikevenelaste komiteega, et nende abil ühisel jõul Tallinnas võimu enda kätte haarata. Noor polkovnik — nime ma enam ei mäleta, kellega me läbirääkimisi pidasime, oli asjaga algul nõus, kuid siiski ei tulnud meie kavatsusest midagi välja.

Aeg ja olukorrad lükkasid aga ise uusi ülesandeid meie tegevuse areenile. Kui oli asutatud 1. Eesti polk, siis tuli teistest väeosadest kokku ka eestlasi-ratsanikke, kuid neid ei lubatud polgu külge liita, sest polnud eskadroni asutamise luba. Ratsanikud aga ei nõustunud jalaväe hulka minema. Nüüd tekkis küsimus, kuhu need mehed panna. Lasta neil laiali minna ei olnud meie huvides, sest iga sõjariistus meeste koondis oli sel ajal igaks ettenägematuks juhtumiks väga tarviline. Rääkisime seepärast meestega läbi, et jäägu nad esialgu kokku, ehk saab midagi nende jaoks välja mõelda. Lõpuks ei olnud teist targemat nõu, kui sokutasime mehed Rakvere lähedale metsatöödele. Peatähtsus oli, et nad jäid endiselt kokku. Andsin neile väikest toetust ja käi-



Erukontradmiraal JOH. PITKA omaaegse „Omakaitse“ staabi ukse ees S. Brookusmäel

sin neid mõnikord seal külastamas. Ühel niisugusel külaskäigul jutustasid mehed mulle, nad olevat kuulnud, et piirivalve vajavat mehi, kas ma ei saavat neid sinna sokutada. Kuna piirivalve ülem oli mulle isiklikult tuttav, kõnelesin temale asjast ja ta oli ettepanekuga kohe nõus. Osa mehi pääsiski nii piirivalvesse, kuna osa tuli Pääsküla vangilaagrisse valvureiks.

## Katse luua Viljandis uut keskk kohta

Olukord oli neil päevil üldiselt väga tume. 1. Eesti Polk asus endiselt Haapsalus, kuid tema tegevusest ei olnud palju kuulda. Kuna sakslased olid Saaremaal sees, olime meie üldiselt väga hädaohtlikus olukorras. Suurimaid raskusi sünnitas see, et ei olnud mingit keskk kohta, kes oleks hakanud asja juhtima. Eesti Liidu juhtivad mehed ja Maanõukogu juhatuse olid põranda all ja osalt põgenenud. Tahtmatult tekkis nüüd küsimus, kuidas leida uut algatust ja keskk kohta meie ideede edasiarendamiseks. Tulin korraga mõttele, kas ei oleks otstarbekohane luua uus keskk koht linna- ja maakonnaavalitsuste esindajaist, sest teatavasti olid enamlaste peremehed ainult Tallinnas, mujal oli olukord palju vabam.

Otsustatud — tehtud. Võtsin ühel ilusal päeval ette ja alustasin sõitu ringi mööda maad. See oli võrdlemisi raske ülesanne, sest liiklemisolu meie raudteedel olid sel ajal kõike muud, kuid mitte mugavusi pakkuvad. Kõigepealt sõitsin Rakveresse, kus mul oli läbirääki-



misi maavalitsuse esimehe Juhkamiga, kellega kõnelemine ei annud mulle aga mingeid uusi lootusi, sest Juhkam ütles, et nemad peavad olema ise oma maakonna eest väljas ja mingi ülemaalse keskkoha loomine neid ei huvita. Parema vastuvõtu osaliseks sain ma juba Pärnus, kus linnapea Leesment tundis asja vastu huvi ja lubas saata esindajad lähemateks läbirääkimisteks Viljandisse, mis oli määratud keskkohaks. Viljandiga olin ma juba varem läbi rääkinud ja sealt oma kavatsustele mõtteosalisi leidnud, nüüd siirdusin ma edasi Valka ja Võrru. Sel teel olid liiklemisulud juba nii rasked, et rongile pääsmiseks tuli mul vaguni aknast sisse ronida. Kuid see ei vähendanud sugugi indu ega tahtmist edasi töötada. Võrus olid kõigiti tublid mehed, kes mu ettepanekut soojalt toetasid. Nagu ma mäletan, pidasime ülempreester N. Pätsi korteris väga kena koosoleku, kus otsustati üksmeelselt Viljandisse kokku tulla. Ka teised linnad hakkasid suhtuma asjale usaldusega ja nii võisime oodata koosoleku peatset kokkukutsumist.

Vahepeal arenes aga Tallinnas uusi sündmusi, mis olid hiljem osalt seoses meie Viljandisse kokkutulekuga. Nimelt tulid ühel päeval minu juure rittmeisterid Stolzen ja Jonson ja teatasid, et neil oleks võimalik saada hobuseid ja koondada mehi ratsaüksuse loomiseks, puuduvad ainult sadulad, — kas ma ei saaks neid kusagilt muretseda. Arutasime koos küsimust ja leidsime selle kõigiti sobiva olevat, kusjuures jõudsime ühisele arvamusel, et loodav ratsaüksus tuleks paigutada Viljandisse, kus on jõukam ümbrus ja vahest ka kergem hobuseid juure muretseda. Ka oli tarviline, et meie kavatsetava nõupidamise ajaks oleks meil Viljandis mingi sõjariistus kaitse.

Need ratsamehed, kelledest oli juttu juba eespool, saadeti koos teistega Viljandisse, kuna mina hakkasin meelele sadulaid muretseda. Kuna ma teadsin, et igas mõisas on vähimalt kaks tarvitamiskõlvulist sadulat, läksin ma mõisnike peamehe parun Dellinghauseni juure, et saada temalt volitust mõisadest sadulate rekviireerimiseks. Parun Dellinghausen ei tahtnud küsimust üksinda otsustada ja viis mu Tallinna piiritusevabriku ruumesse mõisnike koosolekule. Läksin sinna ja seletasin otsekohe, et vaadake, kui palju on mõisad rüüstatud, kuna maal ei ole tarvilist kaitset. On teada, et Vene väed lagunevad üksikuiks röövsalkadeks, mille vastu võib võidelda ainult korralike kaitsealkade loomisega. Vaadake, ütlesin ma avalikult, I. Eesti polk asub Haapsalus ja kas teie olete seal ümbruses mingisugustest rüüstamistest kuulnud. Minule vastati, mu väited olevat õiged, kuid veel õigem olevat, kui meie kutsuksime sakslased siia. „Eks teie kutsuge, kui tahate,“ vastasin mina. Nemand ütlesid: „Sakslased meie kutse peale ei tule, rahvas peab kutsuma.“ Mina vastasin, et meil pole niisugust organisatsiooni, kes võiks rahva nimel niisuguse kutse saata. „Võtke laulu- ja põllumeeste seltsidelt allkirjad, sellest aitab küll,“ üteldi mulle selle peale. Kuna ma nägin, et asi läheb liig kaugele, tegin ma sellele järsu lõpu ja ütlesin, et ma ei tulnud siia mingisugusele poliitilisele läbirääkimisele, milleks mul pealegi volitused puuduvad, vaid otsima võimalusi, kuidas saaks sadulaid Viljandisse asutatud ratsaeskadroni jaoks. Selle peale üteldi mulle, et milleks teile sadulad, kui teil mehed ja hobused on olemas, võtke reed, asetage kaks-kolm meest reele ja teie võite niigi maal korda pidada. „Ei“, vastasin mina, „see ei lähe. Ratsanike vastu tuntakse palju suuremat respekti, ega muidu nimetatud Eesti ratsamehi Rakvere sündmuste puhul Eesti kasakateks.“ Sellele argumentidele polnud mõisnikel enam midagi vastu väelda ja lõpuks kirjutati välja volitus, mille ettenäitamisel oli võimalik saada igast mõisast kaks sadulat. Läksin selle volitusega ialamaid Tallinna Vastastikusse Krediidühisusse A. Uibopuu juure, kellele kõnelesin seisukorrast ja palusin garantiid Viljandi Krediidühisusele, kelle vastutusel me lootsime talupidajailt hobuseid kokku saada. Garantii ma sain otsekohe ja selle vastutusel kindlustas Viljandi Krediidühisus igale talupidajale hobuse hinna, juhtu-

miks, kui hobusega peaks midagi juhtuma. Nõnda saime me kokku hulga hobuseid. Korjasin veel isiklikult raha juure ja muretsesin toidumootori. Nõnda sai asutatav eskadron, mille ülemaks oli rittmeister Stolzen ja tema abiks praegune kindral Jonson, võrdlemisi tubli varustuse. Paljud perepojad astusid eskadroni oma hobustega, mis tõstis tunduvalt hobuste arvu.

Samal ajal arenes aga Viljandis üks ebameeldiv sündmus, mis valmistas meile võrdlemisi palju tuska. Nimelt areteeriti Viljandi maakonnavalitsus eesotsas adv. Baarsi, Leo Sepa ja teistega kohalike punaste poolt. Hakkasime kohe arutama küsimust, mis nüüd ette võtta. Rääkisime ratsameestega läbi ja meie otsus oli kohe küps: meie päästame maavalitsuse liikmed, toome nad vanglast väevõimuga välja. Nagu kavatsetud, nõnda ka tehti. Ratsanikud piirasid vangla sisse ja mehed toodi väevõimuga välja. Et vältida edaspidiseid võimalikke etteheiteid ning arusaamatusi, ei lasknud me mehi kohe vabaks, vaid korraldasime enamlaste retsepi järgi nende üle tribunaali kohtupidamise, kusjuures kõik Viljandi elanikud kutsuti vahistatute üle kohut mõistma. „Tribunaali“ esimeheks oli Viljandi advokaat Gustav Talts, kes avas kohtupidamise ja kutsus kaebajaid süüdistust esitama. Kohalikud enamlased, nähes, et nad on vähe-musse jäänud, lahkusid demonstratiivselt kohtupidamiselt, nimetades seda üle öla „kodanlikuks tsirkuseks“. Kuna enamlaste lahkumise järele süüdistajaid ei leidunud, tegi kohus motiveeritud otsuse, mille järgi kaebelalused mõisteti õigeks ja vabastati jalamaid. Otsuse kuulutamise peale võtsin mina sõna ja tänasin ratsanikke, et nad paljaks ei pidanud õiguse ja korra eest välja astuda. Mäletan, et selle peale astus keegi mees rahva hulgast välja ja avaldas mulle öeldu eest südamlikku tänu.

Teise päeva õhtul saime meie kuulda aga veel halvemaid uudiseid. Nimelt selgus, et Viljandisse on jõudmas rong Vene sõjaväega. Tegime kohe korralduse ratsapatrullid välja saata, kuid kuna lähenedid jõulud, siis oli suurem osa mehi koju puhkusele lubatud ja suuremate salkade väljasaatmisest ei tulnud midagi välja. Läksime siis koos minuga kaasas oleva kol. Puskariga jaama, et olukorda selgitada. Kui jõudsime kohale, oli jaam juba vene sõdureid täis. Küsisime neilt, miks nad on siia tulnud. Mehed vastasid, et neile on antud käsk tulla mõisnike valgekaardi vastu, kes olevat Viljandis võimutsema hakanud. Kuna meie neile olukorra ära selgitasime ja ütlesime, et siin pole mingisugust mõisnike valgekaarti, vaid ainult ümbruskonna talupoegadest koosnev ratsasalk, kelle ülesandeks on linnas ja maakonnas korda hoida, siis said venelased õige vihaseks ja kukkusid vanduma, et miks nad siis siia saadeti. Meie kohe nõu andma, et sõitke tagasi, mis siis muud. Ja mehed hakkasidki näiliselt tagasisõidule valmistuma. Meile oli väga tähtis, et mehed jaamast linna ei tuleks, milleks tegime korralduse, et meie ratsanike needki vähesed patrullid saadetakse teele ette venelaste võimalikku linnatulekut takistama. Suur oli aga meie üllatus, kui hiljem nägin, et venelaste salgad valguvad siiski linna. Kuna meie ratsanikke polnud läheduses kusagil näha, jooksime teele ette ja kohtasime seal üht meie ratsanike salka, kes meile seletas, et eskadroni ülema poolt on antud neile korraldus tagasi tõmbuda ja lasta venelased linna. Läksime kohe rittmeister Stolzeni juure, et pärida temalt seisukorra üle aru. Stolzen seletas avameelselt, et ta annud kohalike enamlaste juhtidega kokku leppedes tõepoolest niisuguse käsu, et võimaldada venelastele tulla linna sööma, lootuses, et pärast kehakinnitamisest sõidavad nad kohe tagasi. „Noh, siis olete lasknud küll korra käest ära,“ saime meie tõsiselt pahaseks, kuid parata ei olnud enam midagi. Venelased said süüa ja viinagi ning varsti muutusid nad rahulikule korrale ähvardavaks jõuguks.

Ajalooline Viljandi koosolek, mille organiseerimise eeltöid oli eespool jutt, pidi toimuma paar päeva enne jõule. Esindajad olid sõitnud kohale paljudest linnadest ja maakondadest. Tallinna esindajaina,

nagu ma mäletan, olid kohal lipnik Rotschild ja Marta Lepp. Koosolek peeti „Grand Hotelli“ ruumes. Katse luua siin Eesti kaitseorganisatsiooni uus keskkohet ebaõnnestus aga täieliselt. Juba koosoleku alguses panin ma tähele, et sellesse ruumi, kus läbirääkimisi peeti, sigines varem minu teenistuses seisnud Aug. Hansen, kes oli tuntud ägeda enamlasena. Nähes selles üles kerkida võivat hädaohtu, hoiatasin mina koosviibijaid ja palusin küsimusi kiirematl arutada. Kuid asja arutamine, nagu see suurematl koosolekutel on tavaline nähtus, venis ja venis. Väljas tuiskas ja tormas mis hirmus, midagi polnud teada ega näha, mis seal sünnib. Korraga tullakse ja teatatakse meile, et hotell on punaste poolt ümber piiratud. Muidugi tuli nüüd koosolek kohe lõpetada, ja me katsusime, kuidas välja saime. See õnnestuski meil, kuna õhtu oli tuisune ja vahte väljas vähe. Hiilisime kahemehelistes salkades üksteise järele välisukse juure ja valvanud paraja momendi, mil valvurid ringkäiku tehes pisut eemaldusid, saimegi niimoodi minema. Mäletan, mina, minu poeg ja ajakirjanik H. Vellner sompasime läbi lumetuisu linnast välja üle jõe kuhugi tallu, kust lootsime saada edasisõiduks hobuseid, kuid neid me ei saanud. Läksime jala edasi ühte majja, kus külmetasime ja ootasime kuni hommikuni. Kui koitma hakkas, nägime, kuidas lähedalasuvast mõisast venis suur voor linna poole, kusjuures igal reel istus vene sõdurid. Nagu hiljem selgus, veeti õlgi ja moona vene sõduritele, kellede sissetulek Viljandisse kujunes meile nii saatuslikuks. Läksime meiegi nüüd mõisa, kust saime viimaks hobuse, kes viis meid lähemasse jaama, kus ei olnud aga niipea rongi oodata. Lõpuks avanes meile siiski võimalus sõita veduri tendril Türile, kus kohtasime ka Läänemaa saadikut E. Alverit ja Tallinna saadikuid lipnik Rotschildi ja Marta Leppa, kellede seltsis sõitsime Tallinna, kuhu jõudsime 1917. a. jõulu esimesel pühäl.

Tallinnas olid sündmused vahepeal arenenud oma soodu. Nagu ma kuulsin, olid enamlased pidanud uue aasta laupäeval Oleviste kirikus, mis oli muudetud punaseks rahvamajaks, oma koosoleku, kus enamlaste tegelane Sihver oli esinenud aruandega „valgekaartlaste“ Viljandi koosolekust. Kõneleja olevat märkinud „valgekaartlaste“ õige suurest hädaohust, mille organiseerijaks olnud ja olevat „keegi kapten Pitka“. Koosolekul olevat avaldatud head meelt, et „valgekaartlaste“ ettevõtte aeti nurja, kusjuures pandud ette mind tagaselja surma mõista, missugune otsus olevat ka vastu võetud. Õnneks viibis koosolekul ka keegi minu sugulasist, kes ruttas kohe otsusest minu naisele teatama. Esialgu ma sellest otsusest siiski veel mingit erilist hädaohtu ei kartnud. Paar päeva hiljem aga, kui ma viibisin parajasti „Estonias“ Eesti sõjaväelaste kongressil, tuli minu juure keegi koosolijaist teatega, et väljas on kaks ratsanikku, kes soovivad minuga kõnelda. Läksin välja ja kuulsin, et mind otsitavat juba enamlaste poolt linnas taga, kusjuures minu korteri juure olevat seatud valve. Oli selge, et nüüd ei või ma enam koju minna. Mäletan, hulkusin mitu tundi linnas ringi, teadmata kuhu minna. Lõpuks tuli mulle meele ühe minu juures töötava töölise aadress Riesenkaampi (nüüd Vilmsi) tänaval. Seal saingi ma endale ajutise öömaja. Minu pelgupaiga julgeolekut kindlustas asjaolu, et just teinepool seina elutses keegi tuntud enamlane — siit, arvasin ma, nad küll ei tea mind otsida. Korteri peremehe väike vend oli mulle kulleriks, kes pidas ühendust minu ja mu naise vahel.

Niimoodi elasin ma põrandaalust elu mitu päeva. oodates sündmuste edaspidist arenemist. Ühel päeval aga kuulsin oma suureks ehmatuseks, kuidas keegi hõikas maja vahekojas õige valjusti: „Kas Pitka on siin?“ Tuli välja, et see oli Joh. Kukk, kes oli tulnud ei tea kust saadud andmeil mind otsima. Kutsusin Kuke kiiresti sisse ja hakkasin kuulutama, kas mu punase naabri korteris algab mingi eriline liikumine, mis oleks ol-

nud vägagi tõenäoline, kui ta Joh. Kuke hüüet oleks kuulnud. Kuid kõik jäi vaikseks, nähtavasti polnud mu kardetavat naabrit kodus. Joh. Kukk tõi mulle ettepaneku sõita ühes teiste tegelastega Haapsalusse, kus oli kavatsus I. Eesti polgu toetusel välja kuulutada Eesti iseseisvus.

Läksingi teisel päeval maamehe riietuses ja kollased prillid ees Majandusühisuse kaupluse ette, kus pidi olema kogunemine. Läksin korraks poodigi sisse, tegin asja ja ostsin midagi. Seal silmasin prof. Saralit, kes oli grimeeritud ja nähtavasti ootas ka teisi kokkutulijaid. Kuigi me teineteist tundsim, ei teinud me sellest targu kumbki välja. Kuna lõpuks keegi ei tulnud, lõi Saral käega ja läks minema. Minulgi ei jäänud muud teha kui minna oma teed. Nagu pärast selgus, olid Haapsalusse sõita kavatsenud tarvitanud hoopis teist teed, kuid suurt sellest midagi ei olnud, sest ka nemad ei pääsnud teatavasti kuigi kaugemale, kuna nad olid sunnitud poolelt teelt tagasi tulema.

Nüüd ei julgenud ma enam oma endisesse redupaika tagasi minna, sest oli ikkagi tõenäoline, et keegi majaelanikest minu nime nimetamist maja vahekojas kuulis ja nii võis jutt mu kardetava korterinaabri kõrvu ulatada, kes teeks sellest kindlasti oma järeldused. Mõtlesin seepärast, kuhu nüüd minna. Korraga tuli mulle meele püssimeister Passup Pikalt tänavalt, kelle poole ma ka oma sammud seadsin. Passup oli mulle tuntud „Omakaitse“ tegelane ja temal oli kuulnud mu seisukorrast, kohe otsus küps: „Mul on maal talu, viime Pitka sinna.“ Nüüd oli mul vaja dokumente, sest kuhu sa ilma tunnistusteta lähed?! Tuli meele tselluloosivabriku direktor Rosenvald, kes oli endine vallakirjutaja, — küllap tema juba mu hädast välja aitab. Muretsesin tuttavate kaudu linnavalitsusest tühja passi blanketi ja seadsingi oma sammud Rosenvaldi juure. Tema, hea mees, oii kohe valmis mind aitama. Kogenud vallakirjutaja osavusega täitis ta passi kohe Jaan Metsa nimele ja tegi ka tarviliised allkirjad. Pitsner oli peale löödud juba varem. Et asi oleks veelgi kindlam, muretses Rosenvald veel teise — vabriku punase miilitsa — templi passile alla, andis mulle veel tunnistuse lisaks, mis kinnitas, et ma olen vabriku metsapraaker, kelle ülesandeks on maal metsa üles osta, ja nõnda võisin ma julgesti alustada oma teekonda maale.

Õo viibisin Balti Päästeseltsi tegelase Simsivardi juures, hommikul ruttasin Passupi poole, et alustada sõitu maale. Olin maamehe riietuses, habe aetud, kollased prillid ees, ja arvasin, et niisugusena keegi ei või mind ära tunda. Kui turu juurest mööda läksin, tuli mulle vastu vana kadunud Habicht, kes hüüdis juba eemalt: „Tere, Pitka!“ Ehmatasin tõsiselt, kuid, nagu selgus, oli ta mu ära tunnud kõnnakust. Siis tulid mulle vastu kaks koolipoissi ja teretasid. „Noh, kas nüüd pole asi hull!“ mõtlen endamisi, „mu maskeraad on liigagi läbipaistev.“ Kasutasin nüüd vaid kõrvalisi tänavaid ja niimoodi jõudsingi viimaks õnnelikult Passupi juure, kus mind juba hobune ootas, kes mu maale viis.

Maal ei saanud ma kaua olla, sest varsti jõudsid kohale teated, et sakslased on tulnud Saaremaalt mandrile ja lähenevad nüüd Tallinnale. Otsustasin kiiresti Tallinna sõita, kasutades jällegi hobust ja rege. Tallinna oli juba teateid jõudnud, et sakslased on juba Keilast läbi. Läksin kiires korras jaama ja nägin, et seal oli suur sagimine: saadeti punaväesalku sakslaste vastu ja võeti vastu haavatuid. Raudtee ülesõidukohal nägin seisvat rongi, kust kanti välja haavatuid ja surnuid. Need olid sakslaste kuulipildujate tulle mahaniidetud punaväelased. Püüdsin ühendust saada oma perekonnaga, kuid see ei õnnestunud. Õo olin Lillekülas, kuhu mulle oli korter muretsedud.

## „Omakaitse“ tõuseb põranda alt

Järgmisel hommikul seadsin oma sammud julgesti südalinna poole. Oma suureks rahustuseks nägin, kuidas S. Tartu maanteel kihutas juba üks Eesti ratsanik. Balti jaamas oli „Omakaitse“ juba väljas. Kuulipildujad olid üles seatud, tänavail sõitis poolsoomustatud veoauto, punaste juht Bleiman püsti peal. Nagu selgus, kaitsesid nad punaste taganemise teed sadamasse, olles teadlikud, et nad on mängu kaotanud.

Läksin nüüd julgesti koju, kus selgus, et mind oli juba „Omakaitsest“ otsitud. Soo tänaval asus „Omakaitse“ 1. jaoskonna juhataja J. Trepp, kellega sain varsti telefoniühenduse ja kes kutsus mind otsekohe oma juure. Koos temaga otsustasime minna „Omakaitse“ vanasse staapi S. Brooksmäele, kus kohtasime juba teisigi kaaslasi. Lühikese ajaga oli kohal mitu sada inimest, kes tõmbasid kohe „Omakaitse“ käelindid varrukale. Seal tuli mul hakata kiiresti organiseerima meeste relvastumist ja väljasaatmist. Jaama taga asuvaist ladudest vedasime sõjariistu praeguse Eesti Panga maja keldrisse, kust hakati meestele kohe relvi välja andma. Kel oli „Omakaitse“ käelint, see sai püssi otsekohe, teised pidid enne esitama tuntud isikute soovitusi. Varsti oli hulk mehi väljas. Linna komandandiks määrati lipnik Rotschild. Sakslastele saadeti vastu delegatsioon, kelle ülesandeks oli nende sissemarssimist Tallinna hommikuni kinni pidada, et vahepeal jõutaks välja kuulutada Eesti iseseisvus.

Mäletan seda ärevat päeva ja ööd. Meie patrullid olid kõikjal väljas, mehed kõik sõjariistus. Paksu Margareete ja gaasivabriku vahel arenes punaste ja „Omakaitse“ vahel kõva lahing. Kuulda oli, et madrused kavatsesid linna pimedaks teha ja siis rüüstama hakata. Hiljem siis oleks linna tähtsaimad asutused õhku lastud. Niisugust pogrommi tuli igal juhtumil takistada. Kadunud Öunapuu oli siin oma koolipoistega varakult platsis. Keegi ei olnud neile käsku annud välja tulla — siin oli tegemist puhtal kujul isamaalusest juhitud omaalgatusega. Läksime edasi Narva maanteed kaudu U. Hollandi tänavale välja. Ka seal käis kibe tulistamine „Omakaitse“ ja punaste madruse vahel. Läksin tagasi staapi, kuhu helistati Toompealt, et sinna tungivad rüüstavad madrused salgad. Paluti kiiresti abi saata. Saatsin patrullid välja ja läksin ise kaasa, kuid siin selgus, et tegemist oli seekord vaid kabuhirmuga, mingisuguseid madruseid me Toompeal ei leidnud. Kogu öö kestis siiski äge tulistamine ja rahutu meeleolu.

Sakslaste sissemarssimist saadi siiski pidurdada ja selle vahe sees kuulutati välja Eesti iseseisvuse manifest. Trükitud manifest kleebiti igale poole linnas üles ja „Omakaitse“ oli siin tegemist, et takistada punaseid ulakaid neid kuulutustulpadelt maha kiskumast.

Mäletan, kui sakslaste jalgratturite esimene salk sõitis Tallinna sisse, seisin mina „Omakaitse“ meestega praeguse Eesti Panga maja ees. Kuna „Omakaitse“ liikmete hulgas oli võrdlemisi rohkesti koolipoisse, jooksid sakslased nende juure ja hakkasid neilt relvi käest ära kiskuma. „Mis see tähendab?“ hüüdsid nad minule, kui mina vahele astusin ja ennast neile esitlesin. „Teie annate niisuguste noorukite kätte relvi?“ „Oo,“ vastasin mina, „need on meie kõige paremad ja kindlamad mehed!“ „Kus on punased?“ küsisid sakslased edasi. Mina juhatasin neid sadama poole, kuhu nad ka kadusid.

„Omakaitse“ käes oli linnas korrahoidmine 2–3 päeva jooksul. Kuigi Saksa komandantuuris avaldati mulle tänu selle eest, et kodanikud linnas ise korda peavad, tuli varsti siiski käsk, et „Omakaitse“ peab sõjariistad ära andma ja likvideerima. Vaidlesin küll selle vastu, kuid miski ei aidanud.

Samal ajal Soomes aset leidnud kodusõda punaste ja valgete vahel pani aga sakslasi hiljem hirmu tundma. Kui siis ühel päeval tuli Soomest üle jää

salkkond valgeid Soome rootslasi, kõik närused ja kurnatud, ja jutustasid punaste hirmutegudest Soomes, siis oli ka sakslastel vesi ahjus. Mina hakkasin omalt poolt seda hirmu õhutama ja rõhutasin, et säärane olukord võib korduda ka meil, kuna siia on jäänud siiski väga palju põrandaaluseid punaseid, kes ootavad ainult momenti, et relvi kätte haarata. See mõjus. Ühel päeval kutsuti mind komandantuuri, kus mulle esitati küsimus, kui ruttu suudame meie „Omakaitse“ organisatsiooni reorganiseerida. Mina vastasin, et ühe nädalaga. Küll siis komandantuuri meeste näod venisid pikaks ja nad imestavalt küsisid, kuidas see on nii ruttu võimalik, vastasin mina, et meie organisatsioon on alles, tarvis ainult sõjariistad kätte anda. „Milleks teile sõjariistad?“ küsiti, „andke meestele kepid kätte, las nad peavad nendega korda.“ „Ei,“ vastasin mina, „ilma püssita ei tule ükski „Omakaitse“ liige välja, selles olge kindel!“ „Kui palju teile siis püsse tarvis on?“ küsiti minult. Mina vastasin, et 800. Suure kauplemisega anti luba välja anda 400 püssi. Samas nõuti ka uue põhikirja kokkuseadmist. Küsisin ühtlasi luba linna lasketiire tarvitada ja, et asjale usaldust võita, saksa ohvitseri instruktoreiks kutsuda. Seda kõike lubati. Valmistamegi uue põhikirja, mis nägi ette ülemaalse tegutsemise. Selleks ei antud aga luba, kuna kinnitati ainult ajutine põhikirja Tallinna kohta. Meil oli aga ülemaaline organiseerimine juba käimas.

## „Omakaitse“ saab „Bürgerwehr“

Uue organisatsiooni asutamise koosolek kutsuti kokku „Estoniasse“ ja sellele anti nimeks „Bürgerwehr“. „Bürgerwehri“ esimeheks valiti sakslaste ülemkooliõpetaja Wilde, mina jäin abiks. Sekretäriks sai J. Naeris, laekahoidjaks A. Pachel.

Meie ei rahuldunud aga sugugi sakslaste poolt antud volitustega ja lubadustega. Kindlalt ja julgelt asusime meie ülemaalist põrandaalust omakaitse-võrku looma, ehitades selle üles n.-n. kolmikute süsteemi alusel, kus iga kolmik altpoolt ülespoole ei tunnud kedagi, ülalt allapoole tunti ja teati aga küll. Säärane organisatsioon lagunes kiiresti üle maa laiali ja see andiski selle tulemuse, et Vabadussõja algul oli „Omakaitse“ korruga nii tugev. Mitu korda on küsitud, kus asus tol ajal „Omakaitse“ keskkoh. Võiksin sellele vastata, et keskkoh ei olnud kusagil ja ometi oli see igal pool.

Peidetud relvadega varustasime meie organiseeritud inimesi. Samal ajal asus meie hulka ka end. 1. Eesti polgu ülem polk. Pödder, kes hakkas Tallinnas meie mehi välja õpetama — saksa instruktoreite heaks meeleks, kes võtsid vastu ainult palka, kuna töö tegi Pödder.

Lõpuks tuli välja, et kindral Seckendorff ei kinnitanud ka meie ajutist põhikirja, kuid töö käis koos sakslastega siiski edasi. Tuli ette ka eba-meeldivaid pahandusi. Mäletan, ühel ööl juhtus linnas tulikahju, kusjuures põlevast majast kostsid ägedad plahvatused. Oli ilmne, et sinna oli peidetud laskemoona ja sõjariistu. See ajas sakslased ärevusse ja kohe tehti korraldus kogu linna majad läbi otsida. Kuna meie mehed olid läbiotsimiste juures kaasas, siis osati sakslased alati kõige kardetavamatest kohtadest eemale juhatada, et vältida eba-meeldivaid üllatusi. Mõned „Omakaitse“ mehed keeldusid sääraستهle puistamisretkedele kaasa minemast, põhjendades seda oma südametunnistuse vägistamisega, kuid tegelikult toimisid nad seega halvasti, sest ainult otsimisretki kaasa tehes suudeti päästa peidetud sõjariistad. Suuremaid läbiotsimisi toimetati ka linnaäärseil heinamaadel, kust leiti hulk peidetud laskemoona. Põhjuse selleks andis kurb asjaolu, et lapsed olid leidnud heinamaal mängides mürske ja nendega endid surmavalt vigastanud.

Sedamoodi töötasime kuni 1918. a. sügiseni. Wilde enam meie tööst osa ei võtnud, ta oli tõmbunud tagasi, ja nii tuli minul täita kõik juhi ülesanded. Kuna vahepeal oli kuulda kahtlasi häälid ka Saksa sõjaväe moraali langusest ja meelsuse muutumisest, hakkasid kohalikud põrandaalused pead tõstma. Et neid korrale kutsuda, selleks tegin mina ettepaneku — korraldame linnas demonstratsiooni-jalutuskäigu. Mõeldud-tehtud. Seadsime mehed neljakaupa ritta (püsse oli meil anda ainult äärtel marssivaile meestele) ja nii me marssisime tuletõrjeorkestri mürtsuvate marsihelide saatel läbi linna. See rahustas tunduvalt linnaelanike meeleolu ja vaigistas enamlaste agitatsioonipüüdeid.

### ... ja nüüd juba Kaitse Liit

Varsti hakkas tulema teateid, et Narva taga koondatakse enamlaste vägesid, kes ootavad sakslaste lahkumist, et siis üle piiri tungida. See teade sundis meid pöranda all intensiivsemalt tööle asuma. Jaotasime linna rajoonidesse ja jäime ootama edaspidist sündmuste arenemist. 11. novembril 1918. a. oli teada, et „Soldatenrat“ on võimul. Kutsusime „Tallinna Teataja“ ruumesse kiires korras kokku „Bürgerwehri“ koosoleku. Kui sakslased olid kohale ilmunud, lugesin mina neile deklaratsiooni ette, milles ütlesin, et nii nagu okupatsioonivägede seisukord praegu näitab, tuleb meil, eestlasil, võtta oma maa kaitsmine enda kätte ja meie senine omakaitse-organisatsioon hakkab edaspidi töötama puht rahvuslikul kujul. Täna neid senise koostöö eest, tegin ettepaneku relvad ära anda, mida nad ka tegid, lahkudes jalamaid koosolekult. Samast silmapilgust peale võtsid Eesti ohvitserid kõik „Omakaitse-Bürgerwehri“ jaoskonnad üle. Ülevõtmise juures olid senised tsiviilosakondade ülemad märgatavalt pahased ja küsisid, kas siis enam ühes töötada ei või. „Nüüd on vaja ohvitseri,“ vastasin mina, „sest nüüd algab sõda.“ Kuna sakslaste vihane lahkumine meie

koosolekult ähvardas meile kaela tuua Saksa sõdureid, kolisime meie Merepuiesteele Tall. Laevaühisuse kontoris üle, kus seati kokku Kaitse Liidu asutamise manifest ja saadeti see kiires korras trükkimiseks. Nõnda sündiski kahekümne aasta eest Eesti Kaitse Liit.

Edaspidised sündmused ei vaja enam pikemaid kommentaare. Kaitse Liit alustas kiiret ja otsustavat tööd Eesti riigi ülesehitamiseks. Eelkõige võeti kõik riigi varad kaitse alla, siis asutati piirivalve, mille esimeseks ülemaks sai kapten Tõnson, ja alustati otsustavat võitlust ühenduses sakslaste lahkumisega meie maad ähvardava rüüstamise vastu. Varsti tuli teade ka punaväe sissetungist meie maale. See asjaolu pani juba Kaitse Liidule uusi ja suuremaid kohustusi — algas kaitse liitlaste õpetamine ja komplekteerimine väeüksusteks. Suur abi oli meil alguses noorsoost-kooliõpilastest, kes tulid minu kutsel S. Brooksmäele kokku ja kellele ma pidasin seal meie maad ähvardavaist sündmustist kõne. Poisid olid kohe valmis kaasa tulema ja neid hakkasid sealsamas välja õpetama meie nooremad ohvitserid: Sabolotnõi, Johannes ja Trillmann jt. Kaitse Liit, mis pani Vabadussõjas aluse nii mõnelegi sangarlikule väeüksusele, lõpetas Joh. Pitka oma jutuaajamise, „on pidanud pika teekonna ära käima, enne kui ta on jõudnud välja kujuneda nii võimsaks ja eeskujulikuks organisatsiooniks, nagu ta on seda nüüd, oma tegevuse 20. aastapäeval.“

Meie jutuaajamine Joh. Pitkaga, mida lahke pere-naine on kahel korral katkestanud meie nii tõsisel tööl tõesti vajalise kehakinnituse pakkumisega, on kestnud kuni hilise lõunatunnini. Viimset usutluslauset kirja pannes on kellaosuti kurjakuulutatavalt lähenenud sellele ajale, kus on viimne aeg tõtata rongile. Panen viimset read kirja juba püsti seistes, siis surun otsekoheselt tänutundes pereproua ja majahärra kätt ja ruttan kiiresti minule vastutulnud autole, et jõuda õigeaks ajaks Tallinna poole sõitvale rongile.

L. S.



# Eesti Kaitseliit Vabadussõja päeval

„Kaitse Kodul“ toimetus on mulle teinud austava ettepaneku kirjutada Kaitseliidu üleriikliku organisatsiooni 20. aastapäevaks, mille algpäevaks nüüd on arvatud 11. november 1918. a., artikkel oma mälestusist Kaitseliidust Vabadussõja päeval. Teen seda meeleldi, seda enam, et vabadussõjaaegseist Kaitseliidu ülemaist ei minu eelkäija ega ka järeltulija seda enam teha ei saa. Unustamatu kindral E. Pödder, kes „Sisemise Kaitse“ ülemana organiseeris ja juhtis Kaitseliitu ta algpäevist kuni aprillini 1919. a., on juba varisenud manlasse ja minu järeltulijat kindral Unti tabas saatuslik mõrvari kuul. Tema, heasüdamlik inimene, pidi langema ohvrina ajal, kus karmid ajad olid juba vajunud unustuse hõlma.

Varisenute vaimud kohustavad. Ja neid on palju. Mu vaimusilma ette kergivad mu seitse kaastöölist-usaldusmeest, keda määrasin raskel okupatsiooniajal 1918. aasta kevadel Läänemaal rajooniülemaiks usaldusväärsete meeste ja kaitsevahendite arvu kindlakstegemiseks ja kes pärast kõik muutusid kaitseliitlasiks. Neist viis on varisenud, vaid kaks on elavate hulgas. Kuid tol ajal elasime kõik täis indu, lootust ja usku Eesti vabadusse, Eesti paremasse tulevikku. Ja teie, kes olete nüüd astunud õilsaid eesmärke taotlevasse Kaitseliidu organisatsiooni, peate lunastama meie kõikide tolleaegse lootuse ja usu.

Me algasime oma tööd põranda all vaenlasest vallutatud maal, oma perekonda ja oma elu iga päev kaalule pannes. Meie töö andis tulemusi. Kui 11. novembril 1918. aastal Eesti Ajutine Valitsus põranda alt uuesti astus avalikkuse ette, siis astus automaatselt avalikult

tegevusse ka Kaitseliit, ja sellepärast loengi õigeks Eesti Vabariigi Kaitseliidu sünnipäeva määramist 11. novembrile. 14. novembril sündis pööre ka Läänemaal, kus mina Ajutise Valitsuse volinikuna ametlikult kohalikult saksa kreishauptmannilt võimu Läänemaal enda kätte võtsin. Seda oli mul võimalik teostada vaid sellepärast, et põranda all organiseeritud Kaitseliit relvastatud jõuna oli mu käsutuses, millest kreishauptmannile ka pajatasin. Sama jõu olemasolu võimaldas mul mõjutada kreishauptmanni ka sedavõrd, et mulle vabatahtlikult samal päeval üle anti üle kolmesaja tuhande Saksa riigimarga sularaha toitlusvarustuse ametist ja veel suurema summa eest igasugu toitlusvara samast ametist. Üks sada tuhat marka sellest rahast sai mõne päeva pärast Ajutine Valitsus oma esimeseks alusvaraks.

See toiming tuli sakslasile niivõrd üllatuslikult ja kiiresti, et sellest ei suudetud toibuda. Kolmandal päeval saabus Tallinnast Haapsalu kreishauptmanni nimele telegramm, mis minu kätte toodi, et ta mingil tingimusel võimu eestlasile üle ei annaks. Kuid oli juba hilja — kreisiameti hoonel lehvib juba kolmandat päeva Eesti Vabariigi lipp ja relvastatud kaitseliitlased pidasid kõikjal korda. Nädala pärast vooris juba tervelt Läänemaalt sadasid kaitseliitlasi Tallinna vahikorda pidama, kus algul ainult läänlasist moodustati vahipataljon. Läänemaa episood on ka üks peatükk vabadusvõitlusest, sest oma iseseisvuse ja riikluse eest hakkasime ametlikult võitlema meie iseseisvuse väljakuulutamisest saadik.

Kindral Pödder „Sisemise Kaitse“ ülemana hakkas

*Asutava Kogu vahtkond — keskel KL ülem E. Alwer, temast vasakult teine vahtkonna ülem ltn. K. Ern*





*Kaitseliitlaste rivi 1919. a. enne rindeleminekut*

nüüd jõuliselt organiseerima Kaitseliitu üle maa. Maakondadesse määrati ülemad ja seni killustatult kohtadel ellutärganud üksused formeeriti suureks ja ühtlaseks ülemaaliseks organisatsiooniks. Kaitseliidu teenistus muutus sunduslikuks ja sellest pidi osa võtma iga meeskodanik 18—60 aastani, välja arvatud muidugi need, kes kutsuti tegevasse väkke. Siin teenisid noored isamaalased-kooliõpilased, keda ei võetud veel tegevasse väkke, ja vanemad inimesed, keda sõjaväeteenistusse ei kutsutudki. Kaitseliidu armee kasvas määratu suureks ja ületas pärastpoole arvuliselt mitmekordselt tegeliku sõjaväe liikmeskonna.

Kaitseliidu ülem allus vahenditult Vägede Ülemjuhatajale ja mitte sõjaministrile, mille tagajärjel ta tegevus oli märksa avaram ja vabam. Sõjaliselt olid Kaitseliidu ülemal diviisiülema õigused ja administratiivselt kindralkuberneri õigused, seega õigused, mida kellelgi peale Vägede Ülemjuhataja ei olnud. Kindral Põdder'i määramisega aprillikuus 1919. a. III diviisi ülemaks lõpetas Vägede Ülemjuhataja ühtlasi ka „Sisemise Kaitse“ instituudi, mille ülemaks seni oli olnud kindral E.Põdder ja millele allus Kaitseliit, ning kutsus ellu „Vabariigi Kaitseliidu“ instituudi.

Kui nüüd küsida, mida õigupoolest tegi Kaitseliit Vabadussõja ajal ja mis olid ta ülesanded, siis võib seda küll ütelda ühe sõnaga, kirjutamata seaduse põhjal — kõik! Sest põhikirja ei kindral Põdderi ega ka minu ajal Kaitseliidul veel ei olnud, see käis vaid kavana ühest asutusest teise. Ta oli lõppredaktsioonis valmis minu kohalt lahkumise päeval, kuid siis ta loomulikult sel kujul kinnitamist ei leidnud.

Oma iseloomult oli Kaitseliidul sõjaliselt seljaguse asutuse tähtsus ja ülesanded. Tal tuli täita garnisoni- ja valveteenistust, et vabastada tegevad sõja-

väelased tagala tööst ja seega aidata suurendada sõjavõudude arvu rindel. Kuid ühtlasi Kaitseliit oli ka see reserv, kust ikka jälle ammutati uusi kontingente ja mis ette valmistas uusi formatsioone ja üksusi rinde jaoks. Elavad kujud on siin Tallinna ja Tartu Kaitseliidu pataljon, kes otseselt sõjategevusest osa võtsid ja kes, eriti Tallinna pataljon, Tartust saadik samm-sammult vaenlasega võideldes ja teda järk-järgult tagasi tõrjudes Võrumi välja jõudis. Ja siis nende pataljonide sõjaline tegevus Võru liini vallutamisel ja kaitsmisel pika aja kestes. See otsene sõjalisest tegevusest osavõtt Vabadussõjas on üks ilusaimaid lehekülgi Kaitseliidu ajaloo. Tuletagem vaid üheks hetkeks meele Tallinna Kaitseliidu pataljoni koosseisu — kaupmehed, kooliõpetajad, majaomanikud, advokaadid jne., kõik õppimata ja sõjaväe tehnikaga harjumata inimesed.

Või siis jälle kooliõpilaste pataljonide formeerimine, väljaõpe ja rindele saatmine. Need noored otse põlesid vaimustusest ega suutnud oodata õppuste lõppemist, et pääseda rindele.

Oli aga ka erakordseid juhtumeid. III diviisi ülem vajab kord kiires korras ratsaväelasi rindele. Minu käsutuses oli Tallinna üksik eskadron, mis koosnes mõnestkümmest ratsanikust ja oli määratud Tallinna kaitseks, sest tol ajal poltsei ratsareservi veel ei olnud. Veel sama päeva õhtul olid mehed ühes hobustega raudteel, järgmisel päeval vallutasid nad juba Mõisaküla raudteejaama ja alevi ja olid mõne päeva pärast Ruhja peremehed.

Nii püüdis Kaitseliit anda oma abi igale poole, kus seda oli hädasti tarvis ja kuhu igakord ei olnud võimalik saata sõjaväeosi, kas või sel lihtsal põhjusel, et neid ei olnud kugasilt võtta.



*Kaitseliit Võrus 1919. a*

Garnisoni- ja vahiteenistuse alal olid Kaitseliidu ülesanded samuti väga suured. Kaitseliidu ülemale allusid kõik komandantuurid terves vabariigis ja viimaste ülesanded olid märksa laiaulatuslikumad praegusist, haarates laialt ka tsiviiltoiminguid. Ööload, raudteel sõidu load, igasugu läbiotsimised ja tuhat teist ülesannet tuli komandantuuridel täita. Üksvahe oli säärase töökoormatuse tagajärjel Tallinna komandantuuris tervelt 12 platsadjutanti.

Samuti kuulusid Kaitseliidu alla kõik sõjavangide laagrid. Neid oli Tallinna ümbruses kolm ja vangide arv neis ulatus oma haripunktis kuni 10.000. Arstid, sanitarid, haigete barakid, saunad neis laagreis ja lõpuks vangide valvamine — kogu selle töö korraldamine lasus Kaitseliidul. Peale sõjavangide saatmise oli Kaitseliit kohustatud konvoeerima ja saatma ka kõiki kurjategijaid ja teisi vange, nii vallamajast vallamajja kui ka raudteel. See teenistus oli raske ja vastutusrikas.

Sõja ajal olid kõik Vabariigi raudteeliinid kaitse all ja seda kaitseteenistust kandis terves ulatuses ainult Kaitseliit. Siin olid tuhanded mehed talvel ja suvel ööl kui päeval väljas täitmas oma kohuseid. Eespool juba mainitud Tallinna vahipataljon, mis koosnes ainult kaitseliitlastest, oli kohustatud pidama vahiteenistust kõikide sõjaväeasutuste ja ladude juures Tallinnas ja selle ümbruses.

Kurjategijate ja salaviinakeetjate ja -müüjate püüdmine oli kaitseliitlaste eriline ülesanne, kuna tolleaegne politsei ehk miilits, nagu teda ametlikult hüüti, oli veel võrdlemisi organiseerimatu ja vilumatu. Salaviinakeetjaid ja -müüjaid oli aga tol täielise alkoholikeelu ajajärgul lüüdnud.



*Kaitseliit 1919. a.*

Nende vastu võitles Kaitseliit ja neid karistas sellekohaste määruste põhjal Kaitseliidu ülem.

Siis astus kokku Asutav Kogu. Jällegi tehti Kaitseliidule ülesandeks korraldada selle kõrge asutuse julgeolek. Kaitseliit tuli ka selle vastutusrikka tööga hiilgavalt toime. Ülesanne oli vastutusrikas eriti sellepärast, et Asutav Kogu astus kokku keset sõjamõllu, kus oli tegemist mitte ainult välise vaenlasega, vaid kus ka sisemaa käärivad ollused kasutasid iga juhust rahulolematuse ja vägivalla esilekutsumiseks.

Niisiis kõikjal, kus iganes oli abi vaja, kus iganes pidi läbi viidama midagi erakordset, astus välja Kaitseliit tõsise abiväena.

Ja veel üks kohus, mis süngelt ja närvesöövalt lasus Kaitseliidul, oli sõjakohtute otsuste tegelik täidesaatmine. Kui pärast väsitavat päevast tööd mindi õhtul Kaitseliidu valve all ja korraldusel organiseeritud Draamateatrisse, et veidi puhata, ega see siis veel tähendanud ülesannete ja töö lõppu. Algas öine töö, mis tihti oli raskem ja vapustavam päevasest, ning nii mõnegi tubli mehe närvid ei pidanud neile pingutusile vastu.

Minu lahkumisega Kaitseliidu ülema kohalt oktoobris 1919. aastal allutati Vabariigi Valitsuse otsusega Kaitseliit sõjaministrile, Kaitseliidu õigusi hakati piirama, talt võeti järk-järgult alluvaid asutusi ja lõpuks võeti kaitseliitlasilt koguni püssidki. Kaitseliit uinus ning elas ainult ametiasutis paberil... kuni mõrtsukalise 1924. a. 1. detsembri hommikuni.

EDUARD ALWER,

Vabariigi Kaitseliidu ülem 1919. aastal.

# Mälestusi Kaitseliidu tööst

## Mälestusi ja tagasivaateid

„Kaitse Kodu!“ toimetuse soovil — kirjutada Kaitseliidu 20. aasta juubeli puhul mõningaid mälestusi Kaitseliidu tööst ja elust minu Kaitseliidus teenimise ajal — püüan seda ülesannet täita niipalju kui mu mälu seda mulle lubab. On loomulik, et palju tähelepanuväärivaid sündmusi jääb, „Kaitse Kodu!“ lubatud ruumi arvestades või mõningail muil mõjuvail põhjusil, puudutamata.

Nagu teada sai Kaitseliidu organisatsioon, mis oli juba täiesti varjusruma suikumasa, oma elustamiseks tõe kommunistide mässukatsest 1. dets. 1924.

Riigikogu rühmade omavahelised tülid, mis tõid endaga kaasa sagedasi, latentsest seisukohast vaadatuna põhjendamatuid, valitsuse kriise, võimaldasid riigivastasel elemendil täiesti legaalselt demoraliseerida kodanikke. Riigivastane propaganda võttis juba sellase ulatuse, et mõnes maanurgas tahtmatult kadus usk Eesti riigi iseseisvaks jäämise võimalusse. Ja olgugi et kommunistide mässukatse sõjaväe poolt võrdlemisi kiiresti maha suruti, kardeti mõnel pool siiski uut riigipööret.

Maakonnad, kus puudusid sõjaväeosad ja mis asusid kaugel riigi keskviimust, kannatasid eriti riigivastase elemendi demoraliseeriva mõju all. Saaremaal näiteks olid noorkommunistid avalikult rahva koosolekuil halvaks panevalt arvustanud maksvat riigikorda, mõista andes, et riiklikule iseseisvusele kehtival kujul peab tulema lõpp.

Arvestades olukorda pöördusid Saaremaa juhtivad seltskonnategelased siseministri poole palvega, et neile saadetakse mõni vanem sõjaväelane, kes organiseeriks kodanike julgeolekut, aidates neid ühtlasi tõsta ka langenud riigivalmuse tunnet. Sellele palvele vastu tulles määrati Saaremaa Kaitseliidu organiseerijaks nende riidade kirjutaja, varustades teda tarviliste võimupiiridega.

Kohale saabudes leidsin, et Kaitseliidu organiseerimise alal Kuressaare linnas oli kohaliku rahvaväe ülema ja omavalitsuse asutuste poolt juba üht-teist tehtud. Maakond üldiselt oli aga veel organiseerimata.

Laskumata siin Kaitseliidu organiseerimise üksikasjadesse puudutaksin vaid õige lühidalt saarlaste meeolu oma tähelepanekute järgi. Sõitnud läbi kõik maakonna vallad, võiksin ütelda vaid üht: kõikjal suhtuti Kaitseliidu võimalikule abile kaunis umbusklikult. Vähe oli neid, kes julgesid avalikult väljendada oma mõtteid riigi julgeoleku organiseerimise kasuks. Leidus isegi isikuid, kes pöördusid minu poole tähendades, et nad astuvad küll Kaitseliitu, kuid ärge toodagu seda avalikuse ette, s. o. ärge avaldatagu nende nimesid vastavates käskkirjades.

Olgu tähendatud, et Kuressaare linnas küll sellane meeolu ei valitsenud. Nähtavasti ei jätnud kohalik haritlaskond siin oma kasvatavat mõju avaldamata. Viimase

mase pahedest ilmnesid vaid omavahelised intriigid nii erakondlikul taustal kui ka sageli tühistes piasjades.

Töötasin Saaremaal kuni 1. maini 1925, mis ajast mind määrati Kaitseliidu Peastaabi ülema ametikohale. Minu lahkumisel Saaremaalt tõusis kaitseliitlaste arv seal kõigest ebasoovitavaist nähtusist hoolimata siiski üle 1000 mehe. Loomulikult ei evinud see pere veel küllaldast sisemist ühtlust. Selleks oli tarvis veel palju tööd, mida ka hiljem järjekindlalt tehti.

Kaitseliidu organiseerimise töö Saaremaal andis nii mõningaidki häid kogemusi. Peastaabi ülema ametikohale asudes võisin neid kõigiti kasutada.

Töö peastaabis piirdus esialgu enamasti Kaitseliidu organiseerimise jätkamisega. Olgugi et seda tööd oli intensiivselt ja tagajärjerrikkalt tehtud juba üle nelja kuu, jäi siiski veel palju teha.

Pea siinkohal kohe alla kriipsutama, et Kaitseliidu ülema valik kindral Orasmaa (tol ajal kol. Roska) näol oli hästi õnnestunud.

Kindral Orasmaa oli üks neist ohvitseridest, kes oma ülekeeva energia ja püsiva tahtejõuga kunagi ei väsinud leidmast mõtteid ja ideid, mis Kaitseliidu tööd kiire tempoes aitasid edasi viia. Peastaabil oma väikese koosseisu juures tuli end tublisti pingutada, et kõik need ideed ellu viia, kuid ka siin oli lugupeetud kindral ise alati abiks, tehes sageli puht staabi tööd.

Peamiseks mureks jäi esialgu viia Kaitseliit nii arviliselt kui ka kvaliteedilt sellasele tasemele, mis võimaldaks tal seista oma ülesannete kõrgusel.

Arvuline tõus saavutati siiski võrdlemisi kiiresti. Tuli ainult hoolt kanda, et see tõus ei teostuks riigivastase elemendi arvel. Püüti koondada kõigepealt parimat, elujõulisimat ja teguvõimsaimat osa meie rahvast. Peab ütleva, et väga paljud jõukad ja oma meeluselt küll riigitruud kodanikud jäid, 1. detsembri sündmusist hoolimata, siiski loiuks ja passiivseks. Neid tuli taga kihutada, tehes lakkamatut selgitustööd. Selleks korraldati üle maa mitmesuguseid propaganda-koosolekuid, koosviibimisi ja igasuguseid muid selgitustöid võimaldavaid kokkutulekuid. Kaitseliidu ülem ise ei väsinud kunagi sõitmast malevaise, et oma mõjuva ja veenva esinemisega õhutada suikunud kodanikke riigikaitse tööle.

Nagu eespool juba tähendasin, algas Kaitseliidu organiseerimine ajajärgus, kus erakondlikud kired olid hästi pingul. Ja olgugi et 1. detsembri mässukatse tagajärjel koaleerusid kõik rühmad seinast seinani, ei kestnud rahupäevad siiski kaua. Sotsiaaldemokraadid ühes iseseisvate sotsialistidega pöörsid varsti oma mõõga terava otsa Kaitseliidu vastu. Hakati kahtlustama, nagu muutuks Kaitseliit mõne parempoolse erakonna käes mingiks propaganda ja võimulepääsmise tööriistaks. Kaitseliidu vastu tõsteti igasuguseid põhjendamata süüdistusi, millede kohta esitati isegi arupärimisi Riigi-



kogule. Säärane talitusviis mõjus muidugi halvavalt Kaitseliidu heale nimele ja tõi Kaitseliidu juhtidele palju asjatut tööd ning vaeva.

Kaitseliidu juhtidele oli juba alguselt peale selge, et Kaitseliit peab seisma väljaspool erakondi ja et tema kiskumisega poliitikasse poleks ta enam suutnud asuda oma ülesannete kõrgusel. Seepärast, kuigi üksikute isikute poolt võis mõnikord märgata püüdu poetada nii-ütelda rohkem „oma mehi“ Kaitseliidu juhtivatele ametikohtadele, ei annud see püüed kunagi tagajärgi. Määrati neid, kelledest Kaitseliidu elule loodeti rohkem kasu. Poliitilisse parteisse kuuluvus ei mänginud juhtide valikul mingisugust osa.

Kaitseliidu organiseerimisega ja talle sisemise ühtluse mõttes õige suuna andmisega algas paralleelselt ka nii pealike kui ka malevlaste väljaõppe teostamine. Korraldati igasuguseid õppusi ja kursusi mitmesuguse ajavältusega. Kohti, kus õppejõud puudusid või neid oli liig vähe, püüti abistada nii-nimetatud lendkoolide korraldamisega, paludes abijõude sõjaväest. Osavõtt õppetööst kujunes õige pea väga elavaks. Oma oskusi ja teadmisi püüdsid täiendada kõik, kel see oli vähegi võimalik.

Erilist tähelepanu väärtsid korraldatud häired ja suuremad taktikalised õppused, kuhu mõned üksused ilmusid ligi 100% koosseisus.

Õppetöö edukamaks ja otstarbekamaks korraldamiseks pidi paar maleva pealikut seda küsimust põhjalikult uurima ja esinema malevate pealike koosolekul vastavate ettepanekutega. Tehtud ettepanekud ühes pealike koosolekul saavutatud seisukohtadega võetigi edaspidise õppetöö korraldamise aluseks.

Raskeimaks probleemiks osutus Naiskodukaitse organiseerimise küsimus. Siin oldi üldiselt küll naiste Kaitseliidu töösse kaasatõmbamise poolt, kuid lahkelsid tekitasid põhimõtted, missuguseil aluseil see organisatsioon ellu kutsuda. Mõned seltskondlikus töös tuntuimad naised nõudsid kindlalt, et Naiskodukaitse peab olema täiesti iseseisev, rippumatu Kaitseliidu juhtide otsuseist. Pealeselle nõuti veel mõnede naiste poolt relvade väljaandmist ja töötamise võimalust meeskodanikega ühesugustel aladel. Teisest küljest leidis aga ka sellaseid naisi, kes üldse eitasid Naiskodukaitse tarvidust, leides, et see on naiste militariseerimine.

Kui siiski Naiskodukaitse põhikiri mitmekordse ümbertöötamise järele Kaitseliidu instantsides lõpuks vastu võeti, siis lükati see Sõjanõukogu poolt veel kord tagasi. Ja minu teada töötab Naiskodukaitse veel praegugi ajutise põhikirja alusel, mis on maksmata pandud Kaitseliidu ülema poolt.

Rohkesti lahkelsid tekitas ka iseseisva Kaitseliidu häälekandja väljaandmine „Kaitse Kodu!“ nime all.

Kaitseliitu puutuvaid küsimusi käsitleti algul „Sõduri“ sabas. Selle nähtusega ei saanud aga kuidagi lep-

pida. „Sõdur“ võttis üha rohkem puht sõjateadusliku ilme ja oli määratud peamiselt ohvitserkonnale. Laiu Kaitseliidu masse huvitavaid küsimusi ei suutnud „Sõduri“ saba aga endasse mahutada. Oli loomulik, et kumbki ajakiri pidi omandama oma erilise ilme. Sellest ei tahetud aga kuidagi aru saada. Soovitati Kaitseliidu osa ainult huvitavamaks teha ja iseseisva ajakirja väljaandmise mõttest kui surnultsündinud lapsest loobuda.

Küsimuse lahendamine osutus raskeks eriti selle tõttu, et vastuhääled tulid Kaitseliidu enda juhtivate tegelaste hulgast. Kui siis lõpuks kõigist takistust hoolimata „Kaitse Kodu!“ hakkas ilmuma, kanti küsimus isegi Riigikogusse, kus uuesti nõuti mõlema ajakirja ühendamist. Peamise põhjusena toodi siin ette kulude kokkuhoidu.

Sõjaministri energilisel vastuseismisel ja seletamisel, et ajakirjade ühendamist keset ilmumise aastat ei saa läbi viia, lepiti viimaks olukorraga. Ja olgugi et küsimus ei olnud seega veel sugugi lõplikult maha maetud, näitas ajakiri pikapeale ise, et ta ilmumine oli õigustatud ning et ta järele tunti vajadust. Need kahtlustavad hääled, mis ajakirja ilmumist pidasid otstarbetuks ja ennustasid talle vaimset ja majanduslikku pankrotti, olid sunnitud pisitasa vaikima.

„Kaitse Kodu!“ sai üheks tähtsaks teguriks Kaitseliidu elus, aidates levitada ja kinnitada rahvuslikku, isamaalist ja sõjalist vaimu mitte üksi Kaitseliidu peres, vaid ka kogu riigis.

Suurimaks sündmuseks Kaitseliidu elus 1925.—1926. a. oli esimene kaitseliidupäev, mis korraldati 19. ja 20. juunil 1926. a. koos ÜENÜ omakultuuripäevaga.

Kandvaima osana kaitseliidupäeval esinesid sportlikud võistlused nii laskeasjanduse kui ka kergejõustiku alal. On loomulik, et võistlused õhutavad ja kisivad kaasa, seepärast pididki nad võtma põhjapaneva teguri ilme Kaitseliidu sõjalise ettevalmistuse töös.

Esimest korda võisteldi kaitseliidupäeval ka orienteerumisjooksus, mis sai kaasakiskuvaimaks võistluseks kõigist kaitseliidupäeva sportlikest võistlustest.

Muu osa kaitseliidupäevast täitsid kõnekoosolekud, pidulik jumalateenistus, paraad, rongkäik ja võimlemis- harjutused staadionil.

Kogu see sündmustik oma rohkearvulise osavõtjaskonnaga kujunes sedavõrd võimsaks, et tahtmata tuli sellele vaadata kui rahvuspühale, mis lainena pani liikuma kogu rahva, kiskudes endaga kaasa ja virgutades paljusid neid, kes ükskõiksuse uimas Kaitseliidu tööst end veel eemale hoidsid.

Lõpetades oma kirjutust ma tähendaksin kokku võttes, et Kaitseliit on aasta-aastalt teinud suuri edusamme, moodustades endast praegu teadliku tahte- ja teguvõimsa kodukaitsjate organisatsiooni.

J. Vende.

Reserveeritud

# Kuperjanovi käskjalg

Öö juba näarikuu  
on laskund soodelaukaile  
ning matnud musta metsavööd.  
Kuu karva koolnuluu  
ja täht ei paista taevateel.  
Kes rühhib süski läbi öö?

Teel metsamajja sois,  
kus hanged, põõsail lumeoit,  
küüb käskjalg, kannul tuisuilm  
ja käbe külmapoiss.  
Kas näha kuskil tulesilm?  
Ei! Kaugel siht ja kaugel koit.

Poiss lumes paljapäi,  
oks raos raba mütsi viind,  
nüi sumab nagu oleks hunt.  
Küll ruttu, käskjalg, käi,  
küll küürul, rinnus tulekiind,  
teed üksnes sulle vaid mis tunt.

„Uus vabatahtlik?“ küsib morn  
pilg ülema ning mõõdab „meest“  
hetk, näib, kui otse hinge seest.  
„Kas surma kardad?“ — „Ei!“ —  
„Eel Kaare meie patarei  
ja metsamajas vaatetorn.  
Süis oled täitsa minu mees,  
kui tunniga mu käsk seal ees!“ —  
„Just nüi! On mulle teada tee.  
Käsk Kuperjanovi on see!“

Ta salateate saab  
ning selle kätte viima peab  
veel enne kui on lõppend tund.  
Üks teine nagu haab  
ehk väriseks ja enmast neab  
nüüd, ent me poisil sund!

Ta teadku: vaenlase  
on raudtee ääres seisukoht  
ning ahelikud haarand maa,  
mis taganemistee  
on sulgend, ja et kõikjal oht.  
Võiks patarei vaid aidata!

Võiks päästa ülemat  
ja mehi ainult — tema veel!?  
„Suur Isa, aita, aita mind!“  
noor palub jumalat  
ning suundub laugassoole eel,  
kus ohtlik talvelgi on pind.

Kui kõikjal vaenurood  
ees, siit süis tee on lahti veel!  
ta ütleb vaistuvaim.  
Ent kes näind Soesood  
ning käind siin ohtu eel,  
sel juba kõigest ette aim...

Küll lahti laukad, kuid  
poiss kargab mättalt mättale  
kui osav ehtne rabavend.  
Ning tundes süinseid puid  
ta laseb, ronind kasele,  
sel lennutada end.

Kesk sügistalve kuid  
siin-seal on tormipild  
ta teele mättais kõveraid  
kui purdeks puistand puid —

ees loomulik kui sild,  
Ju paistab talukopli laid?

Soolaukad ületet!  
nüi nagu karjas käies said  
ju ületet nüi korda kuus...  
Ees pole lahtist vett,  
ei ole enam allikaid!  
Ees aga süiski raskus uus:

lund värsket tuisat täis  
on kõikjal avar rabasoo.  
Ta sumas lumes rinnuni  
ning käitel-kõhul käis,  
kuid läbi range tormihoo  
taas visalt rühkis edasi.

Lund — silmad tulvil lund...  
Maailma ega enam maad  
ei ole näha lagedal.  
Nüüd tuisuharja tund!  
Oot, üles perveja kui saad,  
süis oled viimaks metsa all...

Noor süda, meeletult,  
nüi kohutavalt ära tao —  
veel võta kokku viimne jõud.  
Nüüd üle vaarub väsinult  
ta sügiskünni külmuund vao  
ja see kui haavatu on sõud.

„Seis, seis! Kes tuleb? Seis!“  
Üks kuju ilmub tuisu alt  
ning — nähtub kuju sõduri.  
Kaks särab südemeis  
noort silma õnnelikult:  
„Siin käskjalg Kuperjanovi!“

„Süis astu majja, mees!  
Süinsamas asub meie staap.“  
Poiss lumes, härmas valge-hall  
läheb ja on — maja ees.  
Ta vaevu jahul seista saab  
ja katet peas ei ole tal.

Üks avaneb ja käib  
tuul — tõmme — rasvaküünla vilk...  
Süis tunda soojust magusat.  
See nagu unes näib...

„Süin käskjalg Järve!“ Poisi pilk  
toas riivab ühte viibijat,  
kes seistes kummardunud  
on üle kaardipaberi.

„Kas rääkida ma võin?“  
Poiss raputab vast lund,  
süis teatab: „Kuperjanovi  
ma salakäsu teile tõin!“

Heal, kural istujad  
ees laua tõstavad nüüd pead  
ning imestunult noorukest  
nüi silmitsevad nad.  
„Mis kuulutatud süis halba, head?  
Las kuulda sinu sõnumist!“

süis kogu sinelis  
nüi lausub kindel sõdurlik  
ning jatkab kaardi uurimist  
veel endses seisundis.  
Ta kogu ilmselt pealiklik,  
ta, arvata, küll — kindral vist...

„Üks anti aega tund  
ja tulid läbi Soesoo,  
kust pole mingit talveteed.  
Nüi õudselt tuiskas lund,  
et kas või silmad ära poo,  
ja laugased ju lahtised,

kuid olen siin ja kõva käsk  
on: „Aidata! Meid vaenlane  
on püramas!“ — „Mis sõdur see,  
kes aidata ei oska iseend?“ —  
„Küll mitte. Aga... vend on vend  
ja kahurlask on kahurlask —  
pauk teine, mõju teine sel  
ning hirm süis vene punastel.  
Süis tibladel sees kõva sõit  
ja — meie päralt ongi võit!“

poiss reageerib nüi  
ning — tardub äkki: kindral see  
on Kuperjanov ise, kes,  
kes käskis sõnumi  
tal viia, aga kohale  
on ise saabund — lennates?

Poiss aru kuidagi  
sest imest juhtunust ei saa  
ning segaduses seisma jääb.  
Süis taipab: vististi  
ei kõlba sõduriks veel ta  
ning... vaevalt kangelaseks saab.

„Kui vana oled, poiss?“  
— „Sain enne jõulu neliteist.“  
„Ja tulid... üle langaste?“ —  
„Mis raskust käia sois...  
Kes käsku ka ei täidaks meist...  
Mu käik võis olla tunnitee.“

„Nüi tee süis valisid  
sa otsema, kuid raskeima,  
et aidata vaid saaksid mind  
ning... päästa sõdurid?  
Sa riskisid ju eluga.  
See-eest kuis karistada sind?“

„Te koju saadate  
mind nüüd? Ma olen vaeslaps vaid  
ja külakarjus kodutu.“  
— „Ükspuha. Julgete  
on päralt võit. Nüüd otsemaid  
lõõn oma meheks su.

Siin — võta — karabün —  
kui kasvad, suure püssi saad —  
ning, puhand veidi jalgu, jääd  
käskjalaks minu juure nüüd.  
Pea meeles: tuleliin  
ja surma embarvad meid käed.  
Meil ületada paljud mäed  
ja laukad, kuid me kindel püüd  
ja siht on rahvaväe võit.  
Meid kohuta ei kuulisõit.“

„Ma katse sooritin!“  
silma särab rõõmus nooruki.

Ta langend — maeti rutuga,  
kui paistis Valga linn.  
Ent Paju väljak tänini  
ka seotud tema nimega.

# Kaitseliit Eesti riigi rajamisel

Kaitseliidu osa Eesti riigi rajamisel on ainulaadne. Ükski rahva laiemaist ringest kantud vabatahtlik liikumine ei anna end võrrelda Kaitseliiduga, kui jutt on osatähtsusest iseseisva Eesti rajamisel. Kaitseliit oli selleks eesti rahva geeniusse tööriistaks, mis meie ajaloo suurpäevadel kaks aastakümnet tagasi ühendas rahva kõlbelised jõud, et saavutada eesti rahva poliitiline ideaal — omariiklus.

Kaitseliidu tegevusest Eesti iseseisvuse rajamisel on aastate jooksul juba nii mõndki kirjutatud. Kuid see teema on igavesti akuutne. Ja nüüdki, Kaitseliidu 20 aasta juubeli puhul, ei ole mõned alljärgnevad sellele pühendatud leheküljed üleaarused, sest ainult minevikku tundes mõistame olevikku ja suudame paremini määrata sihte tuleviku tegevuseks.

## Salajane organiseerumine Saksa okupatsiooni ajal.

Kaitseliit sündis ametlikult ja astus avalikkuse ette 11. nov. 1918. Selle eel oli käinud salajase organiseerumise periood. 11. nov. olukorras Kaitseliit võis tarvilt tugevana avalikkuse ette astuda vaid seetõttu, et ta selleks salajase organiseerimise varal oli aegsasti ette valmistatud.

Salajane rahvuslike võitlusjõudude organiseerimine algas varsti pärast seda, kui rahvuslikud väed olid laiali saadetud ja selgus, et ei lubata ka ülemaalist omakaitset. Alguses orgniseerimine edenes visalt. Sakslaste surve oli liig tugev, ka polnud veel selge maailmasõja tulemuse kujunemine.

Olukord hakkas selguma augustis, ja mida enam sügise poole, seda selgemaks muutus Saksamaa allajäämine maailmasõjas. Polnud kahtlust, et Saksa võimu kokkuvarisemisel kodumaad ähvardab anarhhia- ja enamlike salkade sissetung piiri tagant. Selleks ajaks pidid rahvuslikud jõud olema küllalt tugevad võimu ülevõtmiseks.

Tallinnas oli salaorganisatsiooni toetuspunktiks leaalne Omakaitse-Bürgerwehr. Selle varju kattel sündis rahvuslike jõudude koondamine Tallinnas. Selle varjul tekkis ka juhtiv salakeskus kogu maa peale. Omakaitse oli sildiks ja seda kasutati kui koondumise ja relvade juure pääsmise võimalust. Aktiivsemaid eesti ohvitseri Tallinnas kuulus ka Omakaitse. Omakaitse juhatus oli komplekteeritud eestlaste ja sakslastega segamini, kuid eestlased Joh. Pitkaga eesotsas oskasid juhtiva positsiooni kindlustada endile. Seega siirdus organisatsiooni juhtimine tegelikult eestlaste kätte, kes korakaitse organisatsioonist hakkasid järk-järgult kujundama rahvuslikku eesti võitlusjõudu. Augusti algul asus Omakaitse sõjatehnilise juhina tööle kindral E. Põdder. Omakaitse tehniline juhtimine oli ta ametlikuks ülesandeks, tegelikult ta ajas aga peajasjaliselt salaorganisatsiooni asju. Kindral Põdder oli isikuks, kelle kätte kokku jooksid salaorganisatsiooni niidid üle maa, nii võrd kui selles olukorras sideme loomine ja pidamine provintsi rakkestega oli võimalik. 11. sept. määrati Omakaitse jaoskondadesse relvur-instruktorid ja umbes kuu aega hiljem veel sõjajarjutuste instruktorid. Nendeks said eesti ohvitserid, kes hakkasid mehi drillima. See osutus ka omamoodi filtriks — passiivne element jäi organisatsioonist eemale, mis iseenesest tuli asjale kasuks. Oktoobri lõpuks oli Omakaitse juhtimine juba täiesti libisenud eestlaste kätte. Senine saksa soost juhatus esimees oli lahkunud ja tema kohta täitis abi-

esimees J. Pitka. Novembri alguseks oli organisatsiooni juures juba oma salajane luureorgan. Selle ülesandeks oli jälgida sündmuste arengut sakslaste leeris, et soodus moment võimuhaaramiseks, kui see tuleb, ei jääks kasutamata. Novembri esimestel päevadel salaorganisatsiooni juhid ootasid enam-vähem kindlalt revolutsiooni puhkemist Saksamaal. Luureorgani ülesandeks oli sel juhul selgitada, kuidas Saksa sõdurid suhtuvad sellele, kui Eesti Ajutine Valitsus pörandalt välja tuleb. Tallinnas oldi seega suurteks sündmusteks ette valmistatud.

Väljaspool Tallinna oli salajane organiseerumine raskem, kuna seal varjukate Omakaitse näol puudus. Siiski tekkis salaorganisatsiooni rakukesi peaaegu kõigis suuremais keskuses. Algatajaiks olid enamasti endised eesti rahvusvägede ohvitserid. Nende mõte oli kõikjal: üles otsida ümbruskonnast ustavamad isikud, omavahel liituda, hankida relvi ja valmis olla Eesti rahvusliku valitsuse toetuseks tegevusse astuma, kui olukord selleks on küps. Säärased rakukesed tekkisid sageli asjaosaliste eneste algatusel. Side naabritega ja Tallinnaga, kui seda üldse oli, oli juhuslik. Olud olid väga rasked. Peaaegu iga vanema eesti ohvitseri liikumist jälgisid saksa politseiagendid. Kuid oli ühine nähtamatu side, mis iseenest ühendas kõiki salauritusi. See oli ühine arusaamine eesmärgist...

Organiseerimise tehnikas tarvitati tuntud kolmik-süsteemi, s. o. iga asjasse pühendatu tundis ainult kaht mõtteosalist: 1) seda, kes organisatsiooni värbas, ja 2) seda, keda tema organisatsiooni värbas. See süsteem oli saladuse hoidmise mõttes küll hea, kuid ta halb kül seisis selles, et juhtidel polnud õiget ülevaadet liikmete arvust.

Pörandaaluse organiseerimise perioodi tuleb Kaitseliidu tekkimisele lugea väga tähtsaks. See oli jõudude koondamise periood. Ainult tänu sellele võis Kaitseliit sündida tugevana — nii tugevana, et ta kohe võis oma õlgadele võtta need kohustused, mis 11. nov. 1918 langesid temale kui ainsale rahvuslikule organiseeritud ja relvastatud jõule.

11. november 1918.

9. nov. tuli oodatud Saksa revolutsioon. Ka Tallinna Saksa garnison hakkas käärima. Sadamas lehvis tükk



Pärnu KL kütisalk marsil läbi linna



Iljandi linna Kaitseliidu kühirühma ratsamehed.

aega isegi punane lipp. Omakaitse luure töi andmeid, et saksa sõdurid tahavad võimalikult ruttu koju minna ega kavatse end segada eestlaste asjusse.

Samal päeval peeti Eesti Laevanduse Seltsi ruumes eesti tegelaste koosolek, kus peale salajase omakaitse juhtide viibisid ka põrandaaluse Aj. Valitsuse esindajad. Viimaseilt nõuti, et valitsus uuesti ilmuks avalikkuse ette ja jätkaks oma seaduslikku tegevust. Omakaitse juhtide nõudmisel oli väärtust ainult seetõttu, et nende käsutuses oli jõudu, millega Aj. Valitsust toetada vastava ajaloolise sammu astumisel. Seega Kaitseliit mõjutas sündmusi juba oma ees, enne ametlikku sündimist.

11. novembril Aj. Valitsus pidas oma esimese avaliku koosoleku. Sel viibisid salajase omakaitse tegelastest J. Pitka, kindral E. Pödder ja polkovnik A. Seiman. Koosolekul otsustati muu hulgas: Omakaitse-Bürgerwehr laiati saata, selle asemel maa kaitsmine anda Eesti Kaitse Liidu kätte, kes töötab sõjainistri all.

Omakaitse-Bürgerwehri likvideerimisega ja selle asemele Eesti Kaitse Liidu asutamisega kõrvaldati esiteks sakslased organisatsioonist, teiseks, nimetusega „Eesti“, rõhutati organisatsiooni rahvuslikkust ja kolmandaks — organisatsioon muudeti ülemaailseks, kogu rahva asjaks.

Omakaitse-Bürgerwehri likvideerimine ja Eesti Kaitse Liidu asutamine viidi läbi samal päeval. Kl. 1800 kutsuti Raekoja platsil „Tallinna Teataja“ ruumides asuvasse Omakaitse staapi kokku Omakaitse juhatuse koosolek. Koos olid peale juhatuse liikmete jaoskondade ülemad ja rajoonide juhid.

Koosolekul J. Pitka andis ülevaate olukorrast, tänas sakslasi lahke kaasabi eest Omakaitse töös ja teatas: „Tänasest päevast lõpetab tegevuse Tallinna Omakaitse ja tänasest päevast algab ametlikult tegevust Eesti Kaitse Liit, kus liikmeiks võivad olla ainult eestlased. Palun kõiki sakslasi püssid ära anda ja siit ruumist lahkuda.“

Kui siis mitmed sakslased nagu arusaamatuses seisma jäid, nagu midagi veel oodates, kordas Pitka veel kord: „Palun kõiki sakslasi siit ruumist lahkuda.“

Kuna võis karta, et lahkuma sunnitud sakslased sõduritega tagasi tulevad võimu haarama, siis koosolek otsustas pärast sakslaste lahkumist üle minna Eesti Laevanduse Seltsi ruumidesse Merepuiesteele.

Uude kohta liiguti tänavail paari-kolme-meheliste salkadena, et mitte tähelepanu äratada.

Uues kohas lahendati esimesed, põlevaimad, päevaküsimused uue organisatsiooni elus. Kindral Pödderi poolt kirjutati alla Eesti Kaitse Liidu päevakäsk nr. 1, milles määrati Kaitseliidu ülemad maakondades. Otse samalt koosolekult lahkusid kullerid, et laiati viia instruksioone Kaitseliidu asutamiseks üle maa.

Eesti Kaitse Liit oli sündinud. Tänu salaja teostatud eelorganisatsioonile ja Omakaitse-Bürgerwehri eestimeelse osa vahetule ülevõtmisele ta sündis elujõu-

lisena, mõningal määral isegi tegevusvalmina. Sel oli iseenesest väga suur tähtsus.

Kui järgmisel päeval Ajutine Valitsus müürilehtedega avalikult teatas, et ta on asunud oma katkestatud tegevust jätkama, seisis tema kõrval juba organiseeritud rahvuslik jõud Eesti Kaitseliit, kelle olemasolust samal päeval ametlikult teatati kohalikule Saksa kindral-komandole. Seckendorff pidi tahes või tahtmata leppima Ajutise Valitsuse sammuga. Nagu ta oma isiklikus kirjas 13. nov. 8. armee juhatusesele märgib, sündis see täiesti olukorra halastamatul sunnil, vastu ta enda parimat äratundmist. Ajutise Valitsuse keelmine, kirjutas Seckendorff, oleks välja kutsunud suure verevalamise, kusjuures väljavaated okupatsioonivägede võiduks ei olnud päris kindlad.

Vaevalt Seckendorff sel juhul oleks hoidunud Aj. Valitsuse vastu jõudu tarvitamast, kui viimase käsutuses poleks olnud reaalsed jõud. Seega osutas Kaitseliit määratu suure teene riigi rajamisel juba lihtsalt oma olemasoluga, ilma et ta oleks üldse tegevusse astunud.

Siiski peab tähendama, et Kaitseliidu reaalne jõud 12. nov. kogu Tallinna garnisoni Saksa vägedega võrreldes oli tühine. Et Seckendorff siiski oli võimetu sündmusi juhtima, see tuli sellest, et ta ei võinud kindel olla, kas revolutsiooniliselt käärivad sõdurid üldse oleksid eestlaste vastu välja astunud.

#### V a b a d u s s õ j a - e e l n e a j a j ä r k .

Kaitseliit oli sündinud. Nüüd oli tarvis ära määrata ta lähimad ülesanded ja viivitamata asuda nende täitmisele. Millised olid need ülesanded?

Aj. Valitsus oma 11. nov. koosolekul otsustas maa kaitsmise anda Kaitseliidu kätte. See oli ka kõik, mis valitsus otsustas Kaitseliidu ülesande kohta. Ka sõjaministrilt Kaitseliit esialgu ei saanud mingeid juhtnõure. Kaitseliit pidi ise endale määrama ülesanded ja viisid nende saavutamiseks. Üldjoontes need selguvad Eesti Kaitse Liidu päevakäsu nr. 2 14. nov. 1918. Selles öeldakse muu hulgas: „Tund on kätte jõudnud, kus meie ise endid peame kaitsma, kus meie ise maa julgeoleku eest hoolitsema peame. Selles sihis sai asutatud Eesti Kaitse Liit, kelle tegevus peab ulatuma üle terve maa... Meie kui kultuurrahvas ei tohi sallida oma kodumaal vägivalda ega korratusi. Meie ülesanne on Eesti Kaitse Liidu abil luua raudset jõudu niihästi väliste sissetungijate vastu, kui ka rahva vaba tahtmise avalduse kaitseks.“ Maakondade korralduste kohta öeldakse samas päevakäsus: „Maakonna liitude ülemad peavad Ajutise Valitsuse poolt määratud komissaridega kokkukõlas töötama, nende poolt nõutud jõudusid tuleb viibimata anda tarviliku sõjaväelise korra järele, ning ka oma äranägemise järele kõik abinõud tarvitusele võtma korra alalhoidmiseks nendele usaldatud ringkondades.“

Nagu sellest näha, olid Kaitseliidu ülesanded õige laiapirrilised. Kaitseliidu õlgadele langesid nii sõjaväe kui ka politsei ülesanded. Veel enam — tal tuli täita kõiki mõeldavaid ülesandeid, mis erakorraline aeg üles seadis ainsale rahvuslikule relvastatud jõule. Ülesandeid oli nii palju ja need olid nii mitmekesised, et keskkohest allapoole ei saadudki anda täpsemaid juhtnõure. Tegutseda tuli rohkem oma algatusel, silmas pidades üldisi eesmärke. Üldjoontes olid alad, mida haaras Kaitseliidu tegevus: 1) seadusliku korra kaitse siseriigis, 2) riigivaranõude ülevõtmine ja valvamine, 3) piirivalve, 4) rahvaväe abistamine riigikaitse välisvaenlase vastu.

14. nov. päevakäsk näitab veel, nagu Kaitseliit oleks enda peale võtnud teatava erapooletu võimu kehastaja osa sisepoliitikas. Nimelt öeldakse tähendatud päevakäsus: „Meie nõuame, et Eestis rahvavõimu alusel valitsema saaks seaduslik valitsus. Meie nõuame, et Maapäeva ja tööliste esindajate läbi täiendatud Ajutise Valitsuse kaudu otsekohe salajase, ühetaolise, proportsionaalse valimise viisi järele saaks kokku kutsutud Asutav Kogu, kes peab määrama Eesti riikliku korra.“

See päevakäsu punkt ei vastanud Kaitseliidu õiguslikule positsioonile, sest õiguslikult Kaitseliit, alludes sõjaministri kaudu Ajutisele Valitsusele, ei kujutanud endast mingit suveräänset võimu. Kuid nii ei olnud see ka mõeldud. See oli päevakäsku võetud pahempoolsete elementide rahustamiseks, selleks, et tõendada Kaitseliidu asumist demokraatlikul alusel ja et Kaitseliidu kaudu riigi loomisele kaasa tömmata kõiki rahvakihte. Muidugi ka selleks, et halvata Kaitseliiduvastast propagandat tööiskonnas.

Kaitseliidul puudus tegevusse astudes põhikiri. Sellest poleks ka erilist kasu olnud. Ükski põhikiri poleks suutnud antud olukorras organisatsiooni tegevust suunata paremini kui seda tegi kõigile tuntud põhimõte — toimida ausa tahtega isamaa kasuks. Selle järgi talitavigi kindralist kuni viimse rea kaitseliitlase.

Avaliku korra hoidmise alal Kaitseliit jatkas Omakaitse traditsiooni, ainult selle vahega, et avaliku julgeoleku tagamine oli Omakaitse ainus ülesanne, Kaitseliidule see oli aga kõrvalülesandeks.

12. nov. algas Tallinnas tegevust Eesti politsei. Kuna see aga oli nõrk, tuli suur osa politsei ülesandest täita Kaitseliidul. Linnas korrapidamiseks Kaitseliit saatis välja patrulle. Vajaduse korral Kaitseliit teostas läbiotsimisi, jälgis ja areteeris kurjategijaid, tegi kindlaks salaviinapõletajaid, valvas vahialuseid ja riigivarandusi ning kaitsis valitsusasutusi.

Säärane oli olukord Tallinnas. Sisemaal ei olnud tarvidused Kaitseliidu kui sisekaitse jõu järele sugugi väiksemad. Maal oli okupatsioonivõimu langemise järele segadus politseiaparadis veel suurem kui Tallinnas. Üksikutes kohtades oli kuritegelise elemendi tegevus isegi selleks tõukejõuks, mis elanikke sundis Kaitseliitu asutama.

Suure teene kodurahule Kaitseliit osutas seega, et Tallinnas Aj. Valitsuse tegevuse esimestel päevadel ta tegi minimaalseks tööliste tänavale tulemise ohu. Sotsiaalolud Tallinna tehaseis olid Saksa võimude rõõvmajanduse tagajärjel tehtud äärmiselt raskeks. Lisaks sellele oli palju töölisi töötä. Olukorda kasutama tõttasid kommunistid, et töölisi tänavale tuua Aj. Valitsuse kukutamiseks. Kuid J. Pitka oskas siin leida õnneliku lahenduse. Vabrikuisse saadeti isikud, kes tegid tööliste keskel selgitustööd. Siis muretseti, et töölisil oleks tööd — tehased rakendati tööle riigi kulul ja vastutusel. Kellele tööd ei jatkunud, see võeti Kaitseliitu, kus tegutsedes ta sai palka nagu tööolles. Et ei tekiks kahtlust Kaitseliidu ausate sihtide kohta, lasti töölisil valida oma esindajad Kaitseliidu Keskjuhatusse.

Selle meetodi tulemused olid head. Sel teel tõmmati töölistele kaasa riigi loomise tööle. Töölistele tundis oma väärtust eesti ühiskonnas ja töötas rõõmuga kaasa. Lisaks sellele löödi jalad alt enamlikul kihustööle, mis püüdis tõendada, et Kaitseliit on kodanluse tööriist ja tööliste vaenlane.

Tööliste võtmisega Kaitseliitu tekkis hädaoht, et seda võimalust kasutavad enamlased püsside juure pääsmiseks. Kuid see võimalus lülitati kohe välja. Keskjuhatusel usaldusmehed vabrikuisse teadsid, kes on enamlased, ja need hoiti püssidest eemal.

Riigivaranduste ülevõtmine ja valvamine oli Kaitseliidule kõige rohkem energiat nõudvaks tegevusalaks Vabadussõja eel. See seis peajärgiselt sakslaste poolt mahajäetud varanduste ülesotsimises ja valve alla võtmises. Ja väga suurel määral ka selles, et sakslasilt varandusi poolvägisi üle võtta ja takistada nende maalt väljavedu. Siin tuli talitada äärmiselt delikaatselt. Tuli sakslaste ees oma nõudmised energiliselt läbi viia, kuid sealjuures tuli pidada parajat mõõtu, et asja mitte viia relvade tarvitamiseni, sest jõud oli sakslaste pool.

Tähtsaimad punktid, kus leidis rohkesti riigivara ja kus eeskätt oli vaja astuda samme selle ülevõtmiseks ning väljaveo takistamiseks, olid: Tallinn ühes ümbruskonnaga (kindluste rajoon), sadamad ja raudtee-

jaamad. Neile Kaitseliit pööriski kõigepealt oma tähelepanu. Tallinnas ja ümbruskonnas tegid sellekohaseid korraldusi keskjuhatus ja Tallinna-Harju Kaitseliidu ülem. Sadamates ja raudteejaamades lasus see ülesanne vastavatel komandantidel. Sadamakomandantidele abiks määrati igasse sadamasse Kaitseliidu volinikke, kes pidid sadamas ja selle ümbruskonnas leiduva riigivara registreerima. Ülevõetud varandusele kleebiti siilt, mis tõendas, et varandus on Kaitseliidu poolt kinni pandud.

Varanduste ülevõtmisel tuli korduvalt kokkupõrkeid sakslastega. J. Pitka jutustab sellest: „Palju oli rassimist sakslastega. Nendega läks sagedasti nõnda öelda „sõjariistade paljastamiseni“. Tulevamiseni aga siiski ei läinud. Neid heidutas meie hoiatus, et kuigi nad tule avades mõnes kohas võidule pääseksid, meie laseksime sillad puruks ja nad ei pääseks siit enam raudteel minema. Seda nad kartsid. Näis, et nad olid siin vaid seks, et riisuda. Kord oli neil väljasõiduks valmis pikk rong, laetud igasugu kaubaga ja varandusega riigi ladudest. Palju oli peal nahka jne. Rong peeti kinni ja jäi meile, kuigi sakslased töid kuulipildujad välja.“

Kui muud abinõud sakste poolt laetud rongide kinnipidamiseks ei aidanud, siis riputati salaja vaguni laagreile liiva. Selle tagajärg oli, et laagrid põlesid läbi ja vagunid jäid kogu laadungiga maha.

Säärased väljaastumised sündisid kaitseliitlaste endi algatusel. Ajutine Valitsus püüdis küsimusi lahendada järeleandlikus vaimus, et mitte relvastatud konflikte välja kutsuda. Valitsuse 15. nov. koosolekul otsustati, et konfliktide ärahoidmiseks tuleb meie kaitse ja valve alla võtta ainult need varandused, mis meile on vormiliselt üle antud. Kus meie vahipostid on veel üle võtmata ladude juures, need viivitamata tagasi kutsuda.

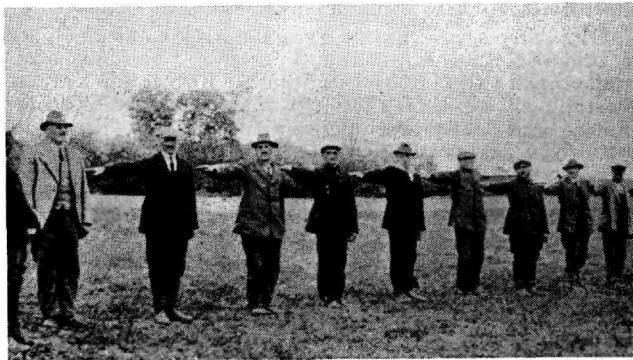
Kuipalju sellest valitsuse otsusest kinni peeti, see olenes asjaosalisist. Varustuse ülelöömine sakslasilt muutus närvekõditavaks spordiks. Julge pealehakkamine oli selles spordis peaaegu alati eduga kroonitav.

Et rahvuslikud varad, eriti toiduained, maalt välja ei valguks ja, vastupidi, et riigivaenuline ja kahtlane element väljast sisse ei pääseks, selleks Kaitseliit organiseeris piirivalve.

17. nov. avaldati Eesti Kaitse Liidu päevakäsus nr. 4 muu hulgas järgmist: „1) pannakse Eesti Rahva Vabariigi piirid kinni igasugusele liikumisele tänasest päevast algades. Erakorraliste lubade väljaandmise õigus antakse kuni isäralise korralduseni maakonna liitude juhatajatele. 2) Igasugune sahkerdamine toiduainetega on keelatud.“

Piirivalve organiseerimiseks formeeriti Kaitseliidule uus organ — Piirivalve Peavalitsus. Viimase korralduse sõitsid juba 22. nov. esimesed piirivalvurid välja merepiirile põhjarannikule. Maa- ja Peipsi piiri olid kohustatud valvama vastavate maakondade Kaitseliidud. Seda nad jõudu mööda tegidki.

Riigi kaitse välise vaenlase vastu Kaitseliit abistas rahvaväge mitmel viisil. Kaitseliidu



Sõjaaegne Kaitseliit riviõppusil



poolt saadeti kaitseleitlastest formeeritud salku riigi piirile ja teostati mitmesuguseid riigikaitse alal väga tähtsaid algatusi.

14. nov. päevakäsus määrati, et igas maakonnalinnas tuleb moodustada vähimalt 400—800-meheline ja igas kihelkonnas ja linnas 30—80-meheline Kaitseleitidu reserv. Maakondliku reservi tarvitamisel kästi meeles pidada, et sellest võib keskjuhatus igal silmapilgul  $\frac{3}{4}$  kutsuda oma käsutusse.

Reservide loomise mõte oli: koondada liikuvat jõudu, mida tarbe korral saaks kasutada igasuguste riigikaitse ülesannete täitmiseks. Tegelikult ei suudetud Vabadussõja alguseks sääraseid reserve luua. Tegelik tarvidus aga nõudis reaalselt jõudu idapiirile. Tarviduse rahuldamiseks tuli Kaitseleitidu osadest välja kiskuda üksikuid mehi ja neist moodustatud salgad saata piirile.

Esimenesa hakkas hädaoht selguma Narva piiril. Ajal, kui rahvaväe mobiliseerimine alles algas, sakslased jätsid juba Narva jõe ülemjooksu maha. Ei olnud teist teed kui et Kaitseleitit võttis selle joone enda alla. Olukord halvenes ka Narva rajoonis. Sinna saadeti 4. polgule ja Virumaa Kaitseleitidule abi Tallinna-Harju Kaitseleitidust.

Esimene ešelon kaitseleitlastega sõitis Tallinnast välja ööl vastu 25. nov. 25. nov. õhtul järgnes teine. Üldse saadeti 28-daks novembriks Tallinnast Narva polkovnik Seimani käsutusse peale ohvitseride 141 kaitseleitlast. Enamus neist olid kooliõpilased. Virumaa Kaitseleitidust oli 28-daks nov. idapiirile saadatud 13 ohvitseri ja 456 kaitseleitlast 4 kuulipildujaga. Samal ajal oli rahvavägi 4. polgu näol Narva suutnud koondada 114 ohv., 208 vabatahtlikku ja 131 sunduslikult mobiliseeritud sõdurit.

Tartu maakonna Kaitseleitidust oli kuni 28. nov. Peipsi piiri kaitseks välja saadatud 80 kaitseleitlast. Rahvaväelasi seal ei olnud.

Kagupiiril valitses sel ajal Pihkva langemise järele segane olukord ja sinna ei olnud veel suudetud saata kaitseleitlasti ega rahvaväelasi.

Nagu eeltoodust näha, seisid 28. nov. riigi piiridel kaitseleitlasti rohkem kui rahvaväelasi.

Tallinna piirkonna rannakaitset hakkas organiseerima Kaitseleitidu Peastaabi poolt 13. nov. antud ettekirjutuse põhjal kapten K. Rotschild. Kaitseleitidu tähe all sündis Tallinna rannakindlustuste korraldamine kuni detsembri alguseni, millal see läks üle Suurtükiväe Valitsuse ülesandesse.

Kaitseleitit pani aluse ka ratsaväele. 13. nov. alates määrati Kaitseleitidu ratsasalga ülemaks rittmeister Jonson. Hiljem tähendatud salk formeerus ümber 1. ratsapolguks.

Algatus soomusrongide ehitamiseks läks välja Kaitseleitidust. Mõte ehitada soomusronge tekkis sel teel, et Kaitseleitidu patrullid olid leidnud Koplis midagi soomusrongi taolist — mõned vagunid kahekordsete seintega, mis vahelt olid liivaga täidetud, ja laskevahedega külgedel. Paaril raudplaatidega soomustatud vagunil leiti kaks suurtükki, neist üks lukuta. Leiest teatati

J. Pitkale, kes temale omase erksusega kohe soomusrongide ideest kinni haaras. Esimene soomusrong koostati, relvastati ja komplekteeriti meeskonnaga ning see sõitis 30. nov. J. Pitka isiklikul juhatusel „Eesti Kaitseleitidu soomusrong nr. 1“ nime all rindele.

Ka mereväe algeid leiame Kaitseleitidust. 11. nov. määrati Kaitseleitidu poolt Tallinna sadama komandandiks ja 16. nov. juba kõigi Eesti sadamate ülemaks kaugesõidukapten O. Treilman, kelle korraldusel siis astuti esimesed sammud merejõudude korraldamiseks. Kapten Treilmani kaastegevusel võeti sakslasilt üle meie esimesed sõjalaevad „Bobr“ ja „Lauterbach“, mis ümberristitult muutusid „Lembituks“ ja „Laineks“. Neist viimane oli kätte saades enam-vähem korras ja oli Kaitseleitidu käsutuses juba 13. nov. alates.

Nagu eeltoodust näha, haaras Kaitseleitidu tegevus Vabadussõja eel sügavalt rahvaväe kompetentsi kuuluvaid alasid. See oli ka loomulik. Kaitseleitit sündis 10 päeva enne rahvaväe loomise algust. Seega ta oli tegevuseks varem valmis. Oli palju algatusi riigikaitse organiseerimise töös, kus Kaitseleitit osutus teerajajaks ja mis hiljem iseenesestmõistetavalt läksid rahvaväe hoole alla.

Kaitseleitidu tegevus Vabadussõja eel ei edenend üle riigi ühtlase eduga. Sel ajal, kui Põhja-Eestis töö käis suurte tulemustega, ei saadud Lõuna-Eestis kuigi palju korda saata. Põhjuseks oli Saksa okupatsioonivõimude eriti halb suhtumine Kaitseleitidule Lõuna-Eestis. Selles olid mõõduandvad strateegilised kaalutlused. Sakslasile oli tähtis lõunapoolsed teede sõlmpunktid kuni maalt lahkumiseni kindlalt enda käes hoida. Seega taheti vältida Poola sündmuste kordumist. Nimelt olid poolakad omal maal mõnedel Saksa väekoondusil lahkumise eel relvad ära võtnud. Need kogemused manitsesid siniseid sakslasi ettevaatusele. Meile andis see end niipalju tunda, et Lõuna-Eesti Kaitseleitit oli Vabadussõja algul peagu täiesti relvadeta ja sakslased talitasid Lõuna-Eestis samal ajal nii nagu nad ise tahtsid.

#### V a b a d u s s õ j a a e g .

Ajajärk algusest kuni Vabadussõja esimeste päevadeni on Kaitseleitidu ajaloos tähtsaim ja viljakaim. Rahvaväe mobiliseerimisega ja väeosade formeerimisega Kaitseleitidu ülesanded hakkavad järk-järgult vähenema, kuna paljud ta senised funktsioonid lähevad üle rahvaväele. Ka harvenevad Kaitseleitidu read — just noorem ja aktiivsem element mobiliseeritakse rahvaväkke. Erakorralise tegevuse periood Kaitseleitidu elus on läbi ja Kaitseleitit piirduv peaaegaliselt sisekaitse alaga.

Kuid üleminek puht sisekaitse alale sündis pikka-mööda, nii, kuidas rahvavägi suutis riigi välist kaitset täieliselt üle võtta. Kuna rahvaväe loomine võttis aega, siis Vabadussõja esimesel perioodil tuli Kaitseleitidul vägagi tähtsal määral kanda riigikaitse kohustusi väerindel. Sõja alguses üksikud Kaitseleitidu salgad nii Virukui ka lõunarindel võitlesid kõrvuti rahvaväe osadega, sageli isegi iseseisvates operatiivsuundades. See oli nii kogu rahvale kui ka Kaitseleitidule raskeim aeg — raskeim eriti moraalselt, kuna sel ajal laialt levinud lootusetuse batsill tikkus ka kaitseleitlaste hinge. Oli vaja ülimal määral meelekindlust ja ennastohverdavat andumust suure eesmärgiga võitluseks, et mitte murduda. Kõigi vaim ei pidanud vastu ja palju kaitseleitlasti valgus taandumisel kodukohtadesse laiali. Kuid need, kes jäid, olid ka vankumatud. Neist sai aluse nii mõnigi Vabadussõja kuulus väeosa. Ilusaim sellekohane näide on Kuperjanovi partisanide pataljoni tekkimine. Tartumaa Kaitseleitidu ülemana Kuperjanov taandus pärast Tartu mahajätmist oma kaitseleitlastega Puurmani rajooni. Oma salka veel kohapealsete ustavate meestega täiendades ta lõi hiilgavaima väeosa, kes Vabadussõjas on võidelnud. Ka linnade ja maakondade kaitsepataljonide loomiseks Kaitseleitit ohverdas oma ridadest väärtuslikku materjali.

Paralleelselt lahingutega rindel arenes Vabadussõja algajal mitte vähema ägedusega võitlus siseriigis. Enamlaste agitatsioon tööliiskonnas kasvas järjest. Riigivõim

sallis, et enamlased agiteerisid avalikult. Tundus võimupuudust. See viis niikaugale, et 17. dets. teostus enamlaste katse Ajutise Valitsuse kukutamiseks. Ohtliku momendi, kus tumedad jõugud olid jõudnud juba Raekoja platsile valitsuse asukoha ette, likvideerisid kaitseliitlased-koolipoisid, kusjuures üks mässulistest sai koha peal surma.

Paugud Raekoja platsil 17. dets. olid äratuseks nagu halvatuse kangestunud riigivõimule. Pärast seda suleti valitsuse korraldusel legaalsed kommunistide organisatsioonid. Kutsuti ellu laialdaste võimupiiridega sisekaitseülema amet. Sisekaitseülema määrati kindral Põdder, kellele allutati Kaitseliit. Seega oli Kaitseliit nüüd juba vormiliselt sisekaitse organ.

Sisekaitse teostamine sõjaoludes nõudis Kaitseliidu arvulist suurendamist. Sisekaitseülema määrusega 17. dets. kohustati Kaitseliidu tegevusest sunduslikult osa võtma kõik avalike asutuste ametnikud ja Kaitseliidu kohalike ülemate korraldusel tarbe korral kõik kodanikud. Määruse mittetäitmine oli karistatav rahatraviga või vangistusega kuni 3 kuuni. Hiljem kohustati end Kaitseliidus registreerima kõiki neid meeskodanikke 16 kuni 60 aasta vanuseni, kes ei kuulunud mobilisatsiooni alla. Seda ka siis, kui nad olid rahvaväekomisjonides tunnustatud kõlbmatuiks. Kaitseliidu liikmeilt nõuti kõigi ülemate käskude ja korralduste täpset täitmist, samuti õppusist ja harjutusist osavõtmist. Nõuete mittetäitjaid karistati.

Seega oli Kaitseliit astunud uude järku. Organisatsiooni oli täiel määral sisse viidud sunduslikkuse moment. 1. apr. 1919 jõuti niikaugale, et Kaitseliit sai esimesed kinnitatud koosseisud. Selle järgi maakonna Kaitseliit jagunes kihelkondade järgi ringkondadeks ja viimased valdade järgi jaoskondadeks. Kaitseliitlased, kes kandsid alatist teenistust riigikaitse või valvepidamise alal, said palka. Vigastuse või surma korral makseti kaitseliitlasele või ta perekonnaliikmeile riigi poolt toetust ühiseil aluseil rahvaväelastega. Teenistus Kaitseliidus ei vabastanud kodanikku sundmobilisatsioonist, kui tema vanusele vastav kutseasta mobiliseeriti. Ülemjuhataja käsul olid Kaitseliidu üksused igal ajal kohustatud rindele minema, mispuhul kaitseliitlased omandasid kõik rahvaväelaste õigused ja kohused.

Kaitseliidu ülesanded olid üldise korra ja julgeoleku tagamine sisemaal. Kõrvuti üldise korra ja julgeoleku kindlustamisega vajasisid alatist valvet mitmesugused riiklikud asutused, laod, raudteed, sillad ja sideliinid kogu riigis, et kaitsta neid sageli esinevate kuritahtlike rikkumiste vastu. Tallinnas eksisteeris vahiteenistuse ülesandeks eriline vahipataljon, kuhu kuulus 600 kaitseliitlast. Viimased koondati sinna maakondadest. Pärast ühekuist teenistust mehed vahetati uutega.

31. märtsil likvideeriti sisekaitseülema instituut. Vastavaid ülesandeid jäi täitma Kaitseliit iseseisvana. Uueks Kaitseliidu ülemaks määrati endine Politsei Peavalitsuse ülem E. Alver. Enne sõja lõppu Kaitseliit elas veel kord läbi ülema vahetuse. 30. okt. alates sai Kaitseliidu ülemaks polkovnik J. Unt.

### L õ p p s õ n a.

Maailmapoliitiline olukord 1918. a. sügisel oli kujunenud soodsaks eesti rahvale. Oli saabunud soodus võimalus omariikluse aate realiseerimiseks. Sellest tuli õigel ajal kinni haarata. Kuid selleks oli tarvis reaalselt jõudu. Sellena ilmus avalikkuse ette Eesti Kaitse Liit. 1918. a. novembrikuu sündmused olid revolutsioonilised ja Kaitseliit oli revolutsiooniline jõud, kes sündmusi juhtis eesti rahva huvide kohaselt. Ta ei olnud tõeliselt muud kui ärksam ja teadlikum osa rahvast, kes kogu rahva nimel parajal momendil välja astus, et rajada see algplatvorm, millele üldse sai hakata ehitama praegust Eestit. Kaitseliit oli rahva algatus ja kujutas endast oma tegevuse esimesil nädalail universaalset relvastatud jõudu, s. o. relvastatud jõudu igasuguseiks ülesandeks, mis iganes riigi rajamisel tarvis läks. Niipea kui organiseerus rahvavägi, jagasid nad ülesanded oma-

vahel. Kaitseliit oli oma missiooni lõpetanud, mis järgnes, see oli juba normaalsete rahvamiilitsale kuuluvate ülesannete täitmine. Kui mõelda 1919. a. suvisele sajatuhandelisele sisemise julgeoleku armeele Kaitseliidu näol, siis iseenesest meenub uuemaaja sõjanduses esilekerkinud mõiste — relvastatud rahvad.

Käesoleva kirjutusega on püütud anda vaid linnulennuline ülevaade Kaitseliidu osast Eesti loomisel. Arusaadav, et esitatud kuivad andmed ei suuda manada lugeja silme ette ajajärku kogu oma olemuses. Rohkem selgub see sirvides sündmusteäegseid dokumente. Neist hõõgub parimini vastu ajajärku tõeline pale. Rasked olid tingimused, milledes Kaitseliidul tuli töötada oma tegevuse tähtsaimal järgul. Neli aastat kestnud sõda ja eriti läbielatud revolutsioon olid jätnud demoraliseerivaid jälgi ka eesti rahvasse. Enamik element pealinnas oli, hoolimata vahepealsest okupatsioonija kainevastavast survest, küllalt tugev. Sealjuures ta oli väga aktiivne. Rahvuslikult mõtlev kiht eestlasele omase tagasihoidlikkusega osutus Vabadussõja algul nagu nurka surutuks. Masendas ka teadmine, et sõdida tuleb Vene hiiglarriigiga.

Säärased olid olud, millede kiuste algatati ja viidi lõpule Eesti ehitamine!

Kui rääkida Vabadussõja-eelsest Kaitseliidust, ei saa vaikides mööda minna Joh. Pitka isikust. Ilma temata selleaegne Kaitseliit nagu poleks olnud mõeldav. Piiritu algatusvõime, energia, ohvrimeele ja isamaa-armastuse kehatust — nii kumab meile iseseisvuse loomisajastu tormisest taevast vastu see isik. Teine tegur, mis neil päevil Kaitseliidule andis tarvilist hoogu ja nooruslikku jõudu, oli selleaegne noorus — noored ohvitserid ja õppiv noorus. Nende osa oli Kaitseliidu algpäevil eriti suur. Selles olukorras, kus nooruslik julgus, algatusvõime ja optimism rohkem kaalus kui elutark ja ettevaatlik kaalutlemine, oli noorsugu Kaitseliidu tööks enam kui kohane. Kolmandaks teguriks, milles peitus Kaitseliidu edu saladus, oli eesti rahva tublidus ja terve vaim. Pitka jutustab sellest: „Valitsusel ei olnud käsutada ei raha ega organisatsiooni. Kuid rahva hing oli kõrgeväärtuslik, sellest sai kõike teha. Kui seda poleks olnud, me poleks oma väheste jõududega midagi suutnud, sest opositsioon Eesti asjale oli kõikjal väga palju lagastanud. Kui poleks eesti rahvas omanud säärast iseloomu, kui poleks olnud säärast materjali, kes vajas vaid juhatust, et jõuda eesmärgile — mul poleks õnnestunud see, mis siis sai tehtud. Ma läksin igale poole võimuta, sadamatehastesse ja mujale. Aga kui asja ära seletasin, et vaja on seda või teist teha, siis see ka otsekohe tehti.“

Hoolimata sõjast ja revolutsioonist päritud pahedest oli rahva hing veel rikkumata. Sellelt tuli vaid maha kaapida mitmesuguste internatsionalistlike väärdõpetuse saast ja alt hiilgas — puhas kuld.

See viimane tähelepanek vabadussõja-aegse Kaitseliidu olemusest on rõõmustavaim, sest rahva terves vaimus õigupoolest peitubki Kaitseliidu edu pant kaasajal ja tulevikuski.

R. Tammemägi.



# Kaitseliidu õppetegevuse radadelt

Kaitseliidu elus ja tegevuses kahekümne aasta vältel õppetegevus on haaranud suurima ja silmapaistvaima ala. See aeg on küllalt pikk ja see tegevusväli küllalt tähtis, et vaadelda, missuguseid radu siin on käidud, missuguste raskustega võideldud ja missuguseid edusamme saavutatud. Ajakirja artiklis ei saa õppetegevuse arengut kirjeldada täies ulatuses, piirdun siis vaid tegevusega kolmel ajajärgul:

- õppetegevus 1918. a. pärast Kaitseliidu organiseerimist ja Vabadussõja ajal;
- õppetegevus esimesil aastail pärast Kaitseliidu reorganiseerimist 1924. a.;
- Õppetegevus tänapäev.

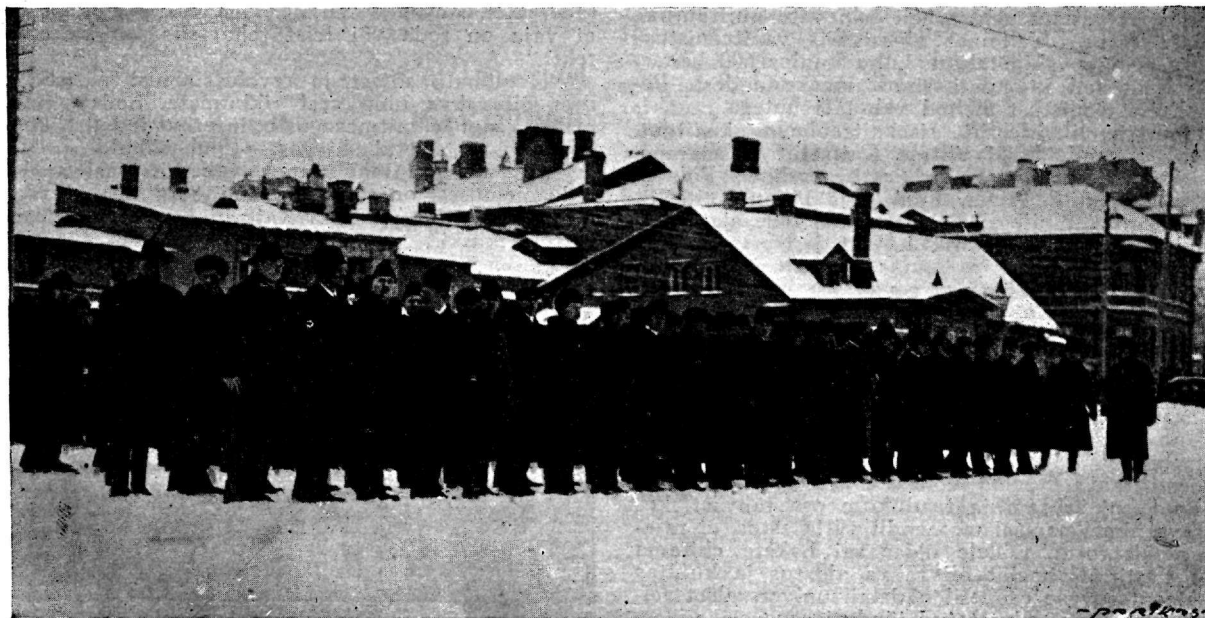
Oma eluaegsete kuude jooksul Kaitseliit ei suutnud kuigi palju teha oma liikmete väljaõppe alal. Oli täita teisi tähtsaid ülesandeid: luua korda ja kindlustada riigis julgeolekut; koondada ja valvata saksasilt saadud ja äravõetud riigivarandust; teostada raudtee valvet, kanda vahiteenistust, aidata väeosade formeerimist ja võidelda oma üksustega väerindelgi.

Kavakindla õppetööga tehti algust 1919. a. märtsikuus. Otstarbeka väljaõppe teostamiseks jagati mehed nüüd pataljonidesse ja kompaniidesse. Mehed koondati õppusile maal kihelkondades 10 päevaks. Õppusist osavõtt oli sunduslik; ärajääjaid ähvardas rahaträhv või arest. Tehti enamuses koond- ja lahkriivi harjutusi ja peeti ka laskeharjutusi. Selleaegseid laskeharjutusi ei saa aga kuidagi võrrelda nüüdsetega. Iga kompanii korraldas laskmisi oma võimete ja oskuste kohaselt. Näiteks Harjumaa Linnaümbruse jaoskonna

kaitseliitlaste ühel harjutusel, lastes lamades 200 sammu (150 m) kaugusele vöökujusse, tabas 710 kuulist märki 154 kuuli ehk 21%. Mõnes jaoskonnas oli tabamise % veelgi väiksem. Tänapäev niisugust „möödalaskmist“ me ei suuda kujutellagi. Õppused viidi läbi märtsi- ja aprillikuus. 1. maiks oli üle riigi 18.000 kaitseliitlast, kes olid läbi teinud 10-päevased õppused. Suvel põllutööde ajal peeti õppusi väga tagasihoidlikult.

1. dets. 1919. a. ilmus sõjaministri käskkirja õppuste kohta Kaitseliidus. Sõjaministri käsu kohaselt tuli õppusi korraldada I järgu kaitseliitlastega (16—45 aastat vanad). Iga õppuse kestus oli 14 päeva. Õppuse ajal sai kaitseliitlane riigi poolt rahvaväelase palga ja toidu. Riided, jalanõud ja magadistarbed pidid igal kaitseliitlasele kaasas olema. Õppusile mitteilmumisel langes kaitseliitlane sõjakohtu alla. Sõjaministri käskkirja järgi muutus iga õppusele kutsutav kaitseliitlane käsu saamise momendist rahvaväelaseks kõigi selle õiguste ja kohustustega. Õppused viidi läbi detsembri- ja jaanuarikuus kolmes vahetuses ja neist võttis osa ümarguse arvuna 14.000 kaitseliitlast. Õppuste läbiviimist raskendas kaadri puudus Kaitseliidus. Oli ju sõjapäevil Kaitseliidu ohvitseride kaader vähendatud miinimumini. Õppejõududeks nõutati sõjaväest 9 ohvitseri ja 105 allohvitseri.

Nii koondati Vabadussõja ajal kaitseliitlased õppusile sunduslikult 10—14 päevaks, ja kulud, mis olid seotud õppustega, kanti riigi poolt. Kaitseliit õpetas välja oma liikmeid julgeoleku teenistuseks siseriigis ja väerinde tagalas. Kaitseliidus väljaõpetatud meestega täiendati ka rindel võitlejaid väeosi.



Tallinna Kaitseliidu rivikoondisi uuel aastal 1919. a. enne rindeleminekut



Vabadussõda lõppes võidukalt Tartu rahuga 2. veebruaril 1920. a. Rahvas tõmbus rahulikult erallu. Igaüks ruttas koju või endale alles otsima, looma ja üles ehitama uut kodu. Selles ülesehitavas töös jäi Kaitseliit kõrvale ja ta elas edasi vaid varjatud kujul kütisalkade näol.

Pärast kommunistide mässukatset 1. dets. 1924. a. reorganiseeriti Kaitseliit. Kodanikud olid valmis ja pakkusid end vabatahtlikult riigikaitse-teenistusse rohkem kui Kaitseliit suutis vastu võtta. See oli uus töusu- ja tegevusajajärk Kaitseliidus. Kaitseliitlaste mass võttis väga aktiivselt osa kõigist Kaitseliidu eluavaldusist. Igas üksuses käis intensiivne õppetegevus. Vähi-malt üks kord nädalas tuldi kokku õppusiks, mis peeti suurel arvul sõjaväe ohvitseride juhtimisel. Linnades anti ka õppeabinõusid ja ruume sõjaväest. Kõik kulud kanti omast taskust või saadud annetustest. Õppusi peeti kõigil väljaõppe aladel. Suurimat harrastust leidsid taktikalised õppused, laskeõppused ja laskeharjutused, siis koond- ja lahkrivi õppused, vahiteenistus ja eeskirjade tundmine. Pealikuile korraldati erikursusi, kus nad said oma esimese Kaitseliidu ettevalmistuse. Neist kursusist pealikud võtsid osa väga elavalt, ja veel praegu on Kaitseliidus suur arv tublisid pealiku, kes lõpetasid esimesed pealike kursused. See on põhjanev osa Kaitseliidu pealikuist. Märkimisväärsed on veel tänavavõitluse õppused, häireproovid, manöövrid ja suvilaagrid, millede korraldamine leidis suurt tähelepanu esimesil aastail pärast 1. dets. 1924. a. Kahjuks korraldatakse neid õppusi ja laagreid nüüd palju vähemal arvul ja nad leiavad vähem tähelepanu. Õppustel ja teistel kogunemistel kaitseliitlased õppisid üksteist tundma ning loodi sisemine side ja sisemine ühtlus Kaitseliidu üksustes. Nii pandi tugev alus Kaitseliidu

praegusele organisatsioonile. See oli ilusaim ajajärk Kaitseliidu elus. Tehti tööd aate ja töö enda pärast; ei pandud pahaks kurja ilma ega mõeldud soodustustele.

Esimene suurem Kaitseliidu esinemine avalikkuse ees oli kaitseliidupäeval Tallinnas 19. ja 20. juunil 1926. a. Kaitseliidupäevade pidamise mõte on võetud meie vanast iseseisvuse ajalooast. Kui muistsete eestlaste malev tuli kokku, et võistlusemängudel ja omavahelistel jõukatsumistel kasvatada malevas kohusetunnet, kehalist sitkust, tahtejõudu ja tegevusindu, siis nende vanade ajalooliste traditsioonide elustamise mõte kerkis esile ka Kaitseliidu esimesel uuestisünniaastal. Esimesel kaitseliidupäeval astuti üles spordivõistlustega, rahvatantsudega ja -mängudega. Laskurid esinesid laskevõistlusel ja esmakordselt näitas Kaitseliit malevate esindusmeeskondi Tallinnas paraadil. See algatus leidis innukat suhtumist Kaitseliidus endas kui ka sooja vastuvõttu valitsuse, avaliku arvamise ja kaaskodanike poolt. Sellest peale otsustati kaitseliidupäevi pidada ka järgmisil aastail. See ilus traditsioon on püsinud tänapäevani.

Aastatega ja Kaitseliidu elu arenemisega kaasikävalt süvenes kaitseliidupäevade ideoloogiline ja sisuline külg. Kõik, mis Kaitseliidu tegevusalades oli juure tulnud, põimiti ka Kaitseliidu ühiste pidupäevade sisusse. Kui algul Kaitseliidu töös rühkisid kaasa ainult mehed, siis aastatega on nende kõrvale astunud naised Naiskodukaitse ja noored Noorte Kotkaste ja Kodutütarde organisatsioonid.

Veel teistelegi traditsioonilistele sündmustele pandi alus Kaitseliidu esimesil aastail. Need on: sügismannöövrid, proovihäired ja rongkäigud riigi, rahva või Kaitseliidu üksuste tähtpäevadel.

Ehkki Kaitseliidu esimeste õppuste kohta võib tähendada, et need polnud ettevalmistuselt viimisteldud ega meetoodiliselt täiuslikud, peab ütleva, et neid kroonis ühine tööõõm, ühine tahe, kaasakiskuvus ja ind, mida paneme tähele Kaitseliidu õppusil ja võistlusil ka tänapäev ja mis võidavad teised puudused.

Aastate jooksul Kaitseliidu õppetegevus võtab kavakindlama iseloomu. See raamistatakse määrustega, tegevuskavadega ja juhenditega, kuid pealikele jäetakse seejuures küllaldaselt enesealgatust ja vabadust, et tegevus ei kiveks, et ei kaoks aktiivsus. Tegevuse raskuspunkt langeb Kaitseliidu liikmete riigikaitselisele õpetamisele ja





Ülal : kõievedu ; all : pesapall

kasvatamisele. Kümneile tuhandeile vabatahtlikult osavõtvaile liikmeile Kaitseliit pakub riigikaitse puht lahingutehniliste oskuste õpetamise ja süvendamise alal veel riigikaitse üldteaduslikku ettevalmistust, arendab oma liikmeid kehaliselt ja kasvatatakse neid oma riigi ja rahva iseseisvuse tõsiseks armastajaks. Kaitseliidu tegevusalad loovad ühtlasi aluse selleks, et Kaitseliit on võimeline täitma neid ülesandeid, mis tema peale pannakse. Tänu Kaitseliidust osavõtivate kodanike püsivusele, tahtele, suurele edasipüüu innule ja oma organisatsiooni eesmärkidest ja ülesandest arusaamisele on kõigil tegevusaladel kestnud aastate jooksul järjekindel tõus.

Missugune on tänapäev Kaitseliidu õppetegevus?

Aastate vältel on Kaitseliidus organiseeritud peagu kõigi relvliikide üksusi ja õppetegevus haarab kõigi nende väljaõpet. Kaitseliitlaste ametikohtadelt ja ettevalmistuselt kaitseliitlased jagunevad pealikuiks ja malevlasiks. Väljaõppe ja riigikaitsealase ettevalmistuse kohaselt kaitseliitlased jagunevad rindemeesteks, sisekaitsemeesteks ja algajaks. Vastavalt kaitseliitlaste liigitustele on korraldatud ja organiseeritud õppetegevus, mis sisaldab kolm pealiiki: 1) riviline ja taktikaline väljaõpe, 2) laskeasjandus ja 3) kehaline kasvatus. Need omakorda jagunevad üksikuteks väljaõppe aladeks.

Eeltoodud joonis selgitab, missugused õppetegevuse alad on Kaitseliidus. Need on nimelt: pealike kursused ja õppepäevad, taktikalised õppused, suvilaagrid, järjekordsed õppused, algajate kaitseliitlaste õppused, sisekaitsemeeste õppused, suurtükiväeüksuste õppused, ratsaväeüksuste õppused, side-, gaasikaitse-, rk-, suusk-rattur-, soomusauto- ja purilennuüksuste õppused, mereüksuste õppused, laskejuhatajate kursused ja õppepäevad, laskeharjutused sõjapüssidest ja igal relvliigil oma relvadest; lahinguilmelised laskmised, karikavõistlused, laskeradade väljaehitamine, mitmesugused laskevõistlused, laskespordiklubide tegevus, kergejõustiku harjutused ja võistlused, sõjalise iseloomuga spordiharjutused ja võistlused, suusatamise harjutused ja võistlused ja suuskade valmistamise kursused, raskejõustiku harjutused ja võistlused, mitmesuguste teiste spordialade harjutused ja võistlused.

Peatun pikemalt vaid suuremate õppetegevuse alade juures.

Esimesena peatume pealike ettevalmistamisel. Iga kaitseorganisatsiooni ja kaitsejõu tugevuse ja tubliduse põhialuseks on eeskätt ta juhtide väärtus, nende oskused, teadmised, praktilised kogemused oma üksuste juhtimises ja lõpuks nende moraalne väärtus. Seljest siis ka kohustus pöörduda tähelepanu pealike ja juhtiva kaadri väljakoolitamisele ja teisest küljest pealike kohustus kursusist ja õppusist osa võttes end täiendada



Ülal: Mustamäe laskerajal  
All: laskeharjutus maa laskerajal

ja nii seista oma kutse kõrgusel. Pealikute ettevalmistuseks korraldatud õppused on eesmärgilt ja iseloomult kolme liiki:

1. põhiettevalmistus — pealikute riigikaitseliste oskuste täiendamiseks ja värskendamiseks, vastavalt pealikute ametikohtadele, ettevalmistusele ja relvliikidele;
2. piiratud eesmärgiga õppused — ettevalmistamiseks erakordsete õppuste, manöövrite või teiste tegevuste läbiviimiseks;

3. erikursused reservohvitseride ja allohvitseride aukõrgenduse katseile ettevalmistamiseks.

Pealikute kursusest osavõtt on olnud suurearvuline, mis on heaks tõenduseks pealikute kohusetundest.

Reservohvitseride aukõrgenduse katseile ettevalmistuse 7—10-päevasest kursusest on osa võtnud Kaitse-



*Kaitseliidu suvelaagreid*

liidust 1932. a. — 1938. a. — 406 ohvitseri ja neist on sooritanud katse 286 ohvitseri.

Manöövrid või taktikalisi õppusi korraldavad Kaitseliidu üksused iga aasta. Suuremad manöövrid on korraldatud:

- 1926. a. — Keila sügismanööver;
- 1927. a. — Iru sügismanööver;
- 1928. a. — Saue sügismanööver;
- 1929. a. — Põlva sügismanööver;
- 1931. a. — Aruküla sügismanööver;
- 1932. a. — Abja sügismanööver;
- 1933. a. — Antsla sügismanööver;
- 1934. a. — Neeruti sügismanööver;
- 1936. a. — Sakala sügismanööver.

Kaitseliidupäevi on korraldatud:

- 1926. a. — Tallinnas;
- 1927. a. — Tartus;
- 1928. a. — Pärnus;
- 1929. a. — Tallinnas Rootsi Kuninga Gustav V külas käigu ajal;
- 1935. a. — Tallinnas Võidupühal Kaitseliidu 10-aastase tegevuse tähistamiseks.
- 1938. a. — Tallinnas Võidupühal Vabariigi 20. aastapäeva tähistamiseks.

L a s k e a l a on Kaitseliidus saanud suurema tähelepanu ja jõupingutuse osaliseks kui teised õppealad. Laskmise harrastamine on Kaitseliidu tegevuse algaastast alates järjest laienenud ja viimased aastad olnud kõiki kaitseliitlasi haaravaks õppealaks. Kui manöövrid ja taktikalised õppused seovad tegevusse korraga suure arvu kaitseliitlasi, siis lasketevõime seob arvurikka kaitseliitlaste pere alatisse riigikaitse ettevalmistuse töösse. Laskmine on saanud armastatavaks ja kõiki siduvaks asjaks. Tänapäeva lasketasemeni, kus kaitseliitlaste mass omab kõrge lasketaseme ja Kaitseliidu parimad laskurid korrates ja isegi ületades maailma rekorde kuuluvad maailma eliitlaskurite perre, pole välja jõutud juhuslikult, vaid aastaid kestnud süsteemikindla tööga. Püsiv töö ja kaitseliitlaste suur huvi laskeala vastu on suurt massi viinud edasi relvade



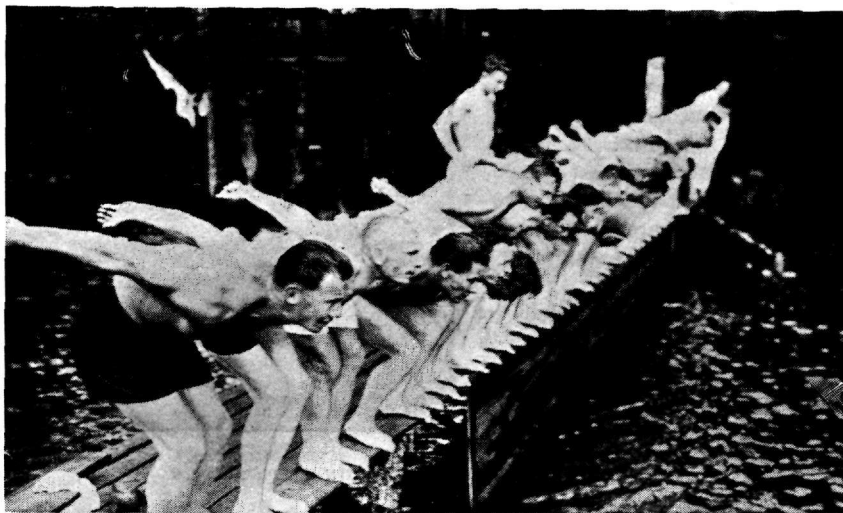
*Lahinguilmelisel laskmisel*

kasutamise oskuses. Nii on tänapäeval kaitseliitlastest ümarguselt 20.000 meest ehk 56,3% klassilaskurid. 1936. a. karikavõistlusist võttis osa 31.463 kaitseliitlast ehk 98,423% Kaitseliidu tegevliikmete arvust. 1936. a. karikavõistluste tulemuste põhjal oli: eeskujulikke laskureid — 1322 ehk 4,2%; häid laskureid — 13.064 ehk 41,52%; rahuldavaid laskureid — 14.777 ehk 46,97%; nõrku laskureid — 2.300 ehk 7,31%.

Laskeradu on Kaitseliit soetanud ja välja ehitanud arvult 386.

1937. a. sõjapüssi laskeharjutust võttis osa üldarvult 79.211 kaitseliitlast. Laskevõistlusi korraldati 1027, milledest võttis osa üldarvult 38.443 kaitseliitlast. Need arvud kõnelevad tõsisest tööst laskealal ja huvist ning innust, mis kaitseliitlased näitavad laskealavastu.

Mööduades Kaitseliidu teistest tegevusaladest ainult neid loetelles, ei saa märkimata jätta suusatamist. Suusatamine omab suure tähtsuse riigikaitse ja rahva kehalise kasvatusseisukohast, suusatamine on ka kii-



Ujumisharjutus KL spordilaagris

reks liikumise viisiks talvel. Asudes süsteemikindlale tööle suusatamise alal oli tarvis esimesena teha rahvale suusad kättesaadavaks hinnalt. Selleks hakkas Kaitseliit propageerima suuskade valmistamist kodusel teel ja korraldas mitmel talvel suuskade valmistamise kursused. 1934/35. a. talvel lõpetas suuskade valmistamise kursused 209 isikut, 1935/36. a. talvel 433 isikut; järgmistel talvedel vähem. Osa neist meistreist hakkas suuski valmistama oma ümbruskonnale, mis suuskade ja suusatamise levikule andis suure tõuke. Teiseks korraldati suusatamise instruktorite kursusi, kes oma ümbruskonnas kaitseliitlastele õpetasid suusatamise oskust.

Kolmandaks korraldati suusatamise propageerimiseks suurel arvul võistlusi ja suusatamisretki. See sihikindel töö on kannud vilja ja suusatamine on kujunenud Kaitseliidus üheks populaarseimaks spordialaks.

\*

Aastate jooksul Kaitseliidu õppetegevus on rajatud kavakindlale alusele. Õppetegevus on muutunud mitmekesisemaks ja viljakamaks. Jääb soovida, et kaitseliitlastel jätkuks endiselt huvi, indu ja tahtet õppusisest osavõtuks ja et Kaitseliidul leiduks võimalusi kui mitte harjutada koostööd, siis vähimalt tutvustada kaitseliitlaste kõigi tänapäeva võitlusabinõudega, peamiselt lennuväega, õhukaitserelvadega, tankidega ja tangitõrjerelvadega.

A. Balder.



Rännakul

## Viimased hooaja uudised

alati saadaval

riidekauplus

K.-m. Tallinna Tekstiil

Pärnu mnt. 6

# Esimesi vagusid Kaitseliidu seltskondliku töö radadelt ja Noorte Kotkaste organiseerimise algpäevilt

Vabadussõja võitmine tõi meile kauaigatsetud iseseisvuse, rippumatu Eesti Vabariigi. Loodi põhiseadus, astus kokku parlament ja hakkas juhtima meie maa saatust. Vaimustusega asuti kõikjal tööle, kätte võidetud riigi ülesehitamisele. Valitses rahu ja julgeolek, oldi veendunud, et saavutatud iseseisvust ei ähvarda enam ükski tõsine hädaoht.

1. detsember 1924. a. ilmutas aga äkki, et see kättevõidetud iseseisvus ei olegi nii igati kindlustatud, et rahu ja julgeolek võivad kergesti sattuda hädaohtu, kui nende kaitsmiseks ei seista valvel kogu aeg, kui kogu eesti rahvas ei kasva ühtlaselt mõtlejaks, oma vabadust iga hinna eest kaitsta tahtvaks rahvuslikuks tervikuks.

Ja võimsalt tõuseb püsti isamaalaste relvastatud organisatsioon — Kaitseliit, raputades oma õlgadelt suikumise ükskõiksuse. Kõikjal astuvad kokku tulisehingelised mehed, moodustavad malevkondi ja malevaid, hakkavad innukalt harjutama relva käsitsemist, et seista kindlana oma vabaduse kaitsmisel.

Kuid relva käsitsemise oskuse harjutamise kõrval seisab Kaitseliidul silmade ees veel teine, tähtsamgi, ülesanne. Ei jatku sellest, kui suudetakse relva õieti käsitseda, peab olema ka tahteline seda tegema. Ei jatku sellest, et vaid Kaitseliidu liikmed on valmis astuma võitlusse iga välise ja sisemise vaenlase vastu, ei — kogu rahvas, eriti aga väikerahvas, peab viimse liikmena olema läbi imbinud sellest tahtest, olgu ta mees või naine, vana või noor. Seda aga suudab vaid rahvas, kes oma tegudes ja mõtlemises on õilis, kes armastab oma maad ja selle ilu, kes hindab oma tööd ja selle väärtust, kes austab oma kaaskodanikku ja selle eriarvamisi, kes tunneb oma esivanemate vaprat minevikku ja tahab olla nende vääriline.

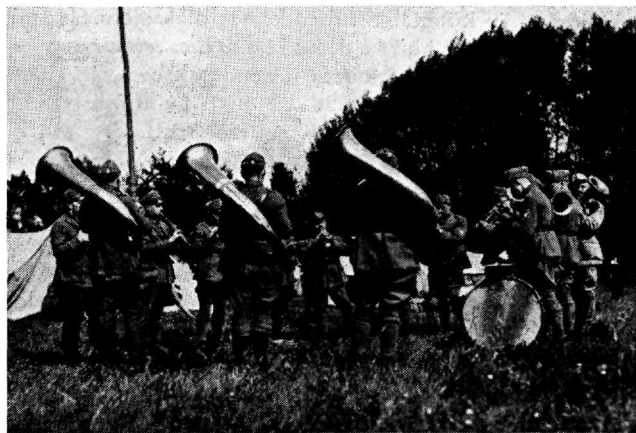
Ja uuesti võimsalt ellu ärrganud Kaitseliidu juhtivate tegelaste selle tähtsaima riigi rippumatuse ja rahva vabaduse kaitseteguri õige äratundmine määrabki neile relvakäsitsemise oskuse õpetamise kõrval teise suure ülesande — kodaniku kasvutamise tubliks ja tahtejõuliseks kodumaa pojaks ning tütreks, kel võib olla ainult üks loosung — seni kui elan, olen vaba, teist olukorda pole minu jaoks olemas.

Rahvas oli vahepeal killunenud poliitilistesse parteidesse, kes tihti ei valinud abinõusid vastasleeri

allasurumiseks ja isikliku hüvangu saavutamiseks. Päevakorral oli sõim, laim ja teise mahategemine. Kohtadel oli killunemine veelgi suurem, igauks, kes end selleks arvas kutsutud olevat, püüdis mängida esimest viulit. Rahvakogunemistel, pidudel, aktustel valitses labane toon; eesti hümni laulmise ajal jääd istuma, tehti nalja, tõmmati suitsu, ei võetud isegi mütsi peast; selle lõppedes plaksutati käsi nagu pärast mõne õnnestunud kontsertpala ettekandmist. Talude õued, elumajade ümbrus oli enamasti kasimata ja koristamata, inimeste riietus pidulikel juhtudel tihti argipäevane, isegi lohakas. Inimeste hinge oli jäanud pesitsema tubli annus kadaklust — kõike, mis tuli välismailt, ülistati, oma asi nagu ei kõlvanud millekski. Ning ajakirjandus vastas oma enamuses sellele üldisele tasemele, langes tihti sellest isegi madalamale, mahutades oma veergudele kõike seda, mis aga tekitaks kõmu, küsimata sellest, kas koos selle kõmutegemisega ei mustata ausa kodaniku nime, ei hävitata ta elamise tingimusi, ei avaldata hävitavat mõju rahva, eriti noorsoo, hingele.

Kõige selle vastu oli vaja astuda võitlusse. Oli vaja rahvast hakata järjekindlalt kasvata ma hindama õilsust ja ilu; oli vaja võita noorsugu, teda arendada kaunihingeliseks, vapraks, iga oma rahvaliiget armastavaks ja austavaks, tubliks ja väärtuslikuks kodanikuks.

Ning Kaitseliit astubki kõhklematult sellesse võitlusse. Ta on teadlik sellest, et see võitlus on väsitav ja visa, et võidu saavutada võib alles ehk aastakümnete järele. Kuid hoolimata sellest ta peab seda võitlust oma pühimaks kohuseks ja ülesandeks.



Orkestreid praeguse KL alguspäevilt



Väike-Maarja malevkonna laskeraja ehitamisel

Selle arusaamise tulemusena kutsutakse 1925. a. suvel Kaitseliidu Peastaabi juure ellu eriline propagandaosakond, asutatakse selle juure lugupeetud kodanikest koosnev eriline propagandatoimkond, külvatakse kogu maa üle erilise propagandapealikute võrguga, luuakse eriline propagandafond suuremate rahalist põhikapitali vajavate propaganda ürituste teostamiseks, kutsutakse ellu eriline kõnelejate võrk, kellele peetakse nende ülesande sihtide kättejhatamiseks ja nende esinemise ja tegevuse hea tulemuse kindlustamiseks erilisi kursusi jne. 1925. a. sügisel hakkab Kaitseliidu Peastaap oma sihtide ja aadete propageerimiseks välja andma ajakirja „Kaitse Kodu!“ Kasutatakse raadiot, koostatakse filme, pannakse käima rändkino, korraldatakse hästisustatud aktusi, pidusid ja kõnekoosolekuid. Malevaile antakse toetust korralike orkestrite soetamiseks; sinna, kus puuduvad vastavad ruumid, ehitatakse isegi kaunid Kaitseliidu majad, milles leiduvad avarad saalid kogunemisteks ja pidude pidamiseks. Tullakse kokku ja ehitatakse enamasti omal jõul eeskujulikud spordiplatsid, mis antakse peale Kaitseliidu enese vajaduste rahuldamise ka rahva, eriti noorsoo, teenistusse.

Kogu see aparatuur ja need mitmekesised abinõud pannakse liikuma eespool tähendatud suure ja õilsa ülesande teostamiseks. Algab sihikindel ja järelajätamatu kodanike mõtlemis- ja eluviiside ümberkasvatamise aktsioon, mis oma koguulatuses koosneb tuhandeid ja kümneid tuhandeid pisiaktsioonest, mis aga kõik on sihitud selle ühe suure eesmärgi poole. Seejuures sisendatakse igale üksikule malevlasele, et nimelt ka just tema isiklikult on kutsutud sõduriks selles suures võitluses, et iga ta samm ja lausunud sõna, sündigu see kus tahes, kodus, külatänaval, peol, paraadil, vagunis või sõbraga nelja silma all juttu vesteldes, olgu kaalutud ja väärikas ning aidaku kaasa selle suure võitluse võiduleviimiseks.

Tähtsamaist uuendatud Kaitseliidu esimesil tegevusaastail (1925—30) alustatud aktsioonest ses võitluses võiks siinkohal mainida eriti järgmisi: 1) Eesti lipu soetamise ja sellega väärikalt toimimise aktsioon; 2) riigihümni vastu lugupidamise kasvatamise aktsioon; 3) kodu ja koduümbruse ning avalike ruumide ja plat-side kaunistamise aktsioon; 4) Vabadussõjas langenute

ja Vabadussõja tähtsate paikade tähistamiseks mälestusmärkide püstitamise aktsioon; 5) pidude ja aktuste, eriti maal, sisulise väärtuse tõstmise aktsioon; 6) hea algupärase kirjanduse propageerimise ja labase kirjanduse vastu võitlemise aktsioon; 7) ajakirjanduses väärikama tooni tarvitusele võtmise mõjutamise ja ajakirjanduses asetleidvate labasuste, eriti labaste karrikatuuride ilmutamise vastu võitlemise aktsioon; 8) erakondliku ja kolgahuvide taotlemisel tarvitusele võetava laimu ja vastase inetu materdamise vastu võitlemise aktsioon; 9) erineva maailmavaatega kodanike lepitamise ja teineteisest lugupidamise taotlemise aktsioon; 10) riiklike ja kohalike tähtpäevade väärikalt tähistamise aktsioon ja paljud teised. Nii näiteks aitas Kaitseliit muu hulgas juba rohkem kui kümne aasta eest ka tõhusalt kaasa nime de eestistamise aktsioonile, mille algatas tol korral eraviisil Nime de Eestistamise Toimkond Tartus (vt. „K. K.“ nr. 16, 17. aug. 1926), propageeris esimesena riikliku propaganda aparatuuri loomist ja korraldamist (vt. „K. K.“ nr. 6, 30. märtsist 1926) jne.

Kaitseliidul kui eraorganisatsioonil oli selles intensiivses võitluses rahva parema tuleviku eest tihti-peale ületada ülepääsmatuina näivaid raskusi. Veel rohkemgi. Nii mõnigi kord tekitasid ta aatelised püüded mõjuandvates ringkondades otse pahameelt ja taheti talle nii mõnegi alustatud aktsiooni jätkamine lihtsalt keelda. Olgu siin iseloomustava näitena toodud vaid üks säärastest faktidest: 1927. a. algul nõudsid õige mitmed kaaluvad Riigikogu rühmad Kaitseliidu ülemalt kategooriliselt Peastaabi propandapealiku ametist tagandamist põhjusel, et see uueaasta ööl raadiokõnes oli avaldanud soovi, et uueaasta toogu erakondlikku ellu rohkem sallivust, leplikumat meelt ja vähem sõimu ja vastase materdamist kui see seal oli valitsenud seni. Vastasel korral ähvardati Kaitseliidu ülemat Kaitseliidu eelarve Riigikogus kinnitamata jätmisega. Kuid kõik seesugused nõudmised ja ähvardused ei suutnud Kaitseliitu mõjutada, vaid, vastupidi, andsid aina hoogu juure jätkata täie innuga oma tööd kord juba õigeks tunnistatud põhimõtete alusel ja ihaldatavaks sihiks seatud eesmärgi suunas.

Ent kogu see suur töö täiskasvanute hulgas oleks oma lõpptulemuses pidanud jääma ikkagi poolikuks, kui Kaitseliit oleks jätnud tähele panemata noore kasvava põlve. Vanemad inimesed olid ju kõigest heast tahtest hoolimata ikkagi oma aja lapsed, seotud tuhande nägematu niidiga mööduva ajastu traditsioonide ja harjumustega. Alles noortest võis tõusta uus vaba rahva vabaduses võrsunud põlv vabade vaadete ja harjumustega, kui teda vaid kasvatada õiges suunas ja vaimus.

Seepärast juba algusest peale kaalutakse Kaitseliidu ridades, kuidas pääseda noorte juure, neid hoida halbade mõjutustest ja neid kasvatada tublideks kodanikeks. Pikapeale kaldutakse selle poole, et selle ülesande teostamiseks osutub kõige otstarbekamaks hakata noori organiseerima erirühmitustesse Kaitse-

liidu üksuste juure. Sellekohase põhimõttelise seisukoha võtabki vastu Kaitseliidu pealikute üleriigiline nõupidamine 10. sept. 1926. a. Me leiame selle nõupidamise protokollist mainitud küsimuse kohta järgmise kaalutluse:

„Õige mitmelt poolt on esitatud sooviavaldus, et Kaitseliit võtaks enda ridadesse vastu ka poisse alla 18. eluaastat, moodustades neist skautide organisatsioonide-taolisi erirühmi. Seda soovi põhjendatakse sellega, et parem on kui ka päris noored koondusid Kaitseliidu aadete teostamisele selle asemel, et nad oma nooruse otsusevõimetuses satuksid teiste mitteisamaaliste koondiste mõju alla. Sest tuleb tõsiselt arvestada tõsiasjaga, et kui Kaitseliit seda tegemata jätab, teised, nii lubatud kui ka salaja töötavad, organisatsioonid kindlasti ühtegi juhust kasutamata ei jäta, et oma mõjupiirkonda nooruse hulgas laiendada, istutades nende noorte hingesse kahjulikke, tihti isamaavastaseid vaateid. Küsimuse kõigekülgse kaalumise järele ja leides, et pärisnoorte vastuvõtuks Kaitseliitu põhikirjas ei leidu ühtki takistust, jõudsid nõupidavad pealikud seisukohale, et tuleb Kaitseliidu aadete levitamist noorsoo hulgas endale seada üheks tõsisemaks ülesandeks, noori Kaitseliidu ridadesse vastu võtma hakata, nende jaoks kokku seada vastav tegevuskava ja neid isamaalises vaimus kasvatada tulevasteks meelekandjateks tõsisteks tegevkaitseliitlasteks.“

Seda seisukohta muudeti hiljem (Kaitseliidu Vanematekogu otsus 23. III 28 ja Kaitseliidu Keskkoogu otsus 24. III 28), kui oli lähemalt õppereiside ja vastava kirjanduse kaudu tutvunud igasuguste noorteorganisatsioonide struktuuri, töö ja tegevusega välismail, vaid selles osas, et otsustati noori organiseerida küll Kaitseliidu juure, kuid mitte noorkaitseliitlasina, vaid eripõhikirja alusel ja erilise juhtimise all tegutseva „Noorte Kotkaste“ eriorganisatsioonina. Side Kaitseliidu Peastaabiga loodi sel teel, et noorte eriorganisatsiooni peastaabi ülem oli samal ajal ühtlasi ka Kaitseliidu Peastaabi noortepealik.

Kaitseliidu Peastaabi propagandaosakonnas algas

pärast ülalmainitud põhimõttelise seisukoha vastuvõtmist kibe töö noorteorganisatsiooni ellukutsumise ettevalmistamisega. Astuti kõige tihedamasse kontakti „Skautide“ ja „Noorseppade“ organisatsiooni juhtivate tegelastega, et neid tõmmata kaasa ühiseks eesti noorsoo organiseerimise tööks. Seal leiti lahkelt vastutulekut ja ühisel jõul koostati „Noorte Kotkaste“ põhimäärused sellastena, et selle alusel võisid tegutseda nii „Sakudid“ kui ka „Noorsepad“ koos ellukutsutavate „Noorte Kotkaste“ ja „Noorte Haugastega“ ühises suures noorteorganisatsioonis. Kahjuks aga see kõigi asjaosaliste ühine soov ei teostunud täies ulatuses, kuna „Skautide“ noorem juhid ei nõustunud nende peastaabi seisukohaga ühinemise asjus ja lükkasid selle tagasi.

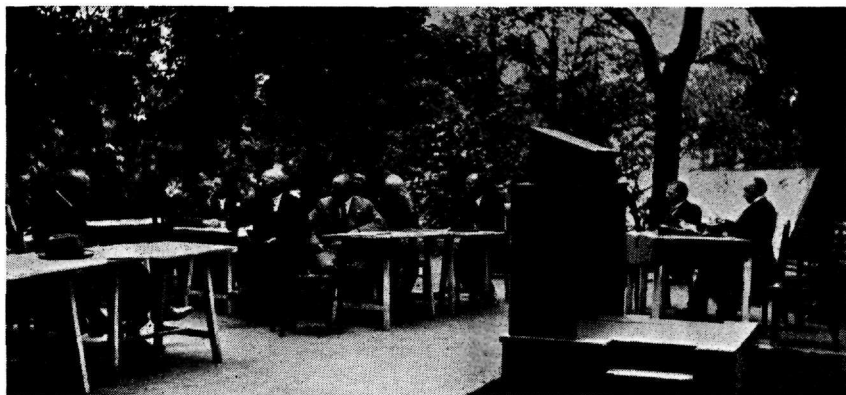
1930. a. kevadel kinnitati lõpuks „Noorte Kotkaste“ põhimäärused“. Kaitseliidu Peastaabi senine propagandaosakond, kes senist organiseerimistööd oli juhtinud, määrati Kaitseliidu Peastaabi noortepealikuks ning sellega ühtlasi ka esimeseks „Noorte Kotkaste“ Peastaabi ülemaks. Kaitseliidu noorteorganisatsiooni tegelik elu võis alata.

Nüüd alles oli Kaitseliit jõudnud niikaugele, et ta võis asuda oma ülalmainitud suure ja õilsa ülesande teostamisele juba täies ulatuses. Nüüd pääsis ta oma põhimõtete ja aadete propageerimisel juba nii vanade kui ka noorte juure. Ja siitpeale näeme ka, kuidas Kaitseliidu tegevus muutub üha intensiivsemaks ja kannab aastast aastasse üha paremat vilja. Ning nüüd viimaks teostub ka see, mida ta alati oli propageerinud riikliku propaganda keskorganisatsiooni loomise vajadusest. Mõne aasta eest kutsuti see juba tegelikult ellu ning hulk Kaitseliidu poolt meie riikliku iseseisvuse ja rahvusliku tervikluse kindlustamiseks varem algatatud aktsioone, nagu kodukaunistamine, erineva maailmavaatega kodanike lepitamine, ajakirjanduse tooni väärkamaks muutmine ning paljud teised, tõstetakse nüüd juba veelgi suurema hooga uuesti päevakorrale ja jätkatakse nende teostamist ka suks meie isamaale ja rahvale.

Kaitseliidule aga jääb vaidlematult see suur teene, et ta ses suhtes õige paljudel aladel on olnud teerajajaks ning esimeseks viisaks võitlejaks, valmistades ette seda soodsat pinda, mil suurema aparatuuriga varustatud ja mõjuvamaid abinõusid käsitleda võiv riiklik propagandaorganisatsioon nüüd juba võib lõigata küpset vilja.

Selle eest Kaitseliidule ja ta juhtidele, eriti aga Kaitseliidu ülemale ja Kaitseliidu Keskjuhatusale, kelle liikmete hulka algusest peale kuulub ka meie praegune Vabariigi President K. Päts, kes paljudel aladel isiklikult on olnud tegelikeks asja algatajaks, eesti rahva sügavaim lugupidamine ja südamlük tänu!

V. Neggo.



Esimesed Noorte Kotkaste juhtide kursused 1930. a. kevadel Kadriorus

# Kaitseliidu majanduslik areng ja päevaküsimusi

Andmed Kaitseliidu majandusala organiseerimise kohta Kaitseliidu algpäevil puuduvad. Alles 31. detsembril 1918. a. leiame tolleaegse KL Peastaabi ülema käskkirja nr. 13, millega määratakse majandusosakonna ülem. Seda päeva arvatavasti tulebki lugeda Kaitseliidu majandusala korraldamise alguseks. Siinkohal peatudes ja veidi tagasi vaadates tekib küsimus: millest siis Kaitseliit ja ta eelkäija „Omakaitse“ elas, kui neil polnud majanduslikke ressursse, polnud asutust, kes majandusala oleks korraldanud. Tegelik elu annab siin ise vastuse. Neil ajaloolistel päevadel, mil meie arusaavam kodanikkond ähvardavast olukorrast tingituna vabatahtlikult endale võttis korra ja julgeoleku kindlustamise ülesanded, ei olnud aega ega mahtigi mõelda korraldatud majandamisele. Elati nagu olukord tingis ja tolleaegsed võimalused ja võimud lubasid. Oma ülesannete teostamiseks vajalisi abinõusid — varustust ja rahasummasid — hangiti ise või saadi toetusena mõttele kaasatundvailt asutusilt ja seltskonnalt.

Alles siis, kui 11. novembril 1918. a. üles astus Eesti Kaitse Liit, pöördi tähelepanu ka regulaarsema majandusala organiseerimisele, milleks määrati vastav ametkond nii KL Peastaabi kui ka maakondade Kaitseliidu organisatsioonide juure. Ka Eesti Ajutine Valitsus tuli Kaitseliidule appi, määrates ta vajadusteks vasta-

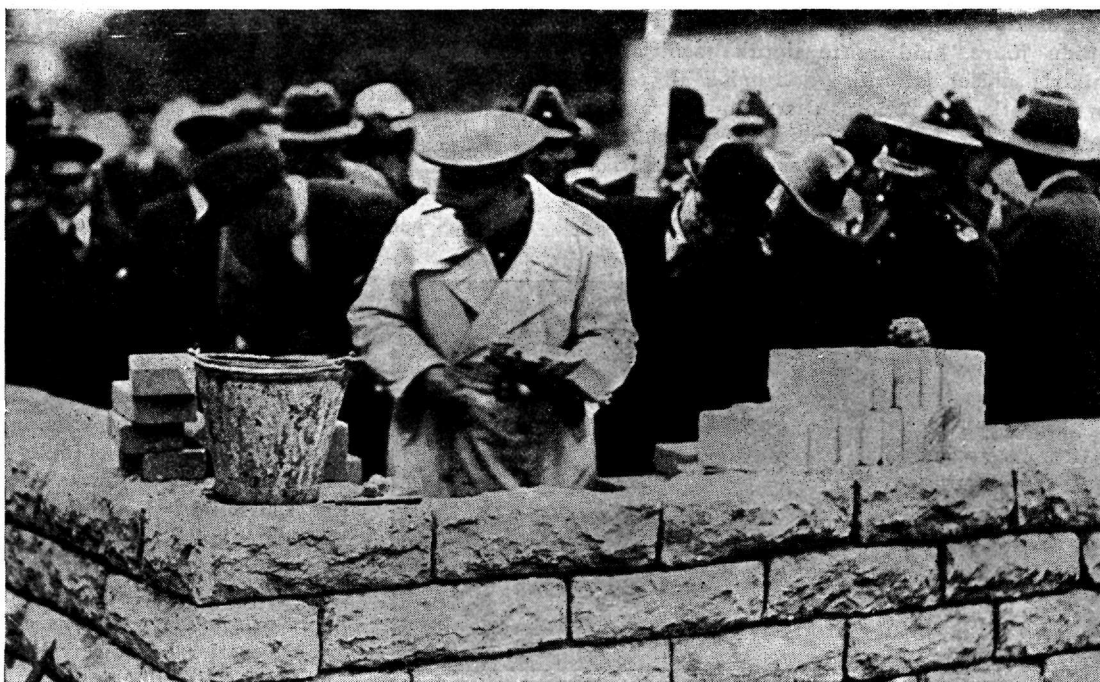
vaid summasid. Nii näeme KL Peastaabi majandusala käskkirjast 23. novembrist 1918. a. nr. 11, et Eesti Ajutise Valitsuse Rahaministeeriumilt on saadud Emrk. 100.000:— . Edasi leidub 1919. aasta algpäevilt dokumente, mis näitavad, et krediidi nõudmisi Kaitseliidule tuleb teostada Sõjaministeeriumi Varustusvalitsuse kaudu.

Nagu näha, ei funktsioneerinud Kaitseliidu majanduselu neil päevil kuigi korrapäraselt, mis on seletatav sellega, et ei olnud veel välja kujunenud kindlaid sihtjooni ning pealeselle puudus Kaitseliidu olemasoluks kindel juriidiline alus.

Ei olnud Kaitseliidul tol ajal ka mingisugust varandust, välja arvatud ühel või teisel teel saadud relvad. Polnud isegi tegutsemiseks vastavaid ruume, mida oleks võidud omaks nimetada. Aeti läbi ajutiste ruumidega. KL Peastaabil olid kasutada mõned ruumid Vene tän. nr. 5 ja pärastpoole Sõjaministeeriumi juures.

Kaitseliidu majanduselu sai kindlad sihtjooned ja kindla aluse alles siis, kui pandi maksma Vabariigi Valitsuse poolt 2. veebruaril 1925. a. kinnitatud Kaitseliidu põhikiri.

Sellest päevast arvates on Kaitseliit juriidilise isiku õigustega vabatahtlik rahva omakaitse organisatsioon.



*Kaitseliidu vanematekogu esimees kindral J. Laidoner Tallinna Maleva majale nurgakivi asetamas*





*Kaitseliidu loteriipiletite müük arenes elavalt*

Alles siitpeale hakkab Kaitseliidu majandusala plaanikindel organiseerimine ja selle arenemine Kaitseliidu elule vajalises suunas.

Tähendatud ajajärguni välja jõudnud, ei olnud Kaitseliidul, nagu juba mainitud, nimetamisväärseid varasid, välja arvatud mõningad relvad, mis Kaitseliidu tegelased mitmesugusel viisil oma valdusse hankisid, ja 1924. a. lõpul Sõjaministeeriumilt ajutiseks kasutamiseks saadud jaapani vintpüssid ühes vastava laskemoonaga.

Varsti aga selgus, et ei saa rahulduda olemasolevate relvadega, sest maksmapandud põhikiri nägi ette väga laiaulatuslikke ülesandeid riigikaitse alal ja andis organisatsioonile püsiva iseloomu, määrates kindlaks ta sihtjooned ja eesmärgid. Et seda saavutada, tuli kiires korras panna alus majandusele, mis oleks küllalt tugev, et rahuldada kõiki vajadusi, ilma et organisatsiooni korrapärane tegutsemine ja arenemine oleks taastatud.

Kuna vabatahtlikud annetused, mis seltskonnalt kokku tulid, osutusid väheseks, siis töötati kiires korras välja seaduse eelnõu kaaskodanike maksustamiseks kahe aasta jooksul Kaitseliidu heaks.

Eelnõu esitati Riigikogule, kes selle 27. veebr. 1925. a. vastu võttis ja maksma pani. Seaduse alusel loodeti Kaitseliidu heaks tulusid saada Kr. 3.000.000:—. Tegelikult laekus nelja aasta jooksul kokku Kr. 2.534.624:63.

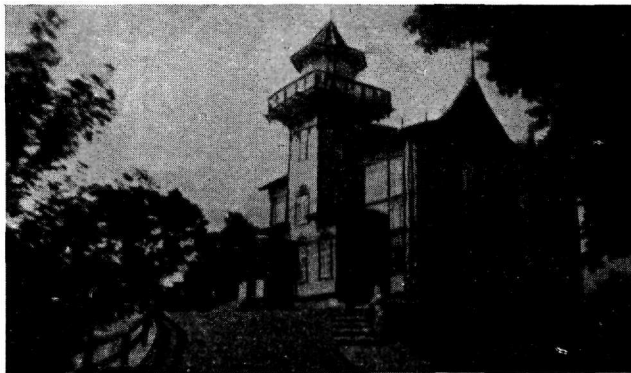
Tähendatud summaga asus Kaitseliidu majandusala enam-vähem kindlale jalale ja võis nelja aasta jooksul rahuldada organisatsiooni vajadusi organiseerimise, õppe-, vajalise varustuse, laskemoona ja relvade soetamise alal. Sellesse ajajärku kuulub ka esimese kinnisvara muretsemine Kaitseliidule (ostu-müügi eelpeing 19. 03. 25. a.) Kaitseliidu Keskjuhatuse poolt. See kinnisvara koosneb kahest kivimajast Kaarli ja Vismari tän. nurgal ning suuremast krundist, mil asetsevad veel mõned väiksemad hooned ja laoruumid.

Kinnisvara omandamisega lahenes ruumide küsimus Tallinnas ning senistest kitsastest ruumidest Sõjaministeeriumi juures asus KL Peastaap oma ruumidesse Kaarli tänavas.

Pealeselle leidis äsjaostetud majades ulualust veel Tallinna ja Harju Maleva staap.

Kaitseliidumaksuna sissetulnud summasid ei piisanud aga kauemaks kui neljaks aastaks. Organiseerida ja muretseda tuli palju. See nõudis suuri väljaminekuid ja 1929/30. a. eelarve kuludeks juba polnud katet. Tuli leida uus tuluallikas. See leiti. Kuid enne selle juure asumist vaatleme, missugused reaalsed varad Kaitseliit selles ajajärgus omandas. Seda näeme Kaitseliidu 1929/30. a. eelarve täitmise aruandest. Nimelt oli seis 1. aprilliks 1929. a.: raha Kr. 152.623:62, vallasvara (relvad, laskemoon, õppeabinõud, inventar jne.) Kr. 808.002:69 väärtuses ja kinnisvarad Kr. 451.608:70 väärtuses — kokku Kr. 1.412.235:01. Selle varandusega Kaitseliit astus uude ajajärku. Nimelt 12. märtsil 1929. a. pandi maksma Kaitseliidu toetuse seadus, mis kujunes uueks edaspidiseks tuluallikaks riiklike summade alal. Seadusega määrati kindlaks iga-aastane toetus Kr. 650.000:— suuruses. Kuid nagu kiuste algasid samal ajal kriisiaastad ja Riigikassa ei suutnud parima tahtmise juures seadusega kindlaksmääratud toetussummat täiel määral välja anda. Seetõttu tuli mõned aastad pingutada ja kulusid koomale tõmmata. Alles kriisiaastate möödudes avanesid avaramad võimalused ja Vabariigi Valitsus, suhtudes Kaitseliidule alati heatahtlikult, võimaldas järgnevail aastail isegi rohkem toetust kui KL toetuse seaduse alusel oli kindlaks määratud. Näiteks 1935/36. a. saadi riigilt Kr. 705.000:—, 1936/37. a. — Kr. 790.200:—, 1937/38. a. Kr. 951.427:—, täitmisel oleval 1938/39. a. eelarveaastal Kr. 915.000:—.

Iga organisatsiooni heaolu ja progress oleneb suurel määral organisatsiooni majanduslikust jõukusest. Kaitseliit ei ole rikas reaalsete varade poolest, kuid sellest hoolimata on ta aja jooksul arenenud võimsaks ja laiaulatuslikuks rahva omakaitse organisatsiooniks. Ja seda mitte ainult riigi poolt saadud rahaliste toetuste abil, vaid veel suuremal määral rahva tahtel, seltskonna toetusel ja, mis kõige tähtsam, iga kaitseliitlase isikliku töö ja tegevusega. Kui vaadelda malevate aruandeid ja kõrvutada kulud, mis malevais on tehtud riiklikest summadest, kuludega, mis samal ajal on tehtud seltskondlikest summadest, siis näeme, et 1935/36. a. seltskondlikest summadest tehtud kulud moodustavad 77,07% riiklikest summadest tehtud kuludest



*Kaitseliidu puhkekodu Narva-Jõesuus*

ja 1936/37. a. isegi 82,51%. See suhe on võetud paremaist aastaist. Keskmiselt võttes on suhe umbes 50%.

Need numbrid näitavad selgesti, kui suurt majanduslikku abi rahvas ise annab Kaitseliidule.

Et iga-aastast reaalse varanduse juurekasvu riiklike toetussummade arvel (viimase 13 aasta eest) piltlikult esitada, selleks olgu märgitud varade seisud rahas, mis on võetud alates 1925. aasta eelarve täitmise aruandest:

	Krooni		Krooni
1. jaan. 1926. a.	1.317.585:33		
1. „ 1927. a.	1.890.942:82	suurenemine	573.357:49
1. apr. 1928. a.	1.665.912:99	vähennemine	225.029:83
1. „ 1929. a.	1.412.235:01	„	253.677:98
1. „ 1930. a.	1.675.584:98	suurenemine	264.349:97
1. „ 1931. a.	1.953.187:86	„	277.602:88
1. „ 1932. a.	2.998.256:28	„	1.045.068:42
1. „ 1933. a.	3.453.926:70	„	455.670:42
1. „ 1934. a.	3.954.911:20	„	500.984:50
1. „ 1935. a.	4.019.211:89	„	64.300:69
1. „ 1936. a.	4.141.387:80	„	122.175:91
1. „ 1937. a.	4.301.841:89	„	160.454:09
1. „ 1938. a.	5.109.256:38	„	807.414:49

Märge: Varade vähenemine 1927. a. ja 1928. a. jooksul on seletatav sellega, et neil aastail elati 1925. ja 1926. aastal laekunud „kaitseliidumaksu“ summadega.

Vaadeldes varade seisjuubeliaastaks (1. aprilliks 1938. a.) näeme, et Kaitseliidul selleks ajaks on reaalseid varasid Kr. 5.109.256:38 väärtuses, s. o. raha, vallasvara ja kinnisvara. Lõviosa vallasvara väärtusest moodustavad relvad, laskemoon ja tehniline varustus, edasi — õppe-spordiabinõud, inventar ja kantseleitarbed. Omaette peatükk on kinnisvarad. Neid on eeskätt murretsetud malevate staapide (kodude) paigutamiseks, et vabaneda ebaotstarbekaist ja kalleist üüriruumidest ja, teiseks, et luua oma kodu, kus on rohkem võimalusi end sobivamalt sisse seada. Kolmandaks põhjuseks on see, et organisatsiooni kasvades, nii Kaitseliidu liikmete juuretulekuga kui ka uute KL eriorganisatsioonide (Naiskodukaitsese, Noored Kotkad, Kodutütred) juureloomisega, olemasolevad ruumid jäid kitsaks ning linnades asuvate allüksuste ja eriorganisatsioonide staapid tuli asutada mujal. Oma kodude loomisel püüti seda pahet vältida ja võimalust mööda kõik oma kodu juurekoondada.

# RET RAADIO



## Raadio-Kooperatiiv

TALLINN, S. KARJA 9 • TARTU, VÕIDU 11 • RAKVERE, TALLINNA 25 • PÄRNU, KALEVI 40 • VILJANDI, LOSSI 31



**Kaitseliidu maju:** 1) KL Peastaap ja Tallinna ning Harju malevad Tallinnas; 2) Järva Maleva kodu Paldisk; 3) Saaremaa Maleva kodu Kuressaares, 4) Lääne Maleva kodu Haapsalus; 5) Petseri Maleva kodu Petseris; 6) Sakalamaa Maleva kodu Viljandis; 7) Pärnu Maleva kodu Pärnus ja 8) Valga Maleva kodu Valgas

Juubeliaastaks omab 10 malevat oma kodu, mis Kaitseliidu Keskjuhatuse poolt Vanematekogu heakskiitmisel ja Keskkogu kinnitusele on muretsetud riigi toetuse abil. Need malevad on: Tallinna, Harju, Petseri, Sakalamaa, Võru, Valga, Lääne, Järva, Pärnumaa ja Saaremaa.

Eespool oli juttu kinnisvaradest, mis aastate jooksul on soetatud riigi poolt antud toetussummade abil. Kaitseliidul on peale nende kinnisvarade veel liik kinnisvarasid, mis pole ostetud, vaid on riigi poolt tasuta Kaitseliidu omanduseks antud. Need on maa-alad laskeradade, õppe-sportiväljakute ja Kaitseliidu kodude asutamiseks.

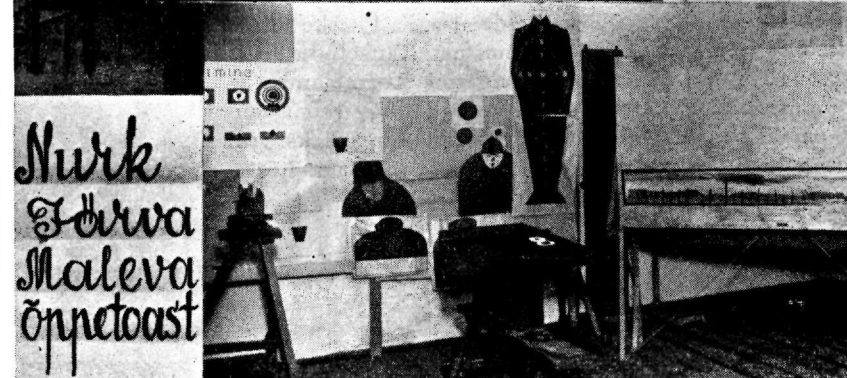
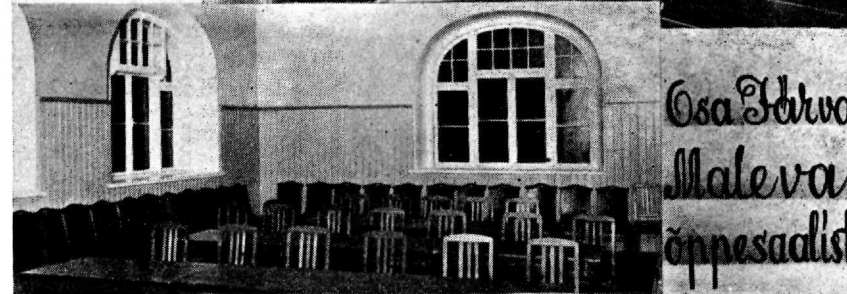
Kehakultuuri arendamiseks ja lasketasapinna töstmiseks püüti kaitseliitlastele luua igati soodsaid tingi-

musi. Selleks loodi aja jooksul üle riigi tihe spordiplatside ja laskeradade võrk, hankides selleks maa-alasid Põllutööstusministeeriumilt, omavalitsusilt ja eraomanikelt, kuid neid sai Kaitseliit ainult ajutiseks kasutamiseks. Maa-alade ajutine kasutamine üldtähendatud otstarbeks ei olnud aga kõige parem moodus õppe-sportiväljakute ja laskeradade ning -tiirude asutamisel. Teatavasti on nende rajamine, ehitamine ja korrashoid seotud suurte kuludega ja võõrastesse maa-aladesse ei julgetud mahutada suuremaid kapitalite. Selle tagajärjel tundus kuidagi huvi langust nende asutamise vastu. Selle all kannatas muidugi kehaline kasvatus ja laskerasjandus. Selle tõttu asuti vastava seaduse eelnõu väljatöötamisele, mis võimaldaks riigi maatagavast otstarbekaid maa-alasid Kaitseliidule tasuta jäävaks omanduseks üle anda. Ja mitte ainult maa-alasid, vaid ka nendel asuvaid päraldisi ja kinnisvarasid, sest riigil oli maju ja hooned, mis seisid kasutamata või mille kasutamine olemasoleval kujul polnud küllalt produktiivne. Kaitseliit neid enda kätte saades hakkas neist kujundama kaitseliitlaste kodusid jne.

Seaduse eelnõust võrsus „Kaitseliidu maaga varustamise seadus“, mis Vabariigi Valitsuse otsusega viidi

ellu 1935. aastal. See andis uut hoogu laskeradade ja spordiplatside korraldamisele ning kaitseliitlaste kodude arendamisele. Kui 1935. a. oli kasutada umb. 400 ha, siis on praegu Kaitseliidu kasutada üldtähendatud otstarbeks maa-alasid 537,62 ha. Sellest arvust 158,56 ha on Kaitseliidule antud pärisomanduseks, kuna 379,06 ha on tasuta kasutamiseks.

Ei saa jätta mainimata, et kaitseliitlased laskeradade ning spordiplatside korraldamisega ja lasketiirude ehitamisega näitavad suurt armastust Kaitseliidu tegevuse vastu, sest kõik üldtähendatud korraldamis- ja ehitamistööd on kaitseliitlased teinud oma vabal tahtel oma kasinast vabast ajast, kulutades selleks veel oma rahagi. Riigi summadest, nende nappuse tõttu, on siin väga vähe toetust juure antud.



Rahaline toetus, mis Kaitseliit ta algusest kuni 1. aprillini 1938. a. riigilt on saanud, moodustab üldsummas Kr. 9.130.467:49. See oli see kindel tuluallikas, mida Kaitseliit võis arvestada oma vajaduste rahuldamisega tema peale pandud riiklike ülesannete täitmiseks seotud kulude kandmisel. See tuluallikas ei suutnud aga kaugeltki katta kõiki kulusid, mis Kaitseliidul tuli kanda oma ülesannete täitmisel. Seda suutis Kaitseliit teha ainult tänu seltskonna heatahtlikule vastutulekule, kes kogu aeg Kaitseliitu igapidi jõudumööda toetas.

See toetus seltskonnalt ei ole olnud sugugi väike. See omas väga suure osatähtsuse Kaitseliidu kulutustes, eriti aga kohapealseis allüksusis, kes ainult seltskonnalt saadud summadega on suutnud end ülal pidada ja välja areneda tugevaks kodukaitse allüksusiks, sest riigilt antav toetus küünib ainult malevate staapideni.

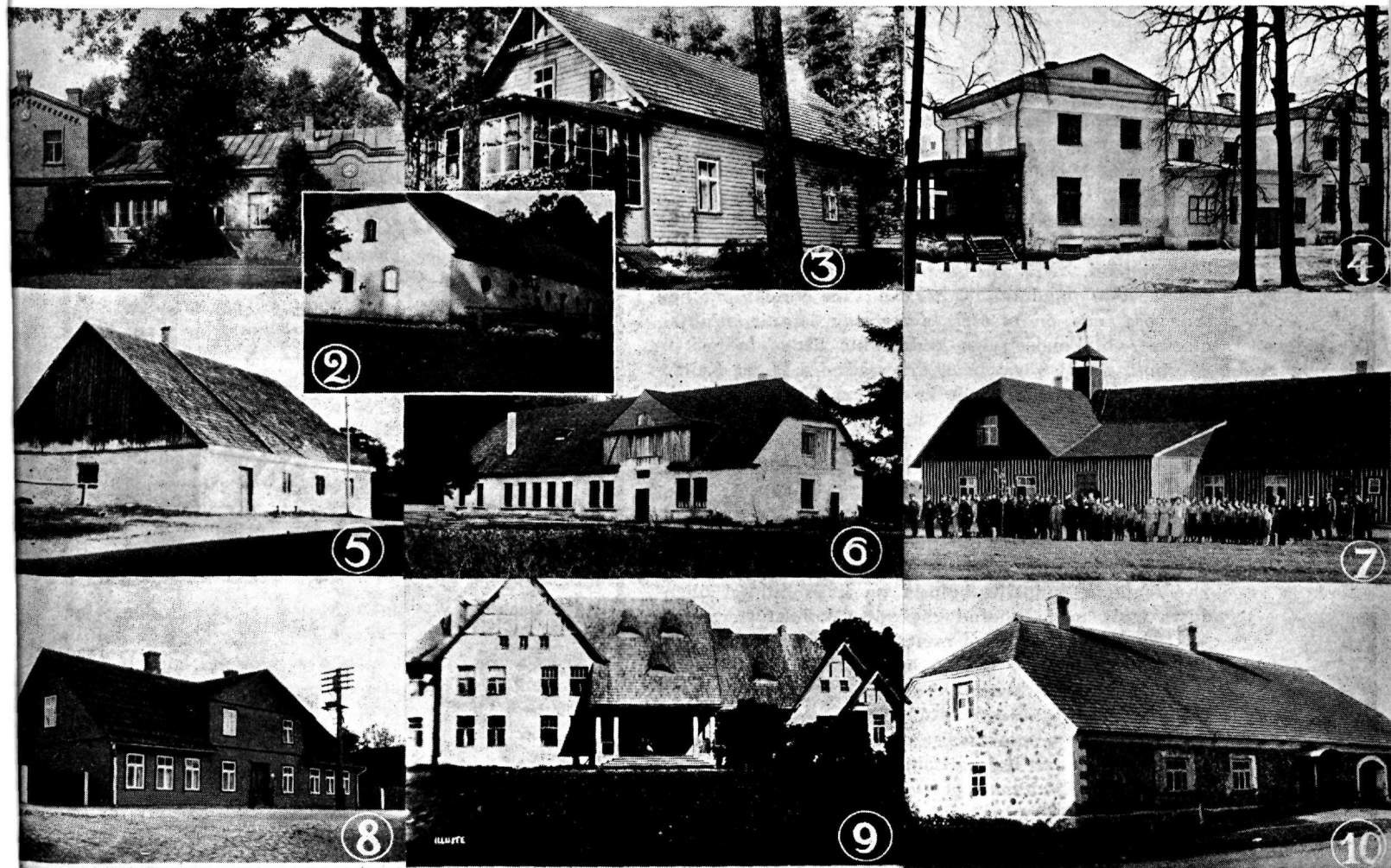
Seltskondlikke summasid on hangitud mitmel viisil, nii üleriiklikus ulatuses kui ka kohtadel. Üleriiklikus ulatuses summade hankimine seisis peamiselt Kaitseliidu rahaliste loteriide korraldamises, kuna kohtadel saadi neid vabatahtlikest annetustest, pidude korraldamistest, korjandustest, asjade loteriidest jne. Eriti suure poolehoiu kodanike keskel omasid Kaitseliidu rahalised loteriidid, mis korraldati kõikide kaitseliitlaste kaasabil ja toetusel. Et kõik kaitseliitlased oma käed loteriide korraldamisel külge panid, oli võimalik nende läbi viimise kulusid miinimumini redutseerida. Lõpptulemuseks oli alati 50—60% puhast tulu. Kõikidest rahalistest loteriidest kokku saadi Kr. 236.810:93. Riigi loteriide korraldamisega pidi kahjuks see tuluallikas ära jääma.

Kuni 1. aprillini 1938. a. on seltskondlikke summasid laekunud ca Kr. 3.400.000:—.

Selle seltskonnalt saadud toetuse arvel on soetatud ka püsivamat varandust, nagu relvi, õppeabinõusid, kinnisvara jne. Alljärgnev tabel näitab seltskondlike summade varade seisu viimase 13 aasta jooksul ja nende võrdlevat juurekasvu:

Eelarveaasta	Seis järgmise eelarveaasta alguks		Suurenemine võrreldes eelmise aastaga	
	Raha	Varandused		Kokku
1925.	46.159:46	—	46.159:46	—
1926.	56.344:74	54.983:97	111.328:71	65.169:25
1927/28.	63.608:68	61.037:39	124.646:07	13.317:36
1928/29.	93.299:61	73.249:92	166.549:53	41.903:46
1929/30.	83.446:70	95.729:92	179.176:62	12.627:09
1930/31.	109.582:15	121.478:68	231.060:83	51.884:21
1931/32.	113.621:17	148.775:63	262.396:80	31.335:97
1932/33.	88.901:73	227.275:89	316.177:62	53.780:82
1933/34.	112.050:48	272.699:75	384.750:23	68.572:61
1934/35.	131.579:83	307.024:13	438.603:96	53.853:73
1935/36.	189.333:65	383.658:41	572.992:06	134.388:10
1936/37.	296.204:42	451.106:75	747.311:17	174.319:11
1937/38.	355.977:97	574.343:91	930.321:88	183.010:71

Peale rahalise toetuse on seltskonnalt saadud suuremal määral ka igasuguseid materiaalseid annetusi, nagu asju loteriide korraldamiseks, toiduaineid kaitseliitlaste toitlustamiseks õppusil, autosid — tasuta kasutamiseks õppusil, kogunemisel jne.



**Malevkondade kodusid:** 1) Võnnu malevkonna kodu Kuristal; 2) Sakalamaa Maleva Lustivere ü/rühma kodu; 3) Elva kompanii kodu Elvas; 4) Vana-Kuuste komp. kodu; 5) Mäksa rühma kodu; 6) Meeksi komp. kodu; 7) Meeri komp. kodu; 8) Võrumaa Maleva Antsla malevk. kodu; 9) Paatsalu komp. kodu; 10) Volvi malevk. kodu

Kui kõik see ümber arvestada raha peale, siis teeb see kindlasti välja sama summa, mis on saadud rahas. Sellest järgneb, et seltskonna toetus on olnud suureks ja tänuväärseks abiks Kaitseliidu majanduselu korraldamisel.

Suurt vaeva ja jõupingutust on kaitseliitlased üles näidanud oma kodude korraldamisel ja ehitamisel. Riigi poolt antavast toetusest pole piisanud kuigi palju kaasaitamiseks. Ainult erandjuhtumel on siin väikeste summadega appi tulnud. Sellest hoolimata on aga üle riigi loodud kaitseliitlaste eneste poolt kaunis tihe kodude võrk nii riigilt Kaitseliidule tasuta antud maalapikestel kui ka omavalitsusilt saadud maa-aladel. Nimetatud kodudel on Kaitseliidu elus suur tähtsus, sest maal on need kujunenud nii Kaitseliidu tegevuse kui ka suuremate kultuuriliste ürituste keskuseks. Kahjuks peab aga tähendada, et kaugeltki mitte kõik allüksused pole suutnud enestele luua oma kodusid. Väga paljud on päris ilma koduta, kuna teised, muud võimalust leidmata, on neid asutanud üüriruumides või tasuta kasutamiseks antud ruumides.

Oma energia ja jõuga Kaitseliidu Peastaabi vähesel toetusel on endale oma kodud loonud: Viru Malevas — Haljala malevkond, Rakvere II malevkond; Tartumaa Malevas — Elva malevkond, Voldi malevkond,

Võnnu malevkond, Meeri kompanii, Meeksi kompanii, Mäksa üksikrühm, Tähtvere üksikrühm, Vana-Kuuste kompanii, Röpina malevkond, Mäksa patarei ja Haaslava kompanii; Võru Malevas — Antsla malevkond; Lääne Malevas — Märjamaa malevkond, Lihula kompanii, Emmaste kompanii, Paatsalu kompanii, Piirsalu-Risti kompanii, Pühalepa üksikrühm; Järva Malevas — Türi malevkond; Sakalamaa Malevas — Lustivere üksikrühm; Saaremaa Malevas — Leisi malevkond.

Suureks abiks Kaitseliidu majandusala korraldamises osutus Naiskodukaitse organisatsiooni loomine Kaitseliidu juure. See kergendas eriti Kaitseliidu allüksuste muret sissetulekute hankimisel oma elu ja tegevusega seotud kulude katteks. See mure lasub nüüd Naiskodukaitse organisatsiooni õlgadel. Siitpeale korraldavad naised loterii-allegrisid, maksulisi teeõhtuid, pidusid, korjandusi jne. selleks, et saada sissetulekuid. Naiste õlgadel lasub samuti oma üksuste tootlustamine suuremate kogunemiste puhul õppusiks, manöövriks, laskevõistlusiks jne.

Töö ei ole kerge, kuid tegutsedes innukalt ja armastusega on naised sellega hiilgavalt valmis saanud.

Seni oli jutt Kaitseliidu majanduslikust arengust riikliku ja seltskondliku toetuse abil. Kokku võttes seda, mis Kaitseliit reaalsete varade alal selles suhtes

on saavutanud, peab küll konstateerima edu, sest kui Kaitseliidul ta sünnipäeval polnud midagi ja nüüd, 20 aasta möödudes, ta omab reaalseid varasid Kr. 6.039.578:26 väärtuses (Kr. 5.109.256:38 väärtuses riikliku toetuse arvel ja Kr. 930.321:88 väärtuses seltskondlike summade arvel), siis see tähendab seda, et on tehtud kõvasti tööd.

See edu puudutab Kaitseliidu majanduse arengu seda osa, mis on otseselt arvestatav ja mis mõjutab otseselt või kaudselt iga kodanikku, tõstes ta maksukoormat, ehkki väga vähe, arvestades seda, et Kaitseliit sai sissetulekuid riigilt ja seltskonnalt kokku keskmiselt Kr. 780.000.— aastas, mis teeb välja iga täiskasvanud kodaniku kohta veidi üle ühe krooni, mis iga tahes pole palju. Sellele on aga igal Kaitseliidu liikmel palju rohkem vastu panna. Tehes väikese kalkulatsiooni sellest, kuipalju ohverdab riigi huvides iga vabatahtlik kaitseliitlane, selgub, kuipalju kordi ületab see iga hariliku kaaskodaniku ohvri.

Vaatame, kuipalju kulusid on kaitseliitlasele ühenduses enda peale võetud riigikaitse kohustustega.

Esiteks vormirietuse muretsemine, mis ta peab tegema omal kulul, siis väljasõidud õppusile, manöövreisse ning võistlusile, seal viibitud aeg ja igasugused vähemad kulud, mis sellega seotud. Pealeselle aeg, mis tal kulub igasuguste muude teenistuskohuste täitmiseks. Võib julgesti ütelda, et iga kaitseliitlane ohverdab oma vabast ajast Kaitseliidu tegevuseks keskmiselt 15 päeva aastas. Arvates keskmiseks päevapalgaks Kr. 2:50 teeb see isegi juba Kr. 37:50 iga kaitseliitlase kohta aastas, muid kulusid juure arvamata. See väike kalkulatsioon näitab selgesti, et kõige suuremat kulu Kaitseliidu ülalpidamisel ei kanna mitte riik oma toetuse näol, mitte seltskond oma annetustega, vaid see väike protsent kodanikke, kes vabatahtlikult on astunud Kaitseliidu ridadesse ja on võtnud enda peale kohustusi meie riigikaitse alal.

Lõpetades ülevaadet Kaitseliidu majanduslikust arengust ta 20-aastase kestvuse puhul kergib silmade ette lähimaid päevaküsimusi. Neid on niisuguse suure organisatsiooni juures kui Kaitseliit lõpmata palju ja iga päev tuleb neid juure. Siinkohal olgu mainitud ainult mõned tähtsaimad ja põhjapanevaimad. Esimeseks ja alatiseks mureks on majanduse alal tuluaallika küsimus.

Kuna tuleva, 1939. aasta 1. aprillil lõpetab kehtivuse 1929. a. maksamapandud Kaitseliidu toetuse seadus, mille alusel Kaitseliit saab riiklikku toetust, siis on praegu väljatöötamisel uue toetuse seaduse eelnõu, et see aegsasti maksta panna. Kuna Kaitseliidu organisatsioon, võrreldes sellega, mis ta oli 1929. a., on

## Suitsetajate lemmikud

on paberossid

**ORIENT · MARET**



suuruselt tugevasti kasvanud, siis ei piisa enam sellest toetusest, mis võimaldab praegune seadus. Arvestades seda on uues eelnõus iga-aastast toetust ette nähtud Kr. 1.000.000:—.

Järgmiseks suuremaks ürituseks on Tartusse seal asuvate malevate staapidele ühise kodu ehitamine. Selle küsimuse kallal töötab peastaap juba üle aasta. Praegu on jõutud nükaugale, et maja projektid on valmis, ja arvatavasti lähemal ajal võib asuda nurgakivi asetamisele. Hoone suurus on ette nähtud 19.000 m<sup>3</sup>.

Kavatsus oli hoone juure ehitada ka võimla, mis on hädavajaline, kuid krediitide nappuse tõttu tuli sellest esialgu loobuda ja hoone ehitatakse nii, et esimesel võimalusel saab võimla juure ehitada.

Päevakorras seisab ka Viru Malevale Rakveres oma kodu soetamine, kuid millal selle teostamisele asutakse, on raske ette näha, ehkki maleva tegevuse huvides oleks tal oma kodu omamine esmajärgulise tähtsusega.

Chr. K a s k.

Biskviit — **Ginovker** — šokolaad

# Naised Kaitseliidu töös

Aralt ning kartlikult asuvad esimesed naisrühmitused 1925. a. abistama Kaitseliitu majandus-, varustus-, toitlustus- ja sanitaaralal.

Naistel on vaimustust ja tahet kaasa aidata Kaitseliidu abistamise kaudu riigikaitseks.

Selleks on aga vaja palju kodanlikku julgust. Ei tea naised ise, kuidas kõige tõhusamalt abistada Kaitseliitu, ei tea seda ka KL juhtivad tegelased — ühiskond aga suhtub muiates naiste tahtele aidata kaasa riigikaitseks. Ollakse arvamusel, et küllap KL üksuste juure koondunud energilised naised haaravad relvad ja asuvad meestega harrastama sõjalisi harjutusi, kui mitte veel halvemat.

Nii tuli 1925 ja sellele järgnevail aastail otsida naise põhiomadusile vastavaid sobivaid ülesandeid Kaitseliidu abistamiseks.

Ja need ülesanded olidki naisele igivanast ajast omased alad: toitlustamine, sanitaarabi andmine, mitmesuguste varustuste muretsemine ja KL majanduslik abistamine.

Praegu, kus vanimad NKK üksused võivad vaadata tagasi enam kui 13-aastasele tegevusele, on eespool nimetatud Naiskodukaitse tegevusalad omandanud täpse ja kindlakujulise ilme. On välja töötatud kindlad alused erialaliseks tegevuseks, ette valmistatud sellekohaste kursuste kaudu personaal ning soetatud vajaline varustus.

Tähtsaimaks NKK tegevusalaks algpäevadest tänaseni on toitlustusala. Kuigi massitoitlustamine KL kõige

mitmekesisemate nõuete kohaselt tunduvalt erineb kodusest toitlustamisest, siiski aitasid NKK toitlustajaid ka KL toitlustusülesandeil algpäevadel lahendada perenaiste kodused kogemused.

Praegu on NKK ringkondades 592 „diplomeeritud“ toitlustajat ja tuhandeisse ulatub nende NKK liikmete arv, kes pikaajaliste kogemuste kaudu on omandanud vajalised oskused massitoitlustamise alal.

On välja töötatud kindlad toidunormid, koostatud kõige mitmesugusemate toitlustamise juhtumite tarvis näitlikud toidutabelid, sisse seatud kindel arvepidamise ja aruandmise kord massitoitlustamise alal.

NKK ringkonnad on endale muretsevad oma maleva nõuete rahuldamiseks vajalised toidujagamise nõud. Nõude transpordiks on konstrueeritud erilised nõudepakkimise kastid.

Ka on muretsetud erilisel KL välitoitlustamise olusid silmas pidades erilisi välikatlaid.

Kui seni jättis soovida NKK toitlustajate väliriieutus, siis see küsimus on praegu lahendatud nii, et ringkonnad on muretsevad endale vastava arvu kaitsevärvi veekindlaid mantleid ja jalanõusid, mis antakse väliloludes tööle määratud NKK liikmeile tarvitada.

Oma tegutsemisaja kestes on NKK tulnud toitlustada 6878 juhul ning toitlustada on tulnud enam kui 500.000 kaitseliitlast. NKK ei ole tulnud toime mitte ainult KL kõige mitmekesisemate toitlustamistega, vaid ta on suutnud kaasa aidata massitoitlustamise küsimuse lahendamisel ka väljaspool Kaitseliitu. Valdav osa toitlustamisi on sealjuures toimunud NKK üksuste kulul.



*M. Raamot, NKK esimene esinaine*



*E. Männik, NKK praegune esinaine*



*Pilte Naiskodukaitse tegevusest: 1) NKK jagab katlast toitu laagrimeelele, 2) Narva naised lipu õnnistamisel; 3) Naiskodukaitse Kaitseliidu päeval 1935. a. massitoitlustamisel; 4) Hommikusõõgi jagamine Sakalamaa manöövris 1936. a. 5) NKK sadama jaoskond toitlustamisel; 6) NKK Viimsi jaoskond toidu keelamisel; 7) Järve naised toitlustamas; 8) NKK Tallinna ringkonna massitoitlustamise kursused Tondil; 9) Naised Palermo laagris 1933. a.*

Tähtsuset järgmiseks tegevusalaks KL huvides on sanitaarala. Sanitaarabi andmiseks on ette valmistatud 2232 samariitlast. Sanitaarabi on antud 10.020 juhul. Sanitaarabi andmiseks on muretsetud vajalised vahendid, nagu sanitaarpaunu, kandraame jne. Ka sanitaarabi andmine on toimunud valdavas enamuses NKK üksuste kulul.

Ringkondade juure on muretsetud arstirohtude laod, kust NKK üksused saavad soodustatud hindadega täita sanitaarpaunu, samuti on valmistatud suuremad tagavarad marlisidemeid sanitaarpaunade täitmiseks.

Ka sanitaaralal on NKK sanitaarpersonaal suutnud rahuldada mitte ainult KL vajadusi, vaid on olnud võimeline sanitaarabi andma ka väljaspool Kaitseliitu.

Massitoitlustamise kui ka sanitaarala arendamisel on NKK sammunud pidevalt käsikäes sõjaväe vastavate asutustega.

Kolmandaks tähtsaks NKK tegevusalaks KL huvides on varustusala. Mida kõik ei ole NKK liikmed sel alal tegutsedes Kaitseliidule muretsenud ja valmistanud!

Valdav osa malevkondade, Noorte Kotkaste ja Kodutütarde lippudest on NKK muretsetud ja valmistatud, edasi on valmistatud spordidresse, sadulatakse, käesidemeid, mundreid, mütse, sisustust staapidele jne.

NKK tähtsaimaks teeneks varustuse alal arvan aga seda, et NKK ringkonnad on muretsenud oma malevate vajaduste kohaselt magamis- ja padjakotte, vooditekke ja voodipesu — nii et malevail tänu sellele on hõlpus korraldada magamisvõimalusi igasuguste kogunemiste puhul.

Ulalloetletud NKK tegevusalad on aidanud kaasa Kaitseliidu majanduslikuks toetamiseks. Kuid pealeselle on NKK veel aasta-aastalt toetanud KL üksusi eelarve korras. Kõik NKK üksused on aidanud kaasa KL sisse-

tulekute hankimisel, realiseerides loteriipileteid, aidates korraldada loterii-allegrisid, piduõhtuid jne.

Üldiselt on NKK kaudu Kaitseliidule osaks saanud NKK algpäevadest tänapäevani 7.000.000 kr., sellest on enam kui 90% läinud KL majanduslikuks abistamiseks.

Noorimaks NKK tegevusalaks KL huvides on side- ja vaatlusteenistuseks ettevalmistamine. Viimane ei ole veel jõudnud kaugemale algastmest. NKK ei ole KL sellele tegevusalale suutnud anda kindlakujulist ilmet. Kindlasti aga muutub nimetatud ala NKK tegevuses küllaltki huvipakkuvaks, eriti nooremale kodutütardest pealekasvavale NKK generatsioonile, ja NKK suudab KL ka sel alal abistada. Igatahes on juba praegu NKK kehakasvatulik tegevus suunatud sellele, et arendada NKK liikmeis vastupidavust, tähelepanuvõimet, kiiret ja täpset orienteerumist ja kohanemist võrastes oludes. Seega on tehtud eeltöid NKK liikmeskonnas side- ja vaatlusteenistuseks ettevalmistamisel.

Jäeb veel mainida NKK kultuuriline tegevus. Näib, nagu ei saaks NKK selle tegevusala kaudu kuidagi rakendada KL teenistusesse.

Ometigi on NKK kultuuriline tegevus olnud tähtsaimaks abistajaks majandusliku tegevuse arendamisel.

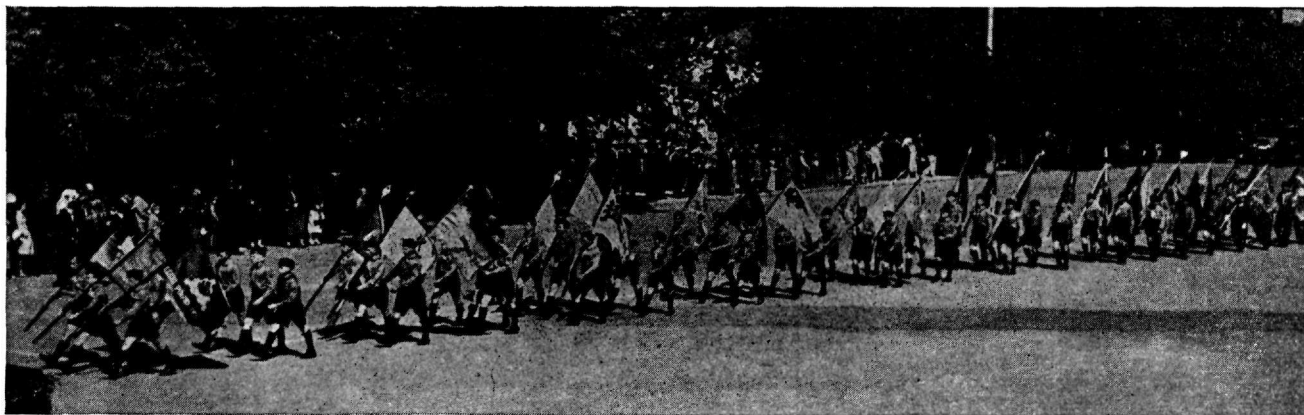
Tähtsaks tuluallikaks NKK kui ka KL on seni pidude korraldamine. Heakavaliste pidude toimetulekuks on vajaline NKK muusikaline tegevus, näitekunsti harastamine, rahvatantsu, rütmilise võimlemise ja muud sarnased üritused. Mida kõrgemad on NKK võimed nimetatud aladel, seda kindlamat ja suuremat tulu see tagab KL.

Algpäevadest tänapäevani on NKK arendanud oma tegevust, muutunud rikkamaks töökogemusilt ja kasvanud arvuliselt, suutes aasta-aastalt täita paremini oma ülesandeid KL teenistuses, ja on täitnud selle kaudu oma kodanikukohustusi riigi ja rahva vastu.

E. MANNIK.

RESERVEERITUD





*Osa Noorte Kotkaste lippe defileerimas Võidupühal 1938. a.*

## Isamaa auks — alati valmis!

Rohkem kui kümne viimase aasta jooksul on Kaitseliidu noorte organiseerimisele tulnud pühendada tõsiselt tähelepanu. Kaitseliidule oli selge, et on vaja midagi ette võtta, et päästa Eesti noorsugu aina paisuvast ebariiklikult häälestatud poliitilisest organiseerimisest. Teiselt poolt oli selge, et meie noorsoo kasvatamine omariikluse vaimus vajab kindlat korraldamist Eestis niisama kui seda oli hakatud teostama mitmes teises riigis.

Kaitseliidu tööle noorte organiseerimise alal andis lõpliku kuju 1930. a. mais kinnitatud „Noorte Kotkaste Põhimäärused“. Sellega oli määratud poiste organiseerimine skautlikul alusel, kusjuures organisatsiooni struktuur püstitati väga analoogiline seni tegutsenud Eesti Skautide Maleva ja Eesti Noorseppade Liidu organisatsioonidele. Ainus oluline erinevus seisis Kaitseliidu enda organisatsiooni liitmisel selle organisatsiooni juure külge, et noortele jääks iseseisev enesearendamine oma organisatsioonis, kuid Kaitseliidu kui emaorganisatsiooni valve all. Selle juures oldi juba enne põhimääruste maksmapanekut mõlema seni tegutsenud skautliku organisatsiooni juhtidega kontakti peetud ja nende seisukohti Noorte Kotkastega ühinemise võimalusteks arvestatud.

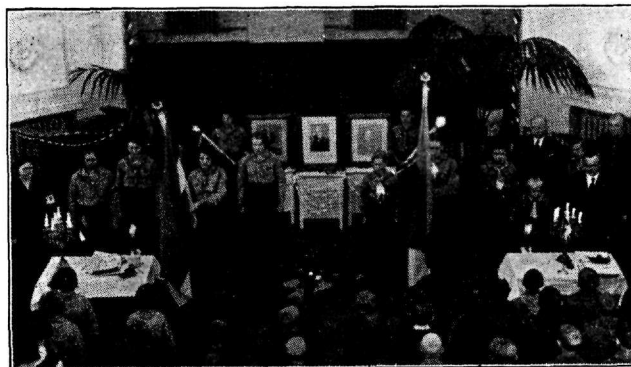
Praegu teame, et kõik lootused ei täitunud. Ent üle kaheksa aasta Noorte Kotkaste tööd on siiski palju kaasa aidanud Eesti noorteorganisatsioonide taseme tõstmiseks ja noorte elu korraldamise praegusele tasemele viimiseks.

Nende ridade kirjutaja Noorte Kotkaste tööle asudes olid eelkorraldused noorte töö alguseks tehtud. Korraldusist põhjapanevaim — põhimäärused — on seni seisnud alusmüürina ja vaid viimaste aastate jooksul on ilmnenud mõned vead, mille tagajärjel asuti uute põhimääruste väljatöötamisele. See on ka loomulik, kuna vahepeal on riiklikus elus toimunud põhjapanevaid muudatusi ja sellega koos on ka noorteorganisatsioonide korraldamine saanud sootuks uusi suundi.

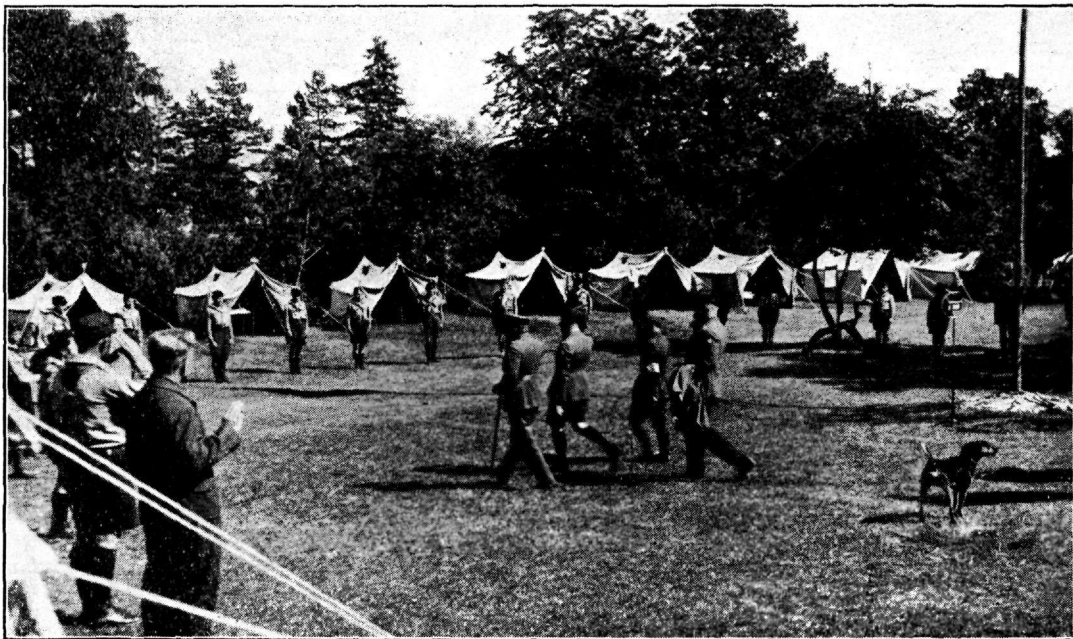
Kohe esimesist päevist alates tuli lahendada raske

sõlm — leida tublisid noortejuhte ja neid ette valmistada skautlikule noorte tööle. Olid ju seni töötanud mitmed noorteorganisatsioonid ja sellest oli jäänud kogemusi paljudele noortetöö juhtimiseks. Kuid individuaalne ja intensiivne eesti poiste pärane tegevuse juhtimine noorte kotkaste juures nõudis kõigile neile veel midagi juure — mida aga täpselt, seda õpetas elu ise, ja see on parim õppimise meetod.

Juhtide ettevalmistuse alal on tulnud läbi teha mitmeid järke ja praegune juhtide koosseis näitab, et sel töö on olnud edu. Esialgsed üleriigilised kursused ja nende järgnenud juhtide päevad malevais andsid meie vanemaile juhtidele esialgsed tööalged ning arusaamise nende kirjalikult läkitatud materjalide kasutamiseks. Kuid vanemaist juhtidest polnud küllalt — ka poistest endist oli vaja leida nooremaid juhte. Sel alal on oma ülesande täitnud õppelaagrid (Jäneda 1931, Viimsi 1933 ja Elva 1934) 1110 osavõtjaga, kestusega 17 päeva. Enamik neist noortest on siirdunud tööle salgapealikuina ja kotkastena, kuna vanemad juhid õppelaagri kogemustega laagri korralda-



*Noorte Kotkaste ja Kodutütarde aktus Vabariigi aastapäeva puhul Haapsalus*



*Esimesi Noorte Kotkaste laagreid Naissaarel 1931. a.*

mise tarkuste alal on saanud suure tarkuse vara osaliseks. Nende laagrite varal osutus võimalikuks esimese üldlaagri korraldamine Pirital 1935. a. 1262 osavõtjaga, hulk malevate suurekoosseisulisi üld- ja õppelaagreid ja väiksemate laagrite laagritehnika ning -korra kujunemine.

Kuid organisatsioon arenes ja paisus, ja elu nõudis põhjalikumalt tööd juhtide väljaõppe alal. Vanemate juhtide esialgsed kursused ning õppepäevad suutsid anda peamiselt teoreetilist ettevalmistust ja õppelaagris oma lühiduse tõttu vaid esialgseid teadmisi salgapealikuile ja kotkastele. Seepärast astuti täitsa loomulikult järgmine samm — kujundati vanemate juhtide harjutuslaagrid ja salgapealikute koolid.

Vanemate juhtide harjutuslaagreid korraldati 1935. a. Verijärvel, Võrumaal, 1936. a. 2 laagrit Männimäel, Viljandis, ja 1937. a. Valgerannal. Pärnus, kokku 161 juhile — koos instrktoritega 221 osavõtjale — 48 päeva kestes. Need 10–13-päevase kestusega laagrid on osavõtjatele jätnud sügavad jäljed — ühelt poolt unustamatud mälestused laagrist, sõprusest, teiselt poolt suure hulga praktiliselt omandatud oskusi noorkotkalikuks tööks (missugused teadmised on leidnud kiitmist ja rakendamist kõigis malevais) ühes paljude noorte kotkaste astme- ja erikatsete tegeliku sooritamisega. Peagu kõik noorte kotkaste juhtidest kotkaste juhi märgiga väärastatud isikud on oma nõutavad katsed sooritanud neis laagreis või vähimalt on seal hankinud teadmisi ja on saanud tõuget tööks.

Salgapealikute koolid on üks viimaseid ettevõtteid — teostatuna malevate korraldusel. Siin tuli Peastaabil anda kava, õppejõud olid harjutuslaagrite kaudu ette valmistatud, malevate instrktorite kaudu anti veelkordselt meetoodilisi juhiseid — nii sündisidki salgapealikute koolid. Nende tööst on esimene kavakindel tööaasta seljataga ja poiste ind selles töös

ning vanemate juhtide tähelepanekud tõestavad selle töömooduse otstarbekust ja selle jätkamise vajadust. Eeloleval tööaastal seisab see töö intensiivselt päevakorral. Ka salgapealikute koolide töö edasiarendamisele on pandud alus — Peastaabis on käsil rühma juhtide (kotkaste) kooli kindla kava väljatöötamine, missugune ettevõtte oleks järgmiseks astmeks eelmise kooli „diplomiga“ juhtide edasiarendamiseks. See uus ettevõtte oleks ühtlasi kooskõlas harjutuslaagrite kavaga sellaselt, et need kaks kokku annaksid ühise täielise rühma juhile vajaliste teadmiste komplekti.

Juhtide ettevalmistusega kõrvuti tuli soetada noorkotkluse sisu määrav kirjanduse kogu, mis oleks nii noortele kui ka juhtidele nende elus ja tegevuses suunanäitajaks ja nende teadmiste salve täiendajaks. Sellaselt kujunes välja Noorte Kotkaste Peastaabi kirjastus.

Ülevaate saamiseks toome loetelu raamatuina ilmunud trükiteosteist: Noorte Kotkaste Põhimäärused, „Noorkotka Käsiraamatuist“ I — Alati Valmis, II — Välitegevus, III — Laager, V — Katsed (puudub veel IV anne — Sisekorraldus, mille ilmumise eelduseks on uute põhimääruste maksmapanek), Noorkotka Mängude Käsiraamat I ja II (sisemängud ja välimängud), „Laulgem poisid...“ noorte kotkaste laulikuna ja Noorte Kotkaste vorm I. Brošüüridena on levitatud „Noorte Kotkaste Peastaabi Teated“ — 5 kausta noorkotklusele vajaliste teadmiste allikana algaastail, „Teie poole...“ — noorkotkluse põhiideid ja meie riigi juhtivate tegelaste vaateid noorsoo organiseerimise alal tutvustavana, ja Tegevusaruandeid 4 kausta, kus on toodud ülevaade tehtud tööst ühes statistiliste andmete ja vastava pildimaterjaliga. Sellele lisaks on kirjastatud „Lõkkevestluste seeria“ sarjas 3 raamatukest-brošüüri ja levitatud noortele kotkastele riiklike tähtpäevade puhul, pealkirjade all „Tööta hoolega, ehita oma elu, oma kodu,

oma isamaad“, „Kooliõpilane Kask Eesti vabaduse koidikul“ ja „Kotkapoeg Agu kirjad“.

Kokku on Noorte Kotkaste Peastaabi poolt kirjastatud ja välja saadetud 22 eri kausta 1994-leheküljelises kogus, mis kogusummas moodustavad 72.500 eksemplari üle 5,5 miljoni leheküljega. Ei tohi ka mainimata mööduda praegu kolmandat aastat ilmuvast juhtide ajakirjast „Kotkast“, mida on ilmunud ligi 600 lehekülge, tuues iga kuu noortejuhtidele lauale värsket materjali noorkotkaliku töö juhtimiseks kui ka uusi teateid noorte kotkaste ja noorsoo organiseerimise alalt.

Vabariigi 20. aastapäeva tähistamise aktuste sisustamiseks Peastaap paljundas ja saatis lavastamiseks kõigile üksusile vajalisel arvul elavpiltide kogu „Lehvi muistseid mälestusi“ ja samaks otstarbeks avaldati „Kotkas“ elavpilt „Eesti lipp“, mõlemad ühes vastava muusikaga. Neile lisaks ilmus õpilaste piduõhtute jaoks „Kotka“ lisana lühinäidend „Nõrgaleht“.

Peastaabi poolt soetatud noorkotkaliku kirjanduse kõrval väärivad tähelepanu ka mitmete noorte kotkaste üksuste ja juhtide poolt kirjastatud raamatud. Nii on ilmunud „Noorkotka Kalender-käsiraamat 1934“, „Pesakotka katse“, „Mida peab noorkotkas teadma“, 2 trükki, „Laule Harju noortele kotkastele ja kodutütardele“, „Noore kotka laulik“, 2 trükki, „Lohede ehitamise õpetus“, „Tarkusi noorele kotkale“, 2 trükki. Need annavad lisaks eelmiste arvudele 10 raamatut ligi 900 lk.

Loomulikult on kõik need trükileheküljed olnud olulisiks abistajaiks noorte kotkaste töö rajamisel ja idee levitamisel.

Ent kirjavara võib jääda püsima sajandeikski riiuleile tolmu alla, unuda, hääbuda. Sel on väärtust vaid siis, kui see suudab ellu imbuda. Ja selleks kirjavara elluvijaks on olnud noorte eneste ja nende vanemate — laiemas mõistes seltskonna — ühine töö.

Noorte Kotkaste Peastaabil on tulnud keskmiselt iga aasta „leiutada“ mingi eriline tegevusala, millesse suunata noorte piiramatu tegutsemisihaga. Mitmed neist aladest on jäänud püsima kitsamas või laiemas ringis, paljud alad on kujundatud kombineeritud noorkotkalikeks võistlusiks. Nõnda on moodustunud rida okariinide ja õppepillide orkestreid. Vibulaske sport on hooti pävakorral olnud ja on ühtlasi ka üleriigiliseks võistluseks kujunenud. Mudellenukid on mitmel puhul — kui materjale nende ehitamiseks saadaval — püsinud huvialana. Töö sidetuvidega on Tallinnas toonud I auhinna kahel näitusel. Elektriliste õppetabelite ja -abinõude valmistamine on leidnud teenitud tähelepanu ja leiab järjest rakendamist noorkotkalike tarkuste õppimisel peagu kõigis malevais, olles ka paljudes koolides omandanud väärrika koha. Hoogürisust peab mainima ka noorte kotkaste organisatsioon omi suuremaid aktsioone — noorte kotkaste lippude muretsemist üksusile, mida on üle maa lehvimas ligi 200, ja telkide muretsemise aktsiooni, mille tagajärjel noored kotkad oma suuremate laagrite puhul nüüd juba 3000—4000 peres võivad ulualust leida telkides. Samuti on üleriigiliste aktsioonidega kaasa mindud ja palju tööd tehtud — nii metsaistutamise päevad, kodukaunis-

tamise aktsioon, vanametalli kogumine, siis Vabariigi aastapäeva tähistamise, emadepäeva pühitsemise jne. aktuste korraldamised, teiste tähtpäevade ja riigijuh-tide külaskäikude puhul spaleeride korraldamised ja paljud teised selletaolised ettevõtted. Lõpuks on noorte kotkaste laagrid üle maa sini-must-valge lipu lehvima pannud vardasse ja selle toiminguid pidulikkust demonstreerinud, mida peab tunnustama riiklikule lipuaktsioonile kaasaaidanud tegurina.

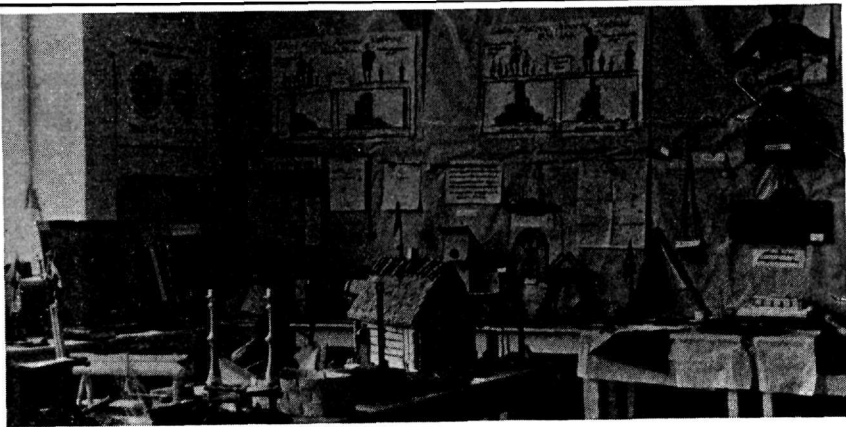
Kuid noorte eneste seisukohalt on olnud veelgi huvipakkuvamad mitmet laadi noorkotkalikest võistlusist osavõtud. Üleriigilist võistlusist on püsinud esikohal iga-aastane „Alati valmis!“-võistlus, koosnedes mitmeist noorkotkalike üksikalade võistlusist. Rea aastate kestes toimus kooliõppetöö võistlus, mille hindamise aluseks oli õppetöö edukus koolitunnistuste hinnete alusel. Kõigi noorte kotkaste üleriigiliste laagrite puhul on toimunud spordivõistlused Aarne Vuorimaa karikale, pioneertöö võistlused Kreenholmi Manufaktuuri juhatuse hõbekarikale, vibulaske võistlused Tartu Panga juhatuse auhinna-le. Igast üleriigilisest Kaitseliidu suusatamisvõistlusest on võetud osa, võisteldes Poola Küt-tide Liidu poolt annetatud kotka kuju ja Ungari sõbra albumi võitmiseks. Suureulatuslike võistluste korraldamise-ga võeti osa ka raamatuaasta tööst, mis-puhul võistluse alusel selgitati noorte kotkaste isiklike raamatukogude koosseisu 3 klassis ja üksuste raamatu-kogude koosseisu 2 klassis. Samal puhul toimus ka noorte kotkaste vaheline raamatumärgi kavandi võistlus.

Võistluste alal omavad veelgi suurema tähtsuse malevate ulatuses toimuvad võistlused, milledest on kahtlemata tähtsaim parima rühma/pere võistlus. Neil võistlusil hinnatakse üksuse töö intensiivsust kõigil tegevusaladel, täpsust, korralikkust, vormi ja palju muud. Ka mitmeid muid võistlusi on korraldatud suurema või vähema edukusega. Need kõik on oma osa töö edukuse tõstmisele kaasa aidanud, kuid nad on ka seltskonna tähelepanu suunanud noorkotkalikule tööle.

Seltskondlik organiseerimine on pidanud käima koos nii organisatsiooni ülesehitamisega kui ka sisulise töö süvendamisega. Eriti algaastail oli sel alal raskusi, kuna siis oli valitsemas palju vastuvoole noorte isamaalises vaimus organiseerimisele. Samas puudus aga ka arusaamine noorkotkalikust tööst ja selle

*Noortemagistrite ja kotkajuhtide suvipäevadest osavõtjad kotkakodus 1938. a.*





*Noorte Kotkaste tööde näitus Haapsalus 1938. a.*

kasulikkusest. Siin olid ajakirjandus, koosolekud ja suust-suhu selgitustöö abinõuks arusaamiste muutmisele, kuid kõige kaalukam tegur oli siiski noorte kotkaste töö ise. Aktused, võistlused ja eriti laagrid näitasid, mida noored teevad ja mida nad ei tee. Nii vaibusid pikapeale jutud noortest kotkastest kui sõdureist, kadusid ka pahatahtlikult levitatud muud kuulused. Tekkisid ellu noorte kotkaste (ja kodutütarde) töö toetajate ringid, kes pakkusid moraalselt tuge seltskonna vastavalt meelestamisele ja ühtlasi ka jõudu mööda tööd ennast majandusliku abiga aitasid muuta intensiivsemaks. Erilise tänuga tervitas aga noorte kotkaste juhtkond 1935. a. peetud riigijuhtide kõnesid, kus öeldi kõigile teadmiseks, missugused on väärilised alused ja õiged suunad noorsoo organiseerimisel Eestis. Siit alates arenesid kavad ja soovid, mida seni meie noortejuhtide kitsamas ringis saadi heietada, juba tegudeni. Loov ja ülesehitav tegevusjärg riik-

likus elus ei unustanud ka noorte organiseerimistööd ja Haridusministeeriumi juure loodi Noorsoo Osakond, anti noorte organiseerimise seadus ja vastavad korraldavad määrused.

Tänapäev seisame ajajärgus, kus meie jalgealune on tugev, kuid kus sellele alusele tuleb ehitada ka senisest tugevam organisatsioon. Võime rõõmuga konstateerida, et see ehitus on käsil, ja kuigi mõnikord mõni probleem selles töös meile endile tundub valusana, siis teame, et kannatame seekord puhtalt oma Eesti riigi, aga mitte meile võõrastes huvides. Ent ometi kannatada saades ühel pool võime rõõmustada praegu käsil oleva sisulise töö edenemise üle, millest olgu mainitud käsilolev „Kotkakodu“ soetamine ja sisustamine noorte koduks Kaitseliidu poolt Haridusministeeriumi toetusel Võru lähedal ja teisena alatise laagri ja juhtide õppetseentrumi jaoks maa-ala saamine Virumaale ilusa Viitna järve kaldale.

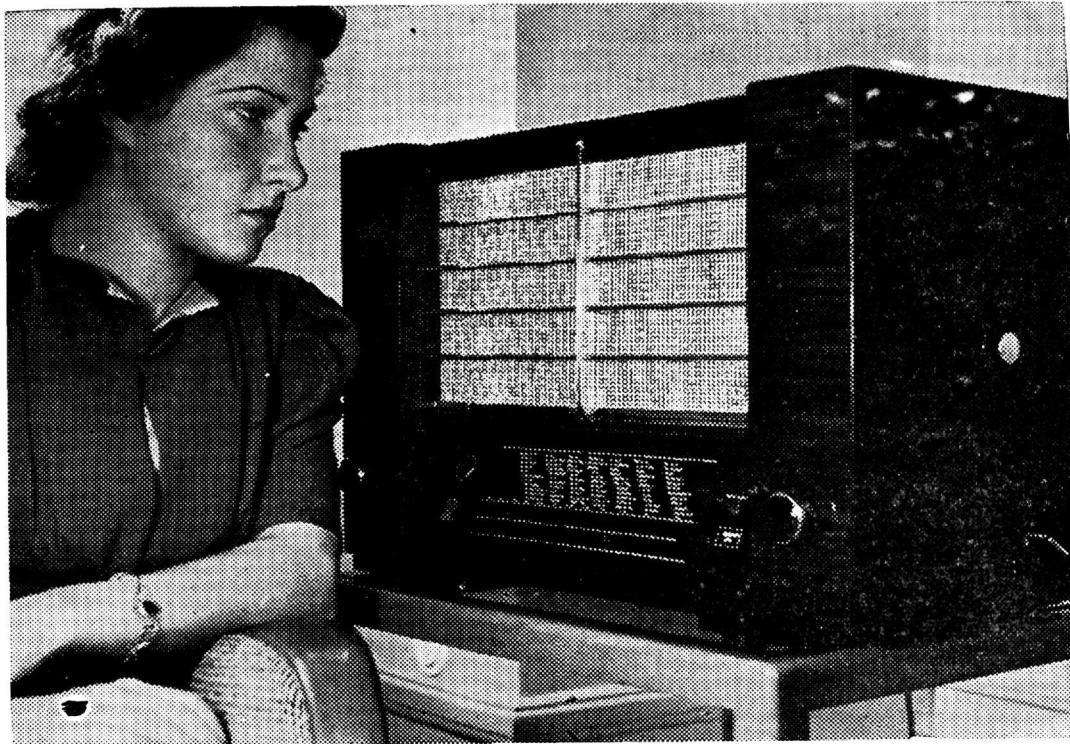
Me vajame veel mitmeid korraldavaid juhiseid — nendest on teoksil vahekordade lahendamine noorte kotkaste ja eesti skautide, samuti ka kodutütarde ja gaidide, vahel — et elada uhkusega eesti noorsoo ühistes ridades, kes kõik on õilsalt pühendunud isamaa teenimisele Kaitseliidu poolt valitud loosungi all „Isamaa auks — alati valmis!“ Ja kui on riiklikult õige, siis teame, et 17052 noore kotka ja 1582 vanema juhi tervitava käe hoius on väike sõrm pöidla alla painutatud — isiklik huvi väikese sõrmena on pöidlale kui ühiskondlikule huvile allumas.

J. Tedersoo.

## SABA- Raadio

Teie parim  
sõber

Ainuesindus  
Eestis



**Tallinna Manufaktuur ja Kaubanduse A/S. RAADIO-LADU**

Raekoja plats, Teenri 1, Vaņa Vaekoja taga. Tel. 426-56. Postk. 231

# Kodutütred Naiskodukaitse eriorganisatsioonina



*S. Pruuden, Kodutütarde vanem*

Kaitseliidu ülema poolt 5. veebr. 1934. a. kinnitatud põhimääruste järgi on Kodutütarde org. Naiskodukaitse eriorganisatsioon, kuuludes seesugusena Kaitseliidu perre. Eriorganisatsioonina ta evib iseseisva juhtkonna Kodutütarde peavanemaga eesotsas. Ringkonnavanema ja selle abi valis seni kohapealsete noorsoo-, haridus- või seltskonnategelaste hulgast ja kinnitas ametisse Naiskodukaitse ringkonna juhatus. Peavanema ja ta 2 abi valis Naiskodukaitse Keskjuhatus. Vanemate valimise ja kinnitamisega teostas NKK küll kaudset järelevalvet, ei seganud end aga organisatsiooni juhtimisse. Sisulises tegevuses oli NKK-l võimalus kaasa rääkida ringkonna juhatuses esindaja kaudu Kodutütarde ringkonna vanematekogu koosolekul ja Keskjuhatuses esindaja kaudu Vanemate Keskkogu koosolekul. Keskorgani eelarve kinnitas NKK Keskjuhatus. Põhimääruste kinnitamine ja üleriigilise organisatsiooni tegevuse lõpetamine kuulub KL ülemale.

Niisugune oli Kodutütarde org-i õiguslik vahetõrge Naiskodukaitsega ja Kaitseliiduga kuni noorsoo organiseerimise seaduse ilmumiseni 7. okt. 1936. Selle seadusega kuulub noorsoo organiseerimine ning noorsooorganisatsioonide juhtimine ja järelevalve Haridusministeeriumile. Vastava määruse põhjal kuulub viimasele ka n.-org-ide põhimääruste kinnitamine. Nimeetatud seadus tõi kaasa majanduslikud paremused Hari-

dusministeeriumi toetuse näol, mis käesoleval aastal katab suurema osa Kodutütarde eelarvest. Nii tulevad instruktorite teenistustasud terves ulatuses ministeeriumilt. Viimane pani aluse ka rajatavale suvikodule. Noorsoo organiseerimise seaduse muutmise seadusega 23. märtsil 1938. a. on kõigi noorsooorganisatsioonide patrooniks Vabariigi President, kes noorsoo organiseerimist ja noorsooorganisatsioonide tegevust suunab haridusministri kaudu. Kõiki üleriigilisi noorsooorganisatsioone esindab ja juhib peavanem, kelleks on Sõjavägede Ülemjuhataja või Sõjavägede Juhataja. Riigihoidja juhendiga nimetati endised peavanemad vanemaiks. Neil tuli jätkata oma seniste ülesannete täitmist selles ulatuses, kuivõrd neid ülesandeid pole loetud peavanemale kuuluvaiks. Mis puutub Kodutütarde vanemasse, siis säilitas ta kõik endised Kodutütarde peavanema kompetentsi piirid. Samuti säilitasid selle ka ringkonnavanemad.

Missugune on siis uues olukorras Kodutütarde vahetõrge Naiskodukaitse ja Kaitseliiduga? Säärane nagu kooli vahetõrge vanematega. Nii nagu vanemad loovad oma laste füüsilisele ja vaimsele arengule vajalikud majanduslikud eeltingimused, nii hoolitsevad NKK ja KL oma noorte eest. Ja nagu kool oma õpetajaskonnaga, õppe- ja kasvatustööga allub Haridusministeeriumi Kooliosakonnale, nii allub Kodutütarde organisatsioon oma juhtkonnaga, töökavadega ja kasvatusviisidega Haridusministeeriumi Noorte Osakonnale. Kodutütarde Vanemate Keskkogu poolt vastuvõetud ja Haridusministeeriumile kinnitamiseks esitatud muudetud Põhimäärustesse on alles jäetud endine side Naiskodukaitsega,

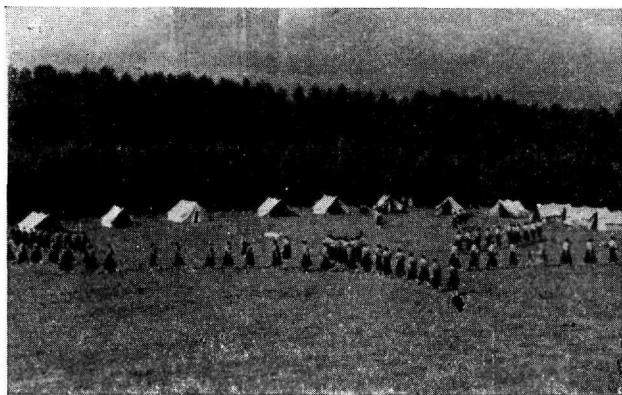
*Kodutütarde poolt Võsu suvikodus kaunistatud puust taldrikuid ja kanne*



niipalju kui seda ei piira noorte organiseerimise seadus ja Riigihoidja juhend. NKK esindaja kuulub endiselt Kodutütarde jaoskonna- ja ringkonnavanemate kogusse ja Vanemate Keskkogusse. Ringkonnavanemate ja Kodutütarde vanema kinnitamine kuulub Riigihoidja juhendi järgi peavanemale, kandidaatide valimine on jäetud NKK-le. Uleriigilise organisatsiooni eelarve kinnitab KL ülem.

Niisugune on vahekord paragraafide määratuna. Kuidas on see kujunenud tegelikkuses? NKK ja KL on Kodutütardele olnud kogu aeg majanduslikeks toetajaks. Seadus ei ole siin midagi muutnud. NKK jaoskonnad ja ringkonnad toetavad eelarve korras Kodutütarde rühmi, jaoskondi ja ringkondi ja on seni alati korraldanud toitlustamist ja enamal juhtumel ka sanitaarala kõigil kodutütarde kogunemisel. Tulevikus, kui vanemate kodutütarde ridadest sirgub samariitlasi ja toitlusjuhte, kes on sooritanud vastavad õpingud ja erikatsed, loodavad kodutütred toitlustamist ja sanitaarala korraldada ise. Kaitseliidult saadavaks suurimaks toetuseks on tasuta ja 50% hinnaalandusega sõit raudteel. Pealeselle on malevad kodutütardele suuremate kogunemiste korral annud mitmesugust tehnilist abi. Eriti suure toetuse osaliseks on saanud Kodutütarde Tallinna ringkond, kellele Tallinna Malev andis kasutamiseks nägusa suvila, mis, sisustatuna NKK Tallinna ringkonna kaasabil, on kujunenud esimeseks kodutütarde ringkonna suvikoduks. Alates 1933/34. eelarveaastast määrab KL Peastaap järjekindlalt toetusi, mis aasta-aastalt on kasvanud sedamööda, kuidas Kodutütarde organisatsioon on kasvanud ja tunnustamist leidnud. Ühenduses KL üleriigiliste paraadidega toimunud kodutütarde suuremate kogunemiste korral on KL Peastaap alati muretsenud korteri ja korraldanud sanitaarala. Viimase suurparaadi puhul Tallinnas võis kodutütarde sekretär KL Peastaabi majandusosakonnalt vastu võtta puhtad, täiesti korras ja kodutütarde juhtkonna soovide kohaselt sisustatud ruumid ühes väliköökidega.

NKK ja KL moraalsel ja ainelisel toetusel on suur tähtsus, mida kunagi ei saa jätta tunnustamata kodutütarde ajaloos. Eriti suur tähtsus oli sel neil aastail, kui puudus veel Haridusministeeriumi toetus. Kodutütarde



*Suurriivi hargneb Vanemate õppelaagrist Vapramäelt suvel 1937*

vanem on töötanud pidevas kontaktis NKK esinase ja KL ülemaga, informeerides viimaseid kõigist kodutütarde üritusist ja kavatsusist. Siinjuures peab allakirjutanu sügava lugupidamisega hindama seda üksteist respektseerivat ja vastastikku tunnustavat koostööd. Ükski kodutütarde vanema ettepanek ei ole seni leidnud vastuseisu, vaid ainult sooja toetamist. Ka ei ole NKK esinaine ega KL ülem kunagi midagi niisugust ette kirjutanud, mis Kodutütarde vanemale olnuks vastuvõtmatu. Praegu seisab päevakorral noorteorganisatsioonide ühendamise küsimus, mille lahendamisel oleneb ka kodutütarde saatus. Raske on ütelda, kuidas olukorrad kujunevad. Igatahes soovib Kodutütarde organisatsioon säilitada oma emaorganisatsioonina Naiskodukaitset ja selle kaudu kuuluda Kaitseliidu perre. Seejuures soovib ta aga ka säilitada oma senise seesmise vabaduse ja iseseisva juhtkonna, vajades sellele lisaks juriidilise isiku õigusi, mille puudumisele nii mõnegi majandusliku ettevõtte ja suurema toetuse saamise võimalusel juba on tulnudki pörgata.

Kodutütarde org-i sisuline areng vajab iseseisvat käsitlemist. Siinkohal olgu öeldud vaid niipalju, et Kodutütred võtsid küll Inglismaal sündinud skautliku struktuuri ja tööviisid, kuid nad andsid neile suurel määral iseseisva sisu. Kui välismaa samalaadilistes tütarlaste organisatsioonides domineerib suvel laager ja talvel sellele ettevalmistumine, siis on kodutütarde tegevuse suunavaks ja ühtlustavaks lähtekohaks kodu. Koduarmastusele ehitatakse isamaa-armastus, ja kodu ja selle kaudu isamaa teenimisele rajatakse töökavad. Juhtkonnale oli esimesest päevast selge, et eesti tüdrukud ei saa kaua kõita mängude, signaliseerimise ja sõlmedetegemisega. Nad nõuavad tööd, mille tulemuseks on kas mõni konkreetne ese või oskus, mis valmistab rohkem rõõmu neile endile ja leiab tunnustamist vanemate poolt. Juba algpäevil viljeldud majapidamise ala kõrvale asus kodukaunistamine, mille võistlusi Vabariigi Presidendi toetusel korraldatakse juba 2 aastat. Need võistlused on leidnud noorte keskel suurt poolehoidu ja tunnustamist vanemate poolt oma silmale nähtavate tagajärgedega kodus, majas ja õues. Nüüd on Võsu suvikodu sellele lisanud kodutööstuse alad telgedel kudumise, põimimise ja puuesemete kaunistamise näol koos eesti rahvakunsti tundmise ja rakendamisega. Neid ja uusi kodunduse ja kodutööstuse alasid tahetakse rakendada eriti vanemate ja väljaspool kooli olevate kodutütarde juures. Tunnustades skautlikus kasvatuses proovitud kasvatusviise lisab Kodutütarde org. omalt poolt tütarlaste skautlikule kasvatusel meie olude ja meie noorte huvide kohaselt kahtlemata uusi võimalusi.

Kui tagasi vaadata ja küsida, missugused on need peamised tegurid, mis on võimaldanud Kodutütarde org-i senise sisulise arengu ja kasvamise Eesti suurimaks noorteorganisatsiooniks, siis paistavad selgesti silma järgmised: 1) Naiskodukaitse ja Kaitseliidu moraalne ja aeline toetus, millele hiljem lisandus riigi kaitse ja toetus; 2) organisatsiooni seesmine arenemine vabaduse ja 3) vanemate ennastsalgav töötahe ja idealism. Kandku need ka tulevikus kodutütred edu teel!

SALME PRUUDEN.

# Meie politsei arengust iseseisvuse päevil



*Peaminister K. EENPALU, endine kauaaegne sise-minister ja politseiorganisatsiooni väljakujundaja*

Kui 1918. aasta novembri keskel okupatsioonivõim meil rauges ja meie omad asutused võisid tegevusse asuda, olid politsei ja Kaitseliit esimesi, kes end kiiresti organiseerida suutsid ning riigi sisemise korra ja julgeoleku jaluleseadmiseks välja astusid. Sellega hoiti meil ära suurem korralagedus ja rüüstamised, mis harilikult saadavad võimuvahetuse momente. Saades riigielu alustamise esimestest momentidest sedaviisi õnnelikult üle, tuli Kaitseliidul peatselt asuda uue ranga ülesande juure — meie vastloodud riiki ja vabadust kaitsma idast sissevalguva punase laviini vastu, mistõttu seisukorra hoidmine jäi tagaplaanile. Sisekorra hoidjaks jäi politsei. Loomulikult tuli politseil eelkõige end vastavalt organiseerida, et oma ülesandega õieti toime tulla. Järgnevates ridades püüan anda meie politsei organiseerimise ja edasiarendamise peajoontest kokkusurutud ülevaate.

Meie politsei alustas oma tegevust 12. novembril 1918 Vene ajutise miilitsaseaduse alusel. Selle seaduse järgi politsei — tollal miilitsa nime all — korraldamine ja ülalpidamine kuulus linna- ja maakonnavalitsustele. Peab tähendama, et vaatamata tühjajade kasadele, relvade puudusele ja puhkeva sõjaga kaasa

tulnud üldistele raskustele tulid meie omavalitsused miilitsa asutamise ja kõikjal toime. Kohtadel toimus miilitsa asutamine sedamööda, kuidas okupatsiooniväed jõudsid lahkuda või kuidas hiljem meie vaprad väed jõudsid kodumaa pinda vaenlastest puhastada. Iseküsimus on muidugi, milline oli omavalitsuste miilits oma väärtuselt.

Kui me hakkaksime omavalitsuste miilitsat võrdlema meie praeguse eeskujulikult korraldatud ja arendatud politseiga, siis muidugi tuleks otsus vägagi miilitsa kahjuks: meeskonna materjal kehv (mobilisatsiooni alla kuuluvaid mehi ei lubatud miilitsasse võtta), relvastus räbal, välimust pole ollagi (ametimärgiks oli ainult valge side musta M tähega, ettevalmistust ja väljaõpet — ei mingisugust. Tõepoolest, miilits ei kujutanud endast väliselt kuigi suurt respekti sisendavat korralvalve aparaati. Kuid miilitsa auks peab ütlema, et rõhuv enamik miilitsameestest olid siiski ausad inimesed ja oma ülesannete vastu kohusetruud. Tööd ei põlatud ja seda oli rohkelt, väga rohkelt. Miilits oli haaratud samast vaimustusest ja innust, millega kogu meie rahva parem osa võitles oma iseseisvuse ja vabaduse eest. Kui miilits oli puudulikult organiseeritud ja varustatud, siis ei saa selles otseselt süüdistada omavalitsusi; aeg oli raske, lihtsalt ei jõutud.

Kuid meie toleaeegsed riigijuhid olid küllalt ettenägelikud äratundmiseks, et korra ja julgeoleku valve organiseerimine arvukate omavalitsuste poolt ka normaalaegadel ei saa olla vajaliselt ühtlane ja et seepärast on õigem võtta politsei korraldamine ja juhtimine riigi keskvalitsuse kätte. See seisukoht leidis üldist pooldamist ja juba 1919. a. lõpul Asutav Kogu võttis vastu välispolitsei korralduse seaduse, millega 1. jaan. 1920. a. asutati riiklik politsei, jättes omavalitsustele ainult mõningad õigused kaasa rääkida politsei kohalike juhtide ametisse nimetamisel ja nende tegevuspiirkondade kujundamisel. Pealeselle asutati 1920. a. riiklik kriminaalpolitsei suureks ja ähvardavaks paisunud kuritegevuse mahasurumiseks ja kaitsepolitsei — poliitiliste kuritegude vastu võitlemiseks. See aasta tõi meie politsei ellu põhjaliku murrangu ja määras kindlaks tema edasise arengu suuna. Asi hakkas otse jõudsalt edenema, seda enam, et temast haaras suure innuga kinni toleaeagne siseminister, meie praegune lugupeetud peaminister K. Eenpalu. Energiilise ja kindlakäelise mehena võttis ta politseis ette põhjaliku koristamistö. Kõigepealt tuli hoolsale puhastusele miilitsast üle tulnud isiklik koosseis — kõlbmatul elemendil tuli otsida teenistust mujalt, kuna uute isikute vastuvõtmiseks anti vajalised eeskirjad. Dišipliin asutustes, mis miilitsa päevil oli kaunis kirju ja jättis üldiselt soovida, seati kõikjal jalule. Kuna isiklik koosseis oli üldiselt ette valmistamata, siis korraldati esialgu rida lühiajalisi kursusi, millest kõik ametnikud, alates konstaablist ja kõrgemad, osa võtsid. Hiljem, 1925. a., kutsuti politsei ametikohtade kandi-

daatide ettevalmistamiseks ellu Politseikool, mille lõpp-tunnistusega enam kedagi ei võetud politseiteenistusse. Edasi, politsei varustati vormiriietuse ja vastavate ametitunnustega, muretseti ühtlased relvad ja muud kaitsevahendid, asuti koostama vajalisi käsiraamatuid ja välja andma kutsealast kirjandust. Muuseas politsei kutseajakiri „Politseileht“ ilmub katkestamatult juba 1921. aastast saadik, aidates oma poolt tõhusalt kaasa politsei kasvatamises ja kutsealaste teadmiste arendamises. Kirjeldatud võimas tööhoog on püsinud politseis kuni käesoleva ajani ja selle tulemusena oleme jõudnud rühkida lähedale teiste maade parimatele politseidele.

Kriminaalpolitsei oli algul Kohtuministeriumi allu-vuses, poliitiline politsei aga tegutses omaette peavalit-susega. Seega kolm politseiharu läksid nagu liiaks lahku ja kolme peavalitsuse ülalpidamine tekitas pa-ratamatult liigseid kulusid. Siin oli vaja parandust ja 1924. a. otsustatigi kõik kolm politseiharu ühendada. Selleks tuli ka kehtivaid politseiharude korraldussea-dusi muuta, milleks 1925. a. anti Politseiasutuste kujun-damise määrus. Politseiharude ühendamiseks kaotati kõigepealt kolm iseseisvat peavalitsust ja loodi nende asemele ühine peavalitsus vastavate erialaste osakon-dadega. Kuid ka kohapealsete asutuste — prefektuu-ride ja jaoskondade võrgus ja koosseisudes võeti ette üsna põhjalikke muudatusi. Ümberkorralduste tagajär-



Siseminister R. VEERMAA



Politseivalitsuse direktor J. SOOMAN

jel hoiti kokku kulusid, milliseid nüüd võidi kasutada muude vajaduste rahuldamiseks ja, mis peaasi, kolme politseiharu koostöö muutus tunduvalt tihedamaks ja viljakamaks. Politsei edasisest väljaarendamisest vää-riks mainimist politsei järk-järguline varustamine mood-sate side- ja liiklemisvahenditega. Algul oli ainult pre-fektuurid ja politseijaoskonnad varustatud telefonidega, nüüd oleme juba nii kaugel, et iga konstaabel võib kasutada telefoni, mis ütlemata palju hõlbustab ja kii-rendab asjaajamist ning politsei kättesaadavust rah-vale. Algul eripolitsei ametnikud pidid jooksuma jala või kasutama küüthobuseid, kuna kurjategijad kihutasid autodel. Nüüd omab ka politsei juba kiireid autosid ja nende juuremuretsimine jätkub. Meie oleme heal arenguteel ja läheme seda mööda edasi. Loomulik, et kogu see kohandamine ja arendamine ei sünni mitte politsei enda huvides, vaid selleks, et politsei paremini suudaks täita oma ülesandeid.

Neil päevil asuvad politseiüksused pühitsema oma 20. aastapäeva. Vaadates tagasi tehtud tööle ja käidud teele, ei unustata meie peres kuski oma head naabrit ja alatist abimeest — Kaitseliitu. Sõjast auga koju tulles ja end rahuaja nõuetele vastavalt ümber korralda-des võimsaks kaitseorganisatsiooniks, on Kaitseliit tu-handetel ja tuhandetel kordadel oma jõukülluses abis-tanud politseid, kui meile oma kasinast jõust ei jatku-nud. Kaitseliit pühitseb meiega ühel ajal oma aasta-päeva. Sel puhul kogu politseipere poolt suur aitäh senise abi eest ja soe käepigistus aastapäevaks!

A. LIIT,  
politseiinspektor, „Politseilehe“ peatoimetaja





# LATVIA VABARIIK 20-AASTANE

17. novembril möödub 20 aastat meie sõbraliku liit- ja naaberriigi Läti iseseisvuse väljakuulutamisest. Heidame sel puhul pilgu Läti iseseisvuse saamise loole, kaotades Eesti-Läti sõprusühingu esimehe prof. A. Piip'i kirjutust Varaku kirjastusel ilmunud koguteoses „Läti“.

Nüüd, kus Eesti ja Läti 1918. a. saadik on iseseisvad riigid, võiks öelda, et tõsine vabadus Balti rannikul on juba lapseeas välja jõudnud. Oleme loonud Läti, oma naaberriigiga, kes on meile küll võõras keele, kuid suuresti sugulane vere poolest, tiheda sõjalise kaitseliidu ning oleme mõlemad võtnud omaks põhilause: Eesti võib püsida iseseisva riigina ainult siis, kui seda on ka Läti, ja Läti riik võib kesta ainult niikaua kui seisab Eesti. Mõlema rahva saatuse on kogu ajaloo kestes olnud samane. Ning ka ühel ajal ilmusid need kaks seni välismaailmatundmatut rahvast käsikäes tsiviliseeritud maailma ette, nõudes endale riiklikku iseseisvust, mille nad saavutasidki.

Mõlema rahva saatuse sarnasuse määrajaks on olnud nende ühtlane asend Balti rannikul — lääne ja ida vahel, sama majanduslik surve sissetunginud võõraste rüütlite ja nende järeltulijate — maaomanikkude — poolt, sama poliitiline rõhumine ja hiljem äärmine vägivald Vene isevalitsuse poolt, ning lõpuks rahvaste ühtlane hariduslik tase ja rikkas rahvaluules väljenduv vabaduspüüd, mis kandis olude vähegi vabamaks muutmisel küpsed vilja.

Nii Eesti kui ka Läti vabaduse uuestisünni juured ulatuvad meie kõrgema hariduse hälli — Tartu ülikooli. Möödunud sajandi keskel tuli Tartusse grupp Läti noormehi saama haridusevalgust, eesotsas Krišjānis Valdemarsiga, kellest võrsus üks Läti suurimaid ärkamisaegseid rahvajuhte. Sellesse aega kuulub Läti riigi algmõtte tekkimine, sest Tartus sai alguse liikumine, mis kandis noor-lätluse nime ja mille lipukirjaks oli: „Andke Jumalale, mis Jumala kohus, ja keistrile, mis keistri kohus.“ See liikumine nõudis Läti rahvale kõigepealt Jumala õigust — sakslaste sissetungi läbi hävitatud läti vaimse kultuuri jaluleseadmist ja teiseks keistri õigust — Läti rahvale rahuldava poliitilise ja majandusliku arenemise võimaldamist. Juba see liikumine kuulutas Läti ja Eesti rahvusmaa-alade ühendamise vajadust vastavateks iseseisvateks üksusteks, pealinnadega Riias ja Tallinnas. Ja kui tuletame meele, et meie esimene rahvuspoliitik C. R. Jakobson töötas tihedas ühenduses K. Valdemarsiga, siis pole imestada, et rahvuslik ärkamisaeg Lätis ja meil sattusid kokku nii ajalisel kui ka ideoloogilisel.

Kui puhkes esimene Vene revolutsioon 1905. a., siis oli Lätis vast veelgi tugevam kui meil arusaamine, et Balti maadeuudendus ning läti ja eesti rahva saatuse paranemine on võimalik ainult Vene riigikorra põhjaliku muutmise teel. Nii kirjutas 1906. a. novembris Läti sotsiaaldemokraatlik võitlusleht: „Näeme Venemaa täielikku osariikidesse jagamist rahvusautonoomia alusel ja nõuame selleks Lätile täielikku autonoomiat, sama ka poolakatele, eestlastele, kaukaaslastele j. t. rahvustele. Võitleme Balti autonoomia eest...“

Kuigi esimesele Vene revolutsioonile järgnenud reaktsioon sulges Läti poliitilise arenemise edusammud väliselt, kasvas sisemiselt võitlustahe ja vabadustung, mida ergutasid läti rahva määratu majanduslik tõus ja hariduse levik. Vaimustus, millega võeti vastu 1914.

a. maailmasõda, oli osalt tingitud lootusest, et nüüd kord leiab läti rahvas enesele tegevusvabaduse, ja seda laiemates piirides kui olid seda seni lubanud tsarri sandarm ja Balti feodalism.

Maailmasõda tõi Lätile aga märksa suuremaid raskusi kui meile. Juba 1915. a. kevadel tungisid Saksa väed Kuramaale ja okupeerisid Läti südame — Miitavi (Jelgava). Vene väed põgenesid kabuhirmus ja ainult kahe lätlastest koosneva tagavarapataljoni külm veri suutis korraldada sakslastele vastupanu. Selle tagajärjel tekkis lätlastel tung võtta kodumaa kaitsmisest osa rahvuslikul alusel. Vaatamata sellele, et rahvuslikkude vägede loomine muutis põhjalikult Vene sõjaväekorraldust, andis Vene valitsus 1915. a. suvel loa läti pataljonide asutamiseks, peale seda, kui sakslaste uus pealetung oli näidanud Läti rahvusväeosade suurt sõjalist väärtust. Ning kuni septembrini 1917. a. lasus Riia kaitsmine peaasjaliselt Läti rahvusvägedel.

Rohkete inimohvritega ühendatud rahvuslik sõjaline organiseerimine tõi enesega kaasa julgemat nõudmist vabaduse ning õiglasema poliitilise ja majandusliku korra järgi. Ning arvestades läti rahva poolt toodud kangelaslike ohvreid asus Vene valitsus 1916. a. välja töötama Läti autonoomia kava, hoolimata Liivimaa rüütelkonna vastuseisust. Samal ajal oli Peterburis ka Eestimaa omavalitsuse reformi küsimus elavalt päevakorral, ehkki küll veidi teisel alusel kui Läti oma, nimelt välja minnes ajaloolise Eestimaa maapäeva reorganiseerimisest pariteedilisel alusel. Need kavad jäid aga mõlemad teostamata, vaatamata vastastikusele toetusele, mida nende läbiviimiseks üles näitasid Eesti ja Läti saadikud Vene riigivolikogus — dr. J. Raamot, J. Zalits ja J. Goldmanis.

Peale 1917. a. revolutsiooni jätkus Läti autonoomia liikumine, kuid lisaks rahvuslikule õnnetusele, et osa tulevase Läti pindalast oli vaenlase võimuses, puudus Lätil ühine rahvuslik keskus, nagu oli meil selleks Maanõukogu, mis tekkis 30. märtsil 1917. a., kui Vene Ajutine Valitsus kinnitas määrused Eestimaa valitsuse ja omavalitsuse ümberkorraldamise kohta; nende määruste viidi läbi see reform, millest K. Valdemars ja C. R. Jakobson 50 aastat tagasi olid unistanud, s. o. Liivimaa Eesti osa ühendati Tallinnamaaga ühiseks Eestiks ja Liivimaa lõunaosa jäeti Lätile.

25. ja 26. märtsil 1917. a. astus revolutsioonilisel teel Volmaris kokku Liivimaa Maanõukogu ja nõudis Läti autonoomseks kuulutamist. 6. ja 7. aprillil pidasid Tartus Kuramaa lätlased oma valitsuse loomise koosoleku, mille järele sealsamas astus 25. ja 26. aprillil kokku Kuramaa seim, kes ka omalt poolt nõudis Läti ühendamist autonoomseks üksuseks föderatiivses Venes.

8. mail andsid Riia Läti seltskondlikud organisatsioonid, Läti kütipolkude delegaatide nõukogu, Riia tööliste saadikute nõukogu ja Riia linnapea Vene sise-ministeeriumile nõudmise, et samasugune omavalitsuse reform, nagu oli antud Eestile, teostataks ka Lätis. Ning kui mai lõpul Vene Ajutine Valitsus 30. märtsi reformi nagu kahetsema hakkas, siis löid Läti ja Eesti esindajad käed kokku otsustavaks võitluseks uue, vahepeal päevakorrale kerkinud kava vastu — panna maksma Eestis ja Lätis semstvo korraldus, — ning nõudsid 30. märtsi reformi teostamist. Ses võitluses seisid kõrvuti peale elavate ka suured surnud — Jaan Pos-

ka ja Jüri Vilms ühelt poolt ning Janis Čakste ja Zigrids Meierovics teiselt poolt. Sedakorda jäid Eesti ja Läti esindajad võitjaks ning 22. juulil 1917. a. oktooberis Vene Ajutine Valitsus ka Lätile maanõukogud, kuid eraldi Liivimaal ja eraldi Kuramaal, kuna nõudmised Latgallia ühendamise kohta Lätiga, vaatamata Eesti saadikute toetamisele, jäeti tähele panemata.

Seaduslik Liivimaa Maanõukogu astus kokku Valgas sügisel 1917. a., kuid mitte jooksvate asjade ajamiseks, mis varsti muutusid raskendatuks Riia lange misega (3. sept. 1917. a.), vaid üldrahvuslike küsimuste arutamiseks. Otsustati kokku kutsuda tuleviku sihtjoonte määramiseks kogu Läti rahvast esindav saadikute konverents. See koosolek astus kokku novembri keskel (16.—19. nov.) Valgas ja kuulutas enese Läti kõrgeimaks asutuseks Läti Rahvusnõukogu nime all. Rahvusnõukogu koosnes Liivimaa, Kuramaa ja Latgallia Maanõukogu, poliitiliste erakondade, Läti sõjaväelaste keskkorralduste, raudtee-, posti- ja telegraafi- ning maamõõtjate ametühingute, Liivimaa ja Latgallia ühistegeliste asutuste, sõjapõgenejate keskkomitee ning Latgallia sõjaohvrite komitee esindajast.

18. nov. otsustas Rahvusnõukogu teatada välisriikidele, et Liivimaast, Kuramaast ja Latgalliast koosnev Läti on autonoomne riiklik üksus, kelle välissuhted ja sisemise korra määrab tema Asutav Kogu ning plebistiit. Ühtlasi otsustati kogu maailma ees avaldada protesti Läti jagamise, eriti aga Kuramaa või kogu Läti liitmise vastu Saksamaaga. Välisdelegatsiooni, kellele saati ülesandeks nõutada Lätile täielikku enesemääramise õigust, nimetati J. Čakste, Z. Meierovics ja S. Kreibergs. Ning nagu meie Maapäev 15. nov. 1917. a., nii lõi ka Läti Rahvusnõukogu enesele Valka täidesaatva organi Rahvusnõukogu juhatuse näol. Selle Läti n.-ö. esimese tegeliku valitsuse esimeheks oli V. Zamuels (hiljem iseseisva Läti peaminister 1924. a.) ning tema üldjuhtimise alla kuulusid Rahvusnõukogu poolt tegelikuks valitsemistööks loodud välis-, rahandus-, põllutöö-, haridus-, valimis- j. t. osakonnad, kokku 9. Rahvusnõukogu juhatuse tegutses, enamlaste ja sakslaste terrorist hoolimata, kuni Läti iseseisvuse lõpliku väljakuulutamiseni aasta hiljem. Eriti viljakalt töötas välisasjade osakond, mis viidi tegevuse kergendamiseks peagi üle Peterburisse, kus selle juhtivaks hingeks ja seega Läti esimeseks tegelikuks välisministriks sai vana pagulane J. Seskis (hiljem kauemat aega saadik Eestis), kelle takt, keelteoskus ja Lääne-Euroopa, eriti Prantsuse, kultuuriliste ja poliitiliste olude tundmine olid Läti iseseisvusele välismaailma poolehoiu võitmisel äärmiselt kasulikud.

15.—18. jaan. 1918. a. pidas Rahvusnõukogu oma teise ja välispoliitiliselt tähtsama koosoleku Peterburis, mil formuleeriti välisriikidele määratud Läti iseseisvaks tunnistamise nõudmist, Läti rippumatuks, suveräänseks ja jaotamatuks riigiks kuulutamist ning otsustati lõplikult lahti lüüa Vene riigist ja võtta välispoliitika aluseks koostöö liitlastega. Bresti rahukonverentsist osavõtmise poolametlik kutse lükati tagasi ja veidi hiljem (18. apr. 1918. a.) avaldati protesti Saksa valitsuse tegevuse vastu, kes 8. märtsil laskis pakkuda Kura hertsogi trooni Wilhelm 2-le ja 13. aprillil tahtis Riias teostada kogu Baltikumi personaal-unioonilist liitumist Preisiga.

Mitmesugustel põhjustel ei pääsenud aga Läti välisdelegatsioon ikka veel välja, peamiselt äärmiselt segaste olude tõttu, mis valitsesid Ida-Euroopas 1918. a. kevadel. Lõpuks, 26.—28. juunil, astus Rahvusnõukogu Peterburis põrandal all veel kord kokku, kus otsustati Bresti rahulepingut Vene ja Saksamaa vahel mitte tunnustada ning välisdelegatsiooni sõitu kõigiti kiirustada. Selleks oligi ülim aeg, sest Saksa okupatsioonivägede terror maal kõvenes ning maailmasõja lõpp nihkus ikka lähemale. Otsustati paluda liitriikidelt Rahvusnõukogu tunnustamist ajutiselt Läti riigi de jure ja de facto valitsuseks.

12. juulil anti siis J. Goldmanise ja J. Seskise poolt allkirjutatud laiaulatuslik volitus Z. Meierovicsile läbirääkimisteks Inglismaaga suveräänse ja jagamatu Läti huvide. Ning 30. juulil jõudis Z. Meierovics Stockholm ja 12. augustil Londoni, kus ta veel samal päeval tegi esimese külaskäigu oma naaberrigi Eesti esindaja juure. Need neli kuud, augustist novembrini, kus meie kadunud Z. Meierovicsi ja Soome saadik dr. Holstiga koos töötasime ühisel jõul ühise sihi saavutamiseks, olid huvitavaimaks, ehkki raskeks, ajajärguks, kuid Eesti ja Läti vabaduse ajaloos suure tähtsusega, sest siis valmistati tagajärjekalt seda sõpruse ja usalduse pinda, mille alusel Briti laevastik sama aasta lõpul ilmus Balti merre ning meile ja Lätile andis toetust võitluses iseseisvuse eest.

Lõpuks, 11. novembril 1918. a., tunnistas Briti ka Läti Rahvusnõukogu samuti de facto iseseisvaks poliitiliseks organisatsiooniks, samade sõnadega, nagu ta seda oli teinud kuus kuud varemalt Eesti suhtes. Lätigi rahva enesemääramistahe pääses seega võidule.

Vahepeal arenesid Lätis sündmused paralleelselt Eesti saatusele. Saksa okupatsiooni ajal tekkis Riias Rahvusnõukogu kõrvale poliitiliste erakondade poolt moodustatud demokraatlik blokk, kes võttis omavalitsusest jõudumööda osa. Kui Saksa võim kõikuma löi, tärkas nii demokraatliku bloki kui ka Rahvusnõukogu ridades ühinemise ja Läti rahvusliku ülesehitustöö ümberkorralduse vajadus. Rahvusnõukogu oli oma töö teinud ja Läti tegeliku tunnustamise kätte võidelnud, ning kuna ta ise vaid ametihuvide, mitte üldpoliitilist, laadi kandis, siis tekkis vajadus luua uus rahvaesindus. Et valimisi pidada ei saadud, siis kutsuti kokku viimaste valimiste tagajärgede kohaselt poliitiliste erakondade esindus.

Saksa okupatsioonivõimudele ootamatult astus kokku vastne Rahvusnõukogu M. Skujenieksi juhatusel Riias 17. nov. kell 10 õhtul ja kuulutas Läti iseseisvaks, demokraatlikuks, rippumatuks vabariigiks, kes astub Rahvasteliitu. Kõrgeim võim otsustati jätta Asutava Kogu valimiseni Rahvusnõukogu kätte. Viimase presidendiks valiti J. Čakste, hiljem Läti president, abideks — M. Skujenieks, hiljem mitmekordne peaminister, ja G. Zemgals, hiljem president. 18. novembril loodi Ajutine Valitsus, eesotsas K. Ulmanisega; välisministriks sai Z. Meierovics.

Ajutise Valitsuse esimeseks sammuks oli vabariigi väljakuulutamise rahvale avalikult teada anda. See sündis erilise K. Ulmanise ja G. Zemgalsi poolt allkirjutatud klassikalisel ajaliku ja lihtsa proklamatsiooni kaudu, mis rahvusteatri ruumides saalitäiele rahvale ette loeti:

„Läti kodanikud! Rahvusnõukogu, kes end tunnistas Läti suveräänse riigivõimu ainsaks kandjaks, kuulutab, et: 1) Läti tema etnograafilistes piirides (Kuramaa, Liivimaa ja Latgallia) on rippumatu demokraatlik vabariik. Tema põhiseaduse ja suhted teiste riikidega määrab kõige ligemal ajal kindlaks Asutav Kogu, mis valitakse üldisel, otsekohesel, salajasel, proportsionaalsel hääletusel. 2) Rahvusnõukogu on loonud Ajutise Valitsuse, kelle käes on Lätis suveräänne võim. Rahvusnõukogu kutsub kodanikke rahu ja korda alal hoidma ja toetama kõigest jõust Ajutist Valitsust tema raske ja vastutusrikas töös.“

Saades aru oma saatuse paratamatust ühtsusest on Eesti ja Läti juba algusest peale seadnud oma riikliku elu aluseks omavahelise kõige tihedama sõpruspoliitika. See on leidnud väljendust ka 1. nov. 1923. a. sõlmitud ja 17. veebr. 1934. a. uuendatud liidulepingus, kuna majandusliku liidu teostamine on ja jääb suurimaks poliitiliseks testamendiks meie riikide sünnipäevilt.

Liitriigi iseseisvuse 20. aastapäeva juubeli puhul saadame oma soojemad õnnesoovid kogu läti rahvale, eriti aga Läti kodukaitse organisatsioonile „Aizsargs’ile“ edukaks ja õnnelikuks tegutsemiseks oma maa ja rahva õitsenguks.



# 20. AASTAT VALGEKOTKA RIIGI TAASSÜNNIST

11. novembril s. a. pühitseb Poola vabariik oma riikliku uuestisünni 20. aastapäeva.

Poola vabariik, suurim ja rahvarikkaim pärast sõda uuestisündinud Euroopa riikidest, on tihedasti seotud tuhandeaastase minevikuga. Kui poleks nii mitme aastasaja vältel nii tihedasti Euroopa rahvaste ajalooa läbipõimitud rahva elulist jõudu, ei oleks praegu Poola vabariiki. Sõda, isegi suurim, nagu seda oli viimane maailmasõda, võib ainult hävitada, mitte aga luua uut. Maailmasõda on hoolimata sõdijate riikide esialgsest tahtest hävitanud kunstlikud piirid, mis saja viiekümne aasta jooksul võõras võim Poolas tahtis jäävalt ehitada, ja selle vastu on looduseseaduse sunnil sel maal järgnenud see, mis seal oli tuhandete aastate jooksul — poola rahva rippumatu riik.

Geograafiline asend, tuhandeaastane side Euroopa kultuuriga, suurus ja maapõuerikkused, elanike suur arv ja juurekasv, poola rahva töökus ja andekus annavad praegusaja Poolale võimaluse täita oma ülesandeid, milles teda 18. sajandi lõpust peale takistasid kolm vallutajat riiki, kes Euroopa poliitikas esindavad absolutismi ja reaktsiooni. Pinnalt on Poola üle 388.000 ruutkm. suur, asudes selles mõttes kuuendal kohal Euroopa riikide keskel. (Arvestamata on siin viimane Tšehhoslovakkiasaadud juurelõige.) Elanike arv ulatub üle 31 miljoni.

Poola on vastolude maa. Ülem-Sileesia teraskõri sülitab söetolmu tuulispäid, sädeleb oma määratute valuahjude hõõgtuledega, uhab välja sulaterase koski, pimestab tuhandeid töölisi hõõgumiseni köetud rauatonnidega, ja siis Polesje vaiksed sood ning madalikud, kus valitseb lõpmatu rahu, kus võib unistada looduse letargilises atmosfääris. Väike-Poola rikkad, viljakad ja hästi haritud maa-alad, kus mäed kannavad enda turjal Piastide Poola uhke ajaloo kümnet sajandit. Siis idalagendikud, kus kõik kaob eelajaloolise elu uttu.

Põhjas kuhjuvad Balti mere vood horisonidile, ja pärast sadu kilomeetreid lamedat ja üksluist maastikku seisame meie vägeva järve kaldal. Kesk-vojevoodkondade haljaste avaruste järel taeva kupli all kergivad äkki horisonidile Püha Risti mägestiku kuused.

Poola ühes oma Tatra ning Zakopane mägedega ja sadade mägiküladega kannab endas kummalist ligitõmbevõimet. Kultuur ja tsivilisatsioon ühineb siin mägielanike kultuuri primitiivse võlvusega. Siin kasvab maast seentena perekonna-pansione, moodsaid hotelle, kohvikuid ning dancinguuid, eriti Zakopane ümbruskonnas Regle, Gubalovka ja Antalovka tippudel. Ning neid uusi sisseseadeid ümbritsevad mägielanike hütid lihtsas puuarhitektuuris. Parim puusepp maailmas — on Tatra mägielanik vihastelt kaljudelt

kiskunud suuremad lärjed ja need muutnud oma kodu ehituspalkideks. Podhale elanik, vaba kodanik, kes pole kunagi tunnud oma turjal pärisorjuse sünget rusikat — astub Poola kultuuri- ja kunstiajalukku oma kunsti-kauniste, kuigi algeliste elementidega, mis on suuri-maks üllatuseks isegi moodsaimale snobile klaasiste pilvelõhkujate maalt. Reaalne maailm näib tõepoolest kaduvat, kui mägimees valgetes ja kirjude ilustustega kaunistatud pükstes astub uhkelt külaorkestri ette, õiendab mütsi ja kukub siis tantsima ning laulma.

Poola nimetus tuletatakse sõnast „pole“, mis tähendab põldu, välja, lagendikku, missugust laadi kannab üldiselt kogu Poolamaa pind. Sellel lagendikul on Poola pidanud ajaloo kestes oma suuri ja kangelaslikke iseseisvuse võitlusi. Olles aastasadade kestel võimsaks suurriigiks ja kaotanud mitmete jagamiste järele oma võimsa positsiooni Euroopas, on Poola ajaloo veriselt tallermaalt ikka tulnud välja võitjana, nagu ta on olnud võitjaks ka kaugemas ajaloos. Neid võitluste ja jagamiste ajajärke on „Kaitse Kodus“ küllaltki kirjeldatud, nende juures meie täna ei peatu enam pikemalt.

Rippumata mitmesugustest ja muutlikest poliitilise eksistentsi vormidest kolmes jaotuspiirkonnas hoidis Poola alal oma endise rahvusliku joone, laskmata end millestki kõigutada. Juurdus ja süvenes rahvusliku ühtluse ja katkestamatu ajaloolise edasiarenemise tunnetis, tuges surve ja tagakiusamiste ööd valgustava ja alati leegitseva Poola traditsiooni suurele minevikule. Kohe pärast jaotuse katastroofi sai hüüdsõnaks: vaba isamaa uuestivõitmine ja rahvusliku eksistentsi päästmine. Võimsat vastukaja leidis hüie rahva hinges, kes oli kindlasti veendunud oma vaidlematus eluõiguses ja oli täidetud usust ajaloo tasandavasse õiglusse. Mitmesugused olid võitluse ja endakaitse meetodid, tingitud silmapilgust ja miljööst, aga ikka üks ja sama oli lõplik ja ainus eesmärk. Vastuhakkamised olid „leegitsevad sambad“ Poola ajaloo okkalisel teel. Kuigi alla rõhutatud, hoidsid nad elu ja tegevuse sädeme tuhas hõõgavana, ja kui edu mõõgale keeldus, kogunesid kokkukasvanud kihid ja klassid ja ühinesid kodumaa pinna ja emakeele — kui rahva olemise avalduse ja eeltingimuste — kaitsemise lipu all. Preisi ja vene koolidest kõrvaldatud keel leidis erakorterites ja laialdastes salaorganisatsioonides edendamist ja kaitset. Igal pool põles salakesi kodumaa-armastuse küünal ja igal pool seisis rahvuslik idee kõrgel. Väliselt allasurutud Poola elu avaldus Wyspianski imelistes luuletistes, visioonides, Kaspruwiczi vapustavates kaebushümnides, Zeromski võimsas loomingu, Reymont'i talupoja-eeposes. Mineviku suured momendid ja suured kujud, Matejko poolt elustatud,

särasid täies hiilguses ja kutsusid kõiki elule ja tegevusele. Vaimset uuesti sündinud oli Poola juba enne poliitilist uuestisündi. Kõigi põlvete piinades ja piinade läbi pühitsetuna nägi ta jälle vabaduse koitu, mida ohvrid ja verevalamised, pikk äripäeva rühkimine ja vaev, loov vaimustus ja teaduslik uurimus olid kätte võidelnud. Ja edasi: põllumehe vaevorohke töö, kes armastusega rippus oma maalapi küljes ja selle päästis, töölise higi, kes keset internatsionaalseid liikumisi säästis kodumaa-armastuse, mõtles ja tundis poolalilikult, ja lõpuks — Poola naiste vaikne ohver. Poola oli küps uuestisünniks kui ajalootund saabus.

Maailmasõja algus 1914. a. augustis tõi Poola küsimuse uuesti päevakorra. Vene sõjaväe ülemjuhataja, suurvürst Nikolai Nikolajevitš, avaldas oma üleskutes 14. augustil 1914. a. lootust ühendada kõiki Poola maa-alasid autonoomseks riigiks Vene valitsuse all. Kuid venelaste hirmuteod nende poolt vallutatud Galiitsia osas tekitasid põhjendatud kahtluse nende lubaduste avameelsuses. Galiitsias tekib „Ülem Rahvuskomitee“, kes kokku seab lepituskava keskriikidega, Vene külge liidetud Poolas kaldutakse saksavastase arvamise poole, mille väljenduseks on „Rahvuskomitee“ Roman Dmowski juhtimisel. Iseseisva aktsiooni alustas Josef Pilsudski, kes tuhande paarisaja mehe eesotsas Krakovist tungis üle Vene-Poola piiri. Keskriigid ei lubanud aga Pilsudskile oma erilise sõjaväe loomist ning võtsid Poola leegionid oma ülemjuhtimise alla.

Pärast Varssavi vallutamist Saksa vägede poolt (5. augustil 1915. a.), sattus kogu maa rõhuva okupatsiooni alla. Oma lääneringe tagajärjetute võitluste mõjutusel avaldasid keskriigid Poola rahva poolehoiu võitmiseks 5. nov. 1916. a. manifesti, millega Poolamaa proklameeriti „riippumatuks riigiks päritava isevalitsuse ja põhiseadusliku riigikorraga“. Sellele riigile pidid kuuluma Venemaa küljest lahutatud Poola maa-alad, kuid lähemad tulevase Poola kuningriigi piirid jäid avaldamata. Ette oli nähtud tulevane ühendus lääne-naabritega ja rahvusliku sõjaväe loomise võimalus. Ühtlasi algatas Austria keiser Franz Joseph Galiitsia erandliku seisukoha kava väljatöötamise. Kuid okupeeritud maa-aladel ei järgnenud sellele mingeid tegelikke kergendusi. Neil poolehoiu võitmise üleskutesel polnud ka vähimatki tagajärge. Maa nõudis 5. novembri manifesti tegelikku teostamist. Selleks pidi kaasa aitama keskriikide poolt ellu kutsutud n.-n. „ajutine riiginõukogu“ (jaanuar 1917), milles aga mitte kogu Poola avalik arvamine polnud esindatud. Vahepeal kasvas leegionides käärimine, mis viimaks 1917. a. juulis viis truualamluse vande andmise tõrkumiseni suurema osa sõdurite poolt ja Pilsudski vangistamiseni. Patendiga 12. septembrist 1917. a. kutsuti siis okupatsioonivõimude poolt ellu n.-n. „valitsemisnõukogu“, mis koosnes peapiiskop Aleksander Kakowskist, vürst Zdzislaw Lubomirskist ja Josef Ostrowskist. Jan Kucharzewski eesistumisel kujunes esimene ministrite kabinet. Pärast isevalitsuse kukutamist Venemaal kuulutas sealne ajutine vabariiklik valitsus Poolamaa iseseisvaks, mida tunnustasid ka teised liitriigid. Uus revolutsioon Venemaal tõi 9. veebr. 1918. a. endaga kaasa Brzeze Litewski rahulepingu sõlmimise enamlaste

ja Saksamaa vahel. Selle lepingu alusel anti uuele Ukraina vabariigile Poola maakonnad Chelm ja Podlesje. See tekitas Poola avalikus arvamises pahameeletorni ja sundis Kucharzewski valitsuse lahkumisele. Osa legionaare kindral Josef Halleri juhtimisel suutis end läbi keskriikide sõjavägede lüüa läbi ja ühineda Poola väeosadega, kes Venemaal kindral Josef Dowbor-Mušnicki juhtimisel kujundusid endises Vene väes teeninud poolakaist. Vahepeal kuulutasid liitriikide valitsused president Wilsoni n.-n. tingimuste 13. punkti mõttes välja (10. jaan. 1918), et üheks rahutegemise tingimuseks saab olema ühendatud ja rippumatu Poola riigi loomine vabapääsuga merele. Keskriikide kokkuvõttepõhjustas „valitsemisnõukogu“ langemise, kes oma võimu üle andis Magdeburgi vanglast vabastatud Josef Pilsudskile kui riigipeale. See sündis 11. novembril 1918, mil algas Poolamaa taasvõllutamine poolakate suure juhi Josef Pilsudski juhtimisel.

1918. a. novembri algul algas võitlus Lwow'i linna pärast, millele tungisid kallale Ida-Galiitsia ukrainlased. Võitlus lõppes pärast kangelaslikku vastupanu poolakate võiduga. 13. novembril algab poolakate mäss Posenis, Pommernis ja Ülem-Sileesias, ning detsembris Spisz'is tšehhide vastu. Järgmiste kuude kestes kestab võitlus kõigil neil rindel. 9. veebr. 1919. a. astub Varssavis kokku esimene põhiseadustandev seim (Asutus Kogu). Pea- ja välisministriks valitakse Ignacy Paderewski, riigipeaks Josef Pilsudski (20. veebr. 1919). Aprillis ja mais vallutavad Poola väeosad Wilno ja kihutavad ukrainlased Väike-Poolast välja. Versailles' rahuleping (28. juunil 1919) toob viimaks lõpliku otsuse Poola iseseisvuse ja ta piiride kohta. 1920. a. jaanuaris algab sõda. Võidurikkalt edasi tungides vallutavad Poola sõjaväed Zytomiri, Berdicsewi, Kiewi (7. mail) ja Kaniewi, peavad aga Vene vägede survele alustama taganemist, mis kestab augusti keskpaigani, millele järgneb Poola vastupealetung. Suures Varssavi lahingus (13.—16. augustini) saavutavad Poola sõjaväed Josef Pilsudski juhtimisel hiilgava võidu, mille tulemuseks on enamlaste kihutamine Poolast ja 18. märtsil 1921. a. Riias Venemaaga sõlmitud rahuleping. 17. märtsil 1921. a. kinnitab seim Poola riigi uue põhiseaduse. Pärast, sama aasta märtsis, Ülem-Sileesias korraldatud rahvahääletust liidetakse osa sellest provintsist Poolaga. 1920. a. oktoobris vallutab kindral Zeligowski Wilno ja kutsub ellu n.-n. Kesk-Leedu, mis 1922. a. märtsis ühineb Poolaga. 15. märtsil 1923. a. järgneb Poola idapiiride lõplik tunnustus liitriikide poolt. 1926. a. maikuu keskpaigas kukutab Pilsudski Witos'i kabineti; riigipresident Wojciechowski peab loobuma oma ametist. Tema asemele valitakse prof. Ignacy Moscicki. Pilsudski hakkab valitsuse juhiks.

Nüüd puhkab marssal Josef Pilsudski, Poola rahvuskangelane ja riigi uuestisünnilooja, rida aastaid juba oma armastatud kodumaa mullas. Tema vaim elab aga Poola rahvas edasi ja on kannud riiki kõige paremates lootustes ja kindlas õitsengus oma vabaduse taassünni 20. aasta juubeli künnisele.

Õnn ja edu vabale Poola rahvale ja tema vapratele küttidele riigi taassünni 20. aastapäeva juubelil!

# Versailles

# Münchenini



Viimased kolme sajandi suured mandrisõjad, mõeldagu näiteks kolmekümne-aastasele sõjale või Napoleoni sõjakäikudele, on toonud ikka kestva tasakaalu Euroopasse. Nimetame siin Vestfaali rahu, Viini kongressi akte jne. Esimese mõju kestis ligi poolteist sajandit, teine määras küll Euroopa saatuse kõigest 30 aastaks, kuid viimane Euroopa kontinentaalsõda ei määranud midagi kindlaks, ei loonud uut tasakaalu, ei kujundanud meie maailmajagu, vaid ainult lõhestas seda. Versailles ei lahendanud ainustki neist probleemidest, mis oli vallandanud sõja. Kogu pärast sõja aja Euroopa ajalugu on närviline kobamine kestva tasakaalu leidmiseks meie mandril.

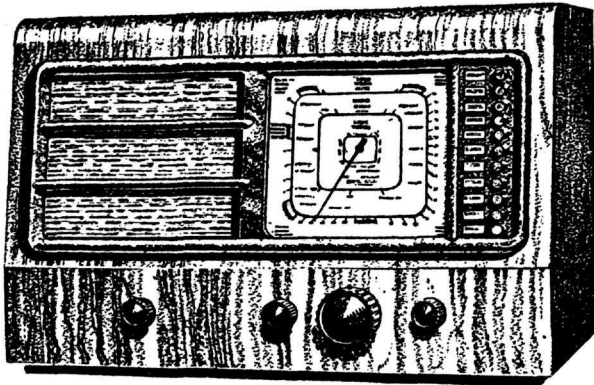
11. novembril möödub 20 aastat ajast, millal kirjutati alla liitlaste ja Saksa vahelisele vaherahule. Kohutav verevalamine oli lõppenud. Sellele järgnes 28. juunil 1919. a. Versailles' lossi peegelsaalis rahulepingu allakirjutamine. Keegi muidugi ei uskunud, et sellega oleksid igaveseks ajaks kõik rahvusvahelised probleemid lahendatud, aga võib-olla ainult üksikud võisid umbkaudu ette aimata Versailles' rahu nii lühikest eluiga. Üldiselt loodeti sellest siiski rohkem. Tõeliselt aga muutus on teostunud hoopis teisiti ja kiiremas tempos, millele kindlasti tollal ei mõeldud.

Kakskümmend aastat, mis meid nüüd lahutab vaherahu päevast, võime jagada neljaks ajavahemikuks. 1) Vaherahust Ruhri okupatsioonini, mis teostus 1918. a. kuni 1923. aastani ja mida võime nimetada päris pärast sõjaseks ajaks. 2) Dawes'i plaanist maailma-majanduskriisini, mis sündis 1924. a. kuni 1929. aastani ja mis tõi Euroopasse ajutise rahunemise ja konsolideerumise. 3) Versailles' rahuüsteemi kiiretempoline lagunemine, mida võib märkida ajavahemikuga 1930. a. kuni 1934. aastani ja mis tõi kaasa võidurelvastumise ja ettevalmistamise innu uueks sõjaks. 4) Saksa avaliku relvastumise algus, mida alustati 1935. aastal. Selle tagajärg: Reini pakti tühistamine ühes demilitariseeritud tsooni okupeerimisega (juunis 1936), Austria Saksamaa külge liitmine (13. märtsil 1938. a.) ja Sudeedimaa annekteerimine, mis sündis Müncheni kokkuleppe järgi (30. sept. 1938) ja viidi täide 10. oktoobriks.

Kui vaadata neid üksikuid etappe eraldi, siis näeme, et alguses Euroopa seisukoht kogu aeg oli tingitud Saksa-Prantsuse vastuolust. Öieti kestis „sõja jätkamine teiste vahenditega“. Neiks vahendeiks olid peale Reini-maa okupeerimise, mis oli vaherahu tingimusi ette nähtud, ka Saarimaa ja Ruhri okupeerimine reparaatsioonide maksude kindlustamiseks. Teisedki riigid liitusid näiliselt kahe Euroopa „põhiriigi“, Prantsusmaa ja Saksamaa, telje ümber, olgugi et nad ei aja siin aktiivset poliitikat, vaid nende välispoliitika raskuspunkt nihkub Euroopast välja. Ainult Dawes'i plaan (30. aug. 1924. a.) ja Locarno leping (11. dets. 1925. a.) püüab anda kõigi

Euroopa suurriikide ja Ameerika osavõtul Euroopa organiseerimise ideele mingisuguse kuju, sest New Yorgi finantsistid tulid otsusele, et kui kestab edasi lagunemine, siis maailmamajandus hakkab ühes riikidega. Saksamaale tuleb anda võimalus reparaatsioonimaksude maksmiseks, et Prantsusmaa ja Inglismaa omakorda võiksid tasuda oma sõjavõlgu Ameerikale. Peab tähendama, et Dawes-Youngi ajajärk tõi tõepoolest teatud elavust majandusse ja riikide vahelist konsolideerumist. Meil on veel kõigil meeles see kõrge konjunktuuri ajajärk. Ent vaevalt kolm aastat pärast Dawes'i plaani vastuvõtmist konstateerib inglise ekspert W. T. Layton esimesel maailma-majanduskonverentsil Genfis väga asjalikult ja väga kuivalt, et Euroopas on kümme kuni kakskümmend miljonit inimest, kelle toitjad on töötav, samal ajal kui riikide valitsused kulutavad aastas 2½ miljardit dollarit relvastumiseks. Ja edasi — milline ajaloo ironia! Haagi kokkuleppe järgi pidi Youngi plaan jõusse astuma jaanuaris 1930. See pidi reparaatsiooni küsimuse korraldama „täielikult ja lõpulikult“ kõigiks aegadeks ja olukordadeks. Saksa valitsus kuulutas isegi pidulikult, et otseselt heakstegemiseks minevad maksused tähendavad „lõplikke, absoluutseid ning tingimusteta rahvusvahelisi kohustusi sõna harilikus rahanduslikus mõttes.“ Ent siitpeale ei likvideerita mitte ainult reparaatsioonid, vaid kogu Versailles' lepingu oluline osa. Majandusliku kriisi puhkemine tõi väga ruttu maailmamajanduse rusustamise kõigi selle majanduslike ja poliitiliste tagajärgedega. H. Mülleri valitsus lahkus Saksamaal. Asemele astus aprillis 1930 Brüningi valitsus. Esimesed valimised Saksamaal natsistliku tähe all septembris 1930. a. Hoover'i moratorium Euroopale juulis 1931. a. Inglise töölisvalitsuse langemine ja Inglismaa lahkumine kullastandardilt septembris 1931. Saksamaa on kriisi keerises, kus valitsused muutuvad peaaegu kaleidoskoopilise kiirusega kuni jaanuarini 1933. a., millal A. Hitler saab riigikantsleriks.

Juba veebruarikuus 1932. a. alustas Genfis istungeid desarmeerimiskonverents. 14. okt. 1933. a. teeb Saksamaa teatavaks, et ta lahku desarmeerimiskonverentsilt ja Rahvasteliidust. (Jaapan oli seda teinud juba 28. märtsil Mandžukuo tüli pärast.) Saksamaa lahkumise Genfist tingis tema vähemusse jäämine oma seisukohtadega desarmeerimiskonverentsil. 1932. a. võeti põhimõtteline otsus vastu, mis pidi võimaldama kõigile riikidele üheõigusluse ja julgeoleku. Sellest väljades nõudis Saksamaa üheõiguslust, mis pidi tähendama kas teiste riikide otsukohest desarmeerumist tema relvajõu tasapinnani või Saksamaa relvastumist teiste riikide relvajõu tasapinnani. Saksamaa peavastaseks oli Prantsusmaa, kes nõudis desarmeerimisprobleemi julgeolekukülje kindlaksmääramist ja ei pidanud võimalikuks enne vähendada oma relvajõudu, kui on loodud rahvusvahelised garantiid Prantsusmaa julgeolekuks.



# EKKO

kuulsad inglise patarei-vastuvõt-  
jad ja automaathäälestusega  
aparaadid!

- BAW 69** 4-lamb. patareisuper võimsa lühilaine osaga . . . . . Kr. 220.—
- PB 279** 5-lamb. patareisuper 3 lainealaga. Esimene patareiaparaat Eesti raadioturul, mis omab automaatse häälestamise survenööpide abil. Võrratu häääl ja võimsus . . . . . Kr. 285.—
- PB 289** 7-lamb. vahelduvvoolu super, 3 lainealaga. „Radio aju“ automaathäälestajaga. Kohane luksuslikule kodule või seltsidele . . . . . Kr. 375.—

## A.-S. T O R M O L E N & K o.

Tallinn, Raekoja pl. 17. Esindajad kogu Eestis.

1932. a. vastuvõetud põhimõttelist julgeoleku küsimust püüti nüüd desarmeerimiskonverentsil käsitleda nii, et julgeolek kui ka faktiline üheõiguslus oleksid saavutatud 8-aastase katseperioodi lõpuks, mille jooksul oleks tegutsenud rahvusvaheline kontroll nende põhimõtete praktiliseks elluviimiseks. Saksamaa nõudis aga otsekohest jõudude pariteeti ja, kui selle lubamisest keelduti, eelistas ta Genfist lahkuda.

Samal aastal Rahvasteliidu poolt algatatud rahvusvaheline suurettevõte — Londoni majanduskonverents —, mis astus kokku 12. juunil, varises kokku ilma ühtki positiivset tagajärge andmata. Seda põhjustas peamiselt Ameerika eemalejäämine konverentsist. President Roosevelt algas aprillis oma rahanduspoliitilisi eksperimente hindadeprobleemi lokaalseks lahendamiseks ja tuli otsusele, et eraldumine ja hoidumine rahvusvahelistest kokkulepetest võimaldab kõige soodsamini oma eesmärkide saavutamise.

Rahvasteliit sai esimesed tugevad hoobid, mis tema tähtsust võrratult vähendas. Kaks tema poolt algatatud suurkonverentsi nurjus ja kaks suurt riiki lahkus liikmete hulgast. See tekitas otsekohe murrangu rahvusvahelise poliitika juhtmõtetes. Rahvasteliidu või konverentside süsteemi asemele astub jälle, nagu enne maailmasõdagi, tasakaalu- või liitudepoliitika, kus iga riik omal käel püüab kindlustada oma olemist, otsides endale lepinglasi kõige lähemate huviosaliste hulgast.

Nüüd said isegi aru Versailles' rahukonverentsi pehmed, kes olid õieti Rahvasteliidu loojad, et see asutus ei suuda lahendada rahvusvahelisi keerdküsimusi. 19. märtsil 1933. aastal, Inglise peaministri Macdonaldi külaskäigu puhul Rooma, tõstis Mussolini üles neljariigi-pakti kava, andes neljale suurriigile — Saksamaale, Itaaliale, Prantsusmaale ja Inglismaale — käskiva ja valitseva kooha Euroopa poliitikas. Mussolini direktooriumi sepitsused ei pääsnud kehtima ainult selle tõttu, et väikeriikide protestid ja Prantsusmaa liiduliikmed

Poola ning väike-entente (Tšehhoslovakkia, Jugoslaavia ja Rumeenia) suigutasid selle kavatsuse surmaunne. Ent riikide grupeerumine kestab edasi. Väike-entente riikide suhted konsolideeruvad. Nõukogude Vene vaen Poola vastu muutub normaalseks diplomaatiliselt vahekorraks ja hiljem sõpruseks, mis lõpeb mittekallaletungilepinguga. Seda sammu soodustavad Nõukogude Vene terav vahekord Jaapaniga ja Saksamaaga, sest Saksa majandusminister Hugenberg esitas Londoni majanduskonverentsil memorandumit, milles oli ette nähtud Saksa koloniseerimise võimalused Venemaale. Ka Poola korraldab oma vahekorrad Saksamaaga. Danzigi koridori küsimuses nähti kaua aega Euroopa-sõja tekkimise lätet. Ent 15. novembril Berliini Poola saadik Lipski deklareerib koos Hitleriga kummagi maa status-quo säilitamist, mis hiljem kujunes vastavaks konventsiooniks.

Jäädes eemale desarmeerimiskonverentsist jätkab Saksamaa hoogsalt relvastumist, mis teeb ka Inglismaa ja Itaalia umbusklikuks Saksamaa vastu, ehkki nad teatud määral toetasid Saksa nõudmisi desarmeerimiskonverentsil. Inglise ja Prantsuse kindralstaapide vahel toimuvad külaskäigud ja Inglise peaministri asetäitja Baldwin deklareerib, Saksa lennuväe kasvu silmas pidades, et Inglismaa piir asub Reini ääres, andes mõista sellega, et sõja korral Inglismaa võib ühendada oma sõjajõud Prantsusmaa omadega.

Samal aastal kerkib teravalt päevakorrale Saari-maa probleem. Teatavasti võõrandati Saksamaalt Saari maakond ja anti Rahvasteliidu komisjoni ülemvalitsuse alla õigusega, et Prantsusmaa võib kasutada seal leiduvaid söekaevandusi, tasuta maailmasõjas hävitatud söekaevanduste eest. Vabatahtlikku Saarimaa tagasiandmist ei olnud ette nähtud, vaid see pidi sündima referendumit teel, kus rahvas ise otsustab, kas ta tahab jääda Rahvasteliidu ülemvalitsuse alla või ühineda Saksa- või Prantsusmaaga. Saksa valitsus kinnitas, et rahva tahe

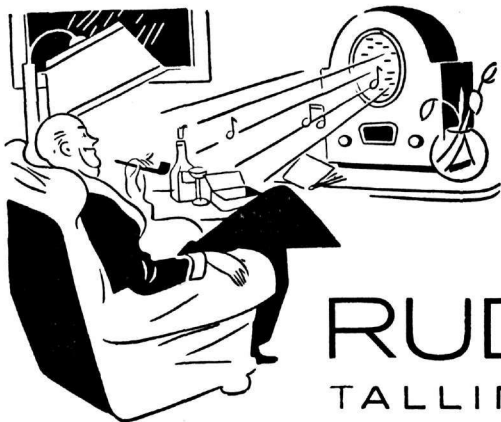
olevat niigi ilmne ja Saarimaa peaks Saksamaale tagasi antama ilma rahvahääletuse ta. Prantsusmaa ei saanud nõustuda sellega, sest Versailles' lepingu järgi ei kuulu sellase otsuse tegemine mitte Prantsusmaa kompetentsi, vaid küsimuse otsustab kohapealne elanikkond. Tulid juba kuuldavale jutud Saarimaa kavatsustavast putšist. Ent kui Prantsusmaa ähvardas rahutuste korral Saari- maal tulla sinna korda pidama oma sõjavägedega, vai- busid putšijutud ja küsimus läks 13. jaan. 1935 rahva- hääletusele, tuues Saksamaale tervelt 90% Saari häälest.

Samal aastal purunes ka Washingtoni mereleping, mis määras mereriikide jõudude vahekorra: Ameerika 5, Inglismaa 5 ja Jaapan 3. Jaapan ei tahtnud end enam siduda selle lepingu piiravate määrustega ja ütles selle lihtsalt üles. Sel puhul Londonisse kokkukutsutud kolme riigi merekonverents ei suutnud Jaapani soovi pi- durdada.

Eriti pinevaks probleemiks oli 1934. a. Austria ise- seisvuse küsimus. Saksamaa ammune iha oli Austria liitmine Saksamaaga, et oleks kergem oma mõjusfääre laiendada Balkanil. Ta pörkas aga sealjuures kokku Itaalia huvidega, kelle mõju all oli juba Albaania ja kes oli korduvalt esinenud Ungari kaitsjana. Et ka Prantsusmaa liitlane väike-entente satuks hädaohtu peale Austria liitmist Saksamaaga, deklareerisid Prant- susmaa ja Itaalia ühiselt, et nad peavad Austria ise- seisvust tähtsaks Euroopa rahule. Itaalia läks koguni nii kaugele, et saatis juulikuus rahvussotsialistliku mässu puhul omad sõjaväed Austria piirile. Küsimust taheti seada laiemale päevakorrale Prantsuse-Itaalia läbirääki- miste ajal, kusjuures oleksid tulnud lahendamisele ees- kätt Itaalia ja väike-entente lahkkelid. Asi jäi aga seis- ma surnud punkti, sest päevakorrale kerkisid teised ja palju tähtsamad probleemid. Samal ajal rahvussotsialis- tid püüdsid end Austrias maksma panna oma võimuga, mis lõppes küll 25. juulil kantsler Dollfuss'i surmaga, aga mäss suruti maha.

1935. aasta alguseks on Saksamaa relvastumise prob- leem rahvusvahelises poliitikas pinevalt päevakorral. Eelmise aasta 20. novembril oli desarmeerimiskon- verents sunnitud katkestama oma töö paremate aegade ootel, kuna Saksamaa eemaldumise põhjustel deklareeris ka Itaalia, et ta jätab konverentsile oma esindajad ai- nult vaatlejana. Sellest tuli tahes-tahtmata järe- lدادا, et seekord on desarmeerimiskonverents jäävalt maetud. Lõpuks teatas ka Baldwin Inglise parlamendis, et niikaua kui Saksamaa relvastumine on ümbritsetud salapärase müstikaga, on kõik desarmeerimiskatsed as- jatud. Selgust selle küsimuse kohta ei suutnud tuua ka Hitleri voliniku v. Ribbentropi külaskäigud Londoni ja Pariisi. Vastukaalu Saksamaa relvastusele hakkas otsima ka Nõukogude Vene. Ta lähenes Prantsusmaale ja mõlema riigi esindajate vahelisest mõttevahetusest oli tekkinud Ida-Locarno pakti mõte. Selle pakti läbi-

viimise tagamõttega astus ka Nõukogude Vene Rahvas- teliitu 1934. aastal. Paktist aga ei tulnud midagi välja, sest Saksamaa väitis, et tema ei või võtta enese peale võrdseid kohustusi teiste riikidega, sest temale ei ole võimaldatud võrdset relvastamise õigust. Prantsusmaa püüdis veel teiselgi kindlustada oma julgeolekut. Et Saksamaa salajane relvastumine 1935. a. alguks oli te- kitanud umbusku ka Itaalias ja Inglismaal, otsustas Prantsusmaa kasutada olukorda enese huvides. Ta suu- dabki kokku leppida Itaaliaga 7. jaanuaril ja Inglis- maaga 3. veebruaril. Selle kokkuleppega Itaalia ja Prantsusmaa likvideerisid kõik oma tülküsimused ja ko- hustusid vastastikuse usalduse õhkkonnas töötama ü- dise rahu kasuks. Eriti juhitakse tähelepanu Austria iseseisvuse küsimusele, mis oli Saksamaa poolt alatise vallutamise ohus. Itaalia lähenemine Prantsusmaa liit- lasele väike-entente'ile pidi sündima erilise Doonau- pakti kaudu. Londoni kokkulepe kindlustab samuti Austria iseseisvuse. Ühtlasi avaldab Inglismaa soovi, et Prantsusmaa ja Nõukogude Vene vahel saaks sõl- mitud Ida-Euroopa julgeoleku kindlustuse pakt. Saksamaale pakuvad Inglismaa ja Prantsusmaa täit üheõigus- lust relvastamise alal, kuid tingimusel, et Saksamaa tuleks tagasi Rahvasteliitu ja jatkaks koos teistega läbi- rääkimisi relvastuse vähendamise küsimuses üldise rahu huvides. Samuti oli ette nähtud selles kokkuleppes õhu- pakti sõlmimine Saksamaa, Prantsusmaa, Inglismaa, Itaalia ja Belgia vahel, mille järgi lepinguosalisel kohus- tuksid oma õhujõududega appi tulema kallaletungi osa- liseks saanud lepingulasele. Saksamaa asub aga väga re- serveeritud kohale. Ta lubab võtta Londoni kokkuleppe seisukohad põhjalikule kaalumisele. Oma relvastamise ta veeretab aga teiste riikide süüks, kes ei ole seni desarmeerinud, ja lisab juure, et enne üldisi läbirääkimisi soovib Saksamaa eriläbirääkimisi Inglismaaga. Saksamaa seisukoht tekitas umbusku Pariisis, sest oli näha, et Saksamaa püüab ajada kiilu Inglismaa ja Prantsusmaa vahele ja kombineerida nii, et teostamisele tuleksid ainult Saksamaale meeldivad punktid, kuna kohustused, kõigepealt osavõtt idapaktist, jääksid ära. Seepärast kinnitab 20. veebruaril Inglise valitsus, et kokkulepe on tervik ja seda lõhestada ei saa. Ent vaatamata sel- lele otsustati saata välisminister sir John Simon Saksamaa poolt ettepanud läbirääkimistele Berliini. Kuid samal ajal tuleb Inglise parlamendis arutusele Inglise relvastuse suurendamise küsimus, mida põhjendatakse Saksa salajase relvastamisega. Selle tagajärg oli see, et Hitler haiguse tõttu ei saanud vastu võtta sir John Simon'it ja Saksamaa kuulutab 16. märtsil 1935. a. Versailles' rahulepingu sõjaväelised klauslid tühistatuks ja seab sisse üldise väeteenistuse. Versailles' rahuleping oli muutunud olematuks ja selle tagajärjel võis oodata, et vähimalt kolm suurriiki reageerivad sellele ühise protestnoodiga. Seda aga ei juhtunud. Iga riik saatis



IGAT TÜÜPI

## RAADIOAPARAATIDE PARANDUSI

SOORITAB

**RUD. KENN** dipl. raadiomeister  
TALLINN, KULLASEPA 4, tel. 468-52

eraldi noodi õige lahkumineva sisuga. Kõige karedam oli Prantsusmaa noot, milles heideti Saksamaale ette rahvusvahelise õiguse rikkumist ja ähvardust maailma rahule. Üldine arvamus kaldus sinna poole, et Saksamaa valmistub sõjale ja seisukord on kriitilisem kui 1914. aastal. Selles õhkkonnas astub kokku 11. aprillil Stresa konverents Inglismaa, Prantsusmaa ja Itaalia esindajaist. Stresa konverents kinnitab, et Saksamaa on tühistanud Versailles' enese peale võetud kohustused ja kõigutanud seega usku julgeolekusse. Euroopa rahu huvides otsustab kokkutulnud kolm riiki tiheda koostööga seada end lepingute ühekülgsel tühistamise vastu. Ka Rahvasteliidu nõukogu mõistab Saksamaa sammu hukka.

Sõjajutud muutuvad järjest sagedamaks. Selles õhkkonnas on mõistetav, et Prantsusmaa ja Nõukogude Vene püüavad realiseerida kauplaanitsitud idapakti. Esialgu sõlmitakse Prantsuse-Vene abistamise leping, mis jäetakse avatuks ka teistele juureastumiseks. Leping kirjutatakse alla 2. mail Pariisis. Varsti sõlmib Nõukogude Vene samasuguse lepingu ka Tšehhoslovakkia.

Saksa-Prantsuse suhete pinevus oleks veelgi teravenenud, poleks vahele tulnud teisi asjaolusid, mis löid kiilu Itaalia ja Inglismaa vahele ning juhtisid nende tähelepanu koondama väljapoole Euroopat. See oli Abessiinia probleem, mis rikkus Inglismaa ja Itaalia solidaarsuse. Käesolevas küsimuses Inglismaa nägi Abessiinia küsimusega sattuvat hädaohtu oma huvid Aafrikas ja otsustas anda järele Saksamaale, et seega pehmen-dada vahekordi Euroopas ning hoida oma käed vabad mujal. Nii lepitigi kokku, et Saksamaa merejõud võivad olla 35% inglise omadest. Ka Itaalia-Abessiinia tülküsimust püüti lahendada Rahvasteliidu kaudu. Ent tagajärg oli see, et Rahvasteliit kaotas veel ühe liikme Itaalia näol. Samuti ei suutnud Rahvasteliidu poolt vastuvõetud sanktsioonid kaitsta Abessiiniat.

Kollektiivse rahukindlustamise üritused saavad 1936. a. üha suuremaid tagasilööke. Need ilmsesid Rahvasteliidu vaidlemata lüüasaamise puhul Itaalia-Abessiinia sõjas ja Locarno lepingu purustamise aktsiooni näol Saksamaa poolt märtsis 1936. a. Ka Hispaania kodusõja küsimus, mis puhkes 17. juulil, loob uusi vahekordi riikide vahel. Siin näeme juba selgesti, et üks Versailles' lepinguosaline — Itaalia, on pööranud selja oma endisile liitlastele ja töötab koos Saksamaaga. Kindral Francole sümptatiseerivad ja tema valitsust on tunnustanud Saksamaa, Itaalia ja Portugal. Teised riigid seda teinud ei ole. Kindral Franco näib olevat sõlmitud mingisuguseid kokkuleppeid Itaalia ja Saksa

valitsusega, sest Baleaari saared on tegelikult läinud Itaalia valdusse, kes seal on hakanud ehitama kindlustusi. Samal ajal arendavad sakslased suhteliselt elavat tegevust Hispaania Marokos, Baleaaridest aga olenevad suurel määral Vahemere-ühendused, mis on tähtsad nii Prantsus-, Inglis- kui ka Venemaale. Inglise peavad siit kaudu ühendust Indiaga, prantslased — Põhja-Aafrika asumaadega ja Venemaa kogu maailmaga. Inglise-Saksa merekõkkuleppest saadik, mida eespool mainisime, on Nõukogude Venele Balti merel liikumine piiratud, kuna Vahemeri Dardanellide statuudi revideerimisest saadik näib pakkuvat selleks häid perspektiive. Hispaania kodusõda ei ole lõppenud, olgugi et mõlemate poolte abistajad on teinud mõningal määral järeleandmisi. Praegu aga surub veel kogu küsimus täie raskusega rahvusvahelistele suhetele.

Reini demilitariseeritud tsooni okupeerimine ja Locarno lepingu purustamine Saksamaa poolt sündis 7. märtsil, Abessiinia sõja ja ühtlasi Rahvasteliidu kriisi haripunktil. Ettekäändeks Locarno lepingu purustamiseks kasutas Saksamaa Nõukogude Vene ja Prantsusmaa abistamisakti ratifitseerimist, tuues põhjuseks, et see loob koguni teise jõudude tasakaalu, millel ei ole midagi ühist omal ajal Locarnos saavutatud tasakaaluga. Saksamaale tehakse ettepanek, et ta ei kindlustaks Reini remilitariseeritud tsooni, kuid Saksamaa lükkab selle ettepaneku 24. märtsil tagasi. 23. juulil Belgia ja Prantsusmaa ministrid sõidavad Londonisse, kus otsustatakse kokku kutsuda viie riigi konverents uue Locarno lepingu sõlmimiseks, aga sellest ei tule midagi välja. Lõpuks kuulutab Belgia kuningas, et Belgia on otsustanud tagasi pöörata ennesõjaegse neutraalsuse juure, mis annab viimase hoobi Locarno paktile.

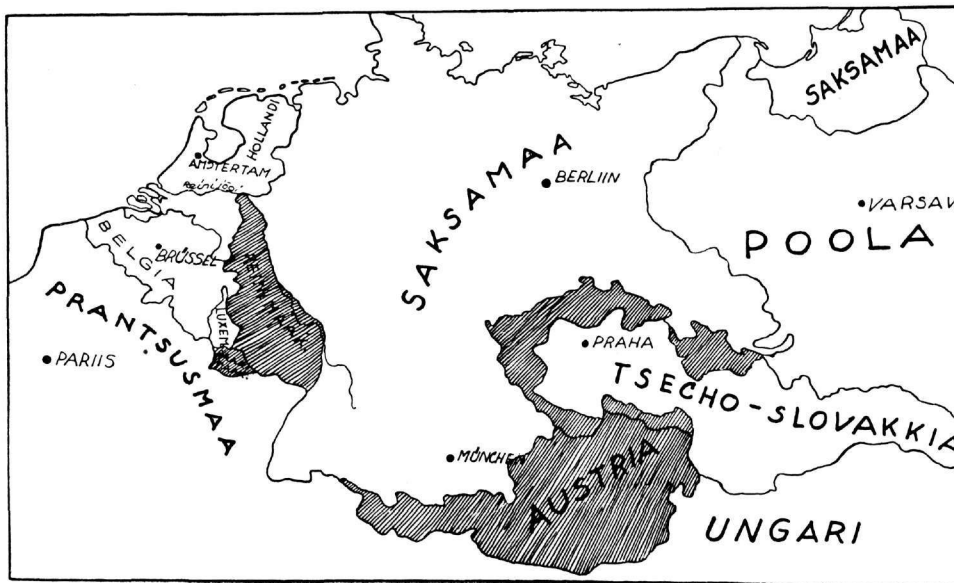
24. augustil otsustab Hitler tõsta sundusliku väe-teenistuse aja ühelt aastalt kahele, mis tõstab Saksa sõjaväe arvu 600.000 mehelt üle miljoni. Natuke varem sõlmib Saksamaa Austria kokkuleppe, kus Saksamaa tunnustab Austria täit suveräänsust, kuid viimane peab tunnustama end saksa rahvusega riigiks ja soodustama Saksamaaga koostöötamist. Endine Austria kaitsja Itaalia laseb seda rahulikult sündida, sest kumbki maa on osutunud teineteisele teeneid. 1936. aasta on üks tagajärjekamaist aastaist Saksa välispoliitiliste saavutuste alal. Ta on raputanud maha kõik maailmasõjast päritud kohustused ja ta sõjaline võime on niivõrd suurenenud, et Saksamaa suudab profiteerida igast avanevast võimalusest.

Nii palju kui ametlikud deklaratsioonid lubavad järeldada, paistab, et 1937. aastal Saksamaa esineb juba

nõudmistega, mis on suunatud asumaade saamisele ja eluruumi laiendamisele Euroopas. Juba 1937. aastal kirjutab „Manchester Guardian“, et Saksamaa esinevat nõudmistega, et Austria iseseisvus kaoks ja see liidetaks Saksamaaga. Sama teatas L. Garvin „Observer'is“ Sudeedimaa kohta. 1938. a. aastal on need enustused täide läinud.

Maailmasõja lõpu kahekümnendal aastapäeval, 11. nov., võime kinnitada, et Versailles' lepingu sõjaväelise osast ei ole midagi järele jäänud, kuna Kesk-Euroopa piirid on selle aja jooksul nihkunud õige tugevasti Saksamaa kasuks, nagu näeme seda juurelisatud kaardilt.

E.Pa





# Viru Maleva tegevusest 20 aasta jooksul

Kui 11. nov. 1918. a. okupatsioonivõimu langemisel võim läks Eesti Ajutise Valitsuse kätte ja samal päeval asutati Eesti Kaitseliit, sündis ka Viru Malev. Eesti Kaitseliidu juhataja kindral E. Põdderi poolt määrati samal päeval Virumaa ja Rakvere linna Kaitseliidu ülemaks N. Reek (praegune kindralleitnant, Sõjavägede Staabi ülem). Samaks momendiks oli Virumaal aga valmis ka Kaitseliit allüksustega — tarvis oli ainult senine põrandaalne organisatsioon välja tuua ja tööle rakendada, sest juba oktoobrikuu lõpul oli teatud hulga ohvitseride poolt, nende eesotsas N. Reek, loodud üle Virumaa organisaatorite-ohvitseride võrk neile alluvate mõtteosalistega. 20. nov. võis Viru Kaitseliidu organiseerija Tallinna teatada, et Virumaal on ilma Narvata ja selle ümbruseta 1450 organiseeritud kaitseliitlast 1300 püssi, 4 kuulipilduja ja 5600 padruniga.

Kiires korras ellukutsutud 14-nes Viru Kaitseliidu jaoskonnas oli tööd palju. Kõigil kaitseliitlasil tuli iga päev väljas olla. Kaitseliit pidi neil erakordseil päevil hoolitsema korra ja julgeoleku eest, pidi lahkuvaid sakslasi takistama meie varandusi välja viimast, pidi võtma riiklikud varandused oma kaitse alla, pidi peagi välja astuma sissetungivate enamlaste vastu — ja seda kõike ajal, kus meie rahvuslikud asutused olid aasta jooksul kahe võõra võimu poolt hävitatud, inimesed kas revolutsioonimõllus demoraliseeritud või tuhandeid hädasid üle elades ning raskest olukorrast veel raskemasse sattudes ükskõikseks muutunud ning kus enamlaste pealetungi oodates Eestisse jäänud enamlased seljatagant kavatsesid anda iseseisvusele surmahoobi.

Juba 21. nov. Viru Kaitseliidul tuli suur osa Kaitseliidu organiseerijaid, eesotsas N. Reek'iga, ja nooremaid kaitseliitlasi 5. Rakvere jalaväepolgule üle anda. Ei saanud ka vanemad Rakvere kaitseliitlased, kes polnud küll sõjaväes teeninud, kodulinna kaitsest eemale jääda. Nad võtsid 15. dets. 1918. a. osa Rakvere kaitsmisest enamlaste vastu ja olid Hulja küla kaitsmisel väejuhatusele hädavajaliseks jõuks mitme päeva jooksul. Samuti võtsid teiste jaoskondade kaitseliitlased tegelikult osa kodumaa kaitsest enamlaste vastu. Oli Virumaa enamlaste võimu alt vabastatud, asus Kaitseliit 16—60-aastasi mehi välja õpetama sõjaväelisele tegevusele, nii et mobiliseeritult võisid mehed kohe lahingusse minna.

Kaitseliidu hoogus töö kestis Virumaal 1920. a. veebruarini. 16. aprillil 1920. a. lõppes ka Kaitseliidu vahiteenistus. Tal ei jäänud avalikke ülesandeid. Ta likvideerus, kuid tõsisis spontaanselt ise ellu, kellelki luba küsimata ja korraldust ootamata. Seda nõudsid



*Viru Maleva pealik kol.-leitn. G. Vaher*

1. dets. 1924. a. sündmused. Detsembri keskpaigu tuli juba keskkohast korraldusi. 2. veebr. 1925. a. Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud Kaitseliidu põhikirja alusel nimetati Viru Ringkond Viru Malevaks ja Narva linn ühes ümbruskonnaga eraldati Viru Malevast. 11. märtsist 1925. a. arvates määrati Viru Maleva pealikuks major (nüüdne kolonelleitnant) Georg Vaher, kelle määramisega hakkas maleva organiseerimise ja väljajõppe töö täie hooga edasi minema ja on tema juhtimisel seni kestnud 9 malevkonnas. Malevkondade kõrval asusid 1932. a. tööle Rakvere suurtükiväe divisjon ja maleva mereüksused. 1925. a. 10. juunil asusid naised Kaitseliidu tööle „Viru Maleva Rakvere naisorganisatsioon“ nime all, millest sai aluse praegune Viru Naiskodukaitse Ringkond. Noorkotkaste Malev Kaitseliidu Viru Maleva tiiva all algas tegevust 1930. a. novembris ja kaks aastat hiljem asutati ka Kodutütarde Ringkond.

Töö suures Viru Malevas on 14 aasta jooksul läinud üldkorralduste kohaselt.

Malev on osa võtnud kõigist üleriiklikest üritusist. Maleva suurpäevadest on nimetada 30. aug. 1925. a., mil Kaitseliidu ülem tegi Viru Malevale esimese ülevaatus Rakveres, 5. sept. 1926. a., mil malevale annetati lipp, ja 1934. a. 6.—7. okt. — Neeruti sügismanöövri päevi.

G. V.

# Viru Malev 1918 – 1938



*Fanfaar kuulutab laagri lõppu*

Viru Malev loeb oma tegevuse algust ajast, millal alustas ametlikult tegevust Eesti Kaitseliit. Selleks päevaks on 11. nov. 1918. a., s. o. päev, mil üle riigi likvideeriti Omakaitse organisatsioon ja asemele loodi Eesti Kaitseliit. 11. nov. 1918. a. määrati Virumaa esimeseks Kaitseliidu ülemaks, praeguse mõiste järgi maleva pealikuks, N. Reek (praegune Sv. Staabi ülem kindralleitnant N. Reek). Ka Virus tegutses enne 11. nov. omakaitse ja okupatsioonialal valmistati Kaitseliidu tegevust ette „põrandaaluse“ tegevuse korras. Seda aega Viru Malev ei ole arvanud oma tegevuse hulka.

Virumaa ja Virumaa rahvas omavad kaugeleulatuvat mineviku. Prof. Tallgreni arvates on eestlased siia tulnud viimastel aastasadel enne Kristust. Sellest ajast peale kutsutakse seda maad juba „Viruks“ ja ta elanikke „virulasiks“. Soomlased on ikka nimetanud ja nimetavad seni nigi kogu Eestit „Viroks“ ja eestlasi „virolasiks“. Ajalugu tõendab, et virulased on olnud ausad ja õiglasid; võõrastega läbikäimine on

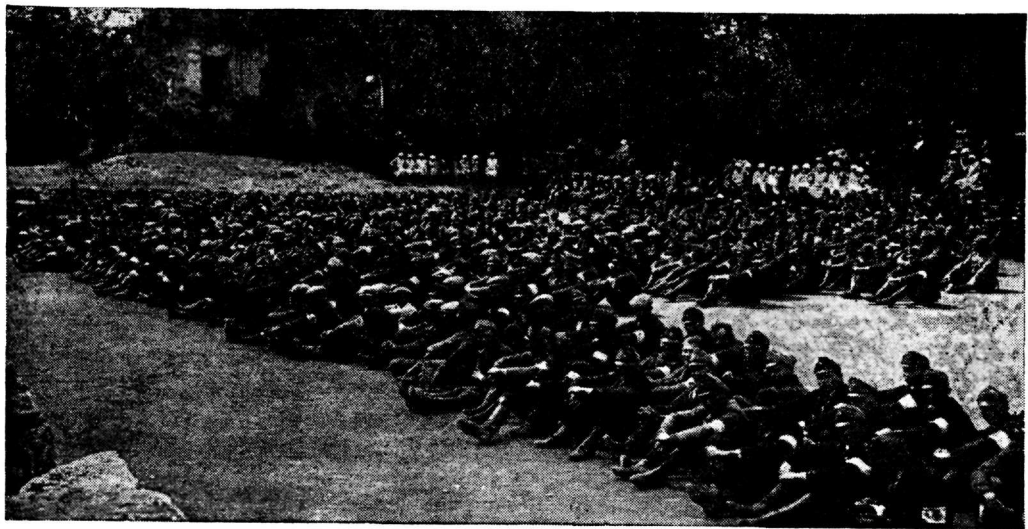
virulasilt nõudnud hästi korraldatud võimu, mille olemist on ka siin tunnustatud. Rohke muinaslinnade arv tõendab, et virulased on olnud tublid sõjamehed.

Masked ajad algasid virulasile 1195. a. peale, kui Soome lahe rannikule ilmusid esimesed ristisõjalased. Sajandite kestes on Virus veernud sõjavanker. Ka Vabadussõda algas Viru piiril. Vabadussõja järele on Eesti vaba ja vaba on ka virulane.

„Ja ilus on meie Viru! Vaadake Viru rannikut, mis asub Kunda ja Narva jõe vahel. See on kõrge tasane maa-ala, mida vaid põikorud ja jõed lõhestavad. Kuid mitte ilusad jõed ja orud ei ole üksnes põhjuseks, mis meid Viru rannikule meelitab, vaid ka kõrge paekallas ehk klint. Nagu hiiglamüür seisab ta meie kodumaa põhjapiiril, mis on palistatud mühavate määndide, pärnade ja tammedega. Siin on ka meie ilusaimad suvituskohad (Narva-Jõesuu, Võsu, Vainupää j. t.). Suvituskohtade kõrval kerkib Viru rannikul hulk tööstusettevõtteid ja vabrikuid: tsemenditööstus Kundas ja telliskivitehas Aseris, Kohtlas ja selle ümbruses Eesti tähtsaima maapõuevaranduse, põlevkivi, kaevandused ja hulk õlivabrikuid.

Viru randlased on juba vanast ajast kuulsad meremehed. Peamiseks randlaste tööalaks on kalastamine, kuid paljud lähevad merele, leides teenistust oma ja välismaa laevadel madrustena, tüürimeestena ja kaptenitena.

Lääne- ja Lõuna-Viru asub Pandivere kõrgustikul, seega on ta meie kodumaa üks kõrgeimaid kohti. Tema kõrgus ulatub meretasemest umbes 100 meetrini, üksikud tipud kerkivad veel üle selle (Emumägi — 166 m, Kellavere mägi 156 m, Ebavere mägi 146 m). Kõrgustiku

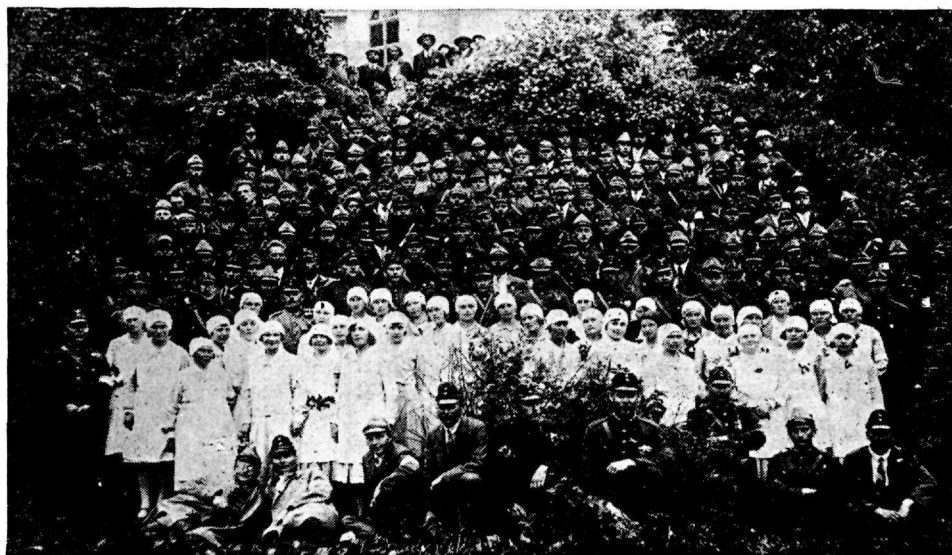


*Kaitseliitlased loengul Porkuni laagris 1930. a.*

põhjaosa on kaetud pik-  
kade, madalate vallselja-  
kutega, mis käivad röö-  
biti põhjast lõunasse kui  
kõrged künnivaod. Pan-  
diverest saavad alguse  
osa Soome lahe, Peipsi ja  
Võrtsjärve jõgikonnad.  
Ilusaimad jõed Viru on  
Valgejõgi, Sämi, Püssi,  
Pühajõgi, Narva ja Ran-  
napungerja. Põllumaad on  
head ja kannavad tublisti  
vilja, mistõttu Viru on  
tõusnud meie kodumaa  
tähtsaimaks teravilja ja  
eriti kartuli kasvatamise  
kohaks. Lääne-Viru on ka  
kuulus oma ilusate tam-  
mikutega, mis asuvad suu-  
remalt jaolt Rakvere ümb-  
ruses (Rakvere, Jupri, Vin-  
ni, Porkuni ja Mädapea).

Ida-Virus, Alutagusel, asuvad Eesti suurimad met-  
sad, esinedes paiguti ürgmetsadena, kus kasvavad põ-  
lised hiiglased — kuused ja männid. Metsaalune on  
tihedalt läbi kasvanud madalamate lehtpuudega ja  
põõsastega, mahalangenud tüved moodustavad läbi-  
pääsmatu rägastiku. Paks mets on peidupaigaks suu-  
rematele metsloomadele, nagu: karudele, ilvestele, nu-  
gistele, hirvedele ja põhjamaade metsade uhkusele —  
põtradele — ning paljudele teistele. Rikkad on met-  
sad ka tetrede, metsiste, laanepüüde ja mitmesuguste  
kullide poolest. Isegi mustad toonekured ja kotkad,  
kes muidu on nii haruldased, ei puudu siin. Elanikud  
siin peale põlluharimise ja karjapidamise leiavad ela-  
tist metsaraiumisest, tõrva ja tõkati ajamisest, mitme-  
suguste puust-tarberiistade valmistamisest, küttemisest  
ja Peipsi-äärsed elanikud kalastamisest.

Viru täieneb ja kasvab muudetakse viljakandvaks



*Pealikute laager Kunda Simunamäel 1929. a.*

viimsedki jäätmaad, luuakse eluasemeid nõmmedele  
ja soodele ning rikastatakse oma kodu nii ainelistele kui  
ka vaimsete varadega. Noortest virulastest sirguvad  
mehed ja naised, kes jõuliselt arendavad edasi seda,  
mis vanem põlv suurte ohvritega on loonud. Ainult  
see puu suudab sirguda ja tugevaks kasvada, mis on  
tunnud tuuli ja tormi, ja ka virulased, kes on tormi  
küllalt tunnud, oskavad elada ja võidelda vabade viru-  
lastena oma ilusas Viru. Suurema julgeoleku kind-  
lustamiseks on tuhanded paremad virulased astunud  
vabatahtlikult võimsa organisatsiooni, Kaitseliidu, Nais-  
kodukaitse, Noorte Kotkaste ja Kodutütarde, rida-  
desse. Nad on meie tulevik, meie vabaduse kangelas-  
ja ohvrimeelseks pandiks.“

Hinnates oma maa väärtust ja vara, virulase hinge-  
lisi omadusi ja esivanemate visadust on Kaitseliidu  
Viru Maleva pere 20 aastat teinud tõhusat tööd ja  
rühkinud edasi kõrgete  
sihtide poole.

20. aastapäevaks on  
meie organiseeritud pe-  
res: kaitseliitlasi — 3509,  
Naiskodukaitse liikmeid  
— 1558, kodutütred —  
2383, noori kotkaid —  
2414. Seega on kokku  
9864 liiget. Eduga tegut-  
sevad meil KL jalaväe-  
ratsa-, suurtükiväe-, gaa-  
sikaitse-, õhukaitse-  
mere-, side-, raadio-, sa-  
nitaar-, veterinaar- ja  
autokolonni osad. Nais-  
kodukaitse ja noored  
arendavad tegevust oma  
kava kohaselt.

Hooga tööga tahab Vi-  
ru Malev edaspidigi olla  
kasulik oma kodumaale.

H. A.



*Kodutütred ja nende juhte kodutütarde päeva eeltöödel Rakveres suvel 1935. a.*

# Kakskümmend aastat Järva Malevat

See oli 14. novembril 1918. aastal, mil Järva maakonnavalitsuse esimees sai sama aasta 11. nov. kokku astunud Ajutiselt Valitsuselt käsu: „Kirjutan Teile kui Maakonnavalitsuse esimehele ette viibimata tegevusse astuda, Maakonna nõukogu kokkukutsumiseks korraldused teha ja kohalikud miilitsa organisatsioonid elusse kutsuda Ajutise Valitsuse käsu põhjal 11. novembrist k. a. Senikaua, kui see sündinud ei ole, peavad endised politseiasutused korra alalhoidmiseks edasi töötama.“ Korraldus jõudis aga hilja Paidesse. Juba teati siin, et 11. nov. õhtul oli Tallinnas otsustatud asutada Eesti Kaitse Liit, mille juhatajaks sai kindral-major Ernst Pödder. Ja Paideski olid juba sündmused arenenud. 12. nov. ilmus Paidesse kolonel J. Puskar, kutsudes samal päeval „Kreishauptmanni“ kabinetti kokku koosoleku, millest võttis osa kümme-kond Paides elutsevat ohvitseri. Juba sel koosolekul määrati kindlaks edaspidise tegutsemise suund ja jaotati ülesanded juhtumiks, kui lähemas tulevikus peaks olema vaja tegutseda. Järvamaa ja Paide osakonna Kaitseliidu ülemaks määrati kol.-lt. J. Puskar, kelle asemikuna jäi aga koha peale tegutsema kpt. Bachmann. Viimane muretses ka 15. nov. esimesed relvad Paidesse — 20 püssi ja 2 kasti padruneid. Kiiresti algas nüüd kaitsealkade moodustamine lahkvate okupatsioonivägede järele sissetungivate Vene enamlaste salakade vastu. Sellaselt möödus mõni päev kibedais askeldusis. 24. nov. nimetati K. L. Järvamaa ja Paide osakonna ülemaks Vold. Thomson, 27. nov. Paide linna komandandiks ja osakonna ülemaks n.-lt. K. Ant. Neil päevil ja järgnevail suudeti juba luua Kaitseliidu jaoskondade organisatsioon kihelkondade viisi: 28. novembril Koerus ja Peetris, 9. detsembril Amblas, Järva-Jaanis ja Türil. Jaoskondade juhatajaks said Koerus — al.-lt. J. Viitmann, Peetris — lipn. H. Gustel, Amblas — lt. J. Schmieder, Järva-Jaanis — lipn. A. Kasekamp, Türil — üliõp. H. Viitmann. Ka igasse valda määrati Kaitseliidu juhatajad. Paides registreerusid Kaitseliitu esimestena lt. Lents, lipn. Rusi, kpt. Trossi, lt. Silbermann, n.-lt. Ant, lipn. Gustel, kpt. Limberg j. p. t. Iga päev liitus uusi ohvitseri ja malevasi. Paide kooliõpilasist moodustus 40-liikmeline rühm. Nad kõik andsid alljärgneva töotuse:

„Oma eestlase ausõna ja allkirjaga töotan, et ma ennast Eesti Kaitse Liidu korra alla annan ja tenta eesmärgist kõige suurema hoolega kinni pean, ning selle eesmärgi kättesaamiseks valmis olen sõjariistadega välja astuma.

Eesti Kaitse Liidu eesmärk on, et Eesti Asutav Kogu kõige lähemal ajal kokku astub, kellele kõik võim meie rahva saatuse otsustamiseks peab olema ja kelle otsuse alla ma ennast täielikult paenutan.



*Kol.-lt. K. PREEŠ,  
Järva Maleva pealik*

Eesti Asutav Kogu peab otsekohe, salajase, ühetaolise ja proportsionaalse valimise viisi järele valitud saama.

Eesti Asutava Kogu valimiste korraldamist ja kokkukutsumist peab toimetama Eesti Maapäeva ja tööliste esindajate poolt täiendatud Eesti Ajutine Valitsus.“

Vandeteksti viimne iseloomustav lõige lisandati koha peal mõninga pahempoolse käremeelse isiku nõudmisel. Kuid siin ei olnud valida — iga mees oli kallid.

17. detsembril sõjaminister K. Päts andis loa formeerida Paide kaitsepataljoni. Kaitseliidu tegevusse tekkis sealt alates seisak, kuna kogu huvi oli koondatud sellest silmapilgust alates pataljonile, ja enamik kaitseliitlasi astus pataljoni koosseisu. Küsimus oli seda suurema tähtsusega, et vaenlane oli juba tunginud Järvamaa piiridesse ja talle tuli vastu saata reaalne jõud. Kaitsepataljoni ja Kaitseliidu vahel kippusid aga vahekorrad minema teravaks, mistõttu 22. detsembril kutsuti kokku laiem nõupidamine, millest pataljoni organiseerijad, Ajutise Valitsuse volinikud, pataljoni ülem lt. Kanep, Kaitseliidu juhataja, linna komandant, maa- ja linnavalitsuse esindajad võtsid osa. Nõupidamisel jõuti võimuküsimuses seisukohale:

„Et seisukord maakonnas väga tõsine on, sest vaenlase salgad on juba maakonda sisse tunginud ja võtab koht-koha järele oma alla ning ähvardab meid iga tunniga väerinna staabist lahutada, siis loovad olud iseenesest niisuguse seisukorra, et meil iseseisvalt ülesastuda ja olude nõuete järele toimetada tuleb. Ühes sellega arenevad sündmused ka liig kiirelt, nõnda et keskvalitsuse käskusi ja korraldusi äraootama jäädes võiksid kõik nende järele ettevõetavad sammud liig hilja olla. Seda kõike tähele pannes, otsustatakse kõik võim maakonnas sõjaväelase leitnant Kanepi (praegu kolonel, Toompea lossi komandant) kätte anda.“

Järvamaal tekkis sealt alates Kaitseliidu tegevusse vaikus, mis kestis kuni 20. jaanuarini 1919. Sellest ajast on kaitseliitlaste ülesandeks relvade kogumine konfiskeerimise teel, valveteenistus raudteejaamades ja teedel, väejooksikute ja kahtlaste isikute tabamine, salaviina põletamise vastu võitlemine ja politsei abistamine, sõjaväekohuslike registreerimine ja neile sõidulubade väljaandmine ning väljaõpe kaitseliitlasile.

1. märtsist alates sai Järvamaa Kaitseliidu ülemaks lipnik Kasekamp. Kaitseliitlasi oli registreeritud maakonnas üle 4000 mehe. Korraldati õppusi, millest osavõtjaid oli sadade kaupa. Vahepeal määrati Järvamaa Kaitseliidu ülemaks kpt. H. Oidermann. 1. veebr. 1920 lõpetati kaitseliitlaste registreerimine ja Kaitseliidu organisatsioon tehti alluvaks rahvaväe ülemale. Paides, Türi ja Koerus tekkisid Kaitseliidu asemele kütisalgad, mis aga ei suutnud täita Kaitseliidu ülesandeid. Olukord kodukaitse alal ei olnud Järvamaal hiilgav, kui läksime vastu iseseisvuse ajaloo kurvimalle sündmusele — 1. detsembrile 1924. a.

Teade 1. detsembri sündmustest Tallinnas jõudis Paidesse juba järgmisel hommikul kell 7.30. Juba tollal Järva Maleva eestvõitlejaid ja sidepioneerid lpn. F. Viidabaum (Viidalepp) tegutses Paides raadioga, mistõttu võimaldus kuulda Eesti sündmusi ka välismaalt. Kui siis 17. dets. 1924. a. kinnitati Eesti Vabariigi Kaitseliidu põhikirja ja organisatsiooni kava, algas ka Järvamaal otsekohe Kaitseliidu reorganiseerimine täie hooga.

Ranna-, õhu- ja sisekaitse ülema ringkirjaga 18. dets. 1924. a. nr. 1362 pandi Kaitseliidu organiseerimine ja juhtimine Järvamaal rahvaväe ülemale major H. Oidermannile, kes jagas 2. jaan. 1925. a. maakonna 5 allüksuseks, missugune jaotus on püsinud senini malevkondadena. Malevkondadeks on Paide (Paide linn, Anna, Esna, Koigi ja Mäo vald), Türi (Türi linn, Alliku, Kirna, Käru, Särevere, Vahastu ja Väätša vald), Tapa (Tapa linn, Albu, Ambla, Lehtse ja Nõmküla vald), Järva-Jaani (Vajangu, Kuksema ja Võhmuta vald) ja Koeru (Kapu, Rakke ja Väinjärve vald). Esimesiks malevkonna pealikuiks said Paides — R. Lepp, Türi — H. Viirmann, Tapal — A. Nurm, Järva-Jaani — E. Mühlbaum, Koerus — A. Viitmann. Samal aastal asutati malevkondade juure kompaniid järgnevalt: Paide mlvk. — Paide, Koigi, Anna, Esna; Türi — Türi, Kolu, Väätša, Alliku,

KAUNIS SUKK

Bemberg

Siidist





O. KILGAS

Kvaliteet lööksordid

„Libelle“

„Luksus“

„L a d y“

Käru ja Jändja; Järva-Jaani — Roosna-Alliku, Järva-Jaani, Võhmata ja Vajangu (Einmanni); Koeru — Koeru, Kapu, Rakke; Tapa — Tapa, Lehtse, Ambla, Nõmküla, Aegviidu ja Albu. Enamik neist kompaniidest on püsinud senini, välja arvatud Kapu kompanii, missugune on liidetud Koeruga, ja Aegviidu, Alliku, Kolu ning Nõmküla kompaniid, missugused on ümber moodustatud üksikrühmadeks. Juure on loodud Jäneda kompanii, Jäneda õppurkompanii, Kirna kompanii, maleva staabi kompanii ja Vao, Laupa, Tamsalu, Vahastu ning Vägeva üksikrühmad. 1925. a. alustati ka ratsaüksuste loomisega, mida praegu on malevas 7 ja mis on koondatud ratsadivisjoniks. Hiljem tekkisid Paide ja Tapa patareid. Lisaks neile on praegu sidekomandod Paide, Türi ja Järva-Jaani malevkondade juures, raskekuulipildujarühm Paide ja Türi kompaniide juures, õhukaitse raskekuulipilduja patarei Tapa kompanii juures, suuskurrühmad Kirna, Roosna-Alliku, Ambla ja Rakke kompaniide juures. Viimasena on organiseeritud jõuvankrite kolonn.

Malevlaste arv Järva malevas oli 1. juuniks 1925. a. 1199, 1. dets. 1937. a. aga juba 2513. Maleva juhatuse kuuluvad praegu maleva pealik kol.-ltn. Karl Prees, abi Jaan Eilart, liikmed Aug. Jürima, J. Kaarlimäe ja H. Kullerkann. Maleva staap asetseb Kaitseliidu nägus ja avaras majas; maleva sekretäriks on 28. märtsist 1928. a. alates R. Laane.

Järva reorganiseeritud maleva esimeseks pealikuks määrati 25. märtsist 1925. a. kpt. A. Rehe, kelle surma järele 14. maist 1926. a. ajutiselt täitis maleva pealiku kohuseid abi A. Suurkivi. 19. sept. 1926. a. määrati uueks maleva pealikuks kpt. J. Eisenberg (praegune Sakala Maleva pealik kol. J. Raudmäe). 1. maist 1928. a. alates on Järva Maleva pealikuks kpt. Karl Preisberg (praegu kol.-ltn. Karl Prees), kes seega on juhtinud Järva Maleva tegevust vahenditult 10 aastat. Maleva vanem-instruktoriks on praegu lt. Paul Onno, maleva instruktoreiks kpt. E. Reitkam, lt. V. Paide ja n.-lt. H. Puupill. Järva tugeva Naiskodukaitse ringkonna esinaiseks on pr. L. Eilart, Kodutütarde vanemaks pr. M. Reitkam ja Noorte Kotkaste Maleva vanemaks M. Ulk ja pealikuks A. Salk.

Lõpetades linnulennulist ülevaadet 20-aastasest KL Järva Malevast, tuleb lisandada, et eeltoodud read ei võimalda põgusatki pilti sellest, mida on saavutatud kõnealuse 20 aasta jooksul. Tungimata õpetegevuse üksikaladesse, tuleb eelkõige nimetada seda, et meelikõitev on vaadelda praegu Järva malevlaste kaunist eranditult vormirõivastuses rivi. On kujunenud kombeks demonstreerida töötulemusi võistluste näol. Võistlustel oleme aga harjunud kuulma KL Järva Malevast rõõmustavaid teateid. Meenutagem traditsioonilisi laskevõistlusi Sakala, Pärnu, Pärnumaa, Harju, Tallinna j. t. Malevatega ja vaadeldagem korra Järva Maleva saavutusi! Meenutagem ratsaspordi kiiret arengut ja käesoleva aasta võitu vahvate sakalaste üle ja ärgem unustagem seda, et KL Järva Malevasse kuulub A. Liivik, kes alles neil päevil ületas laskmises igasugused lootused, saavutades püsti 385, põlvelt 394 ja lamades 396, kolmest asendist kokku seega 1175 silma! Samal

korral saavutas aga Raadik 1122, Igarik 1112 silma jne. Järva Maleval on laskureid, kes võivad kartmatult kaitsta rahvusvärve, ning veelgi suurem on noorlaskeurite pealekasv. Käesoleval aastal on asunud erilise hooga organiseerima laskesporti ka kooliõpilaste hulgas, mis on annud rea ilusaid tulemusi.

Järva Malevasse on aga ka koondunud maakonna kõik parimad sportlased ja sporditase on viimaseil aastail tõusnud imetlust vääri hooga. Eriti tuleb seda ütelda aga just raskejõustiku kohta.

Kui lõpuks teha kokkuvõtte Järva Maleva 20-aastasest tööst, siis tuleb kinnitada, et 20 aastat on tehtud Järva Malevas üksmeelset ülesehitavat tööd riiklikus ja rahvuslikus vaimus, on koondatud tugevasse kodukaitse viljakaim ja kõlbelisim Järva kodanike pere, kelle tööd ja saavutusi kroonib kõige laiem seltskonna soe poolehoid, arusaamine tehtud tööst ja hinnang selle töö saavutustele. Mõistagi ei ole olnud need 20 aastat kerged, ent raskused muutuvad nulliks ühistahte ja ühisaadete juures, ja samad raskused on olnud kõrge eesmärgi kõrval needki, mis on liitnud võimsaks ühispereks põllumehe ja töölise, kaupmehe ja käsitöölise, töösturi ja ametniku, õpetaja ja õpilase, isad, emad, pojad, tütreid, vennad ja õed suureks Järva Malevaks, kelle ridades kasvavad sajad ja tuhanded noored, et olla alati valmis astuma välja vaba Eesti eest, nagu on seda kogu Järva Maleva arvukas ja alati rõõmus töötahteline pere.

Joh. Kaup.

Oleme oma

**mööbliäri**

üle viinud

**Pikk t. 25, telef. 469-29**  
(end. Pikk 30)

**TALLINNA**

**PUUTOOMEISTRITE  
MÕÖBLIMUUGI  
MAJANDUSÜHING**

Suur valik valmismööbleid  
Tellimised täidetakse kiirelt

# Valga Malev 20-aastane

Kaitseliidu organiseerimise algpäev Valga linnas ja Valgamaal langeb 18. novembrile 1918. a., mil Valga linnas moodustati esimesed vabatahtlike kaitseliitlaste salgad ja milline päev on ka ametlikult kinnitatud maleva aastapäevaks. Seega saab Valga Malev käesoleval aastal 20-aastaseks. Ametlik juubeliaastapäeva pühitsemine toimub 27. novembril Valgas. Algpäevil 1918. aastal olid Valga Kaitseliidu organiseerijaiks ja juhtideks koha peal kolonel E. Ahmann, kapten A. Irv ja lipnik K. Kornel.

Kaitseliidu uuestisünni õhutajaks ja esimeseks organiseerijaks juba 1924. a. lõpul oli Valgas praegune Kaitseliidu ülem kindral J. Orasmaa. Maakonna Kaitseliidu ümbernimetamise puhul Valga Malevaks määrati maleva pealikuks kol.-lt. J. Hiob, 01. 02. 1925. a. alates, ning tema reservi arvamise puhul, vanaduse tõttu, 16. oktoobrist s. a. arvates, kinnitati uueks maleva pealikuks kolonelleitnant H. Kulbok. Maleva praeguse juhatuse koosseisu kuuluvad peale maleva pealiku ta abi kapten H. Leir ja valitud liikmeina dr. E. Gross, kapten M. Vahtrik ja Riigivolikogu liige vandeadv. J. Kokk.

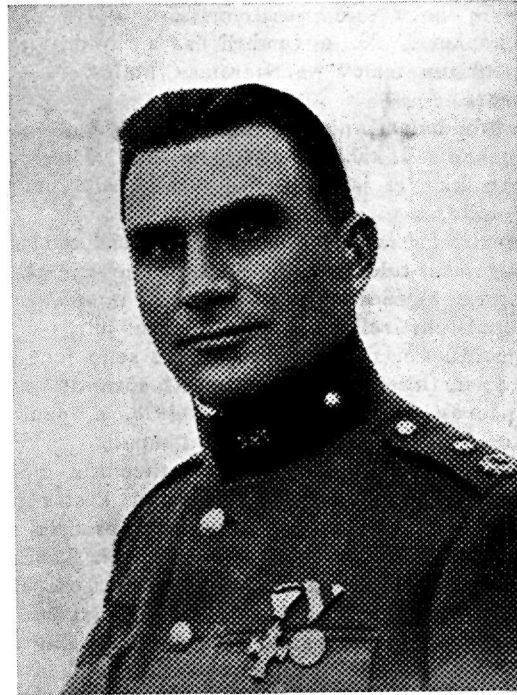
Maleva koosseisu moodustavad 4 malevkonda ja 2 divisjoni, üldse kokku 28 majandus-administratiivüksusega. Maleva staap asub Valgas, omas majas, ning staabi palgalise koosseisu moodustavad: vaneminstruktor kapten O. Puusepp, instruktor leitnant E. Leepere, sekretär R. Kivimägi ja arveametnik E. Ujuk ning Naiskodukaitse asjaajaja E. Sisask.

Kaitseliidu töös ja sisemises organiseerimises on malev kindlalt sammu pidanud Kaitseliidu põhimõtte ja üldtegevuse nõuetega. On võetud osa kõigist suuremaist Kaitseliidu võistlusist ja manöövrest väljaspool malevat ja koostöö õppusist sõjaväega. Naaberriigi Läti kaitseliiduga on loodud pidev ja heanaaberlik side igaaastaste laskevõistluste korraldamisega Läti Kaitseliidu Volmari polguga.

Sisemise elu ja tegevuse korraldamises pannakse suurt rõhku allüksuste kindlakujulisele organiseerimisele ja elujõulisele arenemisele, eriüksuste loomisele ja laske- ning taktikalise väljaõppe ala arendamisele.

Maleva eriorganisatsioonidena tegutsevad: Naiskodukaitse ringkond 23 jaoskonnaga, ringkonna esinaise pr. E. Aaremäe juhtimisel, Noorte Kotkaste Malev ja Kodutütarde ringkond.

Noorte organiseerimisele ja kasvatamisele on pühendatud suurt tähelepanu ning noorte arv ja Noorte Kotkaste tegevuse edukus on eriti viimasel ajal kiiduväärselt tõusnud.



*Kol.-lt. H. KULBOK,  
Valga Maleva pealik*

Noorte Kotkaste Maleva vanemaks on Valga maa- vanem Riigivolikogu liige V. Vellner ja maleva pealikuks Riigivolikogu liige vandeadvokaat J. Uuemaa.

Naiskodukaitse organisatsiooni juhid ja liikmed on teinud suurt ja tunnustamisväärset tööd nii oma sisemises organiseerimises kui ka meeste abistamisel igasuguses tegevuses, võistlusil ja manöövrest. Väärrika järeltulijana kasvab ja tegutseb Kodutütarde ringkond proua A. Rõömuse juhtimisel.

Kaitseliidu Valga Malev võib oma 20. aastapäeval täielise rahuldustundega ja veel suurema tahte- ja tööinnuga asuda oma edaspidise tegevuse jätkamisele ja arendamisele. Ei ole vahest väliselt püütud ega suudetud hiilata tegevuse rekordsaavutustega, kuid seda rohkem on tehtud tööd, riigi lõunapiiri erinevas olukorras, oma sisemise elu ja riigikaitse töö arendamiseks ning rahvus- ja ühistunde kõvendamiseks.

O. PUUSEPP.

---

**Kaitseliitlased,**  
**külastage Tallinna Maleva kodu**  
**Kaarli t. 10** **Ökonoom**

---

# 20 aastat kodukaitse tööd saartel

## Saaremaa Malev 20-aastane

Pühapäeval, 20. novembril s. a., pühitseb meie põhjapoolseim malev — Saaremaa Malev — oma 20. aastapäeva.

Kakskümmend pideva omakaitse töö ja tegevuse aastat läheb selle tähtpäevaga minevikku ja malev astub täismehe ikka, et jätkata sama ja veel suurema innuga alatud tööd.

Kaitseliidu Saaremaa Maleva otseseks töö ja tegevuse algajaks tuleb lugeda 1918. a. novembrikuus — omariikluse algpäevil — ellukutsutud omakaitse organisatsiooni üht selleaegset Kaitseliidu lüli — Saare-, Hiiu- ja Muhumaa Kaitseliitu, millele selle juht kapten J. P o o p u (hiljem kolonelleitnant, surnud) oma esimese päevakäsuga 20. novembril 1918. a. pani aluse, määrates kohtadele jaoskondade ülemad.

Siit peale algab intensiivne Kaitseliidu allüksuste organiseerimine kohtadel. Vabadussõja kestes piirdub Saare-, Hiiu- ja Muhumaa Kaitseliidu üksuste töö ja tegevus peamiselt valve- ja vahiteenistuse kandmisega ja iseseisva väeüksusena ta Vabadussõjast osa ei võta. 6. detsembril 1918. a. lahkuvad saartelt Saksa okupatsiooniväe osad ja sellest peale jääb Kaitseliit kohale ainsaks sõjaliseks ja korda alalhoidvaks jõuks.

Vabadussõja lõppedes jääb Kaitseliidu tegevus saartel järk-järgult ikka enam soiku. Koosseisude vähendamise ja Kaitseliidu reorganiseerimisega kaotab ta peaaegu täieliselt oma tähtsuse. Kaitseliidu tole aegsest organisatsioonist jäävad tegutsema ainult Kaitseliidu kütisalk ja spordiring, kes taotlevad oma erialalisi sihte. Ka nende tegevus on õige piiratud ja vähe impulsiivne.

Pärast 1924. a. 1. detsembri sündmusi saab Kaitseliidu liikumine ülemaaliselt uue tõuke ja saartel kutsutakse ellu Kaitseliidu Saaremaa Malev. Saaremaa Kaitseliidu reorganiseerimise tööd alustab tole aegne Saare maakonna rahvaväe ülem major J. K a j a k (praegu kolonel Sõjavägede Staabis) ja seda jätkavad major R. T e i m a n (praegu kolonelleitnant, 5. üks. j.-pat. ülem), major R. L i n t s (praegu Tallinna Maleva pealik) ja kolonelleitnant O. S ä r e v, kes ka praegu on maleva pealikuks.

Aastate jooksul on malevast võrsunud mitme tuhande liikmelise koosseisuga vabatahtlik üksus ja suurim seltskondlik organisatsioon saartel.

Praegu kuulub maleva juhatuse peale maleva pealiku kolonelleitnant O. S ä r e v'i veel ta abi Saare maavanem H. O t s t a v e l, maavanema abi J. T e e t s o v, Kuressaare

linnapea J. P e r e n s ja Kuressaare malevkonna pealik kpt. M. M i k k.

Maleva staabi ametkonda kuuluvad vaneminstruktor major A. P o r i, instruktor ltn. R. V a a b e l, noor-instruktorid ltn. J. L i i v o j a ja n.-ltn. A. H e n d r i k s, sekretär res.-lpn. A. K u k s o v, ametnikud A. L a u s s e n, A. R a u d ja H. K a l l e.

Aastate jooksul on malevas tehtud pidevalt tagajärjerikast tööd, esijärjekorras koosseisude väljaõppe, laske ja kehalise kasvatusel.

On asutatud üle terve maleva laskeradade ning õppe- ja spordiväljakute võrk. On soetatud mitmesugust side-, sanitaar- ja kraamvarustust.

Peale oma otsese töö ja tegevuse on malev ja allüksused juhtivald osa võtnud ja kaasa aidanud kõigile seltskondlikele üritustele kohtadel.

1937. a. algul Kaitseliidu Peastaabi kaasabil soetati malevale oma maja, mis suuresti hõlbustab maleva edaspidist tööd ja tegevust.

Peale Kaitseliidu üksuste võtavad maleva tööst ja tegevusest eriorganisatsioonidena osa Naiskodukaitse, Noored Kotkad ja Kodutütred.

Maleva juure kuuluva Naiskodukaitse Saaremaa Ringkonna esinaiseks on prl. L. K a l m ja ringkonna juhatuse kuuluvad veel prl. E. K a n e, S. K u r g v e l, pr. O. P e r e n s ja F. H e i d e m a a. NKK asjaajajaks on pr. H. K a l l e.

Esimesed naisüksused Saaremaa Maleva allüksuste juure tekivad 1924. a., mil 8. detsembril asutatakse NKK Kuressaare jaoskond. Järgnevate aastate jooksul asutatakse veel 17 jaoskonda, nii et praegu koosneb NKK Saaremaa Ringkond 18 jaoskonnast.

1927. a. moodustatakse 3-liikmeline „Kodukaitse



*KL Saaremaa Maleva juhatuse liikmed 14. 10. 1938. a.*

*Istuvad vasakult: maleva pealiku abi — maavanem H. Otstavel, juhat. liige — maavanema abi J. Teetsov, maleva pealik kol. O. Särev, juhat. liige — Kuressaare linnapea J. Perens ja juhat. liige — Kuressaare mlvk. pealik kpt. M. Mikk.*





*Kaitseliidu Saaremaa Malev 1938. a. Võidupüha paraadil Tallinnas*

Saaremaa Keskkondis", millest 1928. a. kujuneb välja 5-liikmeline ringkonna juhatus.

Töö NKK Saaremaa Ringkonnas areneb peamiselt 3-mel tähtsaimal Kaitseliidu ellu puutuval alal — toitlus-, sanitaar- ja varustusosal, missugustesse rühmitustesse vastavalt jagunevad ka liikmed. Toitlusjuhiks on A. Tedre-Trei, sanitaarjuhiks on dr. J. Dunkel-Kallas, varustusjuhiks õde A. Trey. Pealeselle töötab ringkonna juures rivijuht L. Koppel.

Peale otseste ülesannete meeste abistamise alal töötab Saaremaa Ringkond kaasa mitmel ühiskondlikul ja kultuurilisel alal, nagu karskuse propageerimine, sanitaartaseme tõstmine saare kodudes, eriti laste tervishoiu alal, laste hoolekanne, ühisabi ja jõulupuude korraldamine kehvemaile mudilasile, muistsete rahvantsude ellukutsumine viimaste ettekandmisega, aktuste, auõhtute, näituste korraldamine, laulupidudest osavõtt jne.

Erilist rõhku on malevas pandud noorte organiseerimisele.

Noorte Kotkaste Saaremaa Malev alustas tegevust 1930. a. juulis. Esimeseks maleva vanemaks määrati NK peavanema käskkirjaga nr. 1, 4. juulist 1930. a., tolleaegne maakonna haridusosakonna juhataja B. Steinberg ja hiljem NK peavanema kskk. nr. 10. NK Saaremaa Maleva pealikuks koolinõunik J. Koppel ja maleva pealiku abiks ltn. M. Mikk.

1931. a. algul alustasid tegevust esimesed rühmad, nimelt Kuressaare I ja Kihelkonna rühm.

1935. a. suurendati NK Saaremaa Maleva staabi liikmete arvu ja kuni praeguseni töötab NK maleva staap järgmises koosseisus: maleva vanem — koolide inspektor J. Koppel, abid maavanem H. Otsavel ja end. maleva vanem B. Steinberg, maleva pealik — riigikaits. kasv. õpet. kapten M. Mikk, abid majanduse alal lipnik A. Leemet, õppe alal kotkajuht E. Töldsepp ja propaganda alal vann. adv. J. Treufeldt.

Praegu on malevas 45 noorte kotkaste rühma.

Kuni 1934. a. oli malev organiseerimise ajajärgus. 1935. a. algas organisatsiooni laiendamine ja töö süstematiseerimine, kuna praegu on käsil sisulise töö süvendamine.

Kodutütarde Saaremaa Ringkonna organiseerimine Naiskodukaitse juure algas juba 1928. a., mil NKK Kuressaare jsk. juure toodi üle gaidide rühm, mis tegutses „Hellakeste“ rühmana. Sellest rühmast kasvasidki välja Kuressaare kodutütarde rühmad.

1938. a. on kodutütarde rühmi Saaremaal 48. Kodutütarde juhte on 52.

Saaremaa kodutütred, kes moodustavad ühise pere, tahavad alati töötada oma isamaa kasuks ja jääda ustavaiks kodutütarde õilsale juhtlausele: Isamaa auks! Ole valmis! — Alati valmis!

Kodutütarde Saaremaa Ringkonna juhatus koos seis 1938. a.: ringkonna vanem pr. S. Kaal, vanema abid pr. S. Sepp ja prl. H. Rünkla, sekretär pr. A. Liinev.

Maleva 20. aastapäeva tähistamiseks korraldatakse 24. novembril s. a. kell 20.00 maleva kodus pidulik aktus, millele järgneb ühine koosviibimine.

Hilissügise aja tõttu jäävad käesoleval aastal maleva 20. aastapäeva suuremad pidustused pidamata ja need peetakse Kuressaares 1939. aasta juunikuus.

A. K.

Jälgige „HELIOS'e" suurlinastusi:

„Noorus"

Peaosas: Kristina Söderbaum

Käsikiri: Thea v. Harbou

Režii: Veit Harlan

„Tosca"

Peaosis: Martha Eggerth, Jan Kiepura

Režii: Geza v. Bolvary

„Rasputin" (Keisrikoja tragöödia)

Peaosis: Harry Baur, Marcelle Chantal

Režii: Marcel L'Herbier

„Nooruse unelm"

Peaosas: Pola Negri

Režii: Nunzio Mola Somna

Sõjaväe ja kaitseliidu kehalise kasvatusala juhtivate tegelaste,  
spordiorganisatsioonide ja -liitude juhtide,  
kehakultuuri eriteadlaste, õpetajate ja treenerite,  
tuntumate spordiajakirjanike,  
meie kuulsamate tegevspordlaste - olümpiavõit-  
jate, eesti meistrite ja t.

— kokku kuni 300-liikmelise kaas-  
tööliskonna ühisel jõupingutusel

on saanud võimalikuks, et eesti keeles ilmub üllatavalt ulatuslik

# „Spordi suurraamat“

maailma spordikirjanduse suuremaid  
ja omapärasemaid universaalteoseid.

„Spordi suurraamat“ annab kaasakiskivas, voolavas ja selges sõnastuses põhivaate kogu kehalise kasvatus ja spordi alustest, spordi füsioloogiast, spordi tervishoiust jne.

„Spordi suurraamat“ toob eriteadlaste ja spordisuurmeistrite õpetusi otstarbekaks treeninguks, annab juhiseid tehnika ja taktika kohta kõigil spordialadel.

„Spordi suurraamatus“ on kõigi alade juures ette nähtud eriosad sõjalise iseloomuga harjutustele. Peale selle on teose ruumijaotusel pandud erilist rõhku riigikaitse seisukohalt tähtsatele aladele, nagu

laskespordile,  
hobuspordile,  
suusatamisele,  
mootorspordile  
rännakutele ja laagritele,

sõjalise iseloomuga kerge-  
jõustiku aladele, väljakute,  
võimlate jne. ehitamisele,  
võistluste, katsete ja pidude  
korraldamisele jne.

„Spordi suurraamat“ ilmub ligi 3000 leheküljelisena, 30 terviklikus erivihus, mis moodustavad 5 suurt köidet. Teos on kauni välimusega ja rikkalikult illustreeritud. Esimesed vihud ilmuvad käesoleva aasta lõpul. Teos viiakse lõpule 1940. a. alguses.

**Soodustatud ettetellimis-  
hindadega** kuni 24. det. s. a.

maksab „Spordi suurraamat“ (broš.)

**kohemakstavas rahas:**

Kr. 41.—, järelmaksuga:

Kr. 2.— tellimise andmisel ja jär-  
jekorras väljaantava esimese 25 vihu  
eest à Kr. 1.80 iga vihu ilmumi-  
sel, kusjuures

**5 viimast vihu saab ette-  
tellija tasuta.**

Pärast ilmumist on teose hind tundu-  
valt kallim.

„Spordi suurraamat“ kujuneb igale püüd-  
likule ja kohusetundlikule  
kaitseliitlasele mõõdapääsema-  
tuks kaaslaseks, õpetajaks ja nõu-  
andjaks.

**K/Ü. „LOODUS“**

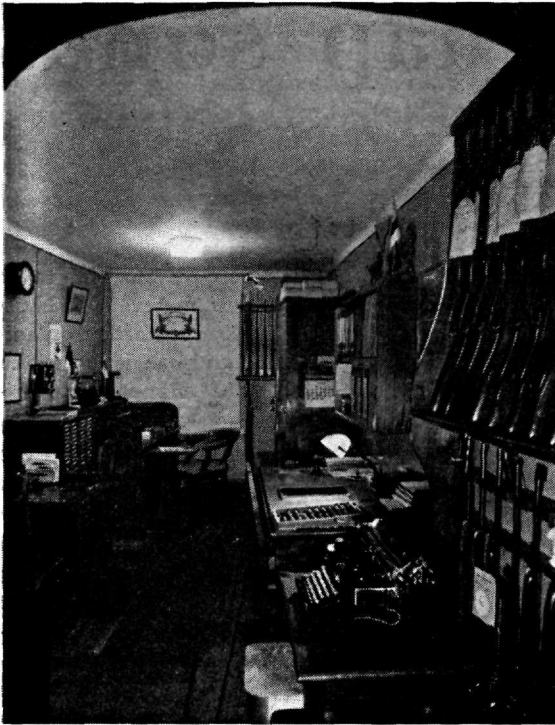
Tallinn, Kinga 6

Telefonid 411-91, 411-92.

Tartu, Ülikooli 18

Telefonid 4-29, 4-35, 4-49, 15-51.

Posti jooksev arve 2055.



# Kaitseliitlaste Tarvete Ladu

Kaitseliitlaste Tarvete Ladu KL Peastaabi juures töötab ainult kaheksandat aastat, kuid on selle aja jooksul jõudnud ära käia õige suure arenemistee. See oli 1930. a., kui tekkis KL Peastaabi õppe- ja spordiosakonnal mõte asutada Peastaabi juure ladu, kust kaitseliitlased saaksid osta vajalist laskematerjali ja teisi tarbeid. Kuni selle ajani oli kaitseliitlaste varustajaks laskemoona ja -materjaliga Rud. Passupi laskeriistade kauplus, kelle poolt telliti KL Peastaabi soovide kohaselt kohale kaitseliitlastele vajalist varustust. Kui otsustati sellased tarbed võtta müügile peastaabi juure lattu, oli esialgu müügikohana kasutada relvatöökoja juures asuv umbes 2×5 m suurune ruum, mis oli pealegi veel nii niiske, et isegi kõik paberid ja tindipliitsid muutusid seal tarvitamiskõlbmatuks. Laskevarustuse müüki toimetas algul relvatöökoda, alludes KL Peastaabi majandusosakonnale. Hiljem, kui need ülesanded hakkasid relvatöökojale käima üle jõu, võeti selle jaoks ametisse eri inimene, kes toimetas teatud tundidel relvade ja laskemoona müüki, teisel ajal oli aga peastaabi majandusosakonnas ametis kantseleiametnikuna. Siis allutati Kaitseliitlaste Tarvete Ladu Peastaabi õppe- ja spordiosakonnale. 23. maist 1931. a. muudeti KL Tarvete Ladu täiesti iseseisvaks, määrati vastav operatsiooni fond ja allutati ta otseselt KL Peastaabi ülemale. Sellest ajast peale on KL Tarvete Lao arenemine jõudnud suurte sammudega edasi. Viimasel ajal on Kaitseliitlaste Tarvete Ladu muutunud nii suureks müügikesk- kohaks, et siit ei osta oma tarbeid enam mitte ükski kaitseliitlased, vaid ka üksikud sõjaväelased, samuti ka laskurid piirivalvest ja politseist. Arvestades eriti seda, et Kaitseliit on meie suusaspordi arendamises õige palju korda saanud, on KL Tarvete Ladu täiendatud ka suusaspordi tarvetega, kust suusaspordi varustust müüakse võrdlemisi soodsate hindadega.

Praegu võtab Tarvete Ladu enda alla KL Peastaabi maja keldrikorral tervelt 4 eriruumi, kusjuures ruume on tulnud juure hankida visa võitlusega staabi ametnikelt, vallutades nende tarvitada olevaid keldreid, mis on nüüd ümber korraldatud nägusaiks müügiruumideks. Endise ühe ametniku asemel on KL Tarvete Laos nüüd tervelt seitse ametnikku — 3 naist ja 4 meest, kelledele kõigile jätkub tööd ja leiba. Laol on loodud soodsad äriühendused välismaa relva- ja laskemoona müügikeskustega, eriti aga Soome kaubaosaiühingu „Skohaga“. Samuti on Tarvete Lao kaudu müüdnud meie Sõjaväe Arsenali poolt valmistatud väikekalibrilisi püssi, mis võitsid möödunud maailmameistrivõistlusil suure kuuluse, küll Soome, Läti, Poola- ja Leedumaale jne.

KL Tarvete Lao juhiks on KL Peastaabi spordijaoskonna pealik kapten E. Lepp.

*KL Tarvete Lao ametnikud. Istuvad: pahemalt paremale — prl. A. Räni, kpt. E. Lepp, prl. O. Halberg ja prl. L. Kurg. Seisavad: T. Krauli, K. Hoolma, F. Laagus ja J. Viitroja*



# Kaitseliidu Peastaap sõnas ja šaržis

Asutuste juubeli- ja tähtpäevadel on saanud tavaliseks kombeks, et tõstetakse pisut katet asutuse igapäevaselt ametlikkusele ja lastakse ka neid, kel selleks tavaliselt pole õigust, vaadata asutuse sisemist elu varjava eesriide taha. Sellase põgusa pilgu heidame meiega täna Kaitseliidu Peastaabi igapäevasele tegevusele ja tegelasile, Kaitseliidu üleriigilise juubeli puhul, millega on põhjendatud ka käesoleva „Kaitse Kodu!“ erinumbri ilmumine.

Kaitseliidu Peastaap, nagu iga teinegi riigiasutus, omab oma kindla ametnikkonna, Kaitseliidu ülemast kuni uksehoidjani, kelledest igapäev on oma kindel ülesanne ja kohustused. Igal äripäeva hommikul, kui Kaitseliidu Peastaabi maja küljes rippuva kella osuti hakkab lähenema 8-le, avaneb Kaitseliidu Peastaabi üks kümneid kordi oma hästiõlitatud hingedel, et lasta sisse peastaabi ametisikuid oma igapäevasele ametikohuste täitmisele. Kirjutajad ees, sekretärid ja pealikud keskel ning juhtivad pealikud tagatipus kõnnivad nad oma kergetel või rasketel sammudel mööda laia treppi üles, ulatavad oma mantlid või sinelid uksehoidja alatiselt abivalmis kätte, ja — vaata — juba istuvadki nad oma igapäevase töölaua taga, et väledail sõrmil klõbitada kirjutusmasinat, kalligraafiliselt puhta käekirjaga teha raamatuisse sissekandeid, kirjutada vahikirju, koostada päevakäsku ja aruandeid või tegelda vaimse endassesüvenemisega ja lasta valmida oma peas tähtsaid

ja kaalutud otsuseid. Nende otsuste viljana juhitakse kogu Kaitseliidu üleriigilist elu kõigis malevais ja Naiskodukaitse, Noorte Kotkaste ja Kodutütarde organisatsioonides. Nende otsuste langetamisega läheb käiku kogu see keeruline masinavärk, mida nimetatakse teisi vabatahtlikuks kodukaitse organisatsiooniks Eestis.

Nende otsuste täideviimiseks ja ettevalmistamiseks on Kaitseliidu Peastaabis ametis üle kolmekümne isiku (vaata pilti lk. 670), kelle ülesandeks on hoida peastaabi keerulise masinavärgi õlitatud käik alati korras ja vaos.

Juubeli- ja tähtpäevade puhul ollakse ikka pisut üleemeelikus tujus. Olgem siis ka täna pisut üleemeelikud ja vaadeldgem allpool Kaitseliidu Peastaabi juhtivaid ametisikuid sõna ja sule kõverpeeglis, laskumata mujale kui kerge följetoni lauseehituse ja heatahtliku karikatuuri tasapinnale. *Sil vous plait!* Eesriie avaneb!

\*

Kindralmajor J. Orasmaa, Kaitseliidu ülem. Mees, kes jälgib täie rahuldustundega Kaitseliidu kotka kõrget lennu ja kelle ülimaks hooleks on kogu Kaitseliidu töö organisatsioonilise sisukuse ja edukuse suunamine kõrguste poole. On käinud Kaitseliidu elu juhtimisel ära juba pika ja kuulsurikka tee,



Kindral-major J. Orasmaa



Kolonel J. Maide



Kolonel A. Balder



Chr. Kask

kuid ta enesekindel samm ei väsi kõndimast ikka edasi ja ülespoole, sest tee on veel pikk ees, see läheb üle orgude ja mägede, ja Kaitseliidu kotka kõrge lend kohustab nii paljuskski. Mees, kelle sõna on kõva nagu karastatud teras. Kui on vaja ja kui olukord nõuab, paugub kui pikne, kui on vaja, annab kõigile isalikku nõu ja on eeskujulikult sõbralik ning lahke. Niisiis vana kahuriväelasena müristab ta vahel kui kahur, ja kahur on ta ka tõepoolest: julge, mehine ja enesekindel. Kui ümbritsevad teda aga lapsed ja noored, siis on ta nagu hea jõuluvana, lahke, mõnus ja naeratlev, kel pole isegi vitsakimpu seljataga. Armastab maaelu ja suvel, kui on rohkem vaba aega, näeme teda tihti oma talus Tartumaal põllutööd juhatamas ja, kui tuju tuleb, isegi kaasa vihtumas. On ümberkaudsete talunike seas väga populaarne, sest oskab ajada talumees- tega mõnusat piibujuttu ja on mees meeste seas. Ühe sõnaga: kange kindral, tore põllumees, tubli perekonnaisa.

Kolonel J. Maide, KL Peastaabi ülem. Kindrali parem käsi sõna otsekohesemas mõttes. Tema'p see on see mees, kes hommikust õhtuni istub peastaabis oma laua taga ja annab edasi käsklusi — küll telefoni teel, küll raadio kaudu, küll suuliselt. Tema hooleks on jälgida, et töö peastaabis jookseks laitmatu korralikkusega ja kiiresti nagu õlitatud välk. Nõuab alluvailt täpsust ja on ise täpsuse eeskuju, võiks ütelda — fenomenaalet täpne. Täpisealt täpne või, kuidas te tahate, igapidi täpne. Kardame, et täpsem inimene enam ei saagi olla. See on nagu hiidlase kepp, mis ühelt poolt olnud nii sirge, et see teiselt poolt kipunud juba kiskuma kõveraks. Vaadake — nii täpne on kol. J. Maide. Kõige muu kõrval ta on Kaitseliidu noorte premjeemagister, juhtides noorte vanemana nende tegevust. Eriharrastuseks sõjaajalugu. Kui aega jätkub, ei keeldu mõnusat jahiretket kaasa tegemast või mängimast kaasa partiid bridži.

Kolonel A. Balder juhhib kõrgema pealikuluna

KL Peastaabi õppe- ja spordiosakonda. Rassib väsimatult KL sõjalise väljaõppe ja kehalise kasvatuse juhtimisel ja on kõige selle juures väegade muhe mees. Kaitseliidu õppeala aednik peastaabis, kelle ülesandeks on valvata selle järele, et KL õppe ja kehalise kasvatuse teerajad iialgi ei rohtuks. Eriharrastusena rassib kaasa Eesti Laskurliidus ja mitmesugustes teistes liitudes. On mugava limusiini omanik ja, kui vaba aega leidub, teeb väikese tripi Kadrinasse oma kodukohta, kus armastab veeta nii mõnegi hubase weekendi. Jahimehena ta on tavalisest pühapäevakütist kraad kangem ja armastab vahel puhuda mõnusat jahimehejuttu. Ühe sõnaga: muhe mees. Muhedam veel kui muhe.

Chr. Kask on see mees, kel on tegemist nende tõsiste majandusprobleemidega, millede kallal ta rassib kõik need päevad, sigarett tolmamas suus. Ehkki ta ei ole vaikne unistaja, unistab ta siiski alatasa, ja nimelt sellest, et millal küll ükskord saabub see aeg, kus KL eelarve termomeeter tõuseb sellele tasemele, kus saab vabalt täita kõiki KL kulutusi ja väljaminekuid. Kuni selle ajani õhutab ta aga kõikjal kokkuhoidu ja, et selleks ise veenvat eeskuju pakkuda, kirjutab ise juba enam kui kaks aastat ühe ja sama sulega, mille harud on harunenud nagu jänesemokk sullevarrepeani lõhki. On õppinud oma nooruspäevil idamaa keeli ja omab cand. ling. orient. kraadi. Vana harjumuse kohaselt pörutab vahel nüüdki hiina-jaapani või mõnes muus eksootilises keeles kõne maha. Sõprade keskel hüüab hommikuseks tervituseks: salem aleikum. Kirgliku seenelkäijana ei pane kunagi pahaks, kui ütelda talle: mine seenele! Ta naeratab vaid selle peale ja — vaata — lähebki.

J. Tedersoo — Noorte Kotkaste sekundmagister, kes rassib poiste tegevuse juhtimisel, küll peastaabis, küll malevais, küll laagreis ja õppepäevadel — kus aga juhtub. Eraelus õigusteadlane ja sellasena on ta võtnud ka oma südames omaks igavese õiguse otsimise.



J. Tedersoo



Kaptan A. Truuvvere



Kaptan O. Kallikorm



Ltn. R. Raudsepp

Kõik, mis siin ajalikus maailmas on ilusad ja õilsad, on talle niisama südamelähedane kui ta igapäevane töö ja... ta Petserimaal asuv mõis, kuhu ta ei pääse aga nii tihti kauge vahemaa tõttu. Gentleman ja igati kena mees.

**Kapten A. Truuvere** — sule- ja kõnemees ning peastaabi esinduslik atašee. „Kaitse Kodu!“ tegevtoimetaja peatoimetaja ülesandeks ja kogu Vabariigi pressi kaubamuretseja sündmuste ja päevauudiste alal, mis on puutunud, puutub või saab puutama Kaitseliitu. Kaitseliidu kultuuriliste ülesannete ja kohustuste teetasandaja, malevate propagandategelaste kaadri ülemjuht ja kõikidesse kultuurilistesse ühingutesse, liitudesse ja eriliitudesse ettemääratud esindaja Kaitseliidu poolt, olgu see siis hõimutegevus, nimede eestistamine, kultuurfilm või filmikultuur. Kaitseliidu kõnekonseptide suurskaltise ülemdirektor ja palju, palju muud. Eraelus igavene tudeng.

**Kapten O. Kallikorm** — rassib oma alatiselt lukustatud kirjutuslaua taga ja salapäraselt suletud raudkapi ees, et KL mob.-operat. plaanid oleksid alati ažuuris ja et mingi salakoi ei pääseks nende kallale. Alati, kui ta peastaabis ringi liigub, on tal kaenlas mapp, mille pealkirjaks on ilmtingimata salajane. Ametialaliseks eriharrastuseks raadioasjandus ning salajasimaks unistuseks niisuguse tillukese raadio vastuvõtja-saatja konstrueerimine, mis mahuks iga mehe vestitaskusse ja mis võimaldaks Kaitseliidu pere liikmete vahel ideaalset sidet luua. Eriharrastuseks prantsuse keel, prantsuse köök ja prantsuse orientatsioon. Täieline džentlmen, või, nagu prantslane ütleb, comme il faut.

**Leitnant R. Raudsepp** — peastaabi kantselie ülemvalitseja. Hoolitseb selle eest, et peastaabi jooksev kirj vahetus ei seisaks ja et seisev kirj vahetus oleks õmmeldud ilusasti aktidesse. Ametialaliseks eriharras-

tuseks KL Peastaabi majade valitsemine. Omab isikliku limusiini ja käib sellega vabal ajal ja ilusate ilmadega kilomeetreid „õgimas“ ja tutvumas kodumaa vaatamisväärsustega.

**Major H. Virit** — laskeasjanduse eriteadlane ja suurim spets igasugu relvaliikide ja laskemoona alal. Meie võidukate laskurite isalik sõber ja nõuandja, teab peast kõik maailma ja kodumaa laskerekordid. Eeskujuliku arvude tundjana peab, nagu koolipoiss viit, kümnet kõige paremaks ja ihaldatumaks arvaks maailmas. Eriharrastusena juhib Tallinna Maleva kuulipildureid.

**Major P. Lilleleht** — kõrgemas sõjakoolis värskeltküpsetatud KL Peastaabi õppejaoskonna pealik, kes on omandanud kaitseliitliku erihariduse Pärnumaal ja juhtimise staaži Narvas. Mida ta KL õppeala juhtimisel teha suudab, seda peab näitama tulevik, kuid juba senistel kogemustel võib ütelda, et eeldused on kõige paremad. Eraelus eeskujulik mitmekohapidaja Pärnumaal. Uustulnukana käib ta peastaabis esialgu küll varvastel, kuid küllap ta õpib varsti ka kanda maha lööma.

**Kapten J. Lääne** — eriüksuste pealik, ratsa- ja suurtükiväe eriteadlane. Mees, kes on alati sõidus. Ja kui ta ükskõik missuguselt ametireisilt tagasi tuleb, on ta tulvil uusi ideid. Harjunud „liiklemisinspektor“ neil juhtudel, kui on tarvis mõnel juhul või suursündmuse puhul liikuma panna Kaitseliidu suurt peret. Ratsamehena ka mõnus jutumees, kes teab kohe pajatada, miks sõjaväes jalaväe kasarmute põrandad kuluvad läbi rutem kui ratsaväe omad. Ja kas teate, mispärast? Jalamehed kannavad ratatutud saapataldu, kuid ratsamehed neid ei kannu, sest siis ei kuuleks nad oma kannuste kõlminat.

**Kapten E. Lepp** — Kaitseliidu suusaspordi isa ja spordihooldaja. Kõrvalametina tarvete lao juhataja ja



Major H. Virit



Major P. Lilleleht



Kapten J. Lääne



Kapten E. Lepp

Juhime lugupeetud lugejate tähelepanu sellele, et „**Kaitse Kodu!**“ käesolev number ilmub oktoobrikuu teise- ja novembrikuu esimese poole kaksiknumbrina.

„**Kaitse Kodu!**“ järgmine number ilmub novembri lõpus, sellele järgneb jõulupühade eel jõulu-kaksiknumber.

„**Kaitse Kodu!**“ toimetis.

peastaabi komandant, missuguseid ameteid ta võtab samuti täie tõsidusega. Eriharrastuseks — sügav ja tõsine nõrkus raskespordi vastu, kuuludes selle ala juhtimisel ka meie vastavatesse eriorganisatsioonidesse. Suur Soome sõber ja eriteadlane soome keele alal. On käinud Soomes sadasid kordi, aga üks kord nii nagu seda keegi teine naljalt järele ei tee, nimelt suuskadel. See on ka juba saavutus omaette. Kunagi jäid juba kõik kauged rannad selle mehe suusaretkede jaoks igapäevaseks ja siis öeldi tulevaste retkede kohta ühes vemmälvärsis: „Noh, kas lööme käega kõigel' muule ja põrutame otse kuule!“ Mine tea — kes teab!

Sv.-ametnik T. Pullisaar — mees, kelle hoole all on Kaitseliidu rahad ja varad, kraam ja varustus — ühe sõnaga, kõik, mis koi ja rooste võib rikuda. Aga kuna ei koi ega rooste ole Kaitseliidu rahadele ja varandustele ligi pääsnud, siis võib julgesti ütelda, et nende ametlik hooldaja on mees oma kohal. Eraelus tõsine ja parandamatu jahimees. Peastaabi jahimeeste primus.

N.-leitnant N. Mirt — KL Peastaabi vanem relvurohvitser. Kaitseliidu relvastuse laadi ja omaduste (halbade ja heade) eriteadlane. Kui vaja, freesib, kui vaja, määrib, kui vaja, võtab lihtsa korgivinna ja teeb sellega püssiõõnsuses puhta töö. Enda (ja kelle mitte?) arvamise järgi põhjalik eriteadlane oma erialal. Peab lugu headest anekdotidest ja mõnusast jutust.

Vanemleitnant A. Vares — KL Peastaabi admiral, millisele kohale pääsis endise admirali siirdumisel Hispaania kodusõja tülisid lahendama. Sõidab alatiselt ringi, küll ranna-, küll sisevetes, ja hoolitseb

merekaitseliidu laevastiku taseme tõstmise eest. Eraelus õigusteadlane. Eriharrastus: rahvusvaheline poliitika ja kogu see maailma keeruline värk.

A. Lusikas — KL revident. Mees, kes on täpsuse kehastus ise, kes ei usu, see vaadaku — ta kannab ju isegi paragraafi vesti nõöbi küljes uuriketi asemel. Teab kõik ja näeb kõik. Ilma tema märkuseta ei lähe ükski majandusala dokument akti.

\*

Nootabene! Nüüd võiks panna muidu punkti, aga üks asi ei anna mulle veel südamerahu. Ärgem rääkigem sellest, et hulk nimesid ja isikuid KL Peastaabi arvurikkast koosseisust jäi siin veel loetlemata, aga või sa kõiki jõuad. „Kaitse Kodu!“ ärijuht on niigi kuri, et käesolev number paisus üle igasuguste elarvestuste mahukaks ja suureks. Üht nime ma tahaksin siiski veel mainida, see on juuresolevate šaržide looja — 1. järgu joonistaja dipl. kunstnik G. Kelemit, missugune nimi võiks vihjata sünonüümile, et sellele mehele on antud jumalikku kunstivaimu külimituga. Kui need šaržid siginesid nende ridade kirjutaja ette lauale, et neist ammutatava inspiratsiooni mõjul kirjutada väike veste, siis tõrkas kohe silma, et kõik šaržid on tehtud tabavalt ja hästi, ainult kaks esimest on nagu pisut võõrad või nii. Kui selle põhjust sai kunstnikuhärralt küsitud, siis vastas ta stoilise rahuga: „Noh, mis te siis mõtlete, kas te ei saa siis aru, et kõrgete ülemuste karrikeerimine võtab ka kõige suurema kunstniku käe värisema.“ Sel mehel oli õigus. Ka minu käsi värises kogu aeg neid ridu kirjutades.

LEHO.



Sv.-ametnik T. Pullisaar



N.-ltn. N. Mirt



V.-ltn. A. Vares



A. Lusikas

Suitsetage kvaliteet inglise sigarette ja paberosse

s i g a r e t i d

**ELBA**

**BRISTOL**

**ALBION**

p a b e r o s s e

**MOKKA**

**MIKAADO-PRIVAAT**

**MIKAADO-EKSTRA**

**LEMMIK**

Tubakatehas H. Anton ja Ko.

# Eesti Paberi Aktsia- Selts

Tallinn

**Paberimüük ainult suurel arvul**

A/S.

## EESTI REISIBÜROO

Peakontor: Tallinn, Raekoja plats, Kinga 3.

Tel. 433-20.

Osakonnad: Tartu, Suurturg 7. Tel. 3-72.

Pärnu, Kalevi 42, Endla majas. Tel. 1-13.

Telegrammi aadress: ERBO, Tallinn.

### 1. Raudteepiletite müük:

- a) kõikidesse kodumaa jaamadesse,
- b) kõikidesse Euroopa suurematesse linnadesse.

### 2. Laevapiletite müük:

- a) kõikidel kodumaa ja Balti mere liinidel,
- b) ookeanipiletid Inglise, Saksa, Poola, Belgia, Prantsuse, Rootsi, Hollandi, Itaalia ja Ameerika liinidel kõikidesse ulgumere sadamatesse.

### 3. Õhusõidupiletite müük:

„Aero“, „Aertransport“, „Deutsche Luft-hansa“ ja „Lot'i“ liinidel.

Esindus ja agentuur kõikidest suurematest Euroopa reisibüroodest.

Rahavahetus ja valuuta ost turistidelt. Välismaa pas-side ja viisumite muretsemine. Ringreisipiletid turis-tidele terves Euroopas, ka Nõukogude Venemaal. Kohalike autobuseliinide piletid, O/ü. „Mootor“ jt.

Nõuanded ja arvestused reise kohta tasuta.





On möödunud 20 aastat sellest ajast, kui Eesti vabatahtlik kodukaitse organisatsioon — Kaitse Liit — tõusis „Omakaitse“ järglasena meie riikliku julgeoleku võimaks kaitseteguriks. Laseme allpool vanu veteraane jutustada oma mälestusi Kaitse Liidu sünniaegadest, esitades neile usutlusel küsimuse: „Missugune on teie meelesõbivaim mälestus 11. novembrist 1918. a. ümbritsevast ajajärgust, kui loodi Eesti Kaitse Liit?“

**Kol.-ltn. Jaan Lepp jutustab loost, kuidas Kaitse Liit maksis kallaletungil surmasaanud kommunisti matmisraha ja kuidas vana ema sai matusekulude ülejäägist oma surnud kommunistilt-pojalt esimest toetust.**

Leiame kol.-ltn. J. Lepa, vana juhtiva Kaitse Liidu tegelase, 10. üksikust jalaväe pataljonist, kuhu ta määrati hiljuti pataljoniülemaks. Kol.-ltn. J. Lepp oli 11. novembril 1918. a. asutatud Kaitse Liidu 5. jaoskonna ülemaks Tallinnas ja sellest ajajärgust on tal säilinud huvitavaid mälestusi, milledest ta jutustab järgmist:

„Kahekümne aasta eest olid ajad teised ja olud teised. Minu olles vastasutatud Kaitse Liidu 5. jaoskonna ülemaks Tallinnas asus meie staap Paldiski maanteel nr. 12 Freibergi majas, kus meil oli ainult üks väike tuba kasutada. Olenevalt ärevatest aegadest oli meil tööd õige palju, sest Kaitse Liidul tuli siis peale kõige muu täita ka politsei ülesandeid. Patrulliteenistus avaliku korra ja rahu säilitamiseks oli siiski meie peamine ülesanne. Et kõigi ülesannetega rahuldavalt toime tulla, tuli õige kõvasti pingutada, sest õigupoolest oli meil mehi õige vähe ja püsse veel vähem. See ei olnud sugugi haruldane juhus, kus mõned meist ei saanud staabist paaril-kolmel päeval koju, tuli ööbida staabis ja elada seal. E. Puhk, kes elas meie staabi läheduses, oli neil päevil siis meile harilikuks moonamuretsejaks, sest paraku nõudis kõva teenistuse puhul ka kõht oma harilikku osa. Aga mis moonast sai seal suurt kõnelda, oli hea, kui saime muretseda heeringat-leiba. Nosisime seda ja olime pealegi veel õnelikud, et suutsime niisugustes rasketes oludes oma kohustusi täita. Hariliku patrulliteenistuse kõrval tuli meil lahendada igasuguseid kaebusi, vargusi, rahurikkumisi, jah — isegi röövimisi. Imestan nüüd tagantjärele, kuidas selle kõigega nii rahuldavalt toime tulime, sest suuremaid korralagedusi siiski ette ei tulnud.

Võrdlemisi suurt muret valmistas meile äärmine revolutsiooniline element, need, kes nimetasid end punaseiks ja kes ei tahtnud kuidagi meie uuele riigikorrale alluda. Meie patrullidel oli seesuguse elemendiga, kellede seas oli väga palju tumeda minevikuga isikuid, õige rohkesti tegemist. Oli palju juhtumeid, kus tungiti patrullidele isegi jõuga kallale, rääkimata halvustavaist märkusist, millega tuli erakorraliste aegade tõttu tihti leppida. Kutsuti mõnitajaid ja hal-

vustajaid vaid korrale ja selgitati neile nende käitumise ebaväärikus.

Üks juhtum, nagu ma seda mäletan, lõppes siiski kallaletungijaile õige kurvalt, mille juures kallaletungija-kommunist sai surma. Lugu juhtus ühel 1918. a. novembrikuu öhtul Falkpargi tänaval, kus meie patrull pidas parajasti tavalist valveteenistust. Patrullile tungis kallale salk purjus mehi, ilmselt kohalikud kommunistid, kes arvasid paraja aja olevat linna „valgete“ korrakaitsetega arveid õiendada. Kuna kallaletungijad olid arvulises ülekaalus ja nad tugeva viina-auru all olles kippusid otsekohe tegelikuks minema, pöörsid patrulleerijad kaitseliitlased püüsiotsad nende poole ja hoiatasid neid lähenemast. Kuna seesugune hoiatus põrmugi ei mõjunud ja kallaletungijad muutusid üha enam aktiivsemaks, avas patrull tule, mille juures üks kallaletungijaist sai silmapilkselt surma. See kainestas teisi kallaletungijaid otsekohe, kes silmapilkselt põgenesid.

Teisel päeval tuli surmasaanu ema jaoskonda ja kurtis oma häda: „Mis ma nüüd teen, poeg sai surma, aga raha mul ei ole, millega ma teda matan.“ Andsime, nagu ma mäletan, siis matuse kuludeks 2000 marka.

Lugu oli meie poolt juba unustatud, kui mõne aja pärast tuli seesama naine uuesti jaoskonda, nüüd juba, nagu selgus, tänama. „Olge teie tänatud, head inimesed,“ ütles ta oma pühaliku lihtsameelsusega, „sain nüüd poja ilusasti maha matta ja, näe, 800 marka jäi veel järelegi. Aga seda ma ütlen teile, see oli esimene toetus, mis ma poja kaudu oma elu aja jooksul olen saanud. Kui ta elas, ei ta siis annud mulle pennigi, aina purjutas ja, vaata, vahel sain peksagi.“

See iseloomustav juhtum näitas väga selgesti, misuguse elemendiga meil tol ajal oli tegemist. Aga kui ma nüüd tagantjärele mõtlen, siis pean ma küll otsekohe- selt tunnistama, et mitte kõik revolutsiooniliselt häales- tatud kodanikud ei olnud niisugusest halvast mater- jalist kui eelnimetatud. Mäletan, omal ajal tehti meile rohkesti etteheiteid selle pärast, et me olime võtnud oma ridadesse pahempoolse maailmavaatega inimesi, kes oleksid võinud saada kardetavaks meie organisat- sioonile. Aga just nende inimeste seas leidis õige rohkesti neid, kes täitsid oma kohustusi neil rasketel aegadel äärmise täpsusega. Eriti rõhutan ma seda vahiteenistuse pidamisel riigi varanduste juures saks- laste lahkumisel, kus oli tarvis selleks kõva valvet, et takistada sakslasi meie varandusi välja viimast. Siin

olid need inimesed eskujulikult oma kohal ja takistasid ennatsalgava püsivusega toiduainete ja teiste varanduste väljavedu, mis olid sakslaste poolt juba paigutatud vaguneisse.

Veel tuleb mulle meele üks kuju — see oli leitnant Jüri Ratassepp, pärsine kangelane Vabadussõjas. Kuna mehel ei olnud sakslaste ajal midagi teha ega peale hakata, muretsetes Joh. Pitka talle Noblessneri tehaseisse öövahi koha, kus ta hakkas, ilma kellelki selleks korraldust saamata, sakslaste ladudes seisvat laskemoona ja sõjamaterjali kõrvale toimetama, nii et sakslaste lahkudes oli tal kõrvale pandud terve väike arsenal ja laskemoonaladu, millega saadi tõhusalt varustada meie esimesi rindele minejaid, kellede seas oli ka leitnant Jüri Ratassepp ise. See sangarlik mees ei tulnud sealt ise enam kahjuks tagasi...

Minu tegevus 5. jaoskonna ülemana ei kestnud kaua — juba 28. novembril 1918. a., s. o. vaevalt rohkem kui kaks nädalat hiljem, siirdusin minagi sõja alates soomusrongiga väerinnale."

#### V. Resev-Resel jutustab sellest, kuidas koolipoisid ajasid laiali Eesti Ajutist Valitsust kimbutama tulnud enamlaste jõugu.

V. Resev-Reseli leiame Tallinna reaalkoolist, kus ta on võimlemise õpetajaks. Kuigi on parajasti tundide aeg, leiab usutletav võimaluse jätta poisid viivuks omapead ja on valmis siinsamas jutlema oma mälestusist Kaitseliidu loomise ajajärgust.

„Vaadake,“ algab ta nooruslikult elava rutiiniga, „mina olen ainuke mees praeguses Lõuna malevkonna 2. pataljonis, kes on säilinud endisest Kaitse Liidu 5. jaoskonnast, millest pandigi 2-le pataljonile alus. Tervelt 12 vana mõttekaaslast ja veteraani, kelledega sai omal ajal koos rassitud ja tublit tööd tehtud, on juba lahkunud elavate nimekirjast. Teised, elusolijad, on kas vananenud või on paisatud sinna-tänna laiali. Pole ju ka midagi imeks panna — on ju möödunud Kaitseliidu asutamise ajajärgust tervelt kakskümmend aastat.

Mäletan veel väga hästi neid päevi, kus me mees mehe kõrvale meie noore vabariigi heakorra ja julgeoleku eest valvel seisime. Kuigi olud olid tol korral võrratult rasked, ei vähendanud see siiski meie indu ega tegutsemisetahet. Üheks suurimaks takistuseks oli sõjariistade, peamiselt püsside, puudus. Kuid sellest hoolimata saime siiski kõigist raskusist üle. Mehed olid kõik usaldatavad ja see tähendas vägagi palju.

Võrdlemisi suuri raskusi sünnitas meile ka ruumide küsimus. Algul oli meie staap Paldiski maanteel, kust kolisime hiljem üle Falkpargi tänavasse ühe pudukaupluse ruumidesse. Kuid ka seal me ei saanud olla kaua, sest poeruumi suurus oli vaid 8 ruutmeetrit ja nii kujunes meie elamine ja olemine seal väga kit-

saks. Järgmisena kolisime Kordese tänavasse Vestholmi gümnaasiumi keldrisse, kus riitehoiuruumi kõrvale oli meil kasutada ka väike toake. Kuna ruumide kitsikus takistas suuresti meie tööd ja meeste kooskämist, siis tuli varsti mõelda jaoskonnale uue peavarju otsimisele. — See leitigi, kuigi pisut imelikul teel. Saime nimelt teateid, et Falgi aias, kus asuvad praegu võimlemiseltsi „Spordi“ ruumid, on endale tegevusvälja leidnud mingi salakõrts, mille otsustasime jalamaid likvideerida. Nagu mõeldud, nii ka tegime. Ja nii saime me endise salakõrtsi ruumides endile võrdlemisi lahedad ruumid, kuhu jääme ka jaoskonna tegevuse lõpuni. Mina olin tol ajal Kaitse Liidu 5. jaoskonna 1. rajooni ülemaks. Õine patrulleerimine oli meie peamiseks tegevusalaks, sest rahutute aegade tõttu oli tarvis korra hoidmiseks linnas valvsat silma ja kõva kätt. Oli tihti juhtumeid, kus enamlased püüdsid meie patrulle tülitada ja üldse avaliku korra ja julgeoleku vastu välja astuda, mis nõudis isegi üksikuid veriseid kokkupõrkeid.

Mäletan üht juhtumit, kus meie jaoskonda kuuluv rühm mehi, mis koosnes peamiselt koolipoistest, nende hulgas ka realist Silber praegune Tallinna Maleva instruktor leitnant Sillapere, oli saadetud Raekoja platsile, praeguse Ohvitseride Keskkogu maja juure, kus Eesti Ajutine Valitsus tol ajal pidas oma koosolekuid, valvet pidama ja korda hoidma. Samal ajal kogunes aga Raekoja platsile salkkond enamlasi, kellede ülbest käitumisest võis lugeda kõige halvemat: tungida Eesti Ajutise Valitsuse koosoleku ruumidesse ja panna seal toime vägivaldtegevusi. Kogunenud rahvas leidis kohe niisuguseid ägedaid tegelasi, kes kipusid enamlaste pogrommikavatsusi takistavate koolipoiste käest püsse ära kiskuma. Poisid olid aga kaugel sellest, et lasta enda kallal tarvitada vägivalda. Kiiresti olid neil püssiotsad pöördud kallaletungijate poole ja järgmisel minutil lasti mõned hoiatuspaugud õhku. Kuna ka see ei aidanud ja enamlased muutusid veelgi aktiivsemaks, avati nende pihta tuli, mis tabas paari enamlast, kes jäid surnuina ja haavatuina Raekoja platsile lamama. Säärane julge ja ootamatu väljaastumine mõjus kallaletungijatele nagu külm vesi. Rahvas jooksis jalamaid laiali, kusjuures ka kõige ägedamad kallaletungijad olid kõhuli maas. Ja niimoodi nad ronisidki neljakäpukil Vanaturukaela poole, suutmata enam kordki tagasi vaadata.

Seesuguste vahejuhtumite kõrvale meenub tublisid inimesi, kes töid kodukaitse mõtte aatekandjainena suuri ohvreid kodumaa vabaduse altarile. Ärgem kõnelgem sellest vaimustusest, mis haaras meie inimesi Vabadussõja puhkemisel, kus paljud tõttasid vabatahtlikult kaitsma oma kodumaad. See on meile kõigile väga hästi teada. Nende kõrvale leidis ka suuri teoinimesi, kes ei pidanud paljudeks oma elu kodumaa eest kaalule pannes teha ka võrdlemisi suuri majanduslikke kulu-



**Kirjutusmasinaid,**

**õmblusmasinaid,**

**jalgtraffaid,**

**radioaparaate**

müüb soodsa järeelmaksuga

**K. R. SAAR & K. O.**

TALLINNAS, Viru 3

TARTUS, Raekoja 2



# Hilda Raeksoo

Naiskodukaitse Toompea jaoskond  
Toompea malevkond

tusi. Nii mäletan meie jaoskonna meest Millerit, vana katelseppa Pelgulinnast, kes soomusrongiga rindele sõites pidas kuni Tartuni oma kulul ülal rongi remonttöökoda, millest hiljem kujuneski välja iseseisev remontrong. See tubli mees, tehes kaasa Vabadussõja, jäi kuni surmani Kaitseliidu pere liikmeks.

Vabadussõja alates hakkas meie pere liinile sõitjate arvel ikka enam ja enam kokku tõmbuma, paisus aga siis jälle, kui kuulutati välja üldmobilisatsioon. Kui mina 25. jaanuaril 1919. a. liinile sõitsin, oli meie jaoskonnas juba ligemale 2000 meest.“

**Kalevi malevkonna pealik kapten B. Abrams jutustab loost, kuidas ta päästis Eesti Valitsusele venelaste lennuangaride bensiini.**

11. novembril 1918. a. asutatud Eesti Kaitse Liidu 1. jaoskonna ülemaks Tallinnas oli B. Abrams, kelle leiame spordiriistade ärist „Esto“, kus usutletav on ärijuhiks. Jutlemisel mälestuste ümber Kaitseliidu asutamise ajajärgust jutustab B. Abrams järgmist:

„Ma olin tegev Omakaitse juba enne seda ajajärku, kui asutati Eesti Kaitse Liit ja kui mind määrati Tallinnas selle 1. jaoskonna ülemaks. Kuuludes sakslaste okupatsiooni ajal ümbernimetatud „Bürgerwehri“ elas endine Omakaitse vaim eestimeelsetes meestes ikka edasi. Salajane organiseerimistöö arenes meie keskel jõudsasti, kusjuures tehnilised korraldused saime polk. Põdderilt. Korraldasime oma laskeharjutusi vanal mahajäetud laskerajal Kalamaja surnuaia juures, kuhu mahtus korraga laskma ainult kaks inimest. Mäletan, et saksa sõjaväe ohvitserid olid meile laskeinstruktoreiks. Arvan, et sakslasil oli meie põrandaalusest koondamisest kindlasti hais ninas, sest tihtipeale märkasime, et meie käike valvatakse. Tavaliselt olid meie põrandaaluseks kooskäimise kohaks Laevähihuse ruumid, kus seisis harilikult sakslaste vahipost ukse ees valvel. See andis sellele majale niisuguse süütu väljanägemise, et me olime kindlad, et sealt ei oska meid keegi tulla otsima. Ja ei tulnudki, meie saime aga oma asju kõvasti edasi arendada.

Algul oli meie jaoskond Kalamaja tänavas, hiljem, kui sakslased välja läksid, kolisime meie üle Patarei tänavasse Joh. Pitka majja.

Mäletan üht juhtumit, kui Saksa okupatsiooniväed hakkasid meilt juba lahkuma ja kui oli loodud Eesti Kaitse Liit, siis anti meile korraga teada, et sakslased müüvad endistest vene lennuangaridest bensiini, mida on tarvis ilmtingimata takistada. Kuulus ju see varandus nüüd kõik Eesti valitsusele ja selle kõrvaldamisele oli tarvis kiiresti lõpp teha. Läksingi kiiresti ühes meestega kohale ja leidsin tõepoolest eest olukorra, kus bensiini ostjad ärimehed olid juba vaatidega kohale ilmunud ja nii ähvardas meile nii tarvi-

list bensiini äravedu. Andsin meestele kohe vastava käskluse igaks juhuks valmis olla ja hüüdsin sakslasile, et hoidku nad oma käed sellest varandusest cemal, mis kuulub nüüdsest peale Eesti valitsusele. Algul ei tahtnud sakslased minu vahelesegamisest kuuldagi. Nad töid välja isegi kuulipilduja ja olid näiliselt valmis meid tulistama hakkama. Kuna see aga mind ega minu mehi ei kohutanud ja ma veelgi energilisemalt nõudsin nende eemaldumist angaaridest ja nende andmist meie valdusse, andsid sakslased lõpuks järele ja taandusid.

Varsti lahkusid sakslased Tallinnast hoopis ja siis seisis meie ülesanne peamiselt patrulliteenistuse pidamisest. Nagu kõikjal, nii oli ka meil suur puudus korralikust relvastusest. Meie kaitsta oli ka linna elektrijaam, mille juures pidasime hoolega valvet, et linna valgustuse süda hoida väljaspool hädaohtu.

Kui sakslased Narva juurest tagasi tõmbusid ja oli oodata punaväe pealetungimist meie idapiiril, saadeti 1. jaoskonnast 10—15-meheline salk Narva riigivaranduste kaitseks. Tegelikult sattusid mehed aga kohe lahinguisse, kus nad osutasid küllalt julgust ja eneseohverdumist.

Kui ma nüüd nendele aegadele tagasi mõtlen, siis pean küll kinnitama eriti meie noorte suurt vaimustust ja aktiivsust, mis väljendus õilsates ja julgetes tegudes meie hädaohtu sattunud kodumaa saatuse otsustamisel. Noorte teovõimsus ja eneseohverdamine oli suureks toeks meie riikliku iseolemise aate kandmisel, mis tõstis üldist vaimustust ja päästis nii mõnegi õige raske olukorra.“

**P. Kuusik jutustab Kaitseliidu IV jaoskonna tööst Tallinnas kahekümne aastast.**

P. Kuusiku leiame Eesti Panga Tallinna osakonnast, kus ta on kassapidajaks. Olles üks neist kolmest 1918. a. asutatud Kaitse Liidu jaoskondade ülemast Tallinnas, kes on veel elus, jutustab usutletav oma jaoskonna tegevusest järgmist:

„Eesti Kaitse Liidu ülestõusmise järele 11. novembril 1918. a. määrati mind Joh. Pitka poolt IV jaoskonna ülemaks Tallinnas. Jaoskonna organiseerimise koosolekule kogunesime meie 12. novembril 1918. a. umbes 40 mehega J. Kirsipuu koolimajja Ahju tänavas. Mäletan, kuidas me jagasime oma esimesel kogunemisõhtul ähmase lambitule valgusel liikmeile välja püsse ja käesidemeid. Meeleolu oli kõigil ülev. Momendi tähtsus — kodumaa päästmiseks tööle asuda — valdas kõiki, mis väljendus niihästi meeste kõnedes kui ka kogu olemises. Meie esimeseks tegevuseks oli patrullide väljasaatmine tänavale ja Lutheri vabrikusse. Koostöö mõttes olime alati ühenduses politsei ülesandeid täitva miilitsaga, samuti Kaitse Liidu peastaa-

biga, mis asus tol ajal S.-Brookusmäel. Sinna tuli meil anda tihti mehi vahtkondade jne. tarvis. Oma lähemaist kaastöölisist mäletan oma abisid — J. Triumphi, kes langes hiljem Vabadussõjas, ja V. Pajussoni. Teistest nimedest, kellest osa oli rajooniülemaid, mäletan O. Suursööti, Uferbachi, Aami, Reinapit, Uusnat, Ildat, Heinrichsoni, Oniksit jne. Paljud nimed on ununud. Vaenlase lähenedes pealinnale siirdusid paljud meie jaoskonna liikmed rindele, nende hulgas ka mina. Oma kohuste täitmise IV jaoskonnas andsin edasi O. Suursöödile.“

**Vana veteraan Hindrek Kallau jutustab  
nii palju huvitavaid lugusid, et kõiki ei  
saagi võtta kokku ühe pealkirja all.**

Üks vanimaid ja aktiivsemaid Kaitseliidu veteraane on kahtlemata vana Hindrek Kallau, kelle leiame üles Omakaitse ja Kaitseliidu veteraanide ühingu juhatuse koosolekult, mille esimeheks on usutletav. Kuna aga koosoleku aeg ei anna end edasi lükata ja jutujamine sel silmapilgul on ebasobiv, on vana veteraan kohe heameelega nõus tulema teisel päeval „Kaitse Kodu!“ toimetusse, et jutustada seal oma mälestusi Omakaitse ja Kaitseliidu organiseerimise ajajärgust. Määratud ajal ilmubki vana veteraan kohale ja siis jutustab ta oma elamust kaksikümmend aastat tagasi järgmisi huvitavaid lugusid:

„Kui kahekümne aasta eest, 11. novembril 1918. asutati Eesti Kaitse Liit ja senine koostöö sakslastega oli lõppenud, mõistsin mina kohe, et nüüd on aeg tegutseda. Juhtumisi oli mul teada, et Kopli tänavas nr. 5 asuvas Kniep ja Werner'i aitudes on suuremal arvul lõhkeainet, millest oleks piisanud kogu Tallinna õhkulaskmiseks. Kui ma ei eksi, oli nendesse aitudesse paigutatud kokku 500 vagunit dünamiiti ja püroksüliini, mis oli jäänud end. Vene valitsuse pärandusena siia ja nii läinud sakslaste valdusse. Kuna nüüd sakslased hakkasid lahkuma, siis oli mul kohe selge, et see kardetav varandus tuleb kõige kiiremas korras sakslasilt meie valve alla üle võtta. Ilma pikema kaalutluseta võtsin oma kaks alaealist poega kaasa, viskasin püssi õlale ja läksin jalamaid Kniep ja Werner'i aitude juure, kus hakkasime sakslastega kauplema. Kuna ma saksa keelt ei osanud, siis oli üks mu poegadest mulle tõlgiks. Lasksin kohe avameelselt sakslasile tõlkida, et „vaadake, me oleme need aidad teie valdusse annud, nüüd, kus teie ülevõimul on siin varsti lõpp, olge lahked ja andke aidad tagasi“. Muidugi ei tahtnud sakslased minu juttu kuulda. Vaidlesime selle küsimuse üle nõnda hulk aega, kuni mul kargas lõpuks hing täis. „Hea küll,“ mõtlesin ma endamisi, „kui teie aitu üle ei anna, siis võite te neid valvata niipalju kui tahate, aga sisse te nendesse enam ei pääse.“ Vahepeal olin ma nimelt tähele pannud, et aidade võtmed ripuvad seinal, kust ma need haarasin järsu liigutusega enda kätte ja ise ruttasin kiires korras koju.

Teisel päeval olid aga sakslased mul juba kodus järele: andku ma aidade võtmed neile tagasi, neil olevat tarvis aidadest midagi võtta. Mina võtmeid ei annud, küll läksin aga ise sakslastega kaasa, et vaadata, mis neil siis aidadest võtta on. Ja mis te arvate — neile ei olnud tarvis rohkemat ega vähemat kui puusaagi, mille nad olid ühte aita unustanud. Panin tähele, et sakslaste valve oli ikka veel aidade ümber. Nüüd olid nad juba palju pehmemad ja ütlesid, et kui nad minema hakkavad, siis võime meie aidad saada oma valdusse. Mina läksin aga jällegi võtmetega minema.

Samal õhtul sain aga juba kuulda, et Kniep ja Werner'i aidade juure on kogunenud suur kari poisikesi, kes ootavat seal mingisugust noosi. Läksin kohe vaatama, mis seal siis jälle lahti oli. Ja tõepoolest — Werner'i hoov oli poisikesi täis, kes seletasid, et sakslased lubanud neile midagi anda. Mida nimelt,

seada nad ei teadnud isegi. Ajasin poisid hoovist välja ja siis alles märkasin, et kogu hoov oli käsigranaadi sütikuid täis. „Ei need ole laste mänguasjad,“ mõtlesin ma kohe ja ruttasin kiiresti koju, kust tõin ühe oma poegadest kaasa, ja nii me hakkasime seal kahekesi valvet pidama ja korda looma. Sakslased olid siis juba minemas, ladude valvajaid neist enam ei olnud. Ladustet leidisin kaks lahtivõetud jaapani püssi, mis olid varsti kokku pandud, ja nõnda saime me kohe relvi juure, sest püssidest oli kogu aeg suur puudus. Jätsin poja valvesse ja läksin ise inimesi otsima, sest kui kaua me kahekesi ikka seal konutada oleksime suutnud. Läksin ümber aida teispoole raudteed ja tundsin korraga, et mu jalg hakkas mingi traadi külge kinni. Tagusin selle ilma mõtlemata püssilaeaga puruks ja alles siis märkasin oma suureks ehmatuses, et sakslased olid asetanud siia mingi süütekapsli — nähtavasti kavatsusega laod õhku lasta. Kuigi kapsli sütik puudus, oli see siiski hädaohtlik mängukann ja ma otsustasin selle kohe kõrvaldada.

Niimoodi saime me aidade juures valvet pidada kuni 1918. a. jõululaupäevani, kusjuures valveteenistuses olid vaheldumisi Krulli vabriku töölisid ja majaperemehed, esimesed öösi, teised päeval. Muidugi nõudis see meestelt suurt pingutust, eriti töölisilt, kes päeval olid oma harilikus ametis. Mäletan, et ühel öösel kontrollkäigul leidisin ma värava lukustatud olevat, kusjuures valvureist polnud kuulda vähimatki. Pääsin viimaks teise ukse kaudu sisse ja — mis ma nägin: mees seisis akna najal, püssiots aknast väljas, ja ise magas. „Oota,“ mõtlesin ma, „ma tahan mängida sulle vingerpussi...“ Hiilisin tasakesi mehe juure, võtsin ta käte vahelt püssi ära ja panin luuavarre asemele. Siis hõikasid kõvasti, Mees ehmus, ärkas kohe üles ja kahmas luuavarre pihku, arvates selle olevat püssi. Hakkasin nüüd mehega kärkima ja lubasin ta anda sõjakohtu kätte, et kuidas tema, valvur, tohib jääda postil magama. Loomulikult tuli võtta seda kõike naljana ja asjast aru saada, sest mehed olid tõesti väsinud, magamisega neil ju õigupoolest polnudki. Teisel juhul, mäletan, oli üks jälle kinni ja mul ei olnud muud teha kui viskasin kiviga avatud aknast sisse ja, nagu hiljem selgus, magavale valvurile otse pähe. See oli aga nii väsinud, et ta magas rahulikult edasi, ja alles siis, kui ma kuidagi aita pääsedes ta äratasin, kohkus ta ja katsus pead, et ei tea, mis see on, muhk on peas ja pea valutab koledasti.

Kuulusin kogu aeg Kaitseliidu 1. jaoskonda Tallinnas, mille ülemaks oli B. Abrams. Kui viimane läks sõjaväljale, tuli tema asemele Altaus. Ühel päeval tuli mulle mõte (see oli veel enne sakslaste lõplikku äraminekut), et kuidas oleks, kui lähaksin ja võtaksin üle sakslaste intendantuuri staabi Patarei tänavas. Ei seal olnud palju kaaluda midagi, kogunesime, 10—15 meest, kokku ja läksime otsekohe lövi koopasse. Esimeselt saksa valvurilt, kes seisis ukse juures, võtsime kohe püssi ära ja marssisime julgesti teisele korrale, lõigates enne targu telefonitraadid läbi. Sakslased tegid meid nähes küll kohkunud näo, kuid vastu nad ei hakanud. Protesteerisid küll, kuid kallale ei tulnud. Ja kuidas nad oleksid julgenudki — meil kõigil olid püssid käes. Võtsin rahakapi võtmed ära ja panin oma valve sisse. Varsti tulidki riigivaranduse osakonna mehed kohale ja hakkasid kohalolevat varandust üles kirjutama.

16. detsembril kogunes Heina turule, nüüdsele Vabadusväljakule, salkkond punaseid, kes tahtsid minna Raekoja platsile, et ajada laiali praeguse Ohvitseride Keskkogu ruumes nõupidav Eesti Ajutine Valitsus. Me saime sellest teada ja saatsime kaitsesalga kohale. Kui enamlased sellele kallale tungisid, avasid kaitseliitlased tule, mille juures said mõned punased haavata ja surma. Üks meie meestest oli nii kange, et läks punaste rongkäigu juure ja tõi sealt ära punaste

lipu, mis viidi kui võiduka lahingu trofee S.-Brookus-mäele Kaitseliidu staapi.

Kniep ja Werner'i aidad olid minu otsese järelevalve all kuni 1918. a. jõululaupäevani, mil andsin need linna komandandi allkirja vastu üle. Nüüdsest peale jäid aidad sõjaväe valve alla.

Nendest aitadest on mul meeles veel üks teine huvitav mälestus, mis ulatub Omakaitse ajajärku, kui enamlaste võim hakkas Tallinnas raugema ja sakslased sisse tulid. Teenisin siis sadamas ettevõtjana süte laadimise alal Vene laevastikule, mille tõttu mul oli häid sidemeid vene madrustega. Kui siis hakkas kuuluduma juttu sakslaste lähenemisest, ütlesid enamlaste juhid, et pole karta mingeid sakslasi ja et tegemist on ainult parunite valgekaardiga, kellele tuleb igal juhul vastu minna. Et asjasse selgust tuua, palusid madrused mind, kas ma ei kasutaks oma liikumisvabadust ja ei sõidaks Ristile asja selgitama. Mina sõitsingi Risti jaama. Parajasti, kui ma sinna jõudsin, sõitsid sakslaste esimesed jalgratturid Risti jaama sisse. Kuna jaamas oli parajasti rongide vahetus, hüppasin mina kohe Tallinna sõitva rongi vedurile ja siis me kihutasime ühe aurruga Keilasse välja. Tallinna jõudnud, selgitasin ma madruseile muidugi tõelise olukorra ära, mis viis neid nii maru, et nad tegid otsuseks otsekohe Toompeale minna ja Anveldil naha üle kõrvade tõmmata, et mis ta valetab ja kellele ta ajab puru silma. Minnes Toompea lossi — mina muidugi kaasas — võeti esimeseks vahipostil seisvalt punakaartlaselt püss ära ja löödi see puruks. Anvelt ise oli aga juba Toompealt põgenenud, Kingissepa saime küll kätte, aga sellele ei olnud madrused nii vihased. Nüüd võtsid madrused linnas igal pool kõik asutused ja laod oma valve alla, et ära hoida ebameeldivad arusaamatused. Valve alla võeti ka juba eespool nimetatud Kniep ja Werner'i laod, kus asus juba siis suur lõhkeainete tagavara.

Kuna mul oli oma sadama tutvuste läbi madrustega endiselt hea läbikäimine, siis kuulsin ma ühel päeval, et Peterburist on tulnud käsk need laod õhku lasta.

Nüüd oli vaja kiiresti tegutseda, et ära hoida kaastastroof. Aga kuidas? Siin oli tõesti hea nõu kallis. Viivitamata otsisin ma üles Kopli tänava alguses aitade otseses läheduses elutseva kaasvõitleja-omakaitse-lase Aleksander Vende (endine politseinik ja kaardiväe allohvitser, hiljem politseiteenistuses Ülemiste lennujaamas), keda tundsin julge ja otsustamisvõimelise mehena. Koos tegime otsuse: laod tuleb nii või teisiti kohe üle võtta — kui ei saa heaga, siis väevõimuga. Ning seltsis ruttasime ladude juure, mida valvas 8-meheline hästirelvastatud madruste vahtkond, nendest mõned minule tuttavad. Püüdsime siis kogu sõnaosavust kokku võttes mõjutada vahtkonda ladude üleandmisele, muuseas kinnitades, et Saksa eelväed on iga silmapilk kohale jõudmas. Aga madrused ei tahtnud üleandmisest kuulda.

Läksime siis kahekesi minu juure, et nõu pidada. Linnast kostsid aeg-ajalt püssipaugud — see oli tol ajal tavaline nähtus — ning vahel sekka siin-seal suurem laskmine: punakaardi patrullid ja salgad paugutasid püssi enese julgustamiseks ja „kodanlaste“ hirmutuseks. Siis, mõtteid vahetades küsimuse kohta, keda jaoskonna omakaitsealast võiks kõige kiiremini kätte saada, sest ainsaks abinõuks näis olevat ülevõtmine vägivallaga, tärkas minul pilku seinale heites omapärane idee. Seinal nimelt rippus paar Saksa sõjaväe kiivrit, mis minu pojad, 16-aastane Gerhard ja 13-aastane Herbert, olid mõne aja eest hankinud saksa sõjavangidelt. Ja idee seisis selles: kui sakslasi ei ole, tuleb neid teha — poistele kiivrid pähe panna ja nad Saksa vägede elpatturillina saata ladude juure madruseid hirmutama.

Püsse neile kätte anda ei olnud, kuid vahest ehk aitab pimeduses ka kiivrite nägemisest!

„Saksa sõdurite patrull“ seati kohe korda. Poistele anti käsk ettevaatlikult hiilida Kopli tänavasse ladude sissekäigu lähedale ja seal — kõigiti hoides end madruste-valvurite kuulide eest, mida tuli arvestada — täita oma osa. Ning meie kahekesi ees, „sakslased“ tükk maad järel, liikusime ladude juure. Vaevalt olime tunnimehe poolt väravast takistamata sisse lastud, nagu eelmiselgi käigul, ja õues vahihooone juures madrustega juttu suutnud alata, kui linnast — ootamata õnneliku juhusega — kostis järjekordne püssiragin, seekord ebaharilikult tugev ja kestev. „Sakslased vallutavad linna!“ — hüüdsin kohe madrusele. Ning kui viimased erutudes väravasse ruttasid välja vaatama, sattus kohe nende pilgu ette teisel pool tänavat „saksa patrull“, kes madruseid märgates kohe „taandus“ lähima majanurga varju. — Madruseil ei olnud nüüd enam pikka mõtlemist. Vahetati omavahel mõni sõna, viisati aitade võtmed vahiputkasse, lisaks ka püssid (vahtkonnal olid peale püsside revolvriv), ning lahkuti vihaseks vandudes.

Lõhkeainete laod olid nüüd küll üle võetud, aga hädaoht polnud kaugelki veel möödas. Neid oli vaja veel valvata ja kaitsta, sest kesköö oli käes ja minööride salk, kes pidi õhkulaskmist korraldama, võis iga silmapilk kohale jõuda vastavate ettevalmistuste tegevuseks. Pealegi ei olnud üldse teada, mis linnas sündis.

Jätnud Vende ja oma pojad valveks ladude värava juure, ruttasin raudteejaama, et jaamaülemalt Eliaselt mehi abiks nõuda. Eliasel aga, jaama omakaitsealga juhil, oli eneselt meelest puudus korra maksmapanekuks jaamahoones ning selle ja depode kaitse korraldamiseks. Sain temalt eitava vastuse ning tõttasin nüüd uuesti Kopli tänavasse, et katsuda sealt mõni kõige lähemal elav omakaitselane kätte saada. Seal kohtasin üht neist ootamatult tänaval — Max Adamsoni (praegune Linnapanga kassahoidja), kes oli minemas linna poole „maad kuulama“.

Kohe pidasime kolmekesi — mina, Vende ja Adamson — lühikese sõjanõu ning otsustasime kiires korras ustavad mehed välja kutsuda. Otsuse täitmise pandi minule ja ma asusin viivitamata mööda maju käima, mehi otsima ja äratama. Nii saime mõni tund pärast keskööde juure majaomanik Jaan Tiismanni, kaupmees Aleksander Brandmanni ja mõned teised omakaitse-lased ning ladude juure kujunes juba korralik vahtkond. Linna häving oli ära hoitud, vähimalt esialgu, sest väljahirnutatud madruste vahtkond ega ka minöörid ei ilmunud öö jooksul ladude juure. Teisel päeval saime teada, et vahimadrused pärast lahkumist aitade valvelt teel sadama poole kohanud oma seltsimeheminööre, need oma jutuga sakslaste kohalejõudmisest verest välja löönud ning siis kõik koos laevadele tagasi pöördunud, ähvardades hommikul kogu vaksalitaguse piirkonna võtta suurtükkitule alla. Ent ühes osas viidi enamlaste sõjaline hävituskava sel ööl siiski täide. Hommikupoole ööd äratasid linna võimsad plahvatusmürsud: lasti õhku Kakumäe ja Suurupi kindlused.

Mis puutub punaste madruste ähvardusse laevadelt linna pommitama hakata, siis nurjus see neil järgmistel veidratel asjaoludel. Nimelt oli üks osa madruseid, kes mõtlesid kainemalt ega pooldanud enamlaste julmi tegusid, tasapisi suurtükkide lukud välja võtnud ja ära peitnud. Nii siis oligi, et kui Saksa lennukid Tallinna sadama kohale jõudsid, võisid venelased neid ainult kolmetollistest suurtükkidest tulistada, kuna suurematel suurtükkidel olid lukud ära võetud. Kõneldakse, et lukud ilmusid välja alles Kroonlinnas, kuhu siirdus Tallinnast põgenenud Vene laevastik.“

Les.

# Ebavõrdsed vastased

Nöorsirgenä läbistab lai maantee kaevikute joone, seal teeb ta käänanaku täisnurga all ja jookseb niisama sirgelt Saksa kaevikute poole. Kaevikute ees on okasaedade räggastik. Vene rinne on siin põlvana ees ja sakslasile see ei näi meeldivat. Sageli külvatakse neid kaevikuid üle küll suurtükimürskudega, küll kuulipildujatulega.

Erilist pahandust sünnitab Saksa soomusauto. Kasutades varjavat teekäänanakut ja selle ees kasvavat metsatukka lendab ta otse Vene kaevikute ette, avab flankeeriva kiirtule kuulipildujaist ja oma väikesest suurtükist Vene kaevikuile ja kuulipildujate pesadele, purustades neid sageli. Enne kui Vene patareid jõuavad üldse tuld avada, on ta oma hävitus-töö sooritanud ning ise kadunud.

Kõik on kurjad talle, ja täie õigusega. Nii mitu kuulipildujat on puruks lastud, on arvamata hulk langenud ja haavatud sõdureid...

Siia surmakotti ei tule ükski heal meelel...

Otsustatakse midagi ette võtta, et takistada soomusauto surmasõitu. Aga mida? Teele asetatud takistused, nagu okastraattakistused, palgid, kõrvaldab ta pea. Suurtükid jäävad hiljaks.

„Tuleb käänanaku taga maantee purustada,“ käsutatakse kõrgemalt. Aga kergem on öelda ja käskida kui täita! Käänanaku taga on Saksa kaevikute joon. Ega sakslasedki maga — ja tee laius on üle 20 meetri, kaetud poole meetri pakuse tambitud kiviklibustikuga!

„Oleks seal vähimalt trupp või sillake, lõhuksime selle ära,“ hädaldatakse.

Uhel juuli päeval tuleb rügemendiülemalt käsk:

„Sapööridel täna öösel kaevada kraav maanteele, taga-pool käänanakut. Kraav peab olema nii lai ja sügav, et vaenlase soomusauto sealt üle ei pääseks.“

„Kui saaks lõhkeaineid, siis vahest õnnestuks see töö, kirkaste ja labidatega pole see üldse mõeldav,“ otsustab sapöörikomando ülem. Kuid rügemendil pole käepärast püroksüliini ja naabruses asuvatel väeosadel pole seda samuti. Käsk aga tuleb täna öösel tingimata täita.

Lühike on juulikuu öö. Kõike varjavat pimedat aega on väga vähe...

Pimeda saabudes hiilib läbi traataedade salk mehi, kel peale püssi on veel labidad ja kirkaad ligi. Luure liigub ees. Sakslaste pool on kõik vaikne... On leitud paras koht kraavi kaevamiseks. Keset teed on kukkunud üks suur mürsk ja sinna pesakese järele jätnud. Kuid see pesake ei takista siiski soomusauto sõitu.

Nagu rähnad toksivad kaks sõdurite salka tee veertel, et siis maantee keskkohas kohata. Püütakse töötada nii tasa kui vähegi võimalik, kuid endale tunduvad need lõõgid otse kõvena. Tund läheb tunni järele ja higi voolab, teele aga on suudetud vaid madal kraavike sisse taguda. Kiviklibustik on kõva kui kalju...

Idataevas lõõb koitma. Silmanähtavalt läheb valgemaks. Selle vastu kergib aga tihed udu. Püütakse teha, mis iganes võimalik, et töö oleks edu. Labidatega kühveldatakse lah-tine klibustik augu veerele... Seal aga tõuseb päike oma täies hiilguses... Udu langeb maha ja kõik on nagu peo-pesal näha. Kohkumisega leitakse, et on töötatud liig kaua.

„Soomusauto!“ kõlab hoiatav hüüd valvesõdurilt. Nagu pardikari jooksevad ja hüppavad sõdurid maanteekraavi... Soomusautolt avatakse tuli. Kraavis lamavad mehed aga oma ülimaks rõõmuks leiavad, et soomusauto kuulid ei tee neile kurja. Autost ei saa kraavi tulistada, kraavisolijad aga soomusautot küll. Kuuliderahe suundub autole. Osa mehi aga jookseb mööda kraavi oma kaevikute poole. Ka soomusauto on seda märganud. Kiiresti sõidab ta käänu kohale ja võtab nad sealt tule alla, kraavikäänak lubab tal seda teha. Esimesed aremad sõdurid satuvad kuulide alla ja langevad... Teised aga, kasutades seda vahejuhtumit, kogunevad just käänanaku kohale. Osa mehi on üle maantee kraavis. Kuid nad vestlevad omavahel vabalt. Komando-ülem käseb hoolega jälgida soomusautot ja tulistada iga pilu vahele. Kui aga auto peaks sõitma üle käänanaku nurga, siis tuleb temaga kaasas käia, siis ta ei saa tulistada.

Nüüd algab tants käänanaku ümber. Lugematuid kordi käiakse edas-tagasi. Kaks kaeviku liini jälgib seda ebavõrdset võitlust. Sakslased on viinud oma suurtükitele Vene kaevikute ja patareide pihta, venelased aga sakslasile — kumbki pool ei saa omi abistada.

Soomusauto mängib nagu kass hiirega. Tal on võimalus vabalt ära minna, aga ta tahab nähtavasti hävitada selle julge salga. Vene suurtükid, eriti rasked, on võtnud nüüd maantee põhjaliku tule alla. Hiiglasambad kergivad õhku just Saksa kaevikute ees. Üks suurekaliibriline mürsk kukub üsna käänanaku lähedale ja meie kaevetud kraavi. Oleme hulk aega kivisajus. Kui aga tolmupilv haihtub, märkame, et pool maanteed on muutunud soomusautole kasutamiskõlbmatuks.

Milleks siis meid saadeti siia tapalavale, kui paari mürsuga oleks see töö olnud tehtud, mõtleb nii mõnigi neist pimesikumängijaist...

Tunde on möödunud selles tantsus. Väsimus tungib üha julgemini esile. Sõdurid jäävad hooletaks ega suuda enam nii kiiresti ümber nurga joosta, ja neid tabab siis kuul, kas surmavalt või tekitades kergema või raskema haava. Suuri vaevu õnnestub haavatud kinni siduda. Seal aga läheneb uus ja võimas vaenlane — janu. Kogu öö pingutatav töö, siis tundide kaupa pimesikumängu kõrvetava päikese all. Keel ähvardab kleepuda kurgulae külge ning huuled on lõhkenud. Soomusauto tolm ja gaasid mürgitavad oma-korda õhku. Saksa patareid heidavad ühe gaasipommi teise järele meie kaevikute ette. Vähimgi tuulehõng puudub ja kloorgaas seisab halli massina lõhkemiskohal. Pikkamööda levib see, juba on tunda selle teravat lõhna.

„Gaasitorbikud pähe!“ kõlab käsklus kraavist.

„Russ! Vett tahad?“ hüüavad sakslased.

„Andke vetti!“ hõikab keegi vastu.

„Andke alla! Visake püssid ja ilmuge ülestõstetud kätega maanteele!“ kõlab sakslasilt käsklus, otse mürisev käsk.

Kuid see ei meelita kedagi. Otse vastuoksa — tekib viha.

„Kui te ei lahku siit jalamaid, siis lükkame teie käru ümber,“ hõikab keegi. Seda hetkelist jutuaajamist kasutavad sakslased. Soomusauto üks lükatakse välkkiiresti lahti ja mitu käsigranaati lendab kraavi.

Kuid ka seal ei magata. Vaevalt üks praotatud, kõlavad paugud ja üks mees langeb otseti. Ta oleks isegi maanteele kukkunud, kui teda mitte poleks kinni hoitud...

See vahejuhtum toob elu sisse mõlemale poolele. Algab päris tihe kuulide vahetus, mis küll ei sünnita kahju kummalegi poolele. Ka Saksa käsigranaadid ei tee muud paha kui rebivad ühel mehel kiivri peast. Oigupoolest kiiver päästis ta elu...

Seal tärkab juhil, leitnandil, mõte: meil on ju kaasas kaks võimsat „Novitzki“-süsteemilist käsigranaati. Kauga ei jaksa mehed enam taluda, siis on kõigel lõpp — mis oleks, kui hüppaks äkki kraavist välja ja asetaks käsigranaadi auto alla? Kui kiiresti teha, ei saa nad midagi ette võtta.

Kiiresti levib see teade. Kõik hingavad kergendatult. Otse imestama paneb, kuidas lootus mõjub elustavalt. Õnneks ongi nii, et üks granaat on ühes kraavis, teine teises. Vastaskraavist võtab granaadipildumise enda peale üks kapral, teisest leitnant ise.

On jõutud juba kraaviperve uuristada mullakoopad ja granaadipildujad poevad sinna peitu. Ülejäänud mehed aga näitavad end rohkem tavalisest ja soomusauto alustab nende jälgimist ja tulistamist. See on kõik selleks ette võetud, et tähelepanu tõeliselt hädaohult juhtida eemale.

Auto jääb nagu tellimise peale kohe granaadiheitjate vahele. Kokkuleppe kohaselt vilistab eemalt üks sõdur märguandeks.

„Novitzki“ sütik põleb 12 sekundit. Ei tohi liig vara teda heita, sakslased, taibates hädaohu, võivad ära põgeneda; peab viivitama viimse momendini ja siis heitma. Vedrult vallandatuna lööb nõi sütiku põlema. Kogu tähelepanu on suunatud kella sekundiosutile... Nüüd... Nagu vedrust heidetuna kargab leitnant maanteele, paar hüpet ja käsigranaat lebab auto all rataste kohal.

Teiselt poolt aga tõuseb käsi ja asetab käsigranaadi otse auto peale...

Sekund hiljem on mõlemad viskajad kukkunud kaeviku põhja käägarasse.

Moment hiljem kõlab kõrvulukustav plahvatus ja samas teine. Uudishimulikult vaadatakse üle perve ja... määgatakse, et auto on kuidagi viltu, mootor ei tööta...

„Kiiresti nüüd kaevikusse, haavatud ja langenud kaasa võtta!“ kõlab käsklus. Väsimus on nagu käega pühitud. Kiirel marsil lahkub rühm, kandes 3 langenut ja 4 haavatut, 3 kergemini haavatut kõnnivad omadel jalgadel.

Kaevikus võetakse neid hurraa-hüüetega vastu.

Suurtükimehed juhivad nüüd oma tule soomusautole. Sakslased vast nüüd taipavad, mis on sündinud, ja algab äge tulevahetus, mis vaibub vaid öö tulekul. Võitlus masina ja inimese vahel oli lõppenud viimase täielise võiduga. See tõestas veel kord, et kardetud sõjamasin ei ole alati seisukorra püree. Temaga võib alati edukalt võidelda, ehkki ta on ebavõrdne vastane inimesele. Soomusplaat üksi ei anna veel võitu! Veel kord läheb leitnant oma vastase juure. On alles videvik. Tahetakse enne sakslasi kohal olla. Masin seisab ikka keset teed. Ära tuuakse üks kuulipilduja ja ta kergesuurtüki lukk. Autost leitakse viis laipa. Üks neist on tapetud kuuliga. Teine on ka saanud haavata, kuid see haav ei ole olnud surmav. Käsigranaatide plahvatus on neile lõpu teinud. Laibad tiritakse autost välja, asetatakse kraavipervele. Bensiin süüdatakse põlema. Auto hukub tuleleekides lõplikult...

Jälle lahkutakse kiiresti, kuid ka sakslased on väljas. Peetakse väike tulevahetus ja jõutakse seekord õnnelikult oma kaevikusse saagiga tagasi. Suurtükid on aga maantee põhjalikult purustanud. See on kahe poole ühine saavutus. Soomusautot pole aga ükski mürsk tabanud...

Võiks veel mainida, et kõik osavõtjad said aumärke, ka langenud...

A. H.

Iga asjatundja amatöör

tarvitab ainult



fototarbeid, sest nad kindlustavad  
alati parima edu.

# PÄRNU MAJANDUSE ÜHISUS

## PÄRNUS

Liikmeid — 3.550	
Omakapitale . . .	Kr. 470.000.—
Kinnisvarasid . . .	„ 400.000.—
Aastane läbimüük . . .	„ 2.700.000.—

---

OSAKONNAD: Pärnus, Tõstamaal, Vändras, Suurejõesel, Pärnu-Jaagupis, Kivi-Vigalas, Toris, Surjus ja Lõpel

*Virumaa*  
*Elektri A/S.*



M u g a v a i m  
koosviibimise koht



kaitseliilasile ja  
naiskodukaitsjaile  
on

HARJU  
KOHVIK



Vabadusväljakul





Teadlik ostja valib endale

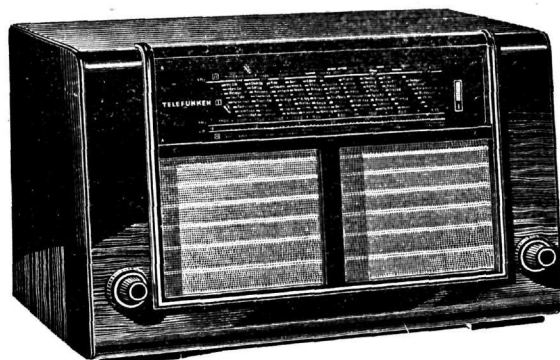
5-lamb. supervastuvõtja

3 lainealaga

**TELEFUNKEN**

tüüp **875 WK**

Hind Kr. 235.—



või

6-lamb. suursuperi **TELEFUNKEN** tüüp **876 WK**

Hind Kr. 365.—

sest et need vastuvõtjad on tänavuaastased löökuudised.

Neid nõutakse kõikjal!

Neid kuulatakse kõikjal!

**TELEFUNKEN — maailma mark!**

**ESIETENDUSKINO**

**BI-BA-BO**

**TALLINN, VIRU T. 11**

**Telefon 468-50**

**ESIETENDUSKINO**

**„ARS“**

**TALLINN, MEREPUIESTEE 10**

**TEL. 305-62**

Kohv, koloniaal-, delikatess- ja  
tubakakaubad

## Joh. LUTS

Laia ja Nunne t. nurgal 2  
Kõnetraat 437-52

*Valmisriieteäris*

## J. Eidelmann

S. Karja 3, tel. 446-88

*leiate igaks hooajaks sobivaid ja elegantseid  
daamide ja härrade üliriideid*

## Soovitame

kõrge väärtusega

## KÜTTEPUID

väikesel ja suurel  
arvul

SAKALA TÄN. 19

JA

LIIVALAIA T. 34

ladudest

TELEFON 460-16

## Vennad Veisenberg

## Pärnu Linatööstuse A-S.

Pärnus, Rääma tän. 38.

Telef. 125

Soovitab oma tööstusest:

Linast lõnga ja niiti. — Pesuriiet, pleegitud ja pleegitamata.  
Mustilisi laudlinu, salvrätte, käterätte. — Voodilina-, käsitöö-,  
särgi-, presendi-, madratsi-, põrand- ja vaheriiet. — — —

RAHVARIIDEKS: seelikuriiet, pluusiriiet, kampsuniriiet j. n. e.

## A. SAKOWSKI

TALLINN, S. PÄRNU 6, KÕNETRAAT 441-96

## Puhkpille

garanteeritud õige tooniga, samuti igasugu muusikariistu,  
ostate soodsalt

## Joh. Mitt'i muusikaärist

Tallinn, Pikk 1 Tel. 433-74

Suures valikus daamide ja härrade  
**valmisriideid**

igaks hooajaks:

valmisriieteäri

**„TUGEV“**

Tallinn, Harju tän. 39, om. JAKOB MIGDAL  
Osakond Pärnus, Tallinna mnt. 5-a

Reumahaiguse puhul tarvitage

**„Urolith“i**

„Urolith“ on saadaval kõigis apteekides

Valmistaja

**G. Gnadeberg & E. Leiden'i** apteek,

Tallinn, S. Karja 4

**EESTI ÜHENDATUD  
ALUMIINIUMI-  
VABRIKUD**

ALUMIINIUMITSENTRAAL



PEAESINDAJA  
**L. STROM**  
TALLINN, NARVA MNT. 42  
POSTKAST 296, TELEFON 314-68  
ÜHENDATUD ALUMIINIUMI VABRIKUD:  
J. TOMASSON

*Tov*

Kivitrükikoda

**J. MÄNNIK**

Valmistab kõiksuguseid kivitrükiteid

Tallinn, Soo 23

Telefon 436-86

Suures valikus kõiksugu

**karusnahku**

soovitab

Karusnaha kauplus Sauna tän. 2, Tallinnas, telefon 470-02.

Valmisriiete äri

**K/M. „EMPE“**

Tallinn, Viru t. 22

Suures valikus  
daamide ja härrade

**üliriideid**  
igaks hooajaks  
Tellimiste vastuvõtt

J ä r e l m a k s  
v ö i m a l d a t u d

## **Kaitseliidu vappe**

kodu kaunistamiseks mitmes suuruses  
saadaval

**Tallinnas,  
Harju t. 26, E. Tiik'i äris**

**Tartus,  
Võidu t. 12, K. Lukk'i äris**

Valmistatakse tellimise peale igasugu-  
seid linna-, maakondade ja organi-  
satsioonide

**seinavappe**

# **Lääne-Eesti Ühispank**

Märjamaal, oma majas

Telefon (kodukeskjaam) nr. 32

**Toimetab kõiki pangaoperatsioone**

# Riigi Ringhääling

*Mööbliriie,  
linoleum,  
vahariie,  
vihmakuued,  
seljakotid,  
kalossid*

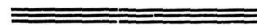
**S. KULL**

Tallinn, V. Posti 8

A. J. TRANKMANN & Ko.



LAEVAMAAKLER,  
SPEDITSIOON  
JA TRANSPORT



TALLINN, PÄRNU M. 6, URLA MAJAS

TEL. 442-57 & 442-59



TÖMMU  
*Ekstra*  
ERI-PRUUL

# SANGAR

KANGE ÕLU

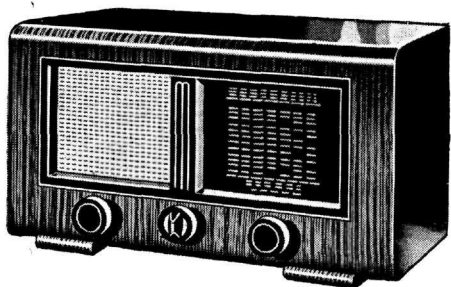
MAHLAJOOGID

SIDRUNIHAPPEJOOGID

MÕDU

Kes armastab head muusikat,  
valib

## MENDE



MENDE on hellipuhuse melsterteos.  
MENDE paremus on — võrratult puhas  
ja loomutruult ilus kõla!  
MENDE on aparaat hellitatud raadio-  
kuulajale!  
MENDE on maailmamark

Pealadu: K-k. VALMET & Ko.

TALLINN, Hariduse 11, telef. 467-32  
Peamüügiäri: Roosikrantsi 16

Inglistüübiline jalgratas „ALLRIGHT“  
on kõrgekvaliteediline ja odav. — Ladu sealsamas

## A. SCHEER

Posamendi-, paela- ja trikoovabrik

Tallinn, Viru t. 4

Kino „Heliose“ peal, III korral,  
tel. 444-82

Valmistab seltsidele

### lipunõõri ja narmast

Kõiksuuguseid mõõblinarmaid, topse  
ja nõõri, siidist, puuvillast ja villast  
pidžaamagarnituure ja igasuuguseid  
muid posamenditööstuse artikleid,  
ka kummi- ja saapapaelu, siidpaelu  
ja nõõre ning igasuugust trikood

Tellimiste täitmine kiire ja kor-  
ralik mõõdukate hindadega

ÜHING

# „EESTI LIHAEKSPORT“

PEAKONTOR: TALLINNAS, TARTU M. 101

KODUKESKJAAM 478-54

## EKSPORTTAPAMAJAD JA VORSTIVABRIKUD

● TALLINNAS ● TARTUS ● VÕHMAS ●

### O s t a b

---

piiramata arvul

peekoni- ja pekisigu, veiseid, vasikaid,  
lambaid, looma-, vasika- ja lambanahku

### M ü ü b

---

igasuguseid tapamaja- ja vorstivabrikusaa-  
dusi, liha- ja aedviljakonserve, seepi ja  
hõberebaste nahku

VÄIKEMÜÜGI-KAUPLUSED

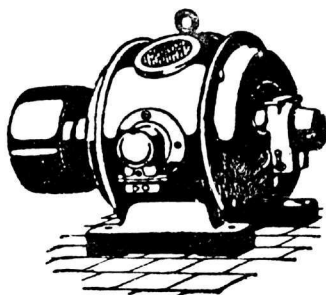
„LIHATSENTRALIDE“

nime all

**MEIE SAADUSED  
KANNAVAD KAUBAMÄRKI**

---





Elektrotehniline äri  
**V. ENGEL**

Tallinn, Pikk t. 39,  
tel. 444-53 ja 419-43

A/S-i  
**„VILL“**

daamide ja härrade  
kleidi- ja ülikonna-  
riided on kootud  
inglise ja prantsuse  
lõngast ja nende  
headus võrdub  
välismaa riiete  
omale

Tallinn,  
Väike-Karja tänav nr. 12

SUURIM  
KARUSNAHALADU

U/Ü.  
**A. RATNER & Ko**  
TALLINN



NARVA MNT. 71      TELEF. 307-46

**Graafiline asutus**

**LIGRA**

TALLINN, NARVA MAANTEE 13

TELEFON 303-11



# PÖLLUMAJANDUSE PANK

Asukoht: Tartus, Suurturg nr. 9, omas majas

Telefonid: kodukeskjaam nr. 50, 10-65, 16-99

Arvete seis 30. septembril 1938. a.

AKTIVA

PASSIVA

Kassa j/arv. teist. pank . . . . .	Kr.	475.781.75
Väärtpaberid ja osamaks . . . . .		
teistes asutistes . . . . .	"	180.210.58
Väärtused . . . . .	"	141. <sup>96</sup>
Laenud . . . . .	"	2.148.754.46
Korrespondendid . . . . .	"	34.143.56
Garantii deebitorid. . . . .	"	10.740.—
Vallasvara . . . . .	"	30.186.48
Kinnisvara . . . . .	"	242.971.13
Kulud . . . . .	"	63.468.70
Muud aktivad . . . . .	"	37.973.95
	Kr.	3.224.371.97

Osa- ja muud kapitalid . . . . .	Kr.	221.513.10
Hoiusummad:		
tähtjal. kr. 1.290.469.66		
jooksvad „ 1.267.473.40 . . . . .	"	2.557.943.06
Vekslite rediskont . . . . .	"	41.210.—
Võlad teistes krediidasut. . . . .	"	165.827.41
Korrespondendid . . . . .	"	45.912.78
Väljaantud garantiid . . . . .	"	10.740.—
Tulud . . . . .	"	162.201.31
Muud passivad . . . . .	"	19.024.31
	Kr.	3.224.371.97

Pank võtab raha hoiule ajakohase %ga, annab heade kindlustuste vastu takistuse ta laenusid, ostab E. V. Riigi-kassa pantkirju ja toimetab kõiki pangaoperatsioone. ● Korrespondendid kõigis tähtsamates keskkohades. Pank ostab ja müüb välisvaluutat. ● Põllumajanduse Pangaga opereerivad kõik põllumehed, põllumajanduslikud ühised ja omavalitsused. ● Panga juures E. O. ja U. A. Kindlustusselts „OMA“ agentuur

JUHATUS

## SAARTE ÜHISPANK

KURESSAARES, LOSSI TÄN. 11

Telef. 56

Telegrammi aadr.: „Saartepank“

V a n i m j a s u u r i m

### ühistegeline rahaasutus

Võtab raha hoiule. Annab laene

Saadab raha ja toimetab kõiki  
muid pangatalitusi



*Soodsaim välis- ja kodumaa peenviinade  
ja veinide ostukoht on*

Tubaka- ja veinikauplus

## O. Arrak

Tartus, Võidu 4

Tel. 15-27, kodus 15-67

Igal varahommikul üllatab  
Teid uudistest tulvil värsked

# «Postimees»

„Postimehe“ tellijad  
Kesk- ja Lõuna-Eestis  
saavad lehe kätte  
juba ilmumispäeval  
esimese postiga.

Kõigile Eesti lastele valmistab  
rohket rõõmu nende lemmikajakiri

# «Lasteleht»

„Lasteleht“ on noortele  
soovitatud Haridus-  
ministeeriumi poolt.  
Ilmub 2 korda kuus.  
Üksiknumber 20 senti.

## E. K. = Ü. «Postimees»

Tartus: Ülikooli 21/23. Tel. 65 ja 80  
Tallinnas: Viru 11. Tel. 436-11

A/S.  
**KAUBA PANK, Tartus**

TARTUS, SUURTURG 12 = OMAS MAJAS  
JUHATUSE TELEFON 2-09 + KODUKESKJAAM 9 ja 1-83

Oma kapitalid üle Kr. 520.000.—  
Toimetab kõiki  
pangaoperatsioone

Kindlustuse Aktsiaseltsi EESTI LLOYD Tartu Peaesindus

## Tartu Eesti Majanduse Ühifus

TARTUS, HOLMI TÄN. 12—18

OSAKONNAD: Tartus, Võru tän. 4 ja Suurturg 9,  
Räpinas, Pukas, Puhjas, Kavastus, Võnnus,  
Kambjas, Varal, Lähkis ja Mellistes

Suurim põllumajanduslik  
ostu-müügiühifus

Asutatud 1908. a.

L A O S : põllumajanduslikud, raua-,  
naha- ja koloniaalkaubad ●

Müük suurel ja väikesel arvul ●

# Tartu Linnapank

Tartus, Raekojas  
telefonid 2-32 ja 11-32

Aktiva.

Arvete seis 30. septembril 1938. a.

Passiva.

Kassa . . . . .	41.781.44	Põhikapital . . . . .	324.546.38
Hoiuarved . . . . .	483.040.86	Tagavarakapital . . . . .	66.763.35
Väärtpaberid . . . . .	371.531.68	Amortisatsioonikapital . . . . .	11.513.13
Väärtused . . . . .	19.723.91	Hoiusummad . . . . .	5.254.758.34
Diskonteeritud vekslid . . . . .	3.958.048.37	Võlad teistes krediidasutistes . . . . .	175.049.72
Tähtajalised laenud . . . . .	3.400.—	Riiklikud laenud . . . . .	200.000.—
Riiklikud laenud . . . . .	200.000.—	Korrespondendid . . . . .	26.926.21
Kontokorrentlaenud . . . . .	1.082.051.28	Väljaantud garantiid . . . . .	116.759.50
Korrespondendid . . . . .	114.000.04	Mitmesugused kreditorid . . . . .	2.000.—
Garantii deebitorid . . . . .	116.759.50	Tulud . . . . .	324.061.47
Mitmesugused deebitorid . . . . .	2.000.—	Muud passivad . . . . .	22.317.34
Vallasvara . . . . .	16.824.15		
Kulud . . . . .	86.663.15		
Muud aktivad . . . . .	28.871.06		
	<b>Kokku 6.524.695.44</b>		<b>Kokku 6.524.695.44</b>

Toimetab kõiki pangaoperatsioone



**Kõik teed viivad Rooma —**

kuid ainult üks tee  
heade õlled ja  
karastusjookide  
juure:

**PILSEN  
GLADIAATOR  
TÕMMU HIID  
PORTER**

**SIDRUNIHAPPEJOOGID  
MAHLAJOOGID**



# VEEDOL ÕLI

## kuulus kaitsekile



### Kokkuhoiuks

See lisakilomeetrite mootoriõli on ökonoomseim, mida võite osta. Tema suurim vastupidavus ning säästetud remondikulud põhjustavad suurt kokkuhoidu . . . Maailma kalleimast toorõlist (Bradford crude) valmistatud kõrgeväärtuslik Veedol mootoriõli tagab püsivat võimsust ning suurimat kokkuhoidu. Kontrollige ise Veedoli ületamatuid omadusi ja täitke oma auto karter veel täna.

# VEEDOL

MOTOR OIL

TIDE WATER ASSOCIATED OIL CO. NEW YORK

SADULSEPA- JA REISITARVETE KAUPLUS

## ADOLF PÄTS

Tallinn, Harju 21, tel. 477-38

Tallinn, Viru 24, tel. 476-95

Tartu, Võidu tän. 17, tel. 5-26

Mehaaniline reisitarvete- ja sadulsepatööstus  
Tartus, Võidu 26/28, tel. 3-95

Valmistab tellimiste peale kõrgeväärtuslikust materjalist igasuguseid

### REISUKOHVREID

#### ARSTIKOHVREID

#### MUUSIKARIISTADE

#### KOHVREID jne.

#### PORTFELLE

#### KÄEKOTTE

#### RAHATASKUID

ja igasuguseid teisi peennahast töid

Tooted valmistatakse parimatest välis- ja kodumaa nahkadest ja materjalist

Kuna tööstus seisab otseses ühenduses välismaaga, siis on tal alati võimalik pakkuda viimaseid uudiseid omalt alalt

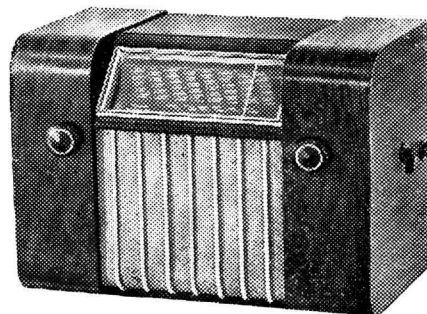
Esimene Eesti Mesikoogitööstus

## J. Lill. Tartu



**SCHAUB RAADIO** 1938/39 hooajaks

on maiuspalaks hellitatud raadiokuulajale



Müügil paremates raadioärides.

Peaesindus Eestis

**J. KITSING**

TARTU, RIIA 33

Suurim Lõuna-Eesti raadio-, jalgratta- ja mootorratta eriäri

## Keila villaketramise & kudumistööstus

Tallinn, Soo 27.

Tel. 461-01, 438-35.



Valmistab kõrges headuses  
meesterahva palitu- ja üli-  
konnariideid, naisterahva  
mantli- ja kleidiriideid, kudu-  
mis- ja vaibalõnga, vatti jne.

## O/Ü. SPORLEDER

(end. B. WHISHAW, as. 1880. a.)

Kalda 24, Tallinn. Tel. 457-16 ja 457-17

SÜTE ja KOKSI IMPORT  
S P E D I T S I O O N  
LLOYDI AGENTUUR  
AVARII KOMISSAR

## KIRJAÜMBRIKU- JA PABERI ÜMBERTÖÖTAMISE T E H A S

OSAÜHISUS

### RAF. HAARLA

TALLINN, TINA TÄNAV 9

TELEFON 302-56

## Jahimehed!

Meilt ja meie esindajailt kohtadel ostate  
kõige soodsamalt jahitarbeid, nagu

**suitsuta jahipüssirohtu**  
**„Sokol“,**

100-grammilistes plekk-karpides ja

**suitsuga jahipüssirohtu**  
**„Põhjakoikas“,**

100-grammilistes pappkarpides,

**padrunikestasid** (suitsuta ja suitsuga rohu  
jaoks), **tongisid** jne.

Peale jahitarvete pakume oma ladudest  
mitmesuguseid käsituskindlaid lõhkeaineid,  
lõhkekapsleid, süütenõõri jne.

**Lõhkeainete ja süütevahendite keskladu**  
**K/Üh. M. J. Sepp & Ko.**

Tallinn, S.-Karja 18-20, tel. 462-22



## EESTI KIVIÕLI A/Ü.

Müügibüroo: Tallinn, Pärnu mnt. 10,  
kõnetr.: 478-66



Igasuguse varustuse  
oma autole ostate

## O.-Ü., „TARMO”st“

Tallinn, Narva mnt. 6, telef. 306-50 ja 308-54

OSAKONNAD:

TARTUS, Gildi 14, ja RAKVERES, Pikk 5

### EDASIMÜÜJAD:

**VALGAS:**

A. SILBEREISEN

**VILJANDIS:**

J. & R. WERNCKE

**VÖRUS:**

A. SIBUL

**PÄRNUS:**

K. VIKS

**NARVAS:**

M. MÄGI

**TÖRVAS:**

JOH. SIILAK

**KURESSAARES:**

A/S. C. BERGMANN

**PAIDES:**

G. LAAS

**JÕHVIS:**

A. SCHMIDT

# Päevaleht

L A S T E R Ö Ö M

G R A A F I K A T Ö Ö S T U S

R A A M A T U K A U P L U S E D

T A L L I N N A E E S T I  
K I R J A S T U S - Ü H I S U S

TALLINN, PIKK TÄN. 2